

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

TEVHİD-İ TEDRİSAT'TAN HARF İNKILÂBINA İLKÖĞRETİM
(1924-1928)

DOKTORA TEZİ

Hayrünisa ALP

D-469

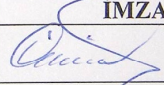
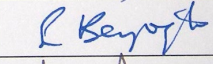
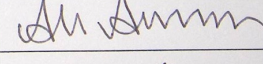
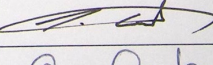
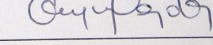
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL

İSTANBUL - 2009

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Bilim Dalında 2902030006 numaralı Hayrünisa Alp'in hazırladığı Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılabına İlköğretim(1924-1928) konulu **DOKTORA TEZİ** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, İ.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10./28. Maddesi uyarınca 13 Ekim 2009 günü saat 16.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayı tezinin kabulüne **OYBİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL	Kabul	
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU	Kabul	
Prof. Dr. Ali ARSLAN	Kabul	
Doç.Dr.İŞİÇAKAN HACİBRAHİMOĞLU	Kabul	
Yrd. Doç Dr. Aynur Soydan ERDEMİR	Kabul	

ÖZET

Osmanlı Devleti'nden devralınan çoklu eğitim yapısına Cumhuriyet hükümeti Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile son verdi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm okulların yönetim ve denetimi dönemin Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiş oldu. Misak-ı Milli sınırları içindeki tüm okulların, öğretmen ve öğrencilerin tespiti için yurt genelinde istatistiksel verilere ulaşıldı. Tüm il ve ilçe maarif idareleri bakanlıkla sıkı bir iletişime geçtiler. Böylece bakanlık ihtiyaçları daha iyi tespit edebilecek ve gerekli yasal düzenlemeleri ona göre yapacaktı. 3 Mart 1924 sonrası hummalı bir bilgi belge akışı sayesinde yeni nesillerin milli değerlerin bilincinde ve Cumhuriyet'in temel niteliklerine sahip çıkabilecek olgunlukta yetişmelerini sağlamak üzere düzenlemelere geçildi. 1926 yılında eğitim faaliyetlerini düzenlemek amacıyla "Maarif Teşkilatına Dair Kanun" kabul edildi. Türkiye Cumhuriyeti dâhilindeki tüm öğretim kurumlarının işleyişi bu kanunla sağlandı. Bu yasayla maarif 8 ayrı emline ayrıldı. Eğitim teşkilatı yeniden düzenlendi. Bütçeden eğitime ayrılan pay arttırıldı. 29 Ekim 1923 tarihinde büyük mücadeleler sonrasında Cumhuriyet ilan edildiğinde tahmini 12 milyon nüfusun yalnızca %10'a yakını okuma ve yazmayı bilmekteydi. 1928'de ise Osmanlı devletinin kuruluşundan 1928'e kadar kullanılan Arap alfabesinin kullanımından batı uygarlığının kullanmakta olduğu Latin alfabesine geçiş sağlandı. Cumhuriyet'in hedeflediği eğitim alt yapısının temellerinin atıldığı bu dönemde ilköğretime ait çeşitli düzenlemeler, yeni yapılanmalar, ilkokul öğretmenleri yetiştirmede ve öğrencilerin yetiştirilmesinde çeşitli gayeler gerçekleştirilmeye başlandı. Yokluklar içinde verilen eğitim mücadelesi günümüz ilköğretim politikalarına ışık tutması açısından örnek ve ibret alınması gereken bir dönem olarak eğitim tarihimizdeki yerini aldı. Bu tez 1924 yılından 1928 yılının sonuna kadar olan dönemde ilköğretime ait yapılan yoğunlukla yasal düzenlemeleri içermektedir.

ABSTRACT

The Republican Government ended the multiple educational structure inherited from the Ottoman State with the Unification of Education (Tevhid-i Tedrisat). Administration and supervision of all schools were transferred to the Ministry of Education by the Unification of Education Law. Throughout the country, the statistical data was collected for the determination of all the schools, teachers and students within the national borders. The entire provincial and district educational administrations closely communicated with the Ministry of Education. Thus, the Ministry would be able to determine the needs and accordingly better able to make the necessary legal arrangements. After March 3, 1924 because of a feverish flow of information and documents, the regulations were initiated to provide the education of new generations at maturity who would be conscious of national values and stand as protector to the fundamental characteristics of the Republic. In 1926, "The Law Concerning the Educational Organization" was accepted in order to organize educational activities. The functioning of all educational institutions was bound to this law. The Educational system was separated into eight different departments [eminlik] with this law. The share allocated to education from the budget was increased. When the Republic was proclaimed after great struggles on October 29, 1923, only 10% of the approximately 12 million people were literate. In 1928, the Latin alphabet of the western civilization replaced the Arabic alphabet, which had been in use since the foundation of the Ottoman State. In this period when the foundations of the educational infrastructure targeted by the Republic were laid, primary education, various arrangements of it, new transformations, aims to bring up primary school teachers and students started to be realized. The struggle for education in poverty and great need has taken its place in our history of education as a period to be taken as an example and a lesson for the present policies of primary education. This thesis mostly includes the legal regulations about primary education from 1924 to the end of 1928.

ÖNSÖZ

Cumhuriyet döneminde eğitim alanında yapılan çalışmalar içinde ilköğretim önemle ele alınmış, fakat buna rağmen çözüme kavuşturulamamış temel problemlerdendir. Eğitim tarihi araştırmaları içinde Cumhuriyet’ in ilk yıllarına dair ilk elden kaynakların kullanıldığı çalışmalar sınırlıdır. Öğretimde birliğin sağlanmasından okuma, yazma ve anlamada kolaylıklar sağlayan Harf inkılâbına kadar olan dönemi özel olarak ele alan bir çalışma mevcut değildir. Türk halkının nasıl bir eğitim sürecinden geçerek bugünlere geldiği, günümüz ilköğretim politikalarına da ışık tutacaktır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında belirlenen ilköğretim politikası dönemin maddi olanaksızlıkları içinde önemli başarıların kazanıldığı örnek ve ibret alınması zorunlu bir süreçtir.

İlköğretime ilişkin çalışmalar 1924–1928 dönemi için olduğu gibi önceki dönemler için de sınırlıdır. Aziz Berker’in “**Türkiye’de İlköğretim I (1839–1908)**”¹ adlı eseri Tanzimat dönemi ilköğretim çalışmalarına dair temel kaynak niteliğinde bir eserdir. II. Meşrutiyet dönemine ait, çalışmamıza da bir giriş niteliği taşıyan Betül Batır’ın **İkinci Meşrutiyet’ten Tevhid-i Tedrisat’a Türkiye’de İlk Öğretim(1908–1924)** başlıklı doktora tezi ise önemli çalışmalardan biridir.² Princeton Üniversite’sinde Jessica Selma Tiregöl tarafından hazırlanan “**The Role of Primary Education in Nation-State-Building: The Case of The Early Turkish Republic(1923-1928)**”³ başlıklı doktora tezi ise adı geçen dönemi resmi devlet yazışmaları açısından ele alan önemli bir kaynak eser olarak değerlendirilmelidir.

Cumhuriyet öncesi eğitim alanında yapılmış bazı çalışmalar da adı geçen döneme ışık tutmaktadırlar. Eğitim tarihçilerince önemli bir eser olarak kabul görmüş Osman Ergin’in “**Maarif Tarihi**” başlıklı 5 ciltlik eseri bu çalışmalara önemli bir örnektir.⁴ Hasan Ali Koçer’in M.E.B. basımı “**Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi(1773-1923)**” örnek gösterilebilecek diğer önemli eserlerden biridir.⁵ İsmail Hakkı Tonguç’un “**İlköğretim Kavramı**” adlı eserinde de Osmanlı dönemi ilköğretim geleneği ayrıntılı bir şekilde sorgulanmaktadır.⁶ Nafi Atuf’un, “**Türkiye Maarif Tarihi**”⁷, Faik Reşit Unat’ın “**Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**”⁸, Bayram Kodaman’ın “**Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi**”⁹, Necdet Sakaoğlu’nun, “**Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**”¹⁰ adlı

¹ Aziz Berker, **Türkiye’de İlk Öğretim I (1839-1908)**, Ankara, M.E.B., 1945.

² Betül Batır, **İkinci Meşrutiyet’ten Tevhid-i Tedrisat’a Türkiye’de İlk Öğretim(1908–1924)**, İstanbul, İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2007.(Basılmamış Doktora Tezi)

³ Jessica Selma Tiregöl, **The Role of Primary Education in Nation-State-Building: The Case of The Early Turkish Republic(1923-1928)**, Ann Arbor: Near Eastern Studies, 1998.(Doktora Tezi)

⁴ Osman Ergin, **İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve Sanat Müesseseleri Dolayısıyla Türkiye Maarif Tarihi**, İstanbul, Eser Matbaası, 1977.

⁵ Hasan Ali Koçer, **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)**, İstanbul, M.E.B.,1991.

⁶ İsmail Hakkı Tonguç, **İlköğretim Kavramı**, İstanbul, Remzi, 1946.

⁷ Nafi Atuf, **Türkiye Maarif Tarihi (Bir Deneme)**, c.2, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1931, Nafi Atuf, **Türkiye Maarif Tarihi**, c.2, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi,1931.

⁸ Faik Reşit Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1964.

⁹ Bayram Kodaman, **Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi**, Ankara, T.T.K.,1988

eserleri Osmanlı dönemi ilköğretim hayatına ışık tutmak açısından değerli çalışmalardır. Yücel Gelişli'nin Türkler ansiklopedisinde yayınlanan "**Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, Gelişimi ve Dönüşümü)**",¹¹ başlıklı makalesi özellikle Tanzimat dönemi ilköğretimine teşkilat yapısı ve eğitim anlayışı açısından önemli bir özet görevi yapmaktadır. Işıl Çakan'ın "**Cumhuriyet Döneminde İlk Öğretim Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması**"¹² başlığını taşıyan makalesi ise 1913 Tedrisat-ı İbtidaiye Muvakkati'nden 1927 Mektep Vergisi Kanununa kadar olan ilköğretim finansman yapısını ayrıntılı olarak ele almaktadır. Hasan Cicioğlu'nun "**Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişim)**"¹³ adlı eserindeyse ilk ve ortaöğretimin gelişimi Osmanlı döneminden başlatılmışsa da, daha ayrıntılı olarak orta öğretim kurumlarını temel alan bir çalışmadır. Cemil Öztürk'ün "**Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**"¹⁴, Mustafa Ergün'ün "**Atatürk Devri Türk Eğitimi**"¹⁵, Yahya Akyüz'ün "**Türk Eğitim Tarihi**"¹⁶ başlıklı eserleri ve 1929 yılı "**Muallim Yılı**"¹⁷ konumuz açısından önemli eserlerdir. Cumhuriyet dönemini ele alan kaynakların büyük çoğunluğu yukarıda adı geçen kaynaklardan yararlanarak Osmanlı dönemi eğitim öğretim anlayışı ve ilköğretimin eğitim sistemi içindeki yerine değinmişlerdir.

Araştırmamızın amacı, Cumhuriyet'in ilanından 4 ay gibi kısa bir zaman zarfında 3 Mart 1924 tarihinde eğitim kurumlarının idarelerini tek elde toplamak amacıyla oluşturulan Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) yasasıyla hedeflenen ideolojik alt yapının bürokratik üst yapısının kurulduğu dönemden, yüzyıllardır kullanılan Arap alfabesinin Latin alfabesiyle değiştirilmesine kadar olan dönemin kapsamlı bir analizini yapabilmek, kanun, yönetmelik ve söylemlerle hedeflenen ilköğretim politikalarının ne olduğu, gerçekleştirilmek istenen programlardan ne ölçüde sonuç alınabildiğini ilk elden kaynaklara dayanarak saptamaktır.

Çağdaş ve demokratik bir yönetim biçimiyle yeniden şekillenen eğitim kurumlarıyla devrimlerin yerleşmesinde kritik dönüm noktaları olarak kabul edilebilecek 1924–1928 yılları arasında gerçekleşen değişimi görebilmek için öncelikle ikinci el kaynaklardan günümüze kadar saptanmış olan veriler sınıflandırılmış ardından, ilköğretim alanındaki faaliyetlerin hukuki boyutunu kavrayabilmek amacıyla Zabıt Cerideleri ve Düsturlardan, yasa ve yönetmelikler tespit edilmiştir. Hukuki alanda gerçekleştirilmesi hedeflenen yeniliklerin uygulamaya ne şekilde yansıdığını anlayabilmek içinse dönemin gazete ve mecmuaları, dönemin Maarif vekillerinin eğitim hakkındaki görüşleri, sayısal verilere ulaşabilmek içinse ihisaiyat mecmuaları ve salnameler taranmıştır.

---

¹⁰ Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.

¹¹ Yücel Gelişli, **Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, Gelişimi ve Dönüşümü)**, **Türkler**, c.15, s.35–43.

¹² Işıl Çakan, "Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Yıl:1, Sayı:2 (2002), s.85-127.

¹³ Hasan Cicioğlu, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişim)** Ankara, A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları,1982.

¹⁴ Öztürk, Cemil, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Ankara, T.T.K., 1996.

¹⁵ Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları,1982.

¹⁶ Yahya Akyüz, **Başlangıç'tan 2001'e Türk Eğitim Tarihi**, genş.8.bs., İstanbul, Alfa,2001.

¹⁷ **Muallim Yılı 1929-1930**, tertip edenler, Faik Reşit, İsmail Hakkı, İstanbul, Devlet Matbaası, 1929.

Araştırmada dönemin Meclis konuşmaları,¹⁸ Cumhuriyet Arşivi belgeleri, Türkiye Cumhuriyeti 1924-1925, 1925-1926 ve 1926-1927 salnameleri, gazete ve mecmualarının tamamına mümkün olduğunca ulaşılmasına ve değerlendirilmesine çalışılmıştır. Dönemin talimatname, yönetmelik, karar gibi hukuksal belgeleri ilgili müfredat programları ve diğer tablo niteliğindeki bilgiler yanında ilköğretim okul ve öğrencilerinin fotoğraflarına ekler bölümünde yer verilmiştir.

Cumhuriyet dönemi ilköğretim alanında yapılan reformların atılan yeni adımların mantığını kavramak öncelikle Osmanlı devletinden devralınan ilköğretim mirasını iyi analiz etmekle mümkündür. Özellikle II. Meşrutiyet sonrası ilköğretim anlayışı tahmin edilir ki Cumhuriyet'in anlayışında önemli etkileri olan bir dönemdir. Cumhuriyeti kuran ve eğitim reformlarını gerçekleştiren şahsiyetlerin pek çoğu II. Meşrutiyet dönemi eğitim anlayışıyla yetişmiştir. Bizzat Atatürk'ün kendisi de ilki 1873 yılında İstanbul'da Nuruosmaniye Camii'nin yanında faaliyete başlayan yeni usul ibtidai olarak adlandırılan bir ibtidai mektepte; Selanik'te Şemsi Efendi ibtidai mektebinde ilköğrenimini tamamlamıştır.¹⁹ II. Meşrutiyet döneminde eğitimde millileşme hareketi önemli ölçüde ilköğretime de yansımıştır. Özellikle Balkan savaşları milliyetçilik duygusunun eğitim alanında kendisini daha baskın hissettirmesinin önemli bir sebebi olmuştur. 1913'te yürürlüğe giren Tedrisat-ı İbtidaiye Muavakkatı'nın bir takım değişikliklere uğrayarak 1961'e kadar varlığını sürdürmesi de bu dönemin hukuksal açıdan Cumhuriyet dönemine etkisinin bir göstergesidir.

Giriş bölümünde Cumhuriyet'in devraldığı eğitim ve ilköğretim yapısı özetlenmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde Cumhuriyet'in ilanının ardından hükümet programlarında belirlenen eğitim ve ilköğretim politikaları, Atatürk ve dönemin milli eğitim bakanlarının söylev ve demeçlerinden yararlanılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ilgili yerlerde kısmen T.B.M.M. Zabıt Cerideleri ve ikincil kaynaklardan da yararlanılmıştır. Ayrıca ilköğretimin mali kaynaklarının adı geçen dönem içinde neler olduğu, genel ve il özel idare bütçelerinden ilköğretimle ilgili yapılan düzenlemeler, dönemin salname ve ihaiyat mecmuaları ile, 1927 yılı istatistiği kayıtlarına dayanılarak öğretmen, öğrenci sayıları tespit edilmeye çalışılmış ve mevcut ilköğretim binaları sayı ve nitelikleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde Tevhid-i Tedrisat ile Harf İnkılâbı'na kadar olan beş yıllık dönemde eğitim sistemine önemli değişiklikler getiren üç devrim kanunu Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Maarif Teşkilatına Dair Kanun ve Harf İnkılâbına Dair Kanun ayrıntılı olarak incelenmiş, Halk Dersaneleri ve Millet Mektepleri talimat ve uygulamalarıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca 1924 ve 1926 Müfredat programları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Dönemin ders kitapları, öğretim metodları ve eğitim uygulamaları tespit edilen verilerle irdelenmiştir. Bu bölüm düstur, gazete ve Maarif Vekâleti Mecmuası ve Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası ile Cumhuriyet arşivi belgelerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

¹⁸ **I. ve II. Dönem T.B.M.M. Zabıt Cerideleri (1923–1928)**

¹⁹ Atatürk'ün mahalle mektebi yerine yeni usul Şemsi Efendi Mektebi'ne ilişkin anıları için bkz.: Betül Batır, **İkinci Meşrutiyet'ten Tevhid-i Tedrisat'a Türkiye'de İlk Öğretim (1908-1924)**, İstanbul, İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2007.(Basılmamış Doktora Tezi) s.42. Hayatına Ait Hatıralar Ocak 1922, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997. s.39. Meclis konuşmaları esnasında dönemin milletvekillerini almış oldukları eğitime dair anekdotlarıyla sıkça karşılaşılmaktadır.

Üçüncü bölümde ise ilköğretim öğretmen ve öğrencileriyle ilgili sayısal veriler, öğretmenlerin yetişmesi, sorunları ve faaliyetleri, öğrencilerle ilgili yasal düzenlemeler anlatılmaya çalışılmış, ilköğretimin denetlenmesi ise ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

Özellikle konu seçimi, kaynak tarama ve metnin ortaya çıkışında benden yardımlarını esirgemeyen değerli tez danışmanım Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL'e, değerli hocalarım Doç. Dr. Işıl ÇAKAN HACİİBRAHİMOĞLU ve Yrd. Doç. Dr. Aynur Soydan ERDEMİR'e teşekkürlerimi sunuyorum. Beyazıt Devlet Kütüphanesi çalışanlarına, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı çalışanlarına da yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünün değerli hocaları Cehvir KAYAM ve Serkan TUNA'ya ilgi ve alakaları için minnettar olduğum belirtirken desteklerini hiç bir zaman esirgemeyen çalışma arkadaşlarım Mehmet PERİNÇEK, Önder KOCATÜRK, Ali ŞAHİN'e ve başta Enstitü Sekreteri Çelebi BOZKURT olmak üzere tüm Enstitü çalışanlarına verdikleri destek için teşekkürlerimi bir borç bilirim. Çok sevgili arkadaşlarım Yrd.Doç.Dr. Betül BATIR ve Burcu KUTLU'ya olumlu eleştirileri ve yönlendirmeleri için teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Beyazıt Devlet Kütüphanesi Nadir Eserler Bölüm şefi Muhammet HIZARCI'nın yardımlarını hiçbir zaman unutmayacağımı belirtmek isterim. Son olarak sadece tez çalışması süresince değil, bütün eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini gördüğüm, yardımlarını esirgemeyen sevgili kardeşim ve canım aileme çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Özet	iii
Abstract.....	iv
Önsöz	v
İçindekiler	ix
Tablolar	xi
Kısaltmalar.....	xii
GİRİŞ: Tevhid-i Tedrisat Yasası Öncesinde Türkiye’de İlköğretim.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK VE CUMHURİYET’İN HEDEFLEDİĞİ EĞİTİM POLİTİKASINDA İLKÖĞRETİM VE İLKÖĞRETİME AYRILAN MALİ KAYNAKLAR

A. Atatürk ve İlköğretim.....	21
1- Atatürk’ün İlköğretim Hayatı.....	21
2-Atatürk’ün İlköğretim Konusunda Görüş ve Düşünceleri.....	23
B. Cumhuriyetin Hedeflediği Eğitim Politikasında İlköğretimin Yeri ve Önemi.....	33
C. Sayısal Verilerle İlköğretim ve İlköğretime Ayrılan Mali Kaynaklar.....	50
1- Sayısal Verilerle İlköğretim	50
2- Genel ve İl Özel İdare Bütçelerinde İlköğretime Ayrılan Mali Kaynaklar ...	91

İKİNCİ BÖLÜM

TEVHİD-İ TEDRİSAT’TAN HARF İNKİLÂBINA İLKÖĞRETİMDE YASAL DÜZENLEMELER ve MÜFREDAT PROGRAMLARI

A. İlköğretimi Düzenleyen Yasalar.....	99
1- Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve İlköğretim.....	99

2-Maarif Teşkilatına Dair Kanun ve İlköğretim.....	104
3-Harf İnkılâbının İlköğretime Etkisi.....	107
B.İlköğretimde Müfredat Programları ve Ders Kitapları.....	112
1-1924 Yılı İlköğretim Müfredat Programı	112
2-1926 Yılı İlköğretim Müfredat Programı	115
3-İlköğretim Okullarında Okutulan Ders Kitapları.....	120

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEVHİD-İ TEDRİSAT'TAN HARF İNKILÂBINA İLKÖĞRETİMDE ÖĞRETMEN-ÖĞRENCİ KONUSU ve İLKÖĞRETİMİN DENETLENMESİ

A-İlköğretimde Öğretmenler.....	129
1-Öğretmenlerin Yetiştirilmesi.....	129
2- Sayısal Verilerle İlköğretimde Öğretmenler.....	131
3-Öğretmenlerin Sorunları ve Faaliyetleri.....	133
B- İlköğretimde Öğrenciler.....	141
1- Sayısal Verilerle İlköğretimde Öğrenciler.....	141
2- Öğrencilerle İlgili Yasal Düzenlemeler.....	144
C-İlköğretimin Denetlenmesi.....	146
1-İlköğretim Müfettişliği.....	146
2-Maarif Eminleri.....	147
SONUÇ.....	149
KAYNAKÇA.....	152
EKLER.....	183
ÖZGEÇMİŞ.....	220

TABLÖLAR

1- Dönemin Milli Eğitim Bakanlarının Görev Sürelerine Ait Tablo

2- Türkiye Dahilinde İlk Mektep Muallimleri 1923-1924 (Tablo)

3- Türkiye Dahilinde Mevcut İlk Tahsil Talebesi 1923-1924 (Tablo)

KISALTMALAR

a.g.c.: adı geçen ceride

a.g.e.: adı geçen eser

a.g.i.: adı geçen izahname

a.g.k.: adı geçen konuşma

a.g.m: adı geçen makale

a.g.s.: adı geçen salname

a.g.t.: adı geçen talimatname

ATAM: Atatürk Araştırma Merkezi

B.C.A: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

b.k.z.: bakınız

M.E.B.: Milli Eğitim Bakanlığı

M.V.M.: Maarif Vekaleti Mecmuası

M.V.T.M.: Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

T.T.K.: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Tevhid-i Tedrisat'a Kadar Olan Dönemde İlköğretim

Eğitim sistemi içinde ilköğretimin özel bir önemi vardır. Çocuk yaşlarda alınan eğitim ve öğretimin kalitesi gelecekte bedenen ve ruhen sağlıklı bireylerden oluşmuş bir toplum oluşturulmasına zemin hazırlar. Her nasıl ki bir devlette demokrasi ve laikliğin devamlılığını koruyabilmesi, sağlam temellere dayanan bir kuruluş aşaması gerektirmekteyse, aynı şekilde bir tek bireyden söz ederken de o kişide demokratik bir insanda bulunması zorunlu nitelikler, aldığı ilk eğitimin niteliğiyle doğrudan ilişkilidir. İnsan kişiliğinin oluşmasında ergenliğe kadar olan dönemde öğrenilen temel bilgi ve beceriler eğitimin diğer safhalarına oranla ayrı bir önem taşır. Bir toplumda yaşayan bireylerin kişisel özelliklerinin soran, sorgulayan ve saygı göstermesini bilen özelliklerden oluşması o toplumun gelişmişliğinin bir göstergesidir. Cumhuriyetin ilanının hemen ardından yeni bir devlet teşkilatının yanında eğitimle ilgili çalışmalara özel bir önem verildiği görülmektedir. Kurulan yeni devletin temel ilkelerini koruyacak nesillerin yetiştirilmesinin yapılacak diğer işler kadar önemli olduğu gözden kaçırılmayıp hemen her fırsatta öğrenci, öğretmen, okul ve bunların icra organlarıyla ilgili faaliyetlerde bulunulmaktaydı. Mustafa Kemal Atatürk, demokratik, laik ve millî değerlere bağlı yeni bir nesil yaratmanın en önemli yolunun eğitim olduğunu henüz Cumhuriyet ilan edilmeden görmüş ve henüz Cumhuriyet ilan edilmeden, millî mücadele döneminde eğitim ve ilköğretime ilişkin kararlar alınması yolunda idareci ve eğitimcileri yönlendirmiştir.

Tevhid-i Tedrisat(Öğretim Birliği) Kanunu'nun kabul edilmesine kadar, Osmanlı devleti eğitim alanında da en az üç tip insan profilinin yetiştiği bir eğitim sistemine sahip olmuştu. Bunlar skolastik zihniyetin halen hüküm sürdüğü Evkaf Nezaretince denetimleri yürütülen sıbyan mektepleri ve medreselerden yetişmiş Osmanlı halkı, misyonerlik faaliyetlerinin açık seçik yürütüldüğü denetimleri kendi din görevlileri ve büyükelçiliklerince sürdürülen azınlık ve yabancı okullarda yetişenler, bir de batı uygarlığına erişme gayreti içinde eskiye alternatif ama eski sistemle eşzamanlı yürütülen Maarif Nezareti'nce denetlenen ibtidai mektepler, rüştiyeler ve Darülfünun gibi okullarda yetişenlerdi. Bu birbirinden farklı eğitim amaçları güden çoklu yapıya Millî mücadele dönemine gelindiğinde ilk Maarif

Vekili Rıza Nur Bey'in 1920'de atandığı Maarif Vekâleti denetimindekiler, ayrıca Yunanlıların işgali altında bulunan Ege Bölgesi Yunan İşgal Kuvvetleri maarifi de eklenmişti.

Padişah II. Mahmut'la (1808-1839) başlayan batılılaşma sürecine kadar olan dönemde, Osmanlı Devleti'nde eğitim sisteminin ağırlık merkezi dini eğitimdi. Her ne kadar dini eğitimin yanında günlük yaşayışın gerektirdiği bilgilere yer veriliyorsa da, ne sıbyan mekteplerinde ne de eğitimin diğer safhalarında dünyevi ihtiyaçların ön plana alındığı insanlar yetiştirmek hedeflenmemişti. Bu eğitim sisteminin felsefesi bu dünya için değil öbür dünya için çalışan, ibadet eden insan yetiştirmekti. Bu dünyada misafir olan insanlar, dünya nimetlerine sırt çevirerek, "bir lokma bir hırkaya" razı olarak cennete gitmek için uğraşırlardı. İyiliğin ve kötülüğün Allah'tan geldiğine inanıp Allah'a şükredip mütevekkil olmak esastı.¹ İslam toplumunda bu amaçlara uygun insan yetiştirmenin ilk basamağı ise sıbyan mektepleri idi. Sıbyan mektepleri, cami ya da yakınlarında kurulan ve çocuklara Kuran'ı Kerim'in emrettiği yaşam tarzını imam ya da Kur'an okuyabilen kimselerin öğretmeye çalıştıkları İslami eğitim sisteminin ilk aşamasıydı. Sabi denilen 5-6 yaşlarındaki çocukların okutulması amacıyla ortaya çıkan sıbyan mektepleri, genellikle her mahallede kurulduğundan "mahalle mektebi" olarak da adlandırılmışlardı.² Hükümdarlar veya vezirler tarafından inşa ettirilmiş büyük camilerin veya külliyelerin de birer mekteb-i sıbyanı bulunurdu. Bunlara vakfiyesine göre "mekteb-i sıbyan", "dar-üs sıbyan", "muallimhane", "mektebhane", "darülilim", "darüttalim" gibi çeşitli adlar da verildiği görülmekteydi. Bunlar arasında kız ve erkek çocukların karma olarak devam ettikleri okullar bulunmakla beraber, bazı yerlerde yalnız kız çocukları için ve çok defa hocalık yapan kadının evinde olmak üzere açılmış bulunanlar da vardı.³ 19. yüzyılın başlarından itibaren geleneksel öğretim metodları dışında yeniden düzenlenen, özellikle elifbanın okunması hususunda yeni bir usulün tatbik edildiği ilkokullar "ibtidai mektep" ya da "taş mektep" olarak adlandırılacaktı.⁴ Genel olarak çocuklar 4-5 yaşında iken ailesinin ekonomik durumuna uygun özel bir törenle (amin

¹ Hasan Ali Koçer, **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi(1773-1923)**, İstanbul: M.E.B., 1991.s.5.

² Vedat Günyol, "Mektep", **İslam Ansiklopedisi**, c.7 İstanbul, M.E.B.,1972.,s.655-659.s.655.

³ Faik Reşit Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Ankara, M.E.B., 1964, s.6. Örneğin Fatih Sultan Mehmet'in öksüz ve yetim çocukları okutmak için yaptırdığı sıbyan mektebinin vakfiyesinde okulun adı "Darül Talim", Arapça vakfiyesinde ise "mektep" olarak geçmektedir. Osman Ergin, **İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve Sanat Müesseseleri Dolayısıyla Türkiye Maarif Tarihi**, İstanbul, Eser Matbaası, 1977.s.82-83.

⁴ Bayram Kodaman, **II. Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Ankara, T.T.K., 1988. s. 64.

alayı) okula başlatılırlardı. Sıbyan mekteplerinin amacı genel olarak çocuğa tecvit kaidelerine uygun Kur'an okumağı öğretmek olduğundan çocuğun eline, Arapça harekeli Kur'an metnini okumak hususunda rehberlik edebileceği umularak hazırlanmış bir alfabe (elifba) kitabı verilir ve kişisel bir öğretim metoduyla okumanın esasları öğretilmeye çalışılırdı. Aynı kişisel metoda uyarak dinî vazifelerin gerektirdiği basit bilgiler vermek, yazı yazmağı imkân derecesinde öğretmek ve "kara cümle" denilen dört işlemin kurallarının ezberlenmesini sağlamak da okulun görevi içinde idi. Ahlâk eğitimi konusunda ise korkutma ve ceza ile yıldırma esastı. Dayak başlıca eğitim vasıtası olarak kullanılıyor, çocuklar uslu ve korkak bir karaktere sahip oluyorlardı. Okulun belli bir öğrenim süresi de yoktu.⁵ Okulu bitirmiş sayılmak için Kur'anı en az bir defa hatmetmiş bulunmak esastı. Böylece sıbyan mekteplerinde Arap harflerini tanıyan, Kur'anı okuyabilen ve biraz da sülüs ve benzeri Arap yazılarını kopye etmiş olan erkekler ya bununla yetinerek hayata karışırılar yahut da medreselere girerek oradaki öğretim imkânlarından yararlanırlardı. Kızlar ise evlerine kapanmak ve kaderlerine boyun eğmek zorunda idiler.⁶

Sıbyan mektepleri varlıklarını vakıflar aracılığıyla sürdürmüşlerdi. Varlıklı kişiler, valide sultanlar, devlet memurları hatta padişahlar tarafından kurulan sıbyan mektepleri mevcuttu.⁷ Sıbyan mekteplerinin geniş Osmanlı coğrafyasında birbirinden farklı varlıklı kişilerce kurulan vakıflarda kesin olarak hangi amaçlarla kurulmuş olduklarını tespit etmek ancak Osmanlı vakfiye sicillerinin tek tek incelenip ortak bir amaç taşıyıp taşımadıklarının anlaşılmasıyla mümkündür. Bugüne kadar sıbyan mektepleriyle ilgili bölümlerinin transkripsiyonu tamamlanmış olan vakfiyelerin

⁵ Faik Reşit Unat, **a.g.e.**, Ankara, M.E.B., 1964, s.7.

⁶ Faik Reşit Unat, **a.g.e.**, Ankara, M.E.B., 1964, s.7., Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.s.13.

⁷ Örneğin II. Beyazıt'ın(1481-1512) günümüzde de halen varlığını koruyan Beyazıt camisinin yanında yaptırdığı sıbyan mektebinin[bu mektep binası daha sonra Hakkı Tarık Us tarafından kütüphaneye dönüştürülmüştür] vakfiyesinden çocuklara Kur'an ve namaza ilişkin bilgilerin öğretilmesini emrettiği ayrıca kendi ruhu için dua ettirmesini öğütlediğine rastlanmaktadır. Vakfiyede şöyle denilmektedir: "Muallim cumadan gayrı günlerde, otuz oğlancağa gereği gibi Kuran okutup öğrete ve eski derslerini dinleye, namaza ilişkin şeyleri okuta ve öğrete te'dipe muhtaç olanları te'dip ede, akşam çocuklara destur(eve gitme izni, serbest bırakma) verilince vakfın ruhu için dua ettire ", Yahya Akyüz, **a.g.e.**, s.78. Fatih Sultan Mehmet, kendi adını taşıyan caminin etrafına Sahn-ı seman ve Tetimme medreselerini kurdurduğu zaman bunların yanında bir de öksüz ve yetim çocukları okutmak için sıbyan mektebi yaptırmıştır. Osman Ergin, **a.g.e.**,c.I-II s.82-83. Örneğin I. Mahmut'un annesinin Galata' da yaptırdığı sıbyan mektebinde, bir meşk hocasının çocuklara güzel yazı yazmasının da öğretilmesini vakfiyesine eklemiştir. I.Abdülhamit'in(1774-1780) vakfiyesinde ise yetenekli çocuklara Arapça ve Farsça öğretileceği yazılıdır. Bu kayıt muhtemelen bu mektebin Babialiye yakın oluşu dolayısıyla mektepten mezun olanların orada memur olma olasılığını artırma amacıyla konulmuştur Osman Ergin, **a.g.e.**,c.I-II s.86-87. 17. yüzyılda Edirne'de sultanlara ait 14 caminin yanında birer sıbyan mektebi de bulunmaktaydı. Yahya Akyüz, **a.g.e.**, s.79., Faik Reşit Unat, **a.g.e.**, s.7.

genellikle İstanbul ve diğer belli başlı büyük şehirlerde olduğu dikkatten kaçmamaktadır. İslam devletlerinin vakıf usulü ile işleyişi ile öğretim metodlarını hangi yapılanmalardan etkilenerak oluşturdukları uzmanlık gerektiren ayrı bir araştırma konusudur.

Osmanlı döneminde eğitimin tam anlamıyla kurumsallaşmadığı ve gerekli kadroları bir türlü oluşturamadığı, bunun yanında eğitimin öneminin kavrandığı ve diğer reformist hareketlerden ayırt edilmeksizin üzerinde çalışıldığı da göz ardı edilmemelidir. Milli mücadele dönemine kadar olan dönemde sıbyan ve iptidai mekteplerindeki gelişmelerin ana hatlarını görmek Cumhuriyet dönemine gelindiğinde yapılan uygulamaları kavramak açısından yararlı olacaktır;

Osmanlı Devleti, bilim ve teknikte ilerleyen Avrupa'nın karşısında özellikle askeri alanda geri kaldığının kabul etmek ve bir takım tedbirler alma zorunluluğun farkına vardı. Dünyada değişen teknolojiye ayak uydurabilmek amacıyla ilk olarak 1773 yılında Mühendishane-i Berri Hümayun kuruldu. Medrese sistemine alternatif batılı usullere göre açılan bu okul ile Osmanlı eğitim sisteminde ileride karşımıza çıkacak çoklu eğitim yapısının temelleri atılmış oldu. Mühendishane-i Berri Hümayun(1826), Tıbhane-i Amire(1826), Müzika-i Hümayün(1834) gibi özellikle Fransa eğitim sistemi örnek alınarak açılan yeni okullar Osmanlı eğitim anlayışında modernleşme ve yenileşmenin, dünyaya farklı gözlerle bakan Osmanlı aydınının yetişmesine önayak olmuşlardı. Tanzimat fermanıyla başlanan modern devlet olma isteği, Babıâli kalemleri ve bürolara memur yetiştirecek okulların açılması zorunluluğunu da ortaya çıkardığından Mekteb-i Maarif-i Adliye'den başlayarak 1838'den itibaren genel eğitim okullarının da açılmasına başlanmıştı.⁸

III. Selim'le(1879–1807) başlanan reform hareketleri Tanzimat dönemini ve sonrasında eğitim sisteminin ikili bir hal almasına yol açtı. Eğitim din usullerine göre ve batılı usullere göre olmak üzere iki ayrı şekil aldı; din esaslarına göre eğitim; sıbyan mektepleri ve medreseler, batılı usullere göre eğitim, askeri ve teknik ihtisas okulları, iptidai mektepler⁹, rüştiyeler, mekteb-i ulum-u edebiyye, mekteb-i maarif-i adliye'ydi.¹⁰ Bu yapı içinde batılı usullere göre açılacak olan ilk iptidai mektebine gelinceye kadar sıbyan mekteplerinde bir takım yenileşme hareketlerine gidilmiş,

⁸ Hasan Ali Koçer, **a.g.e.**, s.5-6.

⁹ İptidai mektep diğer sıbyan mektepleri gibi Meşihat makamına değil de Maarif Nezaretine bağlı ilkokullara verilen addı.

¹⁰ Hasan Ali Koçer, **a.g.e.**, s.6

ilköğretim ülke çapında zorunlu hale getirilmiş ve eğitim kalitesinin artırılması için girişimlerde bulunulmuştu.

Cumhuriyet döneminde yazılmış bir eserde “... ilköğretim işine, bizde 120 yıl önce başlanmış olduğu halde şimdiye kadar yüzde yüz gerçekleştirilmemiş olması, eğitim tarihimizin hem hüznün verici, hem de yüz kızartıcı olaylarından biridir. Bu başarısızlığın türlü sebepleri arasında batı uygarlığını çabuk ve kolay kabul edemeyişimiz gelmektedir”¹¹ yargısına varılmaktadır. Burada, ilköğretimde reform hareketlerine başlama tarihi olarak kastedilen tarih II. Mahmut’un 1824 yılında ilköğretimin zorunluluğuna ilişkin fermanıdır. Bu ferman, Osmanlı’nın pek çok reform hareketinde olduğu gibi ilköğretim alanında da eskinin yanında yeniyi muhafaza ederek bir takım yenilik hareketlerini başlattığı tarih olarak kabul edilmektedir. II. Mahmut’un, “Talim-i Sıbyan”¹² hakkındaki bu fermanı sıbyan mektepleri ile ilgili ilk yasal düzenlemeydi. Fermanla çocukların ergenlik çağına gelmeden önce sıbyan mekteplerine gitmeleri şart koşulmakta, çocukların okula gitmeden önce işe verilmemeleri, esnafın da bu çocukları çırak almamaları gerektiği belirtilmekteydi.¹³ İlköğretim alanında önemli bir reform niteliğindeki bu ferman, ilk kez bir padişahın ağzından okuma yazma ve eğitimin önemini duyurmaktaydı.¹⁴ Fermanın amacı geleneksel Osmanlı eğitim sistemine uyumlu olarak yeni kuşakların din ve ahiret için çalışan bireyler olmalarına katkı sağlamaktı. Bunun dışında hayati ve dünyevi bilgiye dayalı reformlar öngörülmemekteydi.¹⁵ Fermanın hükümleri yalnızca İstanbul içindeki sıbyan okullarına devam zorunluluğu getirmekteydi. Fakat bu zorunluluk, taşra sıbyan okulları için geçerli olmadığından, genel olarak ilköğretim zorunluluğunun bu tarihte getirildiğini söylemek doğru olmamakla beraber II. Mahmut’un sıbyan okullarının durumuyla yakından ilgilenmesini bir yenilik saymak gerekir ve bu tutumu II. Mahmut’un eğitimin toplum ve devlet hayatındaki önemini kavramış olduğunu göstermektedir.¹⁶

¹¹ İsmail Hakkı Tonguç, **İlköğretim Kavramı**, İstanbul, Remzi, 1946.s.V.,

¹² “Talim-i Sıbyan” başlıklı ferman için bkz. Mahmud Cevad İbnü’ş Şeyh Nafi, **Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı**, Ankara, M.E.B., 2002. s.1-3., Hasan Ali Koçer, **a.g.e.**, s.35-37., Fermanla ilişki genel bilgiler için bkz. Nevzad Ayas, **Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi, Kuruluşlar ve Tarihçeler**, Ankara, M.E.B., s.188., Faik Reşit Unat, **a.g.e.**, 1964, s.2., Faik Reşit Unat, **a.g.e.**, s.8.

¹³ Yücel Gelişli, Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, Gelişimi ve Dönüşümü), **Türkler**, c.15, s.35-43.s.35.

¹⁴ Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.58-59.

¹⁵ Hasan Ali Koçer, **a.g.e.**, s.35.

¹⁶ Bayram Kodaman, **a.g.e.**, s.58-59.

17 Haziran 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağının kaldırılması ve modern Türk ordusunun teşkilatlandırılmasından sonra Osmanlı devletinde idari yapılanmada büyük reform hareketlerine girişilmişti. Padişah II. Mahmut ilk iş olarak çeşitli makam ve otoritelere dağılmış olan vakıfların idaresini tek bir elde toplamak üzere 14 Ekim 1826 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezaretini kurdu.¹⁷ Böylece vakıfların dolayısıyla sıbyan okullarının da yönetimi bu nezarete geçmiş oldu.

1838 başlarında ise devletin ihtiyacı olan yeni reformları belirlemek ve gerçekleştirmek üzere Meclis-i Ahkâm-ı Adliye ve iktisadi kalkınmasını sağlamak üzere Ziraat ve Sanayi Meclisi adı altında uzman bir heyet görevlendirilmişse de bu heyet bayındırlık ve eğitim konularının da ekonomik kalkınmanın temellerinden olduğunu görerek “Meclis-i Umur-ı Nafia ” adı altında yeni bir hüviyet almıştı.¹⁸ Meclis-i Umur-ı Nafia’ nın 1839’ da mahalle mekteplerinin ıslahı için yapmış olduğu teklifte de aynı ruhun ve anlayışın hâkim olduğu görülmekteydi. İlköğretim alanında önemli bir gelişmeyi 1838’de Tanzimat’ın ilanından bir yıl önce Meclis-i Umur-ı Nafia¹⁹ hazırladığı bir projeyle gerçekleştirmiş oldu.²⁰ II. Mahmut 1838’de, Meclis-i Umur-u Nafia’nın ilköğretimin ıslahı alanında hazırladığı projeyi onaylamıştı. Bu projede genel eğitim sistemi, sıbyan okullarının önemi ve ıslahı üzerinde durulmuştu. Proje genel olarak şu konulara değinmekteydi: “Eğitimin amacı insanı ahirete olduğu kadar hayata da hazırlamaktır. Dini bilgiler insanı ahirette kurtuluşa hazırladığı halde, ilim ve fen insanın dünyada mutlu ve müreffeh olmasını sağlar. Halkı cahil olan memleketlerde ne sanayi ilerler, ne de devlet zengin olabilir. Eğitim sistemi bir bütündür; bu bakımdan ilk, orta, yüksek dereceli okullar arasında bir uyum sağlanmalıdır.” Projedeki bu görüşler projeyi hazırlayanların Avrupa’daki gelişmelerin eğitimle sağlandığının artık bilincine varmış kişiler olduğunu göstermekteydi. Bu projeyle, devlet yüzyıllardır süren medrese geleneğinin yanında, alternatif bir yapının eğitimde uygulanacağını teyit etmiş ve böylece diğer sahalarda olduğu gibi eğitim alanında da görüş ve zihniyet mücadelesini başlatmış olmaktaydı.²¹ Projede sıbyan mektepleri için; hocaların genel durumları ile bilgi derecelerinin yoklanması, durumları çocuk eğitimine uygun olmayanların uzaklaştırılmaları, öğrencilerin sınıflara ayrılması, her

¹⁷ Nezaretin kuruluşuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Akyıldız, **Osmanlı Merkez Teşkilatı’nda Reform (1836-1856)**, İstanbul, Eren, 1993.s.129.

¹⁸ Faik Reşit Unat, **a.g.e.**, s.2.

¹⁹ Gördüğü işlerin birbirleriyle olan ilişkisi göz önüne alınarak Meclis-i Umur-ı Nafia(Meclis-i Nafia) 1839 yılının Mayıs ayında kurulan Ticaret Nezareti’nin maiyetine verilmişti. Ali Akyıldız, **Osmanlı Merkez Teşkilatı’nda Reform (1836-1856)**, İstanbul, Eren, 1993.s.129.

²⁰ Faik Reşit Unat, **a.g.e.**, s.8.

²¹ Bayram Kodaman, **a.g.e.**, s.59.

sınıfta ayrı dersler okutulması, fakir öğrenciler için yatılı okul açılması, sıbyan mekteplerinin ikiye ayrılması, ayrı ayrı uygulaması gerektiği, her iki okulda çocukların devama mecbur tutulması, bu mecburiyetlerin mahalle mekteplerinde dört, büyük mekteplerde beş yaşından başlaması gibi kararlar alınmıştı.²² Projeye birlikte ayrıca hocalarının yeterlilikleri üzerinde durulmaya başlanmış, umumi durumları ile bilgi derecelerinin yoklanarak bilgisiz ve ehliyetsizlerin görevlerine son verileceği bildirilmişti.

1838 yılında ayrıca sıbyan sınıflarını kapsayan rüştiye okullarının açılması kararı çıktı. Bu konuda Meclis-i Vala bir okul programını düzenlerken bunun “Birinci Sınıf”(ilk) ve “İkinci Sınıf”(orta) olarak iki aşamalı olmasını benimsedi. Fakat padişah II. Mahmut, bu adlandırmayı beğenmeyerek “ibtidai” ve “rüşdi” diyerek sıbyan mekteplerine alternatif yeni tipte ilkokulların adını koymuş oldu. Program, elifba cüzü ile Kur’an cüzleri okutulmasını, namaz surelerinin ezberletilmesini, 8-9 yaşlarında namaza başlatılmasını, hafızlığın teşvikini öngörüyor; 13 yaşına kadar da her çocuğa yazı, Türkçe risaleler, din konuları öğretilmesine; bunların, dileklerini sözle ve yazıyla anlatabilecek duruma getirilmelerine bundan sonra ulum-u edebiye (rüşdiye) sınıflarına geçen gençlerin burada bilimlerini artırarak bir üst düzeydeki okullara girebilmelerine imkan tanıyordu.²³

Sıbyan mekteplerinin eğitim öğretim yönünden düzene konulmasıyla ilgili ilk teşebbüs Abdülmecit’in(1823-1861) cehaletin kaldırılması ve kamu terbiyesinin çaresine bakılması konusundaki sıbyan mekteplerini doğrudan ilgilendiren eğitimle ilgili fermanıydı ²⁴ Abdülmecit’in bu iradesiyle Meclis-i Muvakkat²⁵ kurulmuş ve bir

²² Aziz Berker, **Türkiye’de İlk Öğretim I 1839-1908**, Ankara, M.E.B., 1945.s.9., Meclis-i Umur-ı Nafia ve diğer Meclis raporları için bkz. Mahmut Cevat İbnü’ş Şeyh Nafi, **a.g.e.** s.6-20.

²³ Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.59, 62.

²⁴ Aziz Berker, **a.g.e.**, s.13-14.

²⁵ Padişah Abdülmecit, Babıaliye düzenli olan ziyaretleri sırasında yayınladığı bir hatt-ı hümayunla ülkede uygulamaya konulan reformların askeri olanlarının dışında hiçbirisinin ileri düzeyde olmadığı ve aslında askeri reformların da güçlü ve ileriye dönük bir şekilde devamlılığın cehaletin ortadan kaldırılması yani reformların eğitimle doğrudan bağlantılı olduğunu ifade ederek bu durumun kendisini ziyadesiyle üzdüğü ve gerekenin derhal yapılmasını emretmişti. Yeni müesseseler kurulurken insan unsurunun bu değişikliklere fikren hazır olmadığı, yani reformları uygulayacak olan insanların eğitilerek reformlar için gerekli olan alt yapının oluşturulmadığı müddetçe yapılanların bir isim değişikliğinden ibaret olacağı belli olmuştu. Padişahın bu emir ve ikazları Meclis-i Valada ele alınarak sıbyan mekteplerinin düzene konması için ayrıntıları görüşmek üzere bir Meclis-i Muvakkat’ın(Geçici Meclis) kurulmasına karar verildi. Meclis-i Muvakkat’ın kuruluşuna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Akyıldız, **a.g.e.**, s.228-231

layiha hazırlayıp Meclis-i Valayı Ahkâm-ı Adliyeye takdim etmişti.²⁶ Bu layihada öngörülen kararlar daha sonra kurulan Meclis-i Maarif-i Umumiye tarafından yeni bir takım reform tedbirleri almaya gerek görmeden uygulamaya konulmuştu. Bu kararlar ıslahata ilk önce mahalle mekteplerinden başlanılmasını, mevcut okul hocalarına okutacakları derslerle ilgili birer talimat verilmesi, yetersiz kimselere hocalık yaptırılmamasını, sınıf ve imtihan usulünün getirilmesini, her şeyin nizam ve usulüne göre yürütülmesinden ibaretti.²⁷ Bu kararların uygulanabilmesi için 8 Kasım 1847’de Mekatip-i Umumiye Nezareti kuruldu. Yeni usule göre açılan bütün okullar bu Nezaret’ e bağlandı. Bu okullara ibtidailer de dahildi. Nazırın yanına her gün mahalle mekteplerini dolaşıp bu kararların uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmek için bir muavin de tayin edildi.

8 Nisan 1847’de ise Meclis-i Maarif tarafından hazırlanan “Nizamına Tatbiken Etfalin Talim ve Terbiyelerini Ne Vechile İcra Eylemeleri Lazım Geleceğine Dair Sıbyan Mekatibi Hocaları Efendilere İta Olunacak Talimat” yayınlandı. Maarif Meclisi tarafından hazırlanmış olan ve ilkokulların program ve yönetmeliklerinin müşterek bir kökü niteliğinde bulunan bu talimat yirmi bir maddeden²⁸ oluşmakta ve ilkokulu en az dört, en çok yedi yıllık bir öğretim süresine bağlı tutarak, 6-13 yaşları arasındaki kız ve erkek çocukları hakkında okullarda uygulanacak eğitim ve öğretim kuralları ve ilkelerini ve gösterilecek derslerin konularını açıklamaktaydı. Bu talimatta ayrıca Türkçe derslerine ve okuma yazmaya önem verilmekte, taş levha ve divitin öğretim aracı olarak okullara sokulmasına izin verilmekteydi. Bu tarihten sonra günlük yaşamda tam anlamıyla uygulanmasa da resmi belgelerde falaka sözcüğü kaldırıldı.²⁹ Bu Talimat ile ilköğretimin özel bağış ve yardımlarla yürütülen sıbyan okullarından farklı olarak devlete bağlı kurumlar haline getirilmesi amaçlandı. Ancak bu konu düzenli bir eğitim sistemi kurulamadığı için gerçekleşemedi. Hocaların artık belirli bir sistemle okul gelirlerinden veya devletten maaş alan memurlar olacakları belirtilmekteydi. Bu talimat ile sıbyan

---

²⁶ Mahmut Cevat, **a.g.e.**, s.26–27.

²⁷ Aziz Berker, **a.g.e.**, s.28-35.

²⁸ Bu 21 madde, “disipline ait hükümler”, “mecburi devama ait hükümler”, “öğrenim süresi” ve “imtihanlar” konu başlıkları altında işlenmiştir. Maddelerin transkripsiyonu için bkz. Hasan Ali Koçer, **a.g.e.**, s.58-60. ayr.bkz. Ali Haydar, **Muallimler Mecmuası**, sayı:30, s. 1359., Aziz Berker, **a.g.e.**, s.28-35.

²⁹ Cavit Binbaşoğlu, **Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi**, İstanbul, M.E.B., 1995. s. 9.

mekteplerinde usul-i cedide ile ilgili ilk uygulamalar girmeye başlamışsa da bu ilkeler ancak 20 yıl sonra uygulanabildi.³⁰

1857 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti³¹,nin kuruluşuna kadar geçen sürede ilköğretimin istenen şekilde gelişmesi sağlanamamıştı. Nezareti'nin kuruluşuyla, Harbiye, Bahriye ve Tıbbiye hariç bütün okulların Nezaret'e bağlanması kararlaştırıldı. Genel okullar, sıbyan, rüştiye ve mekatib-i funun-u mütenevvia olarak kademelere ayrılmıştı. Nezaret kurulduktan sonra 1862 yılında ilköğretim alanında ciddi düzenlemeler yapıldı, İstanbul ve çevresindeki bütün okulların birden düzene sokulmasındaki güçlükler dikkate alınarak İstanbul'un çeşitli yerlerindeki merkez olarak kabul edilen 12 okul ve çevresindeki 36 okulda yeni kuralları uygulanmaya başladı. Bu süreçte bir kısım okulların öğretmenlerine aylık bağlandı. 1863 yılında ilköğretim mecburiyeti tekrar ilan edildi.³² 1864'de kurulan "Mekatib-i Sıbyan-ı Müslime Komisyonu" 1868'de sıbyan okulları için on maddelik bir nizamname hazırlamıştı. Nizamnamenin getirdiği yenilikler, sıbyan okulu dersleri arasına imla, malumat-ı nafia, coğrafya ve aritmetik derslerinin konulmasından ibaretti. Fakat bu nizamname uygulanamadı.³³

1869 yılında Saffet Paşa'nın Nazırlığı döneminde bugünkü anlamda genel eğitim yasası niteliğinde Maarif-i Umumiye Nizamnamesi³⁴ hazırlandı. Bu nizamnameyle Evkaf Nezaretine bağlı olanlar hariç bütün okulların yönetim, denetim, eğitim ve öğretim metotları, ders programlarının ne şekilde olacağına belli bir düzenleme getirildi. Bütün eğitim sistemiyle birlikte ilköğretim okullarının da bir düzene konulması, bu nizamname ile gerçekleştirildi. Nizamnamede ilköğretimle ilgili şu hükümler yer almaktaydı;

İlköğretim okullarının her mahalle ve köyde en az bir tane açılmasına, okulları kız-erkek, Müslim-gayrimüslim okulları olarak ayrı ayrı açılmak üzere dört yıllık okullar olarak düzenlenmesi, kızlar için 6-10, erkekler için 7-11 yaşları arasında devam mecburiyeti getirilmişti.³⁵ Ancak bu gelişmeler bazı tutucu çevreleri

³⁰ Yücel Gelişli, **a.g.m.**, s.36-39.

³¹ Maarif-i Umumiye Nezaretinin kuruluşu ve tarihçesi için bkz. Ali Akyıldız, **a.g.e.** s.228-231.

³² Yücel Gelişli, **a.g.m.**, s.36. Raporların metinlerinin transkripsiyonu için bkz. Aziz Berker, **a.g.e.**, s. 39-42.

³³ Kodaman, **a.g.e.**, s.62.

³⁴ Nizamnamenin tam metin transkripsiyonu için bkz. Mahmut Cevat, **a.g.e.**, s.404-439., Aziz Berker, **a.g.e.**, s. 59-60, Hasan Ali Koçer, **a.g.e.**, s.91-93. ayr.bkz. Kodaman, **a.g.e.**, s.62-63.

³⁵ Nizamnamede ilköğretimle ilgili maddeler şunlardı: **A)Genel Hükümler:** 1)Her mahalle ve köyde ve icabına göre bir iki mahalle ve bir iki köyde en az birer sıbyan okulu bulunacaktır.

rahatsız etmiş bunların yaptıkları olumsuz propagandalar sonucu okul öğrencisiz kalmış ve 1871 yılında kapanmıştı. Ancak 1872’de okul Cevdet Efendi’nin katkıları ile tekrar açılmıştı. Bu defa okula taşrada açılacak Darümuallimin-i Sıbyan’lara(ilk öğretmen okullarına) öğretmen yetiştirme görevi de verilmişti çünkü Darümuallimin-i Sıbyan, yaklaşık 500 kadar öğretmen adayı yetiştirmekteydi fakat bu sayı ülke ihtiyacını karşılamamaktaydı. Bu nedenle zaman zaman öğretmen yetiştirmek amacıyla kısa süreli kurslar da açılmaktaydı.³⁶

Nizamnamenin öğretmenlere ilişkin maddeleri öğretmen yetiştirmede önemli bir adım atılmasını sağladı. Nizamnamenin 52. maddesi, İstanbul’da üç şubeli bir öğretmen okulu açılacağına ilişkindi. Birinci rüştiyeye, ikinci şube ibtidaiye, üçüncü şube de sultanilere öğretmen yetiştirilecekti. 1868’den 1915’e kadar okulun düzeyine göre değişmekle birlikte, öğretmen okullarının öğrenim süresi, genellikle ilkokul ya da rüştiyeler üzerine üç yıl olmuştu. İlkokul üzerine olanlar ilkokula, rüştiyeler üzerine olanlar da orta öğretime öğretmen yetiştiriyorlardı. Yine bu nizamnameye göre İstanbul’da 1870 yılında bir Darümuallimat (Kız Öğretmen Okulu) açıldı. Nizamnamenin 63. maddesine göre öğretmen okulundan mezun olanlar bir okula yapılacak öğretmen atamalarında diğerlerine tercih edilecekti. Bu, öğretmen okulu açılması sonrasında öğretmenliğin ülkede ayrı bir meslek olarak ilk kez resmen tanınması demektir. Nizamnamede yer alan üç bölümlü öğretmen okullarıyla ilgili hükümler gerçekleşmedi. Ayrı ayrı öğretmen okulları açılmaya devam etti sonra bunlar kapandı, daha sonra tekrar açıldı. Örneğin 1877 yılında “Darümuallimin-i Aliye (Yüksek Öğretmen Okulu) açıldı; fakat 3 yıl sonra 1880’de yine kapatıldı. Bu arada idadi kısmı da kaldırıldı.³⁷

1869 Nizamnamesi’ne göre sıbyan okullarının ıslahı yahut “iptidai” adı altında yeni usulde öğretim yapan okulların açılması için ilk esaslı teşebbüs, 1870 tarihinde başlamıştı. Bu teşebbüs sadece İstanbul’u değil Osmanlı devletinin bütün

---

2)Sıbyan okullarının tahsil müddeti dört yıldır.3) Devam mecburiyeti erkekler için 6-10; kızlar için 7-11 yaşları arasındadır.4) Bir mahalle veya köyde iki sıbyan okulu varsa bunlardan biri kızlara diğeri erkeklere tahsis edilecektir. **B)Ders ve imtihanlara dair hükümler;**1) Okutulacak dersler: Usul-ü cedide veçhile Elifba, Kur’an-ı Kerim, Tecvid, Ahlaka müteallik resail, İlm-i hal, Yazı talimi, Fenn-i hesap, Tarih-i Osmani, Coğrafya, Malumat-ı Nafia.2)Derslerde değişiklik ancak Nezaretin müsaadesiyle olacaktır.3) İmtihanlar, köy ve mahalle ihtiyar meclisi huzurunda yapılacaktır. **C)Hocalara dair hükümler:** 1) Hocaların Osmanlı tebaasından ve Darümuallimin mezunu olması şarttır.2)Okulun nizamnamesine uymayan hocalar cezalandırılır veya işten atılır. **D)Mali hükümler:** 1) Sıbyan okullarının inşa, tamir ve diğer masraflarıyla hocalarının maaşları mahalle ve köy halkı tarafından karşılanacaktır. Bayram Kodaman, **a.g.e.** , s. 63.

³⁶ Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.113.

³⁷ Cavit Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, s.12-14.

eyaletlerini hedef almaktaydı. Başlangıçta sıbyan okullarında okutulacak kitapların açık, sade ve öğrenciye şevk verecek şekilde yeniden hazırlanması işi ele alınmıştı. Hazırlanacak kitapların vasıfları ve içeriği 25 Muharrem 1287 (1870) tarihli Takvim-i Vakayi’ de belirtilmişti. Özellikle “elifba” için yeni heceleme usulünün ve altı ayda okumayı öğretecek kolay bir yöntemin bulunması ve ayrıca kitaplarda resimlere yer verilmesi şart koşulmuştu. Din, ahlak, dil, tarih, coğrafya ve malumat-ı nafia gibi ders kitaplarının da nasıl hazırlanacağı hakkında bilgi verilmişti. Sıbyan okulları eski usulde öğretimine devam ederken, ileriki yıllarda ibtidailer için pek çok yeni kitap bastırılıp dağıtılmıştı. Sıbyan okulları ise eski usulde öğretime devam etmişlerdi.³⁸ Usul-i cedid³⁹ hareketinin ilk uygulamasını 1872’de Selim Sabit Efendi, Süleymaniye’deki bir taş mektepte başlatarak bir yeniliğe adım atmış oldu. 1873’te Nuruosmaniye taş mektebine yine usul-i cedid yöntemi kullanarak Selanikli Abdi Efendi, ilk özel ibtidai olan Şemsül Maarif’i açtı. Yeni usul(usul-i cedid) ile öğretime açılan bu okullarda Osmanlı çocukları ilk defa Arap elifbası ile Türkçe okuma ve yazma öğretimi almaya başladılar. Bu ibtidailer İstanbul’daki sıbyan mekteplerinin 1/10’u kabul edilebilecek 36 ibtidai ile sınırlandırıldı.⁴⁰

1876 tarihine kadar usul-ü cedidenin uygulandığı iptidai okullarıyla tedris yönünden epeyce uğraşmış ise de kolay okutmak yollarını araştırmaktan başka bir şey yapılamamıştı. Fakat bu arada iki önemli teşebbüsün yapıldığını da unutmamak lazımdır; Birincisi sıbyan okulları yönetiminin halka verilmesi hareketidir.1875 tarihli ve 34 maddelik bir talimatname ile İstanbul sıbyan okullarının yönetimi mahalle halkından oluşturulacak “Tedris meclisi ve tedris meclisi şubeleri” ne bırakılmıştı. İkincisi ise iptidai okullarında uygulanmak üzere 1875 tarihinde yayımlanan “Rehnüma-i Muallimin-i Sıbyan (sıbyan okulları öğretmenler için kılavuz)” adlı kitabın bir komisyon tarafından hazırlanması işiydi.⁴¹ Selim Sabit Efendi’nin Elifba-yı Osmanî adlı alfabe kitabı, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi sonrası tüm okullarda geçerli sayıldı. Yeni metodla, daha önceki “tehecci[heceleme]”

³⁸ Bayram Kodaman, **a.g.e.**, s. 64.

³⁹ Tanzimat dönemi eğitimcileri çocuklara dini eğitim yanında milli ve çağdaş eğitim verilmesini savunmuşlardır. Bu anlayış sıbyan mekteplerinin usul-i cedid hareketi ile önemli değişime uğramasına sebep olmuştur. Eğitim tarihimizde usul-i cedid: ders araç ve gereçleri konusunda yenileşme, özellikle öğretmenlerinin geleneksel öğretim yöntemlerini bırakıp yeni ve etkili öğretim yöntemlerini uygulaması demektir. Usul-i cedid hareketi ile iki ayrı tipte okul ortaya çıkmıştır. Bu okullar yeniliklerin uygulandığı iptidai mektepler ve yeniliklerin uygulanmadığı sıbyan yahut mahalle mektepleridir. Yücel Gelişli, **a.g.m.**, s.36.

⁴⁰ Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.84.

⁴¹ Bayram Kodaman, **a.g.e.**, s. 66.

yöntemi bırakılıp, yerine seslendirme yöntemi benimsenecekti. Önce harflerin adları öğretilecekti, ünsüz harfler; elif, be, te, cim gibi bunlar öğretildikten sonra “hareke ” denilen seslendirmelerine geçilecek, bunu hecelerin doğrudan söylenmesi izleyecekti.⁴² Selanikli eğitimciler okul, kitap, metod açısından ibtidai mekteplerde uygulanmaya başlanan bu yeni öğretim metodlarının ilk girişimcileriydiler. Selim Sabit Efendi'nin Rehnümayı Muallimin (Öğretmenler İçin Kılavuz) ve Elifbayı Osmanî adlı kitapları ve tavsiye edilen ders araç gereçleri yeniliklere karşı ulema tarafından tepki gördü. Maarif Nazırı, Selim Sabit Efendi ve diğer yeni metodla öğretim yapan öğretmenleri huzuruna çağırarak; “*Kur'an-ı Kerim'in diz çökmeden öyle sıra üstünde el ayak sallanarak okunamayacağını, Şeyhülislamın, bu Frenk işlerinin doğru olmadığına dair fetva verdiğini, ortalığı karışmadan işi yavaş yavaş götürmelerini söyledi*” Buna karşın ibtidailer Mithat Paşa'nın girişimiyle Tuna vilayetinde daha sonraları ülkenin dört bir yanında hızla yayıldı.⁴³

İlk Osmanlı anayasası olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi'de ilköğretim zorunluluğu yineleni. Kanunun 15 ve 114. maddesinde, eğitim serbesttir, Osmanlı'da yaşayan herkes özel veya resmi okullara gitmeye mecburdur.⁴⁴ “Osmanlı'da yaşayan herkesin eğitim hayatının ilk mertebesi mecburi olacak ve bunun derecesi ve içeriği özel bir kanunla tayin edilecektir” denilmekteydi.⁴⁵ Kanun-i Esasi eğitime ilişkin başka yükümlülükler de getirmekteydi.⁴⁶

1880 yılında İstanbul'da 19'u erkek, 3'ü kız mektebi olmak üzere 22 adet iptidai mektep açılmış ve sıbyan mektepleri de imkânlar ölçüsünde iptidai mekteplere dönüştürülmüşlerdi. 1881 tarihli devlet salnamesinde ülkede mevcut ilköğretimin durumu ile ilgili artık iptidai mektebi ve eski durumlarını az çok koruyan ve çoğunluğu vakfa ait olan okulların da sıbyan mektebi diye sınıflanarak iki grupta ele alındıkları görülmekteydi.⁴⁷ 1883 yılında İstanbul'da toplam 420 sıbyan mektebi bulunmakta, bu okulların 253 âdetini Müslümanlara ait okullar teşkil etmekteydi. Ülke genelinde sıbyan mekteplerinin sayısı iptidai mekteplere göre fazla

⁴² Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.91.

⁴³ Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.84.

⁴⁴ “ Kanun-i Esasi- 23 Aralık 1876”, **Düstur**, Birinci Tertip, c.VI, s.4-20.m.15.

⁴⁵ **A.g.k.**, m.114.

⁴⁶ Kanun-i Esasi'de maarifle ilgili maddeler; Bilcümle mektepler devletin kontrolündedir (16.Madde), Vilayet Maarif Meclisleri umuma ait yani resmi yerlerde eğitim ve terbiyenin ilerlemesi yönünde çalışmalıdır (110. Madde). “ Kanun-i Esasi- 23 Aralık 1876”, **Düstur**, Birinci Tertip, c.VI, s.4-20, ayr. bkz. Betül Batır, **a.g.t.**, s.8

⁴⁷ Yücel Gelişli, **a.g.m.**, s.37.

olmasına rağmen yeni usul mektep dediğimiz iptidai mekteplerin sayısında da oldukça yüksek bir artış sağlanmıştı.⁴⁸

Islahat fermanı gayri müslim uyruklara, kendi din ve kültürlerine dönük, ilk, orta ve yüksek derecede okullar açma fırsatı vermişti. Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar, Hristiyan Araplar her tarafta okullar açtılar. Katolikliği ve Protestanlığı yaymak isteyen Fransa, İtalya, İngiltere, Almanya, Avusturya ve Amerika kilise çevreleri de ülkenin dört bir yanında okullar açmışlardı.⁴⁹ 1880'lerde 19'u erkek 3'ü kız iptidai modern sayılabilecek bir görünüme kavuşmuştu. Buna karşılık 264 sıbyan mektebi hala eski metotlarla eğitime devam ediyordu. Bunun yanı sıra Rumların 66, Ermenilerin 45, Katoliklerin 9, Musevilerin 34, Bulgarların 3, Protestanların 11 ilkokulu, gerçek birer eğitim kurumu olarak amaçlarına en yeni öğretim metotlarını uygulayarak ulaşıyorlardı.⁵⁰

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan dönemde ilköğretimin ıslahı ve yayılması konusunda Anadolu'daki okulların sayısı 14.000'e öğrenci sayısı da 175.000'e yükselmişti.⁵¹ Ülke genelinde 1908 öncesinde "1.270 adet" resmi iptidai mektebi varken, 1908'den sonra bu rakam "4,486" rakamına ulaşmıştı.⁵²

İlköğretim alanında, İkinci Meşrutiyet dönemi öncesinde yapılan en önemli reform, uygulanmamış olsa da temel eğitimin, 6-11 yaş arasındaki çocuklara ilköğretimin zorunlu tutulması ve yavaş yavaş toplumda okur-yazar oranında bir artış gözlenmeye başlamasıdır.⁵³

II. Meşrutiyet döneminde, Emrullah Efendi'nin çabaları ile ilköğretim alanında düzenlemeler yapılmış, ancak değişime karşı direnmeler devam etmişti. Emrullah Efendi tarafından hazırlanan Tedrisat-ı İptidaiye Lahiyası Kanunnamesi, 15 Ekim 1913'te Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkati olarak kabulünden sonra uygulanabilmişti. 101 maddelik bu geçici kanununun "geçici" başlığına rağmen Cumhuriyet'in ilanından sonra da pek çok maddesi yürürlükte kalmıştı. Geçici

⁴⁸ Bayram Kodaman, **a.g.e.**, s.75.

⁴⁹ Açılan bu okulların dini amaçlarının yanı sıra pek çok siyasal, kültürel ve ticari çıkarları da mevcuttu. Bu okullar Osmanlı ülkesinde kendi ülke ve uluslarına hayranlık duyan elit topluluklar oluşturdu. Azınlık okullarının Osmanlı sosyo-ekonomisine etkisi içinde hala araştırılması zorunlu mevzular barındıran ayrı bir konudur. Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.87.

⁵⁰ Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.105.

⁵¹ Yücel Gelişli, **a.g.m.**, s.38.

⁵² Maarif Umumiye Nezareti'nin 1329-1330 ders senesi **İhsaiyat Mecmuası**, İstanbul 1336; Mehmet Ö. Alkan, **Tanminat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924, tarihi istatistikler Dizisi**, c.VI, Ankara Kasım 2000, s.165., Betül Batur, **a.g.t.**, s.45.

⁵³ Betül Batur, **a.g.t.**, s.11

kanunla ilköğretim alanında köklü değişiklikler yapılmıştı. Bu kanunla birlikte, ilköğretim sıbyan, iptidai ve ana mektepleri olmak üzere üçe ayrılmıştı.⁵⁴ Evkaf Nezareti'ne bağlı olarak idare edilen sıbyan mektepleriyle birlikte, Maarif Nezareti idaresinde olan iptidaiye mekteplerinin sayısı hızla arttırılmıştı. Okulların hemen hemen hepsi bu dönemde iptidai mektebi olarak varlığını sürdürmüştü.⁵⁵ Devlet, ilköğretimde okulların yapımıyla ilgili sorumlulukları üzerine almaya başlamıştı. Kanun ilköğretimi zorunlu ve devlet okullarında parasız olduğunu hükme bağlamış ve parasız öğretim ilk kez bu kanunla kabul edilmişti. Rüştüyelerle iptidai mektepler birleştirilmiş, ilkokullar 6 yıllık merkez iptidailerine dönüştürülmüştü. Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati'ne göre ilkokullar; 7-8 yaşları "Devre-i Mutavassıta" ve 11-12 yaşları "Devre-i Aliye" olarak üç devreye ayrılmıştı, her devrede okutulacak dersler belirlenmişti.⁵⁶ Kanun, okulların örgütsel yapısı bakımından önemli bir değişiklik getirmişti. O zamana kadar iptidai ve rüşdi adlarıyla mevcut olan okullar birleştirilmiş ve Mekatib-i İptidaiye-i Umumiye adını almışlardı. İlköğretim bu şekilde 6 yıl olarak tesbit edilmiş ve her biri 2 yıl süreli üç devreye ayrılmıştı.

Bu dönemde iktidarda olan, İttihat ve Terakki Cemiyeti İstanbul'da ve taşrada birçok okullar açmıştı. İttihat ve Terakki okulları adı verilen bu eğitim kurumları, mevcut olan okullardan fiziki yönden ve metot yönünden farklılıklar göstermekteydi. Fiziki farklılığı, okul binalarının oldukça düzenli, bakımlı, dersliklerinin eğitim ve öğretime uygunluğu şeklinde ortaya çıkmaktaydı. Bu okullarda uygulama ve metot açısından da daha çağdaş metotların uygulandığı görülmekteydi. Özellikle İstanbul sınırları içersinde bu okullarda en az bir yabancı dil öğretilmekte, derslerde din dışı konular işlenmekte, öğretmen seçimlerinde daha titiz davranılmaktaydı.⁵⁷

Milli mücadele dönemine gelindiğinde, eğitimci ve öğretmenlerin kuva-i milliye teşkilatı içinde önce bölgesel kurtuluş çabaları ardından da Ankara hükümetinin yanında çalışmalarını sürdürdüklerini görmekteyiz. İzmir'in işgali sonrasında yapılan protesto mitinglerinde halkın kurtuluşu için örgütlenmelerde öğretmen ve eğitimcilerin önemli roller oynadığı görülmektedir. Bu dönemde,

⁵⁴ "Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatı 23 Eylül 1329 (1913)", **Düstur**, İkinci Tertip, c.V, Madde:1, s.804-823. Betül Batır, **a.g.t.**,s.12

⁵⁵ Betül Batır, **a.g.t.**, s.44-45

⁵⁶ Mustafa Ergun, **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1911)**, Ankara, Ocak Yayınları,1993., s.62.

⁵⁷ Betül Batır, **a.g.t.**,s.45

Anadolu’da eğitim üç ayrı yönetim tarafından idare edilmekteydi. Bunlar TBMM hükümetinin Maarif Vekâleti, İstanbul Hükümetine bağlı Evkaf Nezareti’nce denetimleri yürütülen sıbyan mektepleri ve Maarif-i Umumiye Nezareti’ne bağlı ibtidai ve diğer okullar ile Yunanlıların işgali altındaki bölgelerde Yunanlıların Anadolu Eğitim Genel Müdürlüğü’ydü. Maarif Nezareti, öğretmen ve öğrencilerin, Anadolu’ da doğup gelişen milli hareketle ilgilenmelerini engellemeye çalışmış fakat İzmir’in işgalinden doğan milli heyecanı dile getirmekte öğretmenlerin görev almalarına karşı çıkamamıştı. Baskılara rağmen İstanbul öğretmenlerinin büyük çoğunluğu Anadolu hareketine bağlı kalmıştı.⁵⁸

Yunanlılar ise işgalleri altındaki bölgelerdeki okulların bazılarını 1921–1922 ders senesinde kapatmışlar, öğretimi sürdürenlerin programlarındaki tarih dersinde değişiklik yapmışlar, malumat-ı vataniye derslerini de kaldırmışlardı. Ayrıca, her derece okullara Yunanca koyup bu dersten sınıf geçme zorunluluğu getirmişlerdi.⁵⁹ Yunanlıların Anadolu’ya tayin ettikleri eğitim genel müdürü, işgal ettikleri bölgelerin okullarını Yunan hükümetine bağlamaktaydı. Yunan hükümeti “*Şimdilik yalnız dil dersleriyle tarih öğretimini değiştiriyoruz. Rumca resmi dil olacaktır. Bundan sonra özel ve resmi okullar yoktur, hepsi bir idare altında toplanmıştır*”⁶⁰ diyen bir genelge yayınlamıştı. Kısaca işgal kuvvetleri, Türk eğitimini ortadan kaldırmak, Türkleri eritmek, yok etmek için kendi eğitim, propaganda ve yıldırma güçlerinden yararlanmaya özen göstermişlerdi.

1920’de TBMM’nin kurulmasının hemen ardından bir eğitim komisyonu oluşturuldu. 3 Mayıs’ta hükümetin kurulmasının ardından T.B.M.M. Osmanlı hükümeti’nden farklı olarak Nezaret (Bakanlık) tabiri yerine Vekâlet adını kullanmayı uygun buldu. Komisyonun kuruluşu esnasında bir grup milletvekili eğitim işlerinin ve programlarının yürütülmesi konusunda anlaşmazlığa düştü. Bir kısım milletvekili eğitim işlerinden Umur-ı Şeriyeye ve Evkaf Encümeni’nin sorumlu olmasını isterken Hamdullah Suphi Bey’in Başkanlığında içlerinde Necati Bey’in de bulunduğu 12 kişilik bir grup Maarif Encümenini kurdu.⁶¹ Maarif Vekâleti’nin

⁵⁸ Yahya Akyüz, **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri(1848–1940)**, s.214–217.

⁵⁹ Kamil Su, **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti**, s.36–37.

⁶⁰ “Türkiye Mektepleri,”**Hâkimiyet-i Milliye**, 7.11.1920., Mustafa Ergun, **a.g.e.** ,s.16.

⁶¹ **T.B.M.M., Zabıt Ceridesi**, 1. yıl 4. İnikat, 26.4.1336.s.74-77., Enver Şapolyo Rıza Nur Bey’in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde, Ankara’da Muallim Mektebine 14 kişilik kadrosuyla taşınan ilk meclise ait anılarını şöyle dile getirmekteydi; “*Burası, ilk Büyük Millet Meclisi milletvekillerinin yatak salonu idi. Yukarıdaki salonda da (Müdafaai Hukuk) toplantıları*

merkez teşkilatı ilk kuruluşunda bir-iki oda içine yerleşmiş üç-beş memurdan oluşmaktaydı.⁶² Maarif Vekili Rıza Nur Bey, Ankara Maarif Dairesinden aldığı bir katiple Haziran başına dek çalışmış, 1920 yılı sonunda bakanlık merkez örgütü 5 daire olarak belirlenmişti. Merkez örgütlenmesi Fransa ve İspanya merkezî eğitim örgütü esas alınan ilmî ve idarî bölümlerden oluşmaktaydı. Bu örgütlenme, Osmanlı eğitim sistemindeki Meclis-i Maarif-i Kebîr gibi bir kurul idi. 30 üyeden oluşan kurul, yılda iki ay toplanacaktı. Fransa'da 50 üyeli, İspanya'da 70 üyeli, aynı tarzda eğitim kurulları vardı. İdarî kısımda ise, ilk ve ortaöğretimde genel müdürlükler kuruluyor, yükseköğretim de bir müdürlük şeklinde örgütleniyordu.⁶³ Bakanlığın oluşturduğu müdürlükler, İlk Tedrisat Müdürlüğü, İkinci Tedrisat Müdürlüğü, Sicil ve İstatistik Müdürlüğü, Muhasebe Müdürlüğü ve Hars Müdürlüğü⁶⁴ydü. 6 Mayıs 1920 günü Rıza Nur Bey ilk Maarif Vekili seçildi.⁶⁵ 9 Mayıs 1920'de bakanlar kurulunun ilk programı belirlendi. Söz konusu hükümet programında Osmanlı Devleti zamanında hazırlanan programlarda pek rastlanmayan milli bilinci geliştirme, kendine güven duyma, girişim gücüne ve üretici fikirlere sahip olma milli kimliğe uygun programlar geliştirme gibi bugünkü modern eğitimde hâlâ kullanılan temel ilkeler yer almıştı. Programda eğitimle ilgili söylenenler şunlardı;

“Maarif işlerindeki gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasıyla dini ve milli bir hale koymak ve onları cidali hayatta muvaffak kılacak, istinatgahlarını kendi nefislerinde bulduracak kudreti teşebbüs ve itimadı nefis gibi seciyeler verecek, müstahsal bir fikir ve şuur uyandıracak bir dereceyi aliyeye isal eylemek, tedrisatı resmîyeyi bütün mekteplerimizi, en ilmi, en asri olan bu esasatla kavaidi sıhhiye dairesinde yeniden tanzim ve programlarını ıslah etmek, mizacı millete ve şeraiti coğrafiye ve iklimiyemize, ananatu tarihiye ve içtimaiyemize muvafık ilmi ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden lugatları toplayarak dilimizin kamusunu yapmak, bizde ruhu milliyi nemalandıracak asarı tarihiye, edebiye ve içtimaiyeyi erbabına yazdırmak, asarı atika-i milliyeyi tescil ve

---

oluyordu. Kültür Bakanlığı dört odadan ibaretti. Kültür Bakanının odası rendelenmemiş bir tahta perde ile ikiye bölünmüştü. Bir odada Bakan, diğer karanlık bölmede de Kalemi Mahsus Müdürü oturuyordu. Bay Hamdullah'tan sonra Bakan Bay Vehbi olmuştu. Vasıf Çınar, yine Kalemi Mahsus Müdürü idi. Bu zamanlar Keçiören bağlarında bulunan Muallim Mektebi talebeleri, Bakanlığın üst kısmına, sağ tarafına da Tatbikat Mektebi taşındı. Vasıf Çınar, Muallim Mektebinin son sınıfına tarih muallimi oldu, burada talebelere Asrı Hâzır Tarihi ve Fransa İnkılâbını pek ateşli bir surette anlatıyordu.” Enver Behnan Şapolyo, “Vasıf Çınar”, **Ülkü**, Sayı: 29, Temmuz 1935, c.5, s.351.

⁶² Yahya Akyüz, **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri**, s.201–205.

⁶³ Mustafa Ergün, “İsmail Safa Özler”, **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 1987, s.407.

⁶⁴ M. Rauf İnan, **a.g.e.**, s.153.

⁶⁵ Milli mücadele döneminden başlanarak 1928 yılına kadar bakanlık yapmış olan eğitimciler ve görev sürelerini gösteren bir tablo ekler bölümündedir. bkz. **Ek: 1**.

*muhafaza eylemek, garb ve şarkın müellefatı ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek, hâsılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyetini için en mühim amil olan maarif umuruna dikkat ve gayretli mahsusa ile çalışmaktır. Bugün ise ilk işimiz mekatibi mevcudeyi hüsnü idare etmektir”.*⁶⁶

Böylece eğitimi dini ve milli hale getirmek, eğitimi yaşam savaşında başarılı kılabilecek, dayanaklarını kendi varlıklarında bulunduracak güç, girişim ve kendine güven gibi nitelikler verecek, üretici bir bilinç uyandıracak yüksek bir mertebeye erişirmek, öğretimi ve tüm okullarımızı en bilimsel, en çağdaş temeller ve sağlık kurallarıyla yeniden düzenlemek ve programlarını düzeltmek, milletin doğasına, coğrafya ve iklimimizin koşullarına, tarihsel ve toplumsal geleneklerimize uygun bilimsel ders kitapları meydana getirmek, halk kitlesindeki sözcükleri toplayarak dilimizin büyük sözlüğünü yapmak, ulusal ruhu geliştirecek tarihsel, toplumsal ve edebi, yapıtları uzmanlarına yazdırmak, eski yapıtları kütüğe geçirmek ve korumak, doğu ve batının bilim ve fen kitaplarını dilimize çevirmek kısacası bir ulusun yaşamının ve varlığının korunması için en önemli etken olan milli eğitim işlerine dikkat ve özel bir çaba harcamak, o gün için elde bulunan okulları iyi yönetmek konuları T.B.M.M.’nin ilk hükümet programında yer aldı.⁶⁷

Ulusal mücadeleyi tüm dünyaya duyurma çabaları bir yandan devam ederken bir yandan da top seslerinin Ankara’da duyulduğu Sakarya Savaşı’ndan çok kısa bir süre önce 16 Temmuz 1921’de Yeni Türkiye’nin eğitim politikasını saptamak ve sorunlara bir çözüm bulmak amacıyla Ankara’da Maarif Kongresi toplandı. Mustafa Kemal Atatürk, Maarif Kongresi’ni açış konuşmasında, devlet yapısındaki yaraları sarmak için gerekli çabaların en büyüğünün eğitim alanında gösterilmesi gerektiğini; ülkeyi istenen düzeye çıkarabilmek için eğitim alanındaki çalışmalara ve hazırlıklara önem verilmesinin zorunluluğunu; Türkiye’nin bu duruma gelmesine bugüne kadar izlenen eğitim politikasının da sebep olduğunu, yeni eğitim sisteminde Türklük anlayışına ters düşen yabancı kültür öğelerine yer verilmemesi ve millî değerlerimize önem verilmesinin yeni eğitim politikamızda temel ilkeler olarak benimsenmesinin şart olduğunu belirterek Türkiye’nin eğitim savaşını da resmen başlatmış oldu.⁶⁸

⁶⁶ “İcra vekilleri heyetinin ilk programı; 9 Mayıs 1920”, **Hükümet Programları (1920- 1965)**, haz. İsmail Arar, İstanbul, Burçak, 1968. s.11.

⁶⁷ Rauf İnan, **a.g.m.**, s.152.

⁶⁸ **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, c.II, s.16-18; **Atatürk Araştırma Merkezi**, C.II, Kasım 1985, Sayı: 4, s.196., Nevzad Ayas, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi, Kuruluşlar ve Tarihçeler**, Ankara, M.E.B., s.191.

Atatürk, 1921 Maarif Kongresi'nin açılışında yaptığı konuşmasında yeni oluşturulacak eğitim programının milli olması zorunluluğunu şu sözleriyle ifade etmekteydi;

“İrfan-ı memleket için tahsis edilebilen şey müstakbel maarifimize mabihilistina olacak bir temel kurmağa kâfi değildir. Ancak vâsi ve kâfi şerait ve vesait malik oluncaya kadar geçecek eyyamı cidalde dahi kemali dikkat ve itina ile işlenip çizilmiş bir millî terbiye programı vücade getirmeğe ve mevcut maarif teşkilâtımızı bu günden müsmir bir faaliyetle çalıştıracak esasları ihzar etmeğe hasrı mesai eylemeliyiz. Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihi tedenniyatında en mühim bir âmil olduğu kanaatındayım. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsafı fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye millîye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dehayı millîmizin inkişafı tamı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir. Lâalettâyin bir ecnebi kültürü şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin muhrip neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür (Haraseti fikriye) zeminle mütenasiptir. O zemin, milletin seciyesidir.”⁶⁹

Atatürk bu konuşmasında dikkat ve özenle çizilmiş bir milli eğitim programının oluşturulmasını öğütlemiş; şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin gerileme tarihinde önemli bir etken olduğunu bu yüzden bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin batıl inançlarından ve doğuştan sahip olduğumuz özelliklerle hiç ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğudan ve Batıdan gelebilecek tüm etkilerden tamamen uzak, milli ve tarihi özelliğimizle uyumlu bir kültürün canlandırılmasının doğru olacağını ifade etmişti.⁷⁰

Kongre, ilk mekteplerin programları ve öğretim süreleri, orta öğretim programları ve dersleri başlığı altında iki ana konuyu içermekteydi. 15 Temmuz 1921 yılı Maarif Kongresi'nin kapanış konuşmasını yapan dönemin Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey “ürettiğiyle hem kendi ailesini geçindiren hem memleket

⁶⁹ Maarif Kongresini Açarken (16.VII.1921), **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Ankara, ATAM, 1997, s.19-20. Bu konuşma metni 17 Temmuz 1921 günü Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde yayınlanmıştı. 15 Temmuz 1921' de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi, yurdun her tarafından gelen 250'den fazla erkek kadın öğretmeni biraraya getirmiştir. Kongreyi Mustafa Kemal, cepheden gelerek açmış ve çok önemli bir açılış konuşması yapmıştır. Kongre'nin açılışına uzun bir başyazı ayıran Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, daha önce iki İnönü savaşını ve başlamak üzere olan Sakarya savaşını kastederek, “Mustafa Kemal Paşa, üçüncü Yunan taarruzunun en ateşli zamanında muallim ordusunun gelecek vazifesiyle meşgul bulunuyor. Bu asil ve yüce örnek Türk tarihinin benzeri ender bulunan kıymetli hatıralarından biri olacaktır. Kuşkusuz bu, dünya tarihinde de benzeri belki bulunmayan bir örnektir”; demişti

⁷⁰ Maarif Kongresini açarken(16.VII.1921), **a.g.k.**, s.20.

*ekonomisine temel oluşturan Türk çiftçi ve işçi sınıfına mensup insanların çocuklarının, aile geçimlerine göre bir eğitim almaları ve geçim yollarını ilerletecek bilgi ve becerileri kazanmaları, programların hedefinin, öğretmenlerin de çalışmalarının da bu yolda olması gerektiği ayrıca öğretmenlere, ardi arkası kesilmeyen savaşlarda babaları ölmüş yüz binlerce yetime babalık etmek, onları kimseye muhtaç olamayacakları tarzda yetiştirmek görevinin de düştüğü ” gibi hususlara değinmişti.*⁷¹

1921 yılı ortalarında Vekâlet, ilk ve ortaöğretim hakkında bir yasa tasarısı hazırlamıştı. Bu tasarıya göre; İlkokullar altı yıldan dört yıla indirilecekti. Dördüncü yıldan sonra bir yıl da isteğe bağlı öğretim yapılacaktı. Ayrıca ihtiyaçlara göre yeni bir ilkokul programı yapılacaktı.⁷²

Atatürk, 8 Nisan 1923'de milletvekilleri seçimleri dolayısıyla yayınladığı dokuz ilkenin sekizincisinde de ilköğretim düzeyinde öğretimin birleştirilmesi gerektiğinden bahsetmekteydi.⁷³

Milli eğitim bakanlığının yayın faaliyetleriyle ilgili olarak 1921 yılında yapılan bir mülakatta Hamdullah Suphi Maarif namına Maarif Mecmuası çıkacak ve bu mecmua terbiyevi, ilmi bir mecmua olacaktır demektedir.⁷⁴

Ankara'da Millî Hükümet kurulurken, İstanbul'da kurulan İstanbul Muallimler Birliği 1922 de neşretmeğe başladığı “Muallimler Mecmuası” millî devletin giriştiği içtimaî inkılâp hareketlerine paralel olmak üzere maarif ve terbiye meseleleri üzerinde hararetle ve herhalde samimî yazı serileri yayınlamaya koyulmuştu.⁷⁵ Muallimler mecmuasının yayın hayatına atılışındaki amaç dönemin koşullarını göstermesi bakımından önemlidir;

“Maksadımız; Muallimler Mecmuası, terbiye ve talim mesleğine hürmet hesaplarıyla doğuyor; hakkın zaferi için açılan cihadında sahifelerinin daima en temiz heyecanlı gönüllerden kuvvet alacağına emindir. Memleketin harsında ve irfanında iyiliğin, doğruluğun galebesine[üstünlüğüne] hizmet etmekten başka hiçbir endişemiz yoktur; mektep muhitine, layık olduğu kıymeti vermek suretiyle milletimizin içtimai halasını [kurtuluşunu] temine bir çare de biz arayacağız. Mecmuanın en mühim bahislerine ait programı “vaad” halinde neşrediyoruz: İlim ve terbiye hayatımızı dikkatli bir teşrih adamı gibi hakiki şekilde

⁷¹ Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 162.

⁷² Mustafa Ergün, **a.g.e.**, s.19.

⁷³ Mustafa Ergün, **a.g.e.**, s.48.

⁷⁴ **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Mart 1921, s.1.

⁷⁵ Münir Raşit Öymen, **Yüzyıl İçinde Muallim Mektepleri ve Terbiye Hareketleri, Eğitim Hareketleri**, c.19, 1973, Sayı: 212–213, s.1–10, s.6.

göstereceğiz. Diğer medeni memleketlerde bizden evvel düşünenler çoktur. Efkâr için “ilmi usul” bulmuşlardır; bir meseleyi tahlil ve terkip edişlerindeki tarzı beğenmeğe layık görüyoruz, düşünerek takip ve “taklit” edeceğiz. Sevgili vatanın şu mukaddes bayram günlerinde efkâr-ı umumiye huzuruna biz de çok ümitli çıkıyoruz; yapılacak işlerin kesreti gözlerimizi yıldırılmıyor, her türlü müşkülâtı hayra imanımızdaki azim ile yenmek niyetindeyiz; Hakkın rızası inşa Allah hep rehberimiz olacaktır...”⁷⁶

Muallimler Mecmuası’nda yazı yazarlar genellikle İstanbul Muallim Mekteplerinde hocalık yapan İhsan Sungu, İbrahim Alâettin Gövsa, Ali Haydar Taner, Sabri Bey, Halil Fikret Kanad, Kâzım Nami Duru, Hıvriyet Bekir Örs, İsmail Sadrettin, Sadrettin Celâl, Mustafa Rahmi, Mustafa Şekip, Hıfzırrahman Raşid Öymen gibi dönemin önemli eğitimcileriydi.⁷⁷

15 Ocak 1922 tarihinde yayın hayatına başlayan Dilek adlı eğitim dergisi ilk sayısında derginin amacı ve hedefi şöyle açıklanmaktaydı;

“Cephedeki mücahidlerimizin hedefi istiklal-i vatan geride ilim ve ahlak mücahidlerinin gayesi istiklal-i ferd vechindedir. Millet mazhar-ı istiklal olmadıkça huzur ve saadet imkanı yoktur. Yine bu yalnız istiklal-i siyasi efrat-ı millet müsavit etmez, millet olmak itibariyle düşmanlarımızın vatanımıza uzanan ellerini kırmak en acil vazifemizdir.”⁷⁸

Vekalet tarafından maarif müesseselerine yapılan tebliğlerin iyi bir surette muhafaza edilebilmesini temin için her ayın on beşinde, “Maarif Vekaleti Tebliğleri Mecmuası” neşredileceği ve bütün merkez idareleri bir ay zarfında gönderdikleri tamimlerin birer suretlerini ve sicil ve memurun müdürlüğü de o ay içindeki tayin, azl ve taltiflerin[mükafatların] bir listesini ihさいyat müdürlüğüne göndermekle zorunlu oldukları ve burada müdürler encümeni mukarreratı[kararları]ve eğitime ait talimatnamelerin yayınlanacağı tebliğ edilmişti.⁷⁹ Ayrıca, Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası’nda 1926 Ocak ayında yayın hayatına başlayan mecmuanın bakanlık tarafından her ay yayınlanacağı ve okul idarelerine gönderilmesi gerektiği maarif idarelerine tebliğ edilmişti.⁸⁰

⁷⁶ **Muallimler Mecmuası**, Sayı: 1. 22 Eylül 1922. s. 1.

⁷⁷ Münir Raşit Öymen, Yüzyıl İçinde Muallim Mektepleri ve Terbiye Hareketleri, **a.g.m.**, s.1-10, s.7.

⁷⁸ **Dilek**, Sivas, Vilayet Matbaası, 1338.(1922)

⁷⁹ **M.V.T.M.**,sayı : 1 15 Şubat 1926 s.9.

⁸⁰ Tebliğler Mecmuasından Gönderildiğine Dair, 23 Kanun-ı sani 1926, **M.V.T.M.**, sayı:2 15 Şubat 1926 s.20.

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK VE CUMHURİYET'İN HEDEFLEDİĞİ EĞİTİM POLİTİKASINDA İLKÖĞRETİM VE İLKÖĞRETİME AYRILAN MALİ KAYNAKLAR

A. Atatürk ve İlköğretim

1. Atatürk'ün İlköğretim Hayatı

Atatürk'ün ilköğretim hayatına dair ilk bilgileri 1922 yılında Ahmet Emin Yalman'a verdiği röportajdan öğreniyoruz. Atatürk ilkokula annesinin isteği üzerine yaşadıkları muhitte bulunan bir mahalle mektebinde başlamıştı. Bu okul, Selanik'te oturdukları mahalleye çok yakındı, ailesini kırmamak için girdiği bu okuldaki hocası Hafız Mehmet idi. Dönemin çocuklarına yapıldığı gibi geleneksel ilkokula başlama törenleri Atatürk için de gerçekleşmişti. Ahmet Emin Yalman'a verdiği bu röportajda Atatürk, ilköğretim hayatı ve sonrasına dair anılarını şöyle anlatmaktadır;

“Çocukluğuma dair ilk hatırladığım şey, mektebe girmek meselesine dairdir. Bundan dolayı annemle babam arasında şiddetli bir mücadele vardı. Annem, ilâhilerle mektebe başlamamı ve mahalle mektebine gitmemi istiyordu. Rüsûmatt[Gümrük İdaresi] memur olan babam, o zaman yeni açılan Şemsi Efendi Mektebi'ne devam etmeme ve yeni usul üzerine okumama taraftardı. Nihayet babam işi mahirane bir surette halletti: Evvelâ merasim-i mutade ile mahalle mektebine başladım. Bu suretle annemin gönlü yapılmış oldu. Birkaç gün sonra da mahalle mektebinden çıktım, Şemsi Efendinin mektebine kaydedildim. Az zaman sonra babam vefat etti. Annemle beraber dayımın nezdine yerleştik. Dayım köy hayatı yaşıyordu. Ben de bu hayata karıştım. Bana vazifeler veriyor, ben de bunları yapıyordum. Başlıca vazife tarla bekçiliği idi. Kardeşimle beraber bakla tarlasının ortasındaki bir kulübede oturduğumuz ve kargaları kovmakla uğraştığımızı unutamam. Çiftlik hayatının diğer işlerine de karışıyordum. Böylece biraz vakit geçince, annem, mektepsiz kaldığım için endişe etmeye başladı. Nihayet Selanik'te bulunan teyzemin evine gitmeme ve mektebe devam etmeme karar verildi. Selanik'te mülkiye idadisine kaydoldum. Mektepte Kaymak Hafız isminde bir hoca vardı. Bir gün sınıfımızda ders verirken diğer bir çocukla kavgaya ettim. Çok gürültü oldu. Hoca beni yakaladı, çok dövdü. Bütün vücudum kan içinde kaldı. Büyük validem zaten mektepte okumama aleyhtardı, derhal mektepten çıkardı. Komşumuzda Binbaşı Kadri Bey isminde bir zat oturuyordu. Oğlu Ahmet Bey Askerî Rüşdiyesi'ne devam ediyor ve mektep elbisesi giyiyordu. Onu gördükçe ben de böyle elbise

giymeye hevesleniyordum. Sonra sokaklarda zabitler görüyordum. Bu dereceye vasıl olmak için takip edilmesi lâzım gelen yolun askerî rüştiyesine girmek olduğunu anlıyordum.¹

Atatürk'ün dedesi ilkokul öğretmeni idi. Ali Rıza Efendi biraz eğitim görebilmiş, bu sayede devlet memuru olabilmişti. Gümrüklerde ve Evkaf idaresinde çalıştı. Mesleğinde yükselemedi ve kereste ticaretiyle uğraştı. Okumuş bir aileden gelmesi dolayısıyla Ali Rıza Efendi'nin Atatürk'ün Şemsi Efendi mektebi gibi bir yeni usul okula gitmesinde mutlaka etkisi olmuştu.²

Atatürk'ün gittiği Şemsi Efendi ilköğretim okulu yeni pedagoji yöntemlerine göre eğitim yapan ilki 1870'te Nur-u Osmaniye Camisinde eğitime başlayan önemli ibtidai mekteplerden biriydi. Elifbayı öğrenmede yeni yöntemler ve hecelemede yenilik yapılarak sesleri ve kelimeleri okuma metodları uygulanmaktaydı. İleri de harf devrimi gerçekleştirilirken Atatürk'ün aldığı ilk eğitimin etkisi hissedilecekti.

Atatürk, bütün öğrenim hayatı boyunca mesleğinde başarılı, mesleğin gerektirdiği özellikleri taşıyan öğretmenlere sahip oldu. Öğretmenleri rehberlik etmişlerdi: Atatürk'ün ilk öğretmeni Şemsi Efendi, eğitim tarihimizde Selanik'te modern yöntemleri benimseyen İsmail Hakkı, Halil Vehbi, Derviş Efendi gibi öğretmenler arasında olması dolayısıyla önemli bir yere sahipti.³ Atatürk'ün dinde bağınazlığa karşı yeni fikirlerinde, disiplinli duygularında mutlaka Şemsi Efendi'nin payı olmalıdır.

¹ “Büyük Millet Meclis-i Resir-i Müşir-i Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Tarihçe-i Hayatı”, **Vakit**, no:1468, 11 Cemayizül evvel 1340/10 Kanunusani 1338/1922,s.1-2.s.1. **ayr.bkz.** Hayatına Dair Hatıralar, Ocak 1992, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III**, Ankara, ATAM, 1997, s.39-40. 1925–1926 salnamesinde ise Atatürk'ün hayatını anlatmanın zor bir iş olduğuna değinilmekte, ailesi ve ilköğrenim hayatı ve sonrası hakkında şunlar aktarılmaktadır; “*Gazi Mustafa Kemal Paşa 1296 tarihinde Selanik'te tevelliüd etmişti. Pederi Ali Rıza Efendi'dir. Bu zat hayatının ilk devrinde rüsumat memuru idi. Bادهu memuriyeti terk ederek Selanik'te kereste ticareti ile iştiğal etmiş ve genç iken vefat eylemiştir bu sebeple gazi daha avan-ı sabavetinde[çok küçük yaşlarda] yetim kalmıştır. Gazimizin terbiyesi ve yetiştirilmesi pek büyük bir Türk kadını olan validesi Zübeyde hanımın yed-i ihtimamına kaldı. Mustafa Kemal Selanik'te Şemsi Efendi mektebinde tahsil-i iptidaisini ikmal ettikten sonra Selanik Mülkiye Rüştiyesine kayd olundu. Bu mektepte daha bidayette Kaymak Hafız namında Arabi muallimi bir hocanın kendisine lüzumsuz yere sopa ile vurması üzerine derhal mektebi terk etti.*” “Reis-i Cumhur Hazretlerinin Tercüme-i Halleri”, **1925-1926 Türkiye Cumhuriyet-i Devlet Salnamesi**, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1926.s.48-64.

² Lord Kinross, **Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, 17. bs. İstanbul, Altın Kitaplar, 2006. s.21.ayr.bkz. Andrew Mango, **Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu**, İstanbul: Remzi, 2007. s.53.

³ İsmail Eren, “Atatürk'ün İlk Hocası Şemsi Efendi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı. 26, Kasım 1969, s.5-7; Mehmet Alkan, **a.g.e.**, s.37. Betül Batır, **İkinci Meşrutiyet'ten Tevhid-i Tedrisat'a, Türkiye'de İlköğretim (1908-1924)** İstanbul, Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi, Enstitüsü, 2007, (Basılmamış Doktora Tezi).s.43.

Atatürk'ün kişiliğinin oluşmasında ve öğretmenlik vasıflarını kazanmasında ilkokul öğretmeni dışındaki öğretmenlerinin de muhakkak etkisi olmuştur. Öğretmen kişiliğiyle ilişkili olarak aşağıdaki anekdot önemlidir;

Atatürk 1936'da Florya köşkündeki toplantılardan birinde, Behçet Kemal Çağlar'a dönerek, “*sen çabuk şiir yazarsın, şu içerideki odaya çekil, bende hangi nitelikleri görüyorsan hepsini anlatan bir şiir yaz*” demişti. Bunun üzerine Behçet Kemal Çağlar Atatürk'ün zaferleri ve devrimlerini akıcı bir üslupla anlattığı bir şiiri kısa bir zamanda kaleme aldı ve Atatürk'e okudu. Fakat Atatürk, “*olmamış, benim asıl bir niteliğim var ki onu hiç yazmamışsın*” dedi; “*benim asıl kişiliğim öğretmenliğimdir, ben milletimin öğretmeniyim, bunu yazmamışsın*”.⁴

2. Atatürk'ün İlköğretim Konusunda Görüş ve Düşünceleri

Atatürk eğitimi özellikle iki açıdan önemli bulmaktaydı. İlki çoğunlukla konuşmalarında vurgusunu yaptığı ekonomik, teknik ve kültürel kalkınmada eğitimin etkili bir araç olduğu, ikincisi ise Cumhuriyet'e bağlı kalacak ve onu koruyacak nesillerin yetişmesinde eğitimin rolüydü.⁵ Eskişehir'de yaptığı eğitimin ilk koşulu olarak belirlediği teknik-ekonomik kalkınmanın eğitimde önemini vurgular nitelikteki konuşmasında Atatürk, “*Efendiler, bir marif programı çizmek istemem. Fakat şu noktaları ifade edeyim ki, iptidâî tahsil ve orta tahsil behemehâl insanlığın ve medeniyetin icâb ettirdiği ilmi ve fenni versin. Fakat o kadar amelî bir tarzda versin ki, çocuk mektepten çıktığı zaman aç kalmaya mahkûm olmadığına emin olsun!*”⁶ demektedir.

Atatürk eğitimin temel ilke ve yöntemini ise, 23 Eylül 1925 günü Samsun İstiklâl Ticaret Okulu öğretmenlerine yaptığı konuşmada şöyle açıklamıştı:

“*Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, başarı için en hakiki mürşit ilimdir, fendir; ilim ve fennin dışında mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir.*”⁷

Atatürk 1922'de öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmasında bir milletin gerçek zaferi eğitim alanında kazanmasının doğru olacağını ve bu zaferin kazanılmasında ortak bir programdan yararlanılması zorunluluğunu vurgulamıştı. Bu

⁴ Yahya Akyüz, “Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Kasım 1987, Sayı: 10, s.85.

⁵ **Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar**, yay. haz., Kemal Aytaç, Ankara, A.Ü. Basımevi, 1984. s.10.

⁶ **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları**, a.g.e., s.116.

⁷ Reşat Özalp, Aydoğan Ataüenal, **Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar, Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Ankara, M.E.B., 1983, s.114.

programda temel iki nokta da günlük yaşamda ihtiyacı karşılaması ve eğitimin çağdaş olması zorunluluğu olarak belirtilmişti. Sözlerine “...İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferdi milletin kafasına koyacağız, ilim ve fen için kayıt ve şart yoktur. Hiçbir delili mantıkiye istinat etmeyen bir takım an’anelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin terakkisi çok güç olur; belki de hiç olmaz. Terakkide kıyut ve şurutlu aşamayan milletler hayatı makul ve amelî müşahede edemez. Hayat felsefesini vâsi gören milletlerin tahtı hâkimiyet ve esaretine girmeğe mahkûmdur. Muallim Hanımlar, Muallim Beyler! Bütün bu hakikatlerin milletçe hüsnü telâkki ve hüsnü hazmedilebilmesi için her şeyden evvel cehli izale etmek lâzımdır. Binaenaleyh maarif programımızın, maarif siyasetimizin temel taşı, cehlin izalesidir.”⁸ diyerek devam eden Atatürk, konuşmasının sonunda da “eğitimin temel taşı cahilliğin giderilmesidir” demişti. Bu cahilliğin nasıl giderileceği konusunda ise öğretmenlerin çocuklara ve gençlere öğreteceklerinin neler olması gerektiğini şu sözlerle ifade etmişti;

“Hanımlar, Beyler!

Kat’iyen bilmeliyiz ki, iki parça halinde yaşayan, milletler zayıftır, marîzdir. Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz :

1. *Millette,*
2. *Türkiye devletine,*
3. *Türkiye Büyük Millet Meclisine,*

Düşman olanlarla mücadele esbap ve vesaitiyle mücehhez olmayan milletler için hakkı beka yoktur. Mücadele lâzımdır. Hanımlar, Beyler! itiraf edelim ki, biz üç buçuk sene evveline kadar cemaat halinde yaşıyorduk. Bizi istedikleri gibi idare ediyorlardı. Cihan bizi, temsil edenlere göre tanıyordu. Üç buçuk senedir, tamamen millet olarak yaşıyoruz. Bunun maddî ve bariz şahidi, şekli hükümetimiz ve mahiyeti hükümetimizdir ki, onu kanun Büyük Millet Meclisi diye tevsim etti. Bütün cihan bir an tereddüt etmesin ki, Türkiye devletinin yegâne ve hakikî mümessili yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi’dir. Hasis menfaatleri için ve şahıslarını mahfuz bulundurmak kaygısıyla istiklâli millet ve memleketi düşmanlara tevdiye beis görmeyen, imhayı istiklâlimiz şeraitini muhtevi Sevres. muahedenamesini kabul eden hâkimlerin, sultanların, padişahların menakibini, bu gasıplarını Türk milleti artık, ancak yalnız tarihte okur.”⁹

⁸ Öğretmenlere 27 Ekim 1922, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, Ankara, ATAM, 1997, s.48.

⁹ Öğretmenlere 27 Ekim 1922, **a.g.k.** s.48.

Atatürk bir meclis açılış konuşmasında ilköğretime ilişkin düşüncelerini şöyle vurgulamıştı; *“Maarif faaliyetimiz ilk tahsilin fiilen umumi ve mecburi olmasını, memlekette terbiye birliği, orta tahsilin iyi vesaitle teksif ve teshilini, meslek tahsilini ilk ve orta derecesinden en yüksek derecesine kadar memlekette teminini, yüksek tahsilin de adette olduğu kadar kıymette de bu asrın ihtiyaçlarına kifayetini hedef tutmuştur, her sene bu istikametlerde mühim mesafeler aldığımızı söyleyebiliriz. Efendiler; bütün Türk milletinin evlâtlarını yüksek bir terbiye ve ihtisasla yetiştirmek için sarf ettiği gayret ve emekler az değildir. Hususi ve umumi idarelerden maariife tahsis olunan vasıtalar muhtelif vekâletlerden, orta ve yüksek tahsile sarf olunan gayretler, hasılı iktidarı olan ailelerin umumi ve hususi idarelerin Avrupa’da tahsil için sarf ettikleri himmetler, eğer memlekette resmen mesul olan muktedir alâkadarların takip ve nezaretleri altında temerküz ettirilirse alacağımız semerelerin çok daha ziyade ve geçireceğimiz inkişaf zamanının çok daha kısa olacağı muhakkaktır. Bu mesainin hükümetçe ve Büyük Millet Meclisince lâyük olduğu ehemmiyetle mütalâası müstacel bir mübremiyet göstermektedir.”*¹⁰

İlköğretimin önemli ihtiyaçlarından biri olarak gördüğü yatılı ilkokullar hakkında Atatürk, hükümetin son zamanlarındaki tetkikat ve müşehadatı sonucu halkın yatılı ilk mekteplere bir ilgisi olduğunu söylemekte, birkaç ilin Atatürk’ün kendi tabiriyle “küçük yavrularını” bir yere toplamanın ve onlara bütün bir eğitim(vahdet-i terbiye), yurt sevgisi ve kardeşlik duygularını aşılamanın çok önemli olduğunu ve bakanlığın bu yatılı ilkokulların açılmasına her türlü vesaitle teşvik edeceğini söylemekteydi.¹¹

Atatürk bu dönemde yaptığı konuşmaların pek çoğunda eğitimin milli olması konusunda görüş ve önerilerini dile getirmekte, doğu-batı yabancı tüm etkilerden uzak Türk milletinin kendi milli yapısıyla yoğrulmuş bir eğitim programını öngörmekteydi. Atatürk’e göre, millî olmayan eğitim, yüzyıllardır süren felâketlerimizin temel sebeplerindendi. Balkanların elimizden çıkma sebebi de buradaki toplumların dil kurumları ve eğitimleri ile millî şuurlarının uyandırılmış olmasıydı.¹²

Atatürk, Türklerin kendi milli kimliklerini yüzlerce yıldır unutmuş olduklarına vurgu yaptığı konuşmasında;

¹⁰ Üçüncü Dönem İkinci Toplanma Yılıni Açarken,(1 Kasım 1928) **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, Ankara, ATAM, 1997, s.377.

¹¹ İkinci Dönem İkinci Toplanma Yılıni Açarken 1 Kasım 1924, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I**, Ankara: ATAM, 1997, s.353.

¹² Yahya Akyüz, “Atatürk’ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Kasım 1987, Sayı: 10, s.76.

“Efendiler,

Bizim milletimiz derin, amile bir maziye maliktir. Milletimizin hayatı asarını düşünelim. Bu düşünce bizi elbette akı yedi asırlık Osmanlı Türklüğünden, çok asırlık Selçuk Türklerine ve ondan evvel bu devirlerin her birine muadil olan ne büyük Türk devirlerine kavuşturur. Bütün bu edvarda dikkat buyurunuz Türk kendi ruhunu, benliğini, hayatını unutmuş: nereden geldiği belirsiz bir takım rüesanın şuursuz vasıtası olmak mevkiine düşmüştür. Türk milleti kendi benliğini, kendi dimağını, kendi ruhunu unuttur gibi olmuş ve mevcudiyetiyle herhangi bir maksada, neticesi zillet olan, esaret olan fisebilillâh köle olmaya müncer olan hakîr bir hedefe sürüklenmiştir. Millet maalesef bu hali gafleti çok idame etti, bu yüzden her türlü sefaletlere ve mahkûmiyetlere uğramaktan kendini kurtaramadı. Bütün bu tebaiyetleri aldığı gayri millî terbiyenin icabatı olduğunu farketmeksizin muhkem bir terbiyenin eseri olduğu kanaatiyle tatbik ediyordu. Esası terbiyet, hedef ve mahiyet; terbiyet ne büyüktür. Bu hususta istikamet yanlış ise ve koskoca bir millet emniyet ve itimat ettiği kitaplardan: mukaddes kitaplardan istişhad ederek rehber olduklarını iddia edenlerin sözlerine inanarak yürürlerse ve bu yürüyüş istikameti kendilerini mahv ve izmihlale düşürürse kabahat bu istikameti takip eden nezih, halûk, fedakâr, rehberlerine itimat eden zavallı halktan ziyade, rehberlere ait değil midir?¹³ demektedir.

Atatürk eğitimle ilgili işleri her zaman bir bütün olarak görmüş, kitap, kütüphane, öğretmen, öğrenci sorunlarıyla ilgili her problemin çözümü için yapılması gereken hiçbir şeyi atlamamaya çalışmış, milli eğitim bakanlığını bu yönde teşvik ve yönlendirme çabaları içinde daima olmuştu. 1 Mart 1923 günü yaptığı Meclis açılış konuşmasında telif ve tercüme işlerinin önemini vurgulamış ve üniversitenin de bu işe önyak olarak bir taraftan basılan ve yeni basımı kararlaştırılan kitapları Devlet Kitapları adı altında halka dağıtmak ve halkı okumaya alıştırmak için önemli bir mesai harcanması zorunluluğunu vurgulamıştı.¹⁴

Atatürk öğretmenliğin bir meslek olarak yükseltilmesi memleket evladının teslim edileceği öğretmenlerin meslekleriyle ilgili olarak “*Mekteplerde tedrisat vazifesinin şayanı itimat ellere teslimini, evlâd-ı memleketin o vazifeyi kendine hem bir meslek, hem bir mefkure addedecek fâzıl ve muhterem muallimler tarafından yetiştirilmesini temin için muallimlik, sair serbest ve yüksek meslekler gibi, tedricen terakkiye ve her halde temin-i refaha müsait bir meslek haline konulmalıdır. Dünyanın her tarafında muallimler,*

¹³ Samsun Öğretmenleriyle Konuşma, 22 Eylül 1924, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, Ankara, ATAM, 1997, s.204.

¹⁴ Dördüncü Toplanma Yılına Aşarken 1 Mart 1923, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I**, ATAM, 1997, s.317.

cemiyet-i beşeriyenin en fedakâr ve muhterem unsurlarıdır. Vatanın fedakâr evlâtlarından mürekkep olan muallim ve müderrislerin terfi ve ikdarına ait olarak ihzar edilen kanun lâyihası yakında Meclisi âliye arz edilecektir.”¹⁵ demekteydi.

Atatürk’ün çocuklara karşı her zaman özel bir sevgisi olmuştu. Manevi evlatlar edinerek çocuklara duyduğu sevgiyi göstermişti. 17 Ekim 1922’de çocuklara hitaben yaptığı bir konuşmada şunları söylemişti; “*Küçük hanımlar, küçük beyler! Sizler hepiniz âtinin bir gülü, yıldızı, bir nur-i ikbalisiniz. Memleketi asıl nura gark edecek sizsiniz. Kendinizin ne kadar mühim, kıymetli olduğunuzu düşünerek ona göre çalışınız. Sizlerden çok şeyler bekliyoruz; kızlar, çocuklar!*”¹⁶

Atatürk, I. Dünya Savaşı yıllarından başlayarak çeşitli vesilelerle öğretmenlere, halka seslenmiş ve eğitimle ilgili konuşmalar yapmıştır. Ayrıca, her zaman okulları ziyaret etmiş, derslere girip öğretmenleri izlemiş ve onlara sorular sorarak, bireysel olarak öğretmenleri aydınlatmaya önem vermiştir. Her konuda olduğu gibi eğitim konusunda da işin ehlerinden fikir almak, topladığı bilgileri akıl süzgecinden geçirmek ve ardından da doğru yöntemi bulup uygulamaya geçiren Atatürk’ün Ocak 1923’te Eskişehir’i ziyaretleri sırasında Maarif Müdürüyle konuşması dönemin eğitim ve ilkokullara ilişkin profilini çizmesi açısından önemlidir;¹⁷

“...*Atatürk-* İşgalden evvel kaç mektep vardı?

Maarif Müdürü - işgalden evvel 8 zükûr, 5 inâs mektebi vardı. İşgalden sonra 5 zükûr, 2 inâs vardır ve bir yuva var. Ve bir bina daha arıyoruz.

Atatürk- Erkek ve kız talebe miktarı ne kadardır?

Maarif Müdürü - 400 talebe Sungur mektebinde, 350 Turan mektebinde, 200 sultanîde, 200 kız mektebinin birinde diğerinde 150, minhayse'l-mecmu talebe miktarı 2000 i mütecevazdır.

Atatürk- Kasabanın nüfusu ne kadardır?

Mutasarrıf Nihat Bey - 22 000 dir.

¹⁵ İkinci Dönem İkinci Toplanma Yılına Açarken 1 Kasım 1924, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I**, Ankara: ATAM, 1997, s.353.

¹⁶ Çocuklar İçin 17 Ekim 1922, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II**, Ankara, ATAM, 1997, s.45-46. Konuyla ilgili bkz. Cemil Sönmez, **Atatürk’te Çocuk Sevgisi**, Ankara, ATAM, 2004.

¹⁷ **Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları**, yay.haz. Arı İnan, Ankara, T.T.K., 1982.

Atatürk- 22 000 nüfus kaç hane sayılır?

Mutasarrıf Nihat Bey - 6 bin hane eder.

Atatürk- O halde her haneye kaç kişi isabet eder?

Kadı Hüseyin Avni Efendi - Üç haneye bir çocuk.

Atatürk- Bu doğru mudur? Kâfi midir?

Maarif Müdürü - Mahalle mektepleri de vardır.

Atatürk- Kaç tanedir?

Maarif Müdürü - 8 veya 10.

Atatürk- Niye 8 veya 10? Maarif Müdürü bunun adedini bilmezse kim bilir. Kat'i rakkam söylemeli. Mahalle Mektebi o kadar ehemmiyetsiz midir ki? Böyle lâalettayin adet söylüyorsunuz.

Maarif Müdürü - Ruhsat-ı resmiye almadıklarından adedleri bilinmiyor. Birisi 3-5 çocuk alıp mektep açıyor.

Atatürk- Mahalle mektebi ya sekizdir veya ondur. Kât'i söyleyiniz. Bir Maarif Müdürü kendi dairesinde kaç mektep ve kaç talebe olduğunu bilmelidir. Üç haneye bir talebe az değil mi?

Maarif Müdürü - Azdır.

Atatürk- Halk çocuklarını neden mektebe vermiyorlar?

Maarif Müdürü - Ailelerin kabahati yok.

Belediye Reisi Tahir Bey - Mektepler vaktiyle açılmadı. Turan mektebi 200 talebeliktir. Fakat 400 tane talebesi var.

Atatürk- Az mektep mi iyi, hey'et-i talimiye mi daha iyi, yoksa müteaddid mektepler mi?

Maarif Müdürü - Tabîî birinci şık daha iyi.¹⁸

Atatürk- Orta tahsil yapan mekteplerin talebesi miktarı?

Maarif Müdürü - Kısm-ı ibtidâisinde 120, kısm-ı âlisinde 28.

---

¹⁸ **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, a.g.e. s.16.**

Atatürk- İbtidâî ve Orta tahsil yapan mekteplerde esas programların bazı noktaları hakkında malûmat verir misiniz?

Maarif Müdürü - Ulûm-ı diniye, hesap, hendese, kozmografya da dahil olmak üzere, ulûm-i riyaziye, ulûm-i iktisadiye; başlıca bunlardır.

Atatürk- Bu mekteplerde okuyanlar ulûm-i iktisadiye okuduğuna nazaran çiftçiliğe dair de birşeyler öğreniyorlar mı?

Maarif Müdürü - Bu bâbtaki malûmatları iptidaîdir. Bu mekteb mekâtib-i âliyyeye talebe ihzar eder. Yalnız el işleri vardır.

Atatürk- El işi nedir?

Maarif Müdürü - Doğramacılık, kâğıt işleri, tel işleri vs.

Atatürk- Mektebten çıktuktan sonra dışarıda bir yerde çalışabilirler mi?

Maarif Müdürü - Hayır.

Atatürk- O halde?

Maarif Müdürü - Malûmat-ı iptidaîye.

Atatürk- Yani siz bu programı tatbik etmekle bu memlekete nâfi iyi insan yetiştiğine ve yetişeceğine kani misiniz?

Maarif Müdürü - Hayır.

Atatürk, Osmanlı eğitiminin son dönemleri için 1923'te şu teşhis ve tesbitte bulunmuştur: *“Her Maarif Nazırının, Vekilinin birer programı vardı. Memleketin maarifinde, çeşitli programların uygulanması yüzünden öğretim berbat bir hale gelmiştir.”*

Atatürk, her Maarif Nazırının başka bir program uygulattığını söyledikten sonra der ki:

“Bütün bu uygulama ve programlar ne veriyordu? Çok bilmiş, çok öğrenmiş bir takım insanlar... Ama neyi bilmiş? Bir takım nazariyatı bilmiş! Fakat neyi bilmemiş? Kendini bilmemiş, hayatını, ihtiyacını bilmemiş, yaşamak için lâzım olan herşeyi bilmemiş ve aç kalmış! İşte, bu öğrenim tarzının uğursuz sonucu olarak denilebilir ki, memlekette aydın olmak demek, çokbilmiş olmak demektir, sefalete ve fakirliğe mahkûm olmak demektir.”¹⁹

¹⁹ **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, a.g.e. s.17. ayr.bkz.,** Yahya Akyüz, “Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Kasım 1987, Sayı: 10, s.76-77.

Atatürk- Nasıl program yapalım ki, bu mekteplerden çıkanlar çıktıktan sonra aç kalmassınlar?

Maarif Müdürü - Bir sanayi mektebi lâzımdır.

Atatürk- Kaç senedir maarif mesleğindesiniz?

Maarif Müdürü - 26 senedir.

Atatürk- Her Maarif Nazırının, Vekilinin bir programı vardır. Böyle binlerce program, muhtelif programlar. Muhtelif programlar tatbiki suretiyle memleketin tedrisatı berbat olmuştur. Buna karşı ne düşünüyorsunuz?

Maarif Müdürü - O iş Vekâlete aittir.

Atatürk- Fakat sizin gibi tecrübekâr zevat Vekâlete yardım etmelisiniz. Düşündüklerinizi, tetkikatınızı yazarak, Vekâleti tenvir etmek muvaffık olmaz mı?²⁰

Maarif Müdürü - Tecrübem noksandır. Yeni geldim. Birşey yazamadım. Bendeniz Van'da, Diyarbakir'de, o havalide bulunmuştum.

Atatürk- Bazı esaslar vardır ki, Van'da, Diyarbakir'de, hiçbir yerde değişmez. Halbuki birçok şeyler vardır ki, her yerin ona ihtiyacı olmaz. Sizin gibi Maarif müntesibîn-i kadimesinden çok istifade isteriz. Size gönderilen ve daha doğrusu maziden mevrus olan programlardan sarf-ı nazar tettebbuatınız, kendi nokta-i nazarınız nedir?

Maarif Müdürü - Nokta-i nazarımın birisi, tahsil-i iptidaînin tamimidir.

Atatürk- Böyle programlarla tamim olamaz zannedirim.

Maarif Müdürü - Tahsil-i İptidaî için muallim lâzımdır. Tahsil-i iptidaîyi bu muallimlerle idâme edemeyiz. Memlekette cahil olan dininden, milletinden, hiçbir şeyinden haberdâr olmayan köylüyü bu halinden kurtarmak lâzımdır. Onun için Dârülmua'llimîn ister, yoktur. Muallim olmadıkça Maarif terakki etmez. Köylü irşada muhtaçtır. Ve bunun için de muallim lâzımdır. Evveliemirde Dârülmua'llimînler olmalıdır.

Atatürk- Kıymetli ve mesâisi müsmir olmayan muallimlerle birçok mekteb açmaktansa, muallimlerin kifayeti kadar mekteb açmak tercih edilmez mi?

Maarif Müdürü - Evet.

---

²⁰ **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, a.g.e. s.17.**

Atatürk- Mevcut muallimlerle köylerde birer mekteb açılabilir mi?

Maarif Müdürü - Hayır, imkân yoktur.

Atatürk- Her köyde mekteb açmak gayr-ı mümkündür buyuruyorsunuz. Ve öyle de olduğu anlaşılıyor. Fakat köylü çocuklarını okutmak istiyoruz. Bunun için ne yapalım?

Atatürk- Bunun için mıntika mıntika leylî mektebler açarak, elimizdeki mevcut muallimlerle çalışmak lâzımdır. Her sene tatilde mülhakatta, tatil dersleri açmalı. Mıntika usulü lâzımdır⁷ 5-6 köyün çocuğunu biraraya toplayarak mekteb açılabilir. Fakat onun için de bina yok.

Atatürk- (Hazirûna) Efendiler! Maarifin ehemmiyetini izah için fazla söz istemez. Bunun kıymetini takdir etmeyen kalmamıştır!²¹ Maarifteki geriliğimizi herkes bilir. Kadîmden mevrus bir cehl temadi ediyor. Bunu ne suretle izâle lâzımdır. Yeni teşebbüsler asrî ihtiyacatla mütenasib ve müsmir neticeler verecek tarzda olmalıdır. Bu hususta da bütün efrâd-ı milletin ve ricalin, maarif müntesibîninin fevkalâde mesaisi lâzımdır. Yalnız bir Vekâletten ilhama intizâr etmek kâfi ve caiz değildir. Malûmat ve tecrübeleri mecederek, bir umumî istikâmet tayini lâzıme dendir. Bunun için de zât-ı âliniz ve diğer mütehasısların imâl-i fikr eylemeleri icab eder. Raporlarla ve gazetelerle mütalâalar beyân edilmelidir. (Maarif Müdürüne) Talebeniz meyânında tahsil-i âli için yetişen var mı?

Maarif Müdürü - Şimdi birşey arz edeyim. Mekteb yeni açıldı. Malûmatım yoktur.

Atatürk- Size tavsiye ederim. Mektebleri sık sık teftiş ederek, talebenin tedrisattan istifadesini ve muallimlerin tarz-ı tedrisatını tetkik etmeli ve yanlışlıklar derhal tashih edilmelidir.

Atatürk, maarif müdürüyle konuşmasında kız çocuklarının nasıl bir eğitimden geçtiğini de sormuştu;

Atatürk- Kız çocukları nasıl yetişiyor:

Maarif Müdürü - İleride vatana nâf i' bir ana olabilecek bir tarzda.

Atatürk- Her halde kadınlarımızı da erkeklerimiz gibi aynı derece-i tahsilden geçirmeliyiz.

---

²¹ **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, a.g.e. s.18.**

Maarif Müdürü - Program aynıdır. Fakat fazla olarak idare-i beytiye ve tabahât gibi dersler var.

Atatürk- Güzel! Erkeklerle lâzım olan kısımlarla beraber kadınlıklarını da öğretmeliyiz! İdman talimleri de yapıyor musunuz?

Maarif Müdürü - Evet efendim yapıyoruz.

Atatürk- Terbiye-i bedeniye çok mühim mes'eledir. Hangi usulü takip ediyorsunuz?

Maarif Müdürü- Alman, İsveç. . .

Atatürk- Alman mı, İsveç mi, yoksa başka bir usulü mü? Bu mes'ele çok mühimdir. Ulûm ve fûnûn tedrisine hasrolunacak gayretin burada da ibrazı lâzımdır. Evlâd-ı memlekete hangi usuldeki terbiye-i bedeniyenin müsmir olacağını bilmek iktizâ eder.

Maarif Müdürü - Bendenizin ihtisasım yoktur.²²

Atatürk- Gerçi benim de ihtisasım yoktur. Fakat yapılacak usul semere verecek usuller olmalıdır. Bu hususta çocuk yetiştirenlerin, aile reislerinin de, babaların da fikirleri olmak lâzım gelir. Yoksa her çocuğu herhangi bir terbiye-i bedeniye mualliminin eline veremeyiz. Biz de mekteplerden geçtik fakat bize bunu ne yaptıran, ne de yapan ehemmiyetinizi takdir etti! Ruhî ve dimağî mesâilde terbiye-i bedeniyyenin te'siri mühimdir. Liva dahilinde nerelerde mekteb var?

Maarif Müdürü – Mihalıçcık'ta, Sivrihisar'da ve diğer mahallerde mekteb var. Sivrihisar'da bir de idadî vardır. İnâs mekteplerimiz de vardır.

Atatürk- Bu mektepleri gördünüz mü? Görmek niyetiniz var mı? Yoksa mevsimi mi bekliyorsunuz?

Maarif Müdürü – Mevsimi bekliyorum.

Atatürk- Yeni seneye girmeden mekteplerimizi görmelidir! Maarif için çok çalışmağa mecburuz ve bu mesainin neticesinin sıfıra müncer olmaması için gayretli bir surette ve esaslı bir program dahilinde hep çalışacağız.²³

²² **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, a.g.e. s.19.**

²³ **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, a.g.e. s.19.**

Bu konuşmasında Atatürk maarif müdüründen öğrenmek istediği konularla ilgili bilgileri öğrenmiş, hem de maarif müdürünü akılcı ve düşündürücü bir yöntemle kendi bilgi ve iradesini, dolayısıyla yetkisini de eğitimi daha iyi idare etmesi için yönlendirmişti.

Konuşmada eğitim bir bütün olarak ele alınmış ve eğitime ait hemen hemen hiçbir başlık atlanmadan her konuya değinilmişti. Örneğin beden terbiyesinin önemine değinen Atatürk'ün maarif müdürüne yaklaşımı didaktik ölçütler içinde olmuştur; beden eğitimi konusunda hangi modelin alındığını öğrenmek isteyen Atatürk' e “Alman, İsveç” gibi netlik taşımayan bir cevabın verilmesi maarif müdürünün sert şekilde eleştirmesine sebep olmuştu.²⁴

B. Cumhuriyetin Hedeflediği Eğitim Politikasında İlköğretimin Yeri Önemi

Cumhuriyet döneminde eğitime ve ilköğretime özel bir önem verildiği tartışmasız bir gerçektir. Devrimin gerçekleşmesinin fiziki şartlarının yerine getirilmesinin hemen ardından halkın devrimi anlayabilmesi ve benimsemesinin eğitim yoluyla gerçekleşebileceği biliniyordu. Atatürk, yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni henüz kurulma aşamasına gelmeden önce eğitim yoluyla halka mal etmenin önemini kavramıştı. Eğitim politikasında esas hedef demokrasi kültürünü halka öğretmek ve yaygınlaştırmaktı. Atatürk Osmanlı'dan devralınan eğitim mirasını Türk milletinin gerilemesinde önemli bir etken olarak görüyordu. Atatürk'e göre geleneksel eğitim sistemi milli benlik duygusunu zayıflatarak milli kültürün gelişmesini ve yaratıcı olmayı engelliyordu. Ayrıca bilimsellikten uzak bir yapısı vardı.²⁵ Aşama aşama gerçekleşen devrimin kendine özgü koşulları ve amaçları eğitim alanında yeni bir takım uygulamalar olmadan gerçekleşemezdi. Yerleşik yeni bir toplum sistemi oluşturulmasında eğitimin çok büyük önemi olduğu Atatürk ve eğitimciler tarafından kavranmış ve eğitime en az hukuksal alanda yapılan devrimler kadar önem verilmişti.

Büyük Zaferi takip eden günlerde Atatürk, zafer şenliklerine katılmak üzere İstanbul'dan Bursa'ya gelen kalabalık bir öğretmen topluluğuna 27 Ekim 1922 günü:

²⁴ İkinci Dönem İkinci Toplanma Yılına Açarken 1 Kasım 1924, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I**, Ankara: ATAM, 1997, s.353.

²⁵ Kemal Aytaç, Atatürk'ün Eğitim Görüşü, **Atatürkçülük (İkinci Kitap)**, ayr. bkz s.106. Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, gen. 8. bs., İstanbul: Der, 2001. s.237.

“Ordularımızın kazandığı zafer, sizin ve sizin ordularınızın zaferi için yalnız bir ortam hazırladı. Gerçek zaferi siz kazanacak ve sürdüreceksiniz ve kesinlikle başarılı olacaksınız. Ben ve sarsılmaz imanla bütün arkadaşlarım sizi izleyeceğiz ve sizin karşılaşacağınız engelleri kıracağız” diyerek yeni bir Türk toplumunun oluşturulmasında en önemli etkenin eğitim olduğunu ve kendisinin de eğitim ordusuna güvendiğini vurgulamıştı.²⁶

Çağdaş ve modern bir eğitim sistemiyle Cumhuriyet ilkelerini benimsetmek ve Türk bağımsızlık mücadelesinin gelecek kuşaklarca anlaşılabilmesi için Türk eğitim sistemine yeni bir biçim verilmesi zorunluydu. Eğitim alanında denetim ve yönetimleri birbirinden bağımsızlaşmış okulların tek elden yönetimini sağlamak amacıyla çıkarılan Tevhid-i Tedrisat yasası öncelikli olmak üzere eğitim alanında pek çok reform hareketlerine girişildi. Özellikle Atatürk döneminde (1923-1938) eğitim sistemimizde nitelik yönünden görülen önemli gelişme ve düzenlemeler bugünkü eğitim sistemimizin temelini ve ana çatısını oluşturdu.

3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla başlayan eğitim alanında en köklü değişimlerin yaşandığı bu dönemde günümüz eğitim sisteminin de temelleri atılmış oldu. Atatürk döneminin ilk on beş yılında 18’i temel ve genel olmak üzere 38 eğitim yasası çıkarıldı. Türk eğitim sistemine yeni biçim vermek, görüşleri alınmak üzere dünyaca tanınmış eğitimciler Türkiye’ye davet edildi. İlk olarak Amerikalı ünlü eğitim bilimci John Dewey 1924’te Türkiye’ye gelerek eğitimle ilgili iki rapor sundu, 1925’te de Alman Ticaret ve Sanayi Nezareti Müşaviri Alfred Kühne ve 1927’de Belçikalı teknik eğitim uzmanı Omer Buyse yeni açılacak teknik okullar hakkında raporlar hazırladı.²⁷

Millî eğitim sistemimizi yeniden örgütlendirmek amacıyla 22 Mart 1926’ta Maarif Teşkilâtına Dair Kanun çıkarılmış ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Millî Eğitim Bakanlığı’na verilmiş olan tüm eğitim hizmetlerinin nasıl ve ne biçimde

²⁶ Öğretmenlere 27 Ekim 1922, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, Ankara, ATAM, 1997, s.50.

²⁷ Yukarıdaki raporların yanı sıra, 1932’de İsviçreli uzman Albert Malche bugünkü İstanbul Üniversitesi’nin kuruluşunda çok önemli katkılar sağlayan raporunu sundu. 1934’te Amerikalı uzman Miss Parker Türkiye’ye gelerek önce Ankara Maarif Cemiyeti mektebinde bir süre çalıştı, sonra da okulları denetlemek üzere görevlendirildi. 1933-1934 yıllarında geniş olarak ekonomik alanda tetkikler yapan Amerikan heyeti ise raporunda eğitime önemli bir bölüm ayırdı. Bütün bu yabancı uzman görüşleri Millî Eğitim Bakanlığı tarafından kitap olarak, ayrıca Maarif Vekaleti Mecmuasında da Türkiye’den yurtdışına yabancı ülkelerdeki eğitim sistemini araştırmak üzere gönderilen eğitimcilerin raporlarıyla birlikte yayınlandı. 1924’te yayın hayatına başlayan Maarif Vekaleti Mecmuası ve 1926’da Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası hükümetin eğitimcilere ulaşmasını sağlayan resmi yayın organlarıydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akkutay, Ülker, **Millî Eğitimde Yabancı Uzman Raporları (Atatürk Dönemi)**, Ankara, 1996.

yürütüleceği bir esasa bağlanmıştı. Modern eğitim görüşlerine göre hazırlanmış yeni öğretim programlarına 1924 yılı müfredat programıyla başlanmıştı.²⁸ İlkokul ve orta dereceli okul öğretmenlikleri yasalarla bir esasa bağlanmış ve hangi niteliklere sahip kimselerin öğretmen olabilecekleri belirlenmişti. 1926-1927 yılından itibaren orta öğretim okullarında da karma öğretim yapılması kararlaştırılmış, böylelikle kız ve erkek öğrencilerin bir arada öğrenim görmeleri gerçekleştirilmişti. 1 Kasım 1928 tarihinden Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki hakkında çıkarılan 1353 sayılı yasa ile şimdiye kadar eğitim sistemimizde kullanılan Arap harfleri yerine Latin alfabesinden alınmış yeni Türk harfleri kullanılmaya başlanmıştı.²⁹

Cumhuriyet'in özellikle ilk beş yılında, eğitim örgütünün yenilenmesi, öğretim birliği sağlanarak ülkenin her tarafında ortak programların uygulamaya konulması, ümmet eğitimi yerine millî eğitimin getirilmesi, ilköğretimde parasız yatılı ilkokulların açılması, din derslerinin okul programındaki asgarî düzeye indirilmesi, kadın ve erkekler için eğitim-öğretimde eşitlik ilkesinin getirilmesi, karma eğitime geçilmesi gibi konularda önemli adımlar atılmıştı.

Atatürk eğitim politikasında asıl amaçlananın ne olduğunu 1 Mart 1922 tarihinde Meclisin üçüncü yılı açılış konuşmasını yaparken açıklamış; milletin esas sahibi olarak tanımladığı köylüye okumak yazmak, vatanını, milletini, dinini ve dünyasını tanıttak kadar coğrafi, tarihi ve ahlaki bilgi vermek, dört işlemi öğretmek ve mevcut cahilliği ortadan kaldırmak eğitim politikası ve maarif programımızın ilk hedefidir demişti. Ona göre Türk milletinin gelişmesi yüksek meslekler erbabı yetiştirmek ve milli kültürümüzü yükseltmekle mümkün olacaktı. İlk ve yüksek iki öğretim kademesi arasında orta öğretim de olacaktı. Orta öğretimin amacı da ihtiyaç duyulan çeşitli hizmet ve sanat ustası ve yüksek tahsil alacak kişileri yetiştirmektir. Bu konuşmasında, kadınların da aynı tahsilden geçmelerinin sağlanacağını bildirmişti. 1921 yılında eğitim alanında bu hedefler doğrultusunda çalışılmış ve bunların kanunlaştırılması için uğraşılmıştı. Atatürk, bunların gerçekleşeceğine dair ümidin tam olduğunu söyledikten sonra sözlerine şu şekilde devam etmişti.³⁰ ;

²⁸ 1924 ve 1926 yıllarında oluşturulan ve yeni kuşağı çağdaş öğretim metodları uygulanarak yetiştirmeyi hedefleyen müfredat programları tezimizin ilerleyen sayfalarında ayrıntılı olarak incelenecektir.

²⁹ Galip Karagözoğlu, "Atatürk'ün Eğitim Anlayışı", **Atatürk Araştırma Merkezi**, C.II, Kasım 1985, Sayı: 4, s. 193-213. s.199.

³⁰ Üçüncü Toplanma Yılına Açarken 1 Mart 1922, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I**, ATAM, Ankara 1997, s.245.

“(…)Yetiştirilecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekları tahsilin niteliği ne olursa olsun her şeyden önce Türkiye’nin bağımsızlığı ve kendi milli değerlerine düşman olan bütün öğelerle mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. Uluslararası dünyaya göre böyle bir mücadelenin içine girmeyen fertlerden oluşan toplumlara hayat ve bağımsızlık yoktur” diyerek Atatürk tam bağımsızlığını koruyacak, milli değerlerine sahip çıkacak, ülkesinin değerlerini dünyaya tanıtacak bir toplum yaratmanın en önemli şartının eğitimden geçtiğini açıklamıştı.³¹

Eğitimde milli olmanın anlam ve önemini Atatürk bir başka konuşmasında 1924 yılının Eylül ayında Samsun’da öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada şöyle vurgulamıştı;

(…)Efendiler; terbiye kelimesi yalnız olarak kullanıldığı zaman herkes kendince maksud bir medlule intikal eder. Tafsilâta girilirse terbiyenin hedefleri, maksatları tenevvü eder. Meselâ dinî terbiye, milli terbiye, beynelmilel terbiye... Bütün bu terbiyelerin hedef ve gayeleri başka başkadır. Ben burada yalnız yeni Türk Cumhuriyeti’nin yeni nesle vereceği terbiyenin milli terbiye olduğunu katiyetle ifade ettikten sonra diğerleri üzerinde tevakkuf etmeyeceğim. Yalnız işaret ettiğim mânâyı kısa bir misal ile izah edeceğim. (...)Efendiler; yeryüzünde üç yüz milyonu müteceviz İslâm vardır. Bunlar ana, baba, hoca terbiyesiyle, terbiye ve ahlâk almaktadırlar. Fakat maalesef hakikati hâdise şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kütleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları mânevi terbiye ve ahlâk onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek meziyeti insanıyeyi vermemiştir, veremiyor. Çünkü hedefi terbiyeleri millî değildir. Efendiler; millî terbiyenin ne demek olduğunu bilmekte artık bir gûna teşevvüş kalmamalıdır. Bir de millî terbiye esas olduktan sonra onun lisanını, usulünü, vasıtalarını da millî yapmak zarureti gayri kabili münakaşadır. Millî terbiye ile inkişaf ve îlâ edilmek istenilen genç dimağları bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayalî zevaitle doldurmaktan dikkatle içtinap etmek lâzımdır”.³²

Bu sözleriyle Atatürk gelecek kuşaklara verilecek eğitimin tam anlamıyla millî olabilmesi için eğitimde kullanılacak dilin, yöntemin ve eğitim araçlarının da milli olmasının sağlanacağı, dolayısıyla yüzyıllardır kölelik zincirlerinden kurtulamamış İslam toplumlarında farklı olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni eğitim modeliyle çağdaş medeniyetler seviyesine yükseleceğini vurgulamış olmaktadır.

Kozmopolit bir yapıya sahip olan Osmanlı devletinde milli bilinç oluşturulamamıştı. Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte hemen her fırsatta eğitimde

³¹ Üçüncü Toplanma Yılı Açarken 1 Mart 1922, a.g.k., s.246.

³² Samsun Öğretmenleriyle Konuşma, 22 Eylül 1924, Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, ATAM, 1997, s.206.

millilik vurgusu yineleni. İlköğretime dair yapılacak çalışmaların temel dayanak noktası 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu ile onaylandı ve kanunun 87.maddesiyle ilköğretimin bütün “Türkler” için zorunlu ve devlet okullarında parasız olduğu belirtildi. Anayasanın 88. maddesi Türk kavramına açıklık getirmek amacıyla “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle Türk ıtlâk olunur” olarak belirlendi.³³

İsmet İnönü de eğitimin milli olmasının önemini hemen her fırsatta yinelemekteydi. 5 Mayıs 1925’de Muallimler Birliği’ni bir ziyareti esnasında milli eğitim konusunda görüşlerini şöyle dile getirmekteydi;

“Millî terbiye istiyoruz. Bu ne demektir? Bunu, zıddile daha vazîh anlarız. Millî terbiyenin zıddı nedir derlerse söyleyebiliriz: Bu belki dinî terbiye yahut beynelmilel terbiyedir. Sizin vereceğiniz terbiye dinî değil millî, beynelmilel değil millîdir. Sistem bu. Bizim terbiyemiz kendimizin olacak ve kendimiz için olacak. Millî terbiyede iki kısım düşünebiliriz: Millî terbiyenin siyasî ve vatanî mahiyeti itibarile. Bugün bu topraklarda siyasî Türk milleti kahir bir ekseriyettedir. Bütün bu topraklara Türk mahiyetini veren bir Türk var. Fakat bu millet henüz istediğimiz yekpare millet manzarasını göstermiyor, Eğer bu nesil şuurla, ilmin ve hayatın rehberliği ile, ciddî olarak, bütün ömrünü vakfederek çalışırsa siyasî Türk milleti; harsî, fikrî ve içtimaî tam ve kâmil bir Türk milleti olabilir. Bu yekpare milliyet içinde yabancı harsler hep erimelidir. Bu milliyet kütlesi içinde ayrı ayrı medeniyetler olamaz. Dünya üzerinde her millet mutlaka bir medeniyet temsil eder. Kendilerini Türk milletinin medeniyetinden başka camialara bağlı görenlere işte açıkça teklif ediyoruz: Türk milletiyle beraber olsunlar. Fakat halita halinde değil, “konfedere” olmuş medeniyetler halinde değil, bir tek medeniyet halinde. Bu vatan, işte tek olan bu millet ve bu milliyetindir. Bunu yalnız söz olsun diye söylemiyoruz. Süs olsun diye bu fikirde değiliz; bu siyaset, vatanın bütün hayatıdır. Yaşayacaksa yekpare bir millet olarak yaşayacağız. İşte millî terbiye dediğimiz sistemin umumî hedefi. Arkadaşlar; bir millet yalnız “milletim” demekle millet olmaz. Fennî ve medenî sahada Türk milletine bir mevcudiyet verdiğimiz zamandır ki asıl hakikî ve şerefli bir millet olacağız. Bittabi kimyanın riyaziyenin, fennin Fransız, İngiliz yoktur gibi bir itiraza hedef olacak maksatla söz söylemiyorum. Maksadım, Türk milletinin ilmü ifan halinde hatırı sayılır bir mevcudiyet olmasıdır. Her milletin en büyük iftiharî âlimleri, mütefenninleri, mütehassıslarıdır. Türk varlığı o zaman varlığını gösterecektir. Muallim arkadaşlar; bu büyük işi sizler yapacaksınız. Tam manasile medenî olmak bunu yapmak demektir. Seviyemiz o seviyeye çıkınca medenî bir millet

³³ Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Kanun no:491, kabul Tarihi: 20/Nisan/1340(1924), **Resmî Gazete** No:71, **Düstur**; 5/1019. Kanunun 87.Maddesi şöyledir; İptidai tahsil bütün Türkler için mecburi devlet mekteplerinde meccanidir.

*olacağı; yoksa medeniyetin yüksek seviyedeki milletlerinin âdetlerini almakla ne millet, ne medenî olabiliriz*³⁴ diyerek anayasanın 88. maddesine de açıklık getirmiş oluyordu.

Yeni devlet düzenin kurulması hedeflenen eğitim politikalarının gerçekleştirilmesi için Atatürk öncelikle misak-ı milli sınırları içindeki mevcudu tespit etme yönünde askeri, mali ve idari teşkilat dikkate alınarak dört bakanlık müsteşarlarından bir komisyon oluşturulup gerekli tetkikat gerçekleştirilmesini uygun görmüştü. 1923 yılı Mart ayı başında henüz ülke coğrafi iktisadi bölümlere ayrılmamıştı. Atatürk, yeni sene zarfında nüfus meselesinin önemle ele alınması gerektiğini bunun yanı sıra 1923-1924 senesi İhsaiyat Mecmuası, 1924-1925 senesi Salnamesi, 1925-1926 sene salnamesinin nüfus sayımı kadar olmasa da idari, mülki ve eğitim alanında ülkedeki mevcut durumun tespitinde önemli birer ışık olduğunu vurgulamıştı.³⁵ Atatürk Meclisin dördüncü toplanma yılını açarken yaptığı konuşmasında ilk ve orta tahsilin en iyi şekilde düzeltilmesi için Anadolu'nun 15 darülmualimin mıntakasına ayrılacağını, buralarda tam devreli birer sultani mektebi, ikiyüz öğrencili bir darülmualimin-i iptidai bir de darülmualimat bulunacağını söylemişti.³⁶

Atatürk aynı konuşmasında, halkın okuma ve yazmasını sağlamada öğretmenlere düşen görevlerden bahsetmiş ve ilköğretimde yatılı okulların çok önemli bir ihtiyaç olduğunu vurgulamıştı. Hükümetin yaptığı son araştırmalar neticesinde halkın yatılı ilköğretim okullarına çok önemli bir eğilimi olduğunu, birkaç ilin çocuklarını bir yerde toplayarak yurt sevgisi ve kardeşlik üzerine onları yetiştirmenin üzerinde durmuştu. Bu sebeple Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu okulların açılmasını her türlü vesaitle teşvik edeceğini dile getirmişti.³⁷

Atatürk özellikle yoksul ve kimsesiz çocukları da göz ardı etmemişti. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 28 Şubat 1924 günü Cenevre'de Cemiyet-i Akvam tarafından beş maddelik İlk Çocuk Hakları Bildirgesini kabul eden 24 devlet arasında yerini aldı. Bu bildirgeyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti yoksul ve kimsesiz çocuklarla ilgili aşağıdaki maddeleri yerine getireceğini kabul etmiş oluyordu;

³⁴ **İsmet İnönü'nün Maarife Ait Direktifleri**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1939.s.5

³⁵ Dördüncü Toplanma Yılıni Aşarken 1 Mart 1923, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I**, ATAM, 1997, s.300-328.

³⁶ Dördüncü Toplanma Yılıni Aşarken 1 Mart 1923, **a.g.k.**, s.316.

³⁷ Dördüncü Toplanma Yılıni Aşarken 1 Mart 1923, **a.g.k.**, s.317.

1- Çocuk, maddeten ve manen tabii neşvünemasını ve inkişafını bulabilecek surette yetiştirilmelidir.

2- Çocuk, aç ise karnını doyurmalı, hasta ise tedavi edilmeli, geri kalmış ise cesaret vermeli, yoldan çıkmış ise doğru yola getirmeli, öksüz ve bakımsız bulunuyorsa barındırıp himaye edilmelidir.

3- Felaket günlerinde herkesten evvel çocuklar himayeye mazhar olmalıdırlar.

4- Çocuk, hayatını kazanabilecek bir hale getirilmeli ve za'fen sırtından kazanmak yolundaki teşebbüsat ve muamelata karşı vikaye olunmalıdır.

5- Çocuk, en iyi kabiliyetleri, kardeşlerinin hayrına masruf olmak lazım geleceği hissi ile büyütülmelidir.³⁸

Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları içinde ilköğretimin eğitimin diğer safhalarının ilk basamağı olduğu gözden kaçırılmayıp henüz ilk defa öğrenim hayatına atılacak çocuklar için hedeflenen eğitim amaçlarına uygun öğretim programları oluşturulmasına çalışılmıştı. Bu dönemde ilkokul öğrencilerinde özellikle yurt sevgisi, milli bilinç oluşturulması, akıl ve bilimin doğruluğuna inançlı ayrıca zihnen ve bedenen sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi için uğraşılmıştı.

Cumhuriyetin uygulamaya koyduğu ilköğretim politikası en fazla milliyetçilik, vatanseverlik duygularının yinelenmesi üzerine idi, ilköğretim ders kitaplarındaki şiir, marş, ve ders programlarında Türk milli kimliği vurgusu yapılmaktaydı. Dönemin ders kitaplarında okutulan Türk çocuğunun duası başlıklı şiir bu söylenenlere bir örnek olabilecek niteliktedir; *“Türk Çocuğunun Duası; Ben bir*

³⁸ 1927 senesinde yayınlanan Annelere ve Çocuklara Salname adlı mecmuada Cenevre Beyannamesine ilişkin aşağıdaki bilgiler yer almaktadır; Merkezi Cenevre Şehri'nde olan “Etfale Muavenet Beynelmimel İttihadı” tarafından tertib ve heman umumen kabul edilen “Hukuk-ı Etfal Beyannamesi” ile bütün milletlere mensup erkek ve kadınlar alem-i insaniyetin çocuklara azami ihtimamı sarf etmeğe borçlu olduğunu kabul ve din ve ırk ve milliyet farkı gözetmeksizin bu vecibe ile mükellef olduklarını tasdik ederler. Hukuk-ı Etfal Beyannamesi'ne Cenevre Beyannamesi” de denilmektedir. Cenevre Şehri'nde münakid “Etfale Muavenet Beynelmimel İttihadı” tarafından tertib ve 28 Şubat 1924 senesinde beşinci meclis-i umumice tasdik ve mahzen-i evrakında hıfz olunmak üzere Cenevre Hükümeti'ne tevdi edilen bu beyanname “Beynelmimel Salib-i Ahmer Komitesi” reisi ve İsviçre Hükümet-i Cumhuriyesi sabık reisi Mösyö Adver tarafından Eysel Kulesi'ndeki telsiz telgraf ile bütün aleme ilan edildiği gibi 26 Eylül 1914 tarihinde Cemiyet-i Akvam'ın beşinci defa içtimaında: “Heyet-i içtimaiye, Cenevre Beyannamesi namındaki Hukuk-ı Etfal Beyannamesi'ni takdir ve tahsin eder ve aza-i cemiyetten olan hükümetleri Himaye-i Etfal eser ve gayesinde bu esasatı hüsn-i telakkiye davet eyler.” kararı verilmiştir. “Cenevre Beyannamesi”, **Annelere ve Çocuklara Salname 1927**, İstanbul: Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi, 1927. s. 21-22. , Türkiye'nin de içinde bulunduğu ülkelerin imza metinlerini gösteren her ülkenin kendi dilinde yazılan kitapçık için bkz. **Declaration de Geneve Internationale de Secours Aux Enfants**, Geneve Union, 17 Mai 1923.

küçük Türkiim. Annemi, babamı, hocamı, mektebimi, memleketimi canımdan çok severim. Bütün Türkler kardeştir. Büyüklerimi sayacağım. Zayıflara, hastalara yardım edeceğim. Büyük Allah bana kuvvet bana sağlık ver! Çok çalışayım, çok öğreneyim. Milletime memleketime faydalı bir evlat olayım. Cumhuriyet çocuğu çalışkandır. Doğrudur. Misafiri sever. Kahramandır. Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti Yaşasın Cumhur Reisimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa.”³⁹

Milliyetçiliğe yalnızca Atatürk değil aynı zamanda dönemin milli eğitim bakanları da sık sık vurgu yapıyor, eğitim programları, öğrenci ve öğretmen yetiştirmede kullanılan ders kitaplarında buna önemli ölçüde yer veriliyordu.

İlk milli eğitim bakanı Rıza Nur’la beraber bakanlık yayınladığı talimatlarla eğitimin sorunları, Türk öğretmenlerinin milli mücadele esnasındaki görev ve sorumlulukları, milli Türk devletinin eğitim anlayışının ne doğrultuda olacağı halka duyurulmaya çalışılmaktaydı. Rıza Nur Bey’le başlayan bakanlık Hamdullah Suphi, Mehmed Vehbi Beylerin bakanlığıyla devam etti. Bu süreçler içerisinde hükümet bütün dikkatini Kurtuluş savaşına çevirdiği için eğitimle ilgili çalışmalar ağır bir şekilde devam etti. Bunun yanı sıra, 9 Mayıs 1920’deki ilk hükümet programında maarife bölüm ayrılması, Muallim ve Muallimeler Cemiyeti başta olmak üzere çeşitli illerde muallim birliklerinin kurulması gibi çalışmalar ve yetkili kişilerden verilen demeçler İsmail Safa Bey döneminde eğitim alanında gerçekleştirilen reformların alt yapısının oluşmasını sağladı. İsmail Safa Özler’le başlayan Atatürk ilke ve inkılâplarının gerçekleştirilmesi doğrultusunda eğitimin temelleri milli ve eşitlikçi bir zihniyetle yürütüldü.

İsmail Safa Bey⁴⁰ döneminde ilköğretimin milli ve demokratik olması, kız-erkek, zengin-fakir ayrımı yapılmaksızın aynı biçimde yapılması, dini etkilerden uzak olmasının ilk adımları hep onun döneminde atıldı. İsmail Safa eğitimle ilgili görüşlerini 8 Mart 1923 tarihli bir genelgeyle açıkladı; İsmail Safa Misak-ı Milli gibi eğitim alanında yeni devletin ulaşmayı planladığı amaçları gösteren bir Maarif Misak’ı yayınladı. Bu misakın ana ilkeleri şunlardı:

³⁹ Ahmet Yusuf, **Elifbamız**, İstanbul, Akşam Matbaası, 1927.s.63.

⁴⁰ İsmail Safa Özler(1883-1940), 1883 yılında Adana’da doğdu. 1908 yılında Mülkiye Mektebi’ni bitirdi. Üç yıl maiyet memurluğunda çalıştıktan sonra devlet memurluğundan çekilerek ziraat işleriyle meşgul oldu. Gönüllü olarak Balkan Savaşı’na katıldı. Adana ve Şam Sultanilerinde (Lise) tarih öğretmeni olarak çalıştı. Birinci ve İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne Mersin ve Adana milletvekili olarak katıldı. Bu arada İsmet İnönü kabinesinde 6 Kasım 1922’den 7 Mart 1924’e kadar Maarif Vekilliği yaptı. Daha sonra vekillikten ve mebusluktan ayrılarak Adana’daki çiftliğinde tekrar ziraat işleriyle uğraştı. “Turan” adlı bir özel okul açarak bunun yöneticiliğini başarı ile sürdürdü. 8 Temmuz 1940 yılında ani bir kalp krizi geçirerek Adana’da öldü.

- Türk milletini medeniyet safında en ileriye götürmek ve yeni nesilleri, Türk olmak haysiyetinin gerektirdiği bu amaca en kısa zamanda varmayı mümkün kılacak aşk, irade ve kudretle yetiştirmek;
- Milliyetçi, halkçı, inkılâpçı ve lâik cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek;
- İlköğretimi yaygınlaştırmak, herkese okuma-yazma öğretmek;
- Yeni nesilleri bütün öğretim kademelerinden geçirmek, onları ekonomik hayatta başarılı kılacak bilgilerle donatmak;
- Toplum hayatında dünya ve âhîret cezaları korkusundan doğan ahlâk yerine, hürriyet ve barış içindeki gerçek ahlâk ve erdemleri hâkim kılmak.⁴¹

Bu süre içinde 15 Temmuz 1923 tarihinde I. Heyet-i İlmiye toplandı. John Dewey⁴² Türkiye'ye gelerek eğitim hakkında bir rapor verdi ve bu rapor Eğitim Bakanlığı tarafından büyük ölçüde uygulandı. Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi. Tüm ülkeden istatistiki bilgiler Milli Eğitim bakanlığında toplanarak düzenli sayısal verilerin kontrolüne başlandı.

İsmail Safa Bey döneminde, milli eğitim işlerini bütün yönleri ile ele alıp sorunlarına çözüm üretmek, tanınmış eğitimcilerin fikir, düşünce ve tecrübelerinden yararlanarak planlar yapmak ve eğitimi bir programa bağlamak amacı ile toplanan Heyet-i İlmiye daha sonra devamlı toplanacak olan maarif şûralarına da bir çeşit öncülük etmiş oldu. Heyet-i İlmiyeye ilk, orta ve yüksek tedrisat müdürlüğünden 3, toplam da ise 40 kişi katıldı. Kongrede bütün eğitim sorunları inceden inceye ele alındı. Maarif-i Umumiye icraat programı başta olmak üzere ilköğretim programları, ilkokul sonrası hayatî öğretim programı, Tedrisat-ı İptidaiye Kararnamesi, milli eğitimi yürütme programı, milli hars, üstün nitelikteki müracaat kitaplarının dilimize çevrilmesinde takip olunacak esaslar, istatistik genel müdürlüğü örgütü, milli büyük bir sözlük hazırlanması, millî müzik, milli dil ve edebiyat, milli tarih kitaplığı, milli hazine evrakı, milli tarih ve coğrafya enstitüleri, etnografya müzesi, milli müze,

⁴¹ Mustafa Ergün, "İsmail Safa Özler", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 1987, s.403.

⁴² Amerikalı eğitim bilimci John Dewey'in hazırladığı raporlarla ilgili bkz. "Profesör John Dövi'nin Raporu", **M.V.M.** sayı:1 İstanbul: Matbaa-i Amire,1925., Profesör John Dövi'nin İkinci Raporu, **M.V.M.** sayı:2 İstanbul: Matbaa-i Amire,1925., John Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, M.E.B. Yay., İstanbul 1952., Türkiye'ye gelişinin basına yansımalarına ilişkin bkz. John Dewey: "Amerikalı Profesör Con Dövi fikirlerini izah ediyor", **Tanin**, 16/8/1924, 27/8/1924., John Dewey: "Mister Con Dövi'nin muhabir-i mahsusumuza beyanatı", **Tanin**, 21/8/1924., John Dewey: "Profesör Con Dövi ve maarif teşkilâtımız", **Vatan**, 27/8/1924.

Ankara'da yüksek düzeyde dersler, ilkokul programlarında değişiklikler, ilköğretimden sonra hayatî öğretim programı, ilköğretim kararnamesinin değiştirilmesi teklifi, kız ve erkek öğretmen okulları tüzük ve programları, sultanilerde örgüt ve öğretim süresi ve sultani adının değiştirilmesi, lise izcilik esas teşkilatı, teftiş kurulu tüzük teklifi, İstanbul kız ve erkek öğretmen okullarında orta kısım açılması, Galatasaray Lisesi'nin teşkilat ve programları, Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerine mesleki bilgiler verilmesi, okul müzesi, eski eserler tüzüğü, din eğitimi esasları gibi konular ele alındı. Her konunun ayrı ayrı görüşülmesi için komisyonlar oluşturuldu ve bu komisyonlar raporlar hazırladı. Hazırlanan bu raporlar genel kurulda tartışıldı ve alınan kararların büyük bir kısmı uygulamaya konuldu.⁴³ Aynı gün de, Tevhid-i Tedrisat'ın ilk basamağı sayılabilecek şekilde, şehit çocuklarını himaye eden Dârüleytamlar ve askerî okulların Maarif Vekâletine devredilmesi, genel ilköğretim okullarının Bakanlıkça açılması, ilköğretim sonrası tamamlama sınıfları ve mesleki öğretim veren idadilerin Bakanlığa bağlanması kararları da alındı.

Birinci Heyet-i İlmiye'nin ilk toplantısında bir konuşma yapan Safa Bey, son düşman askerinin denize dökülmesinden itibaren bütün gözlerin eğitime çevrildiğini ve ülkenin hakikî kurtuluşunun eğitimden beklendiğini vurguladı. Bakan, 1909'den beri eğitimimize gerçek yönünü vermek için çalışan değerli insanların hayırlı, faydalı girişimleri olduğunu, ancak her yeni gelenin eskisinin zıddına veya başka bir yolda çalıştığını, eğitim kurumlarının şahsî icraata bağlı, istikrarsız ve istinatsız kaldığını, Cumhuriyet'in eski eğitimi bu noktada devrildiğini belirterek şunları söyledi: “*Bence Maarif Vekâleti, memleketimizdeki âlim ve mütefekirlerin karar ve fikirlerini tatbik edecek bir vasıttan başka bir şey değildir. Cephesini onlardan almalı ve onların gösterdiği yolda yürümelidir. Ben değişebilirim, benden sonra gelecek de değişebilir. Fakat sizin kararınız ve sizin verdiğiniz program değişmemeli ve yeni bir kararınız olmadıkça, olduğu gibi tatbik edilmelidir. İşte bu, hepimizin sadakatle ve fedakârlıkla müdafaa edeceğimiz bir esas olsun. Yeni doğan Türkiye'ye yeni bir maarif istikameti verecek olan Heyetinizden müsmir ve feyizli mesai bekler, muvaffakiyetler temenni ederim, efendiler.*”⁴⁴

İsmail Safa Bey' in 1924'te maarif müdürlükleri ve öğretmenlere duyurulmak üzere Maarif Vekâleti Mecmuası'nda, Maarif-i Umumiye Müessesesinden Maksat

⁴³ Reşat Özalp, Aydoğan Ataüinal, **Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar, Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Ankara, M.E.B., 1983, s.109-110.

⁴⁴ Mustafa Ergün, **a.g.e.**, s.26-27.

Nedir? Terbiye’de Gayemiz, Tedrisat’ın Gayeleri, Bu Sene Tatbik Olunacak Program, Darülmualimin Mintıkları ve Telif ve Tercüme İşleri başlıklarından oluşan bir tamimi⁴⁵ yayınlandı. İsmail Safa tamiminde milli eğitimle ilgili görüşlerini Fransız İhtilali ve Conderse’nin(Condercet) önemli sözüyle açıklıyordu. Milli eğitimle ilgili Conderse’nin Millet meclisinde okuduğu layihalarında bilhassa iki umdeye önem verdiğini söyleyerek;

“Birincisi işte şuydu: İnkılabın mesut neticelerini idrak eden vatandaşlar arasında hiç bir ferdin yarın Millet Meclisine yahut hükümet kapısına gelip de "Bana hakkımı veriniz, fakat ondan nasıl istifade edeceğimi bilmiyorum. Ben cahilim!" diyememesi lazımdı. İkinci umde her ferdin mensub olduğu meslekte ileri gitmesi için muhtaç olduğu en yeni ve en ilmi vesaiti kendi muhiti içinde kolaylıkla bulması idi. Muazzam bir inkılabı takib eden şu program hiçbir zaman yeniliği zail olmayan kıymetdar bir numunedir.” Conderse’nin sözleri ilgili şunları da eklemekteydi; *“Conderse’nin sözleri isbat eder ki maarif-i umumiye idaresinin deruhte edeceği vazife yeni nesli yetiştirmekten ibaret değildir. Nesl-i hazmın irfanen yükselmesine çalışmak onun fikren muhtaç olduğu terakki ve tekemmül esbabını düşünmek ve temin etmek maarif nezaretinin taht-ı mesuliyetindedir. İstikbali uzak senelerde değil yarınki tekâmülünde en mühim ve vezaifimizden birini teşkil eder. Terbiye ve maarifi iptidai mekteplerin sıralarına sığdırmak bütün ihtiyaçlarımızı tatmin etmez. Bize mekteplerden sonra mesleki ihtisasları teshil ve teşvik edecek birçok ilmi müesseseler lazımdır. Sulhun takarrürü irfan ihtisas ocaklarımızla uğraşmamıza müsait bulunduğu dakikada mesaimizi en evvel birbiriyle mütesanit üç gayeye tevcih etmek mecburiyetindeyiz. Terbiye, tahsil ve ihtisas! Bu esaslar hakkındaki programlarımızı ayrı ayrı prensipler dâhilinde izah etmemiz mümkündür; ilk gayemiz millî ve asrî terbiyeyi vatanımızın en uzak köşelerine dağıtmak olacaktır.”*⁴⁶

İsmail Safa Özler, yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim politikasını Atatürkçü görüşe tam bağlı olarak tespit etmiş, daha sonraki eğitim devrimlerinin temelini atmış, hazırlıklarını tamamlamıştı. İsmail Safa Bey’e göre, Türk eğitiminin üç amacı olacaktı: Terbiye, tahsil ve ihtisas. Onun fikrine göre eğitim görevi yarının fikrî, hukukî ve özellikle iktisadî inançlarıyla doğacak bir uygarlığa gençleri hazırlamak; fikren, ilmen ve ahlaken sarsılmaz bir gençlik yetiştirmektir. Onları, her cereyana sükûn ve tevekkülle tâbi olacak şu veya bu fikir ve kanaatlerle değil, en

⁴⁵ M.V.M. sayı:1, İstanbul: Matbai Amire,1925. s.48-59.s.50., Cavit Binbaşoğlu, **Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi**, İstanbul, M.E.B. 1995, s.485.

⁴⁶ M.V.M. sayı:1, İstanbul: Matbai Amire,1925. s.48-59.s.50.

doğru ve ihtiyaca en uygun istikametleri sezecek, kendi azmi ile ileri atılacak bir kabiliyet-i fikriye ile yetiştirmek, millet için bir hayat meselesiydi.⁴⁷

İsmail Safa Bey Maarif Vekaleti mecmuasında da yayınlanan tamiminde telif ve tercüme işlerinden bahsederken bu işlerin milli kültürün en önemli vasıtalarını oluşturduğunu, bir taraftan yeni basılan ve yeniden telifi kararlaştırılan kitapları parasız olarak her tarafa dağıtmak ve halkı zorla okumağa alıştırmak için hiçbir teşebbüsattan geri durulmayacağını bu iki amacı gerçekleştirebilmek için darülfünun medreselerinin bu işe teşrik edecek esasat hazırlamış olduklarını belirtmekteydi. Konuyla ilgili olarak mektep kitapları talimatnamesi de bu dönemde basılmıştı.⁴⁸

İsmail Safa Özler'in ilköğretime ait görüşleri ve çalışmaları ise şöyleydi; *“İlköğretim, aile eğitimi tamamlar, dinî eğitim verir ve çocukları orta eğitime hazırlar. şimdiye kadar Türkiye'deki eğitim ve öğretim, ilköğretim düzeyinde dönüp durmuştur. İlk ve ortaöğretim amaçsızlıktan kurtarılarak sanat, ticaret ve ziraata yöneltilmelidir. Hayata ve geleceğe öğrenci hazırlayacak olan ortaokullarda, geçmiş ile ilgilenen bilimler yer alamaz. Ortaokulların yanında atölyeler ve uygulama odaları yer almalıdır. İlk ve ortaöğretimin ıslâhı için, Anadolu 15 Öğretmen Okulu bölgesine ayrılmıştı. Her bölgede tam devreli bir lise, birer kız ve erkek öğretmen okulundan oluşan bir “Maarif Merkezi” kurulacaktı. Tatil sırasında da köy imamlarına 20-30 merkezde verilecek kurslardan sonra, bunlardan köy okullarınca öğretmen olarak yararlanılacaktı”⁴⁹*

İsmail Safa Özler yayınladığı tamimlerle halkın eğitimine ilgi ve fedakârlığın arttırılması, halk ile okul ve öğretmenleri birbirine yaklaştırmak, zorunlu öğretimle beraber eğitimi her sınıf halkın arasında yaymak vurgusuna dikkat çekmekteydi. İsmail Safa Bey'in ardından Vasıf Bey⁵⁰ milli eğitim bakanlığını devraldı. Vasıf Bey

⁴⁷ M.V.M. sayı:1, İstanbul: Matbai Amire,1925. s.48-59.s.51.

⁴⁸ Öğrencilere ücretsiz dağıtılan kitapların kimi zaman geri alınmadığı yararlanmaları için ders dönemi sonunda kendilerine bırakıldığı gözlenmektedir. Örneğin 1926 yılının Mayıs ayında yayınlanan bir tamimde sınavlardan sonra kitapların öğrencilerden alınmaması bildirilmışti. Tamimde şunlar yazılıdır: 15/5/1926 Hulusa: Son sınıf talebesine verilen kitapların badema ellerinden alınmaması hakkında Muallim Mektebi Müdürlüğu'ne; Son sınıf talebesine verilen kitapların umumi imtihandan sonra badema ellerinden alınmaması tamamen tebliğ olunur efendim., M.V.T.M.,sayı :5 15 Haziran 1926 s.26.

⁴⁹ M.V.M. sayı:1, İstanbul: Matbai Amire,1925. s.48-59.s.57.

⁵⁰ Vasıf Çınar, Eski kaymakam Abdullah Hulusi Bey'in oğlu olarak 1896 yılında dünyaya geldi. Söke kaymakamlığı da yapmış olan Abdullah Hulusi'nin memuriyeti dolayısıyla çocukluğunu Trablusgarb'ta geçirdi. Sonra İzmir'e gelen Vasıf Çınar Fransız Frerler mektebinde okuduktan sonra İzmir idadisine girdi. 1903 yılında İstanbul'da hukuk fakültesinin birinci ve ikinci sınıflarını okudu. Bursa Sanatlar Mektebinde müdür muaviniği yaptı. Sonra İzmir'e geldi. İzmir'de şark İdadisinde kardeşi Esat'la beraber öğretmenlik yaptı. Mustafa Necati ile dostluğu İzmir'de bulunduğu sırada devam ettikleri Türk ocağında pekişti. İzmir alınınca Vasıf Çınar, İzmir Maarif Müdürü tayin edildi. Kalemî Mahsus odasında İzmir'e gideceklerin listesini hazırladı. 1922

8 Mart 1924'te devraldığı Milli Eğitim bakanlığı görevini 8 ay 14 gün gibi kısa bir süre yürüttü buna rağmen onun döneminde yapılanlar Cumhuriyetin temel ilkelerinin eğitim alanında uygulanmasında önemli bir rol oynadı. Vasıf Bey göreve geldikten sonra yayınladığı tamim⁵¹ ile eğitim konusunda görüşlerini açıkladı. Milli Eğitime vurgu yaptığı tamiminde eğitimin milli olması konusunda şunları söylemişti. “*Maarif siyasetimizde terbiye faaliyetleri millî ve medenî esaslara istinad eder. Millî heyecanlar ve duygular milletin ihtiyaçları millî terbiyemizin esaslarını teşkil edeceği gibi mensup olduğumuz garp heyet-i medeniyesinin medeni şiarları ve usulleri de terbiyemizin temellerinden biri olacaktır. Çocuklar yalnız mensub olduğumuz milletin bir ferdi değil, içinde yaşadığımız geniş bir medeniyet zümresinin de uzvudurlar. Millî varlığımıza ve şuurumuza sadakatle sahip olacağız. Fakat unutmamalıyız ki garp medeniyeti bu asrın hayatına hâkimdir. Mahkûm ve esir kalmamak için bu hâkimiyete iştirake mecburuz*”.

Vasıf Çınar'ın Maarif Vekaleti Mecmuası'ndaki tamimi genel olarak Türk eğitim sistemini ilgilendiren konu başlıklarını içermekteydi. 11 maddeyle özetlediği eğitimle ilgili görüşlerini milli terbiye, adab-u maşaret kurallarına uygun gençler yetiştirebilme, demokrasi fikrinin gençlere aşılması, vicdan ve fikir hürriyetinin çocuklara aşılması; Türk gençlerini yetiştirmede demokratik, özgürlükçü, insan haklarına saygılı, hayata uyumlu, işe yararlı olmayı esas alarak öğretim programları uygulama, laboratuvar, atölye ve gerekli diğer teçhizatlardan yararlanarak öğrencileri hayata hazırlama, kitap okumanın yaygınlaştırılması bunun için ders saatleri dışında öğrencilerin kitap okuyabilmelerini sağlamak amacıyla mütalaa salonları, kütüphaneler açmak ve gençlerin ilgi ve sevgiyle okuyabilecekleri kitaplardan oluşan

---

Eylül'ünün sonlarında İzmir'e gitti. İzmir maarif teşkilâtını kurmak için çok çalıştı. 1923 Ağustos ayında, ikinci devrede Saruhan milletvekili seçilerek, Ankara'ya geldi. 8 Mart 1924' ten 21 ikinci teşrin 1924'e kadar Kültür Bakanı oldu. Tevhidi Tedrisat kanunu Meclisten çıkmıştı, medreseler kapanmıştı. Bu kanunun tatbikine çalıştı ve muvaffak oldu. Bu zamanlar Ankara Muallimler Birliğinde çok çalıştı. 1925 Mayısında Prag Elçisi olarak Çekoslovakya'ya gitti. Buradan sonra 1927 ikinci teşrin ayında Peşte Elçiliğine, 1928 ikinci teşrin ayında da Moskova Büyük Elçiliğine tayin edildi. Moskova'dan tekrar Ankara'ya gelerek 1929 da tekrar İzmir milletvekili oldu. 1929 Şubatında ikinci defa Kültür Bakanı oldu. Fakat istifa etti. Bu zamanda ilkokul öğretmenlerinin genel bütçeye geçmeleri için çok çalıştı. 1932 Mayıs ayında Roma Büyük Elçisi oldu. Daha sonra da 1934 Temmuz'unda tekrar Moskova Büyük Elçiliği ile Moskova'ya gitti, burada birden bire pankreasından hastalandı. Bir gün sonra Sovyet Rusya'nın en büyük profesör doktorları onu Kremlin Sıhhat Yurduna yatırdılar, ameliyat yaptılar, fakat Vasıf Çınar bu hastalıktan kurtulamayarak 1935 Haziranının ikinci günü Moskova'da öldü. Sovyet Rusya onun cenazesini merasimle kaldırdı. Cenazesi bir torpido ile İstanbul'a, oradan da Ankara'ya getirdi. İstasyonda yapılan büyük bir merasimle defn edildi. bkz. Enver Behnan Şapolyo, Vasıf Çınar, **Ülkü**, Sayı: 29, Temmuz 1935, c.5, s.352-353. ayr. bkz. Tülay Alim Baran, “Cumhuriyet Dönemi Devlet Adamlarından Vasıf Çınar”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c.XVII, s.49(Mart)2001, s.171-201. s.171.

⁵¹ **M.V.M.** sayı:1, İstanbul: Matbai Amire,1925. s.48-59.s.58. tam metin transkripsiyonu için bkz. Cavit Binbaşoğlu, **Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi**, İstanbul, M.E.B. 1995, s.484.

kütüphanelerin yönetim ve denetimini kendilerine vermek, sağlıklı nesiller yetiştirebilmek amacıyla gerekli özeni göstermek, öğrencilerin beden gelişimleri için spora önem vermek, ailelerle diyalogu koparmayıp çocuğun ahlaki ve fikri gelişimini sağlamak, tasarruf sandıkları oluşturup yardım kuruluşlarıyla işbirliği içinde çalışmak, mekteplerde inzibata dikkat etmek olarak açıklamıştı.⁵²

Vasıf Çınar döneminde, 25 Ağustos 1924 günü Ankara'da Türkiye Muallimler Birliği Kongresi toplandı. Atatürk bu kongre esnasında, öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada şu hususları belirtmişti;

“*Muallimler;*

Yeni nesli; Cumhuriyetin fedakâr muallim ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakârlığınız derecesiyle mütenasip bulunacaktır. Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenlen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister. Yeni nesli, bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir. Mümtaz vazifenizin ifasına âli himmetlerle hasrı mevcudiyet edeceğinize asla şüphe etmem. Ben millî maarifimiz ve millî terbiyemiz hakkındaki noktai nazarlarımı muhtelif zamanlarda ve muhtelif vesilelerle söyledim. Fakat bu noktai nazarlarımı birkaç kelimedede teksif ederek tekrar etmeği faydasız görmüyorum.⁵³...Arkadaşlar, yeni Türkiye'nin birkaç seneye sığdırdığı askerî, siyâsî, idarî, inkılâbat sizin, muhterem muallimler, sizin içtimaî ve fikrî inkılâptaki muvaffakiyetinizle teyit olunacaktır. Hiçbir zaman hatırlarınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden “fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür” nesiller ister.”⁵⁴

Vasıf Çınar, 1925 Eylül ayı ders senesi başında öğretmenlere yayınladığı tamimini “*Türkçü, cumhuriyetçi ve ilerlemeye aşık bir kuşağı hazırlamak görevini bütün bir tarih karşısında deruhte eden arkadaşlarımızın muvaffak olması en samimi arzum ve temennimdir*” diyerek bitirmişti.⁵⁵

Vasıf Çınar'ın ardından Hamdullah Suphi Bey ikinci defa Milli Eğitim Bakanlığı görevini üstlenmişti. 4 Mart 1925'ten 21 Kasım 1925'e kadar 8 ay boyunca bu görevi yürüten Hamdullah Suphi bey henüz ilk Milli Eğitim Bakanlığı sırasında Hakimiyet-i Milliye gazetesinde gerçekleştirdiği bir mülakatta eğitim

⁵² A.g.t., s.48-49.

⁵³ Muallimler Birliği Kongresi Üyelerine 25 Ağustos 1924, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II**, Ankara, ATAM, 1997, s.178. ayr.bkz. **Muallimler Birliği Kongresi Zabıtları 1925**, İstanbul, Muallimler Birliği Umumi merkez Neşriyatı, İstanbul.

⁵⁴ Muallimler Birliği Kongresi Üyelerine 25 Ağustos 1924, **a.g.k.**, 25 Ağustos 1924, s.179.

⁵⁵ A.g.t., s.59.

politikasının ana hatlarının meslek sahibi bireyler yetiştirmekten geçtiğini şu sözlerle açıklamıştı;

“Çiftçinin oğlu, çobanın oğlu, esnafın oğlu sırf deneysel ve geleneksel bir eğitimle çiftçi, çoban, esnaf yetişir. Okullarımız işçi yetiştirecektir. Maarifimizin hedefi ülkenin evladını ülke üretimine ortak etmek, bu üretimi çağdaş ve uygar mesleklere yaptırmak suretiyle güçlendirmek ve artırmaktır. Ülke çocuklarını meslek sahibi yapabilecek üç beş sultanımız, bazı yüksek okullarımız bir tarafa bırakılırsa, bütün ilkokullarımızın, kurslarımızın genel hedefi işçi yetiştirmek olmalıdır.”⁵⁶

Aynı mülakat esnasında ilköğretimde zorunluluğun sağlanıp sağlanamayacağı hakkındaki soruya ilköğretim mecburiyetine dair kanunu her tarafta uygulatacağını söylemişti. Hamdullah Suphi Milli Eğitim Bakanlığının azınlık okulları ile ilgili bakış açısını şu sözlerle açıklamıştı.

“Ülkemizde gayrimüslim okulları çok acı ve kanlı olaylarla anlaşıldığı üzere siyasi propaganda merkezi olarak devam edemezler. Şimdiki okullar doğrudan ülkenin çeşitli unsurlara mensup çocukları arasında yanlıcı, her gün gördüğümüz hareketleri yaratan komiteler şeklinde kaldıkça, bunların varlığına razı olmak ülke güvenliğine karşı kurulmuş bir fesat ocağını serbest bırakmak demektir. Gayrimüslim okullarının bu faaliyetlerini engellemek için azami denetim uygulayacağız. Şimdiye kadar ülkenin bazı kısımlarında bu alanda gereken uyarılarda bulunduk.”⁵⁷

Hamdullah Suphi Bey’in ardından kısa bir dönem için Şükrü Saraçoğlu Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulundu. Eğitimde temel uygulamalar ise Mustafa Necati Bey⁵⁸ döneminde gerçekleştirildi. Bu dönemde eğitim alanında çok önemli

⁵⁶ Hamdullah Suphi Beyle Mülakat, **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Mart 1921, s.1.

⁵⁷ Hamdullah Suphi Beyle Mülakat, **a.g.k.**, s.1. Bakanlık yabancı ve azınlık okullarıyla yakından ilgilenmiş konuyla ilgili pek çok tamim ve talimat yayınlamıştı. Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuasında yayınlanan bu tamim ve talimatnameler genellikle bu okullarda okutulacak ders kitapları, yapılacak sınavlar ve imtihanlar ile ilgiliydi. Konuyla ilgili bkz. Ecnebi mektepleri tarih ve coğrafya muallimlerinin vekaletçe tayin edileceklerine dair(30/1/1926) **M.V.T.M.**, sayı:2 15 Mart 1926, s.7-8. Ecnebi mekteplerinden mekteplerimize gelecek talebenin sıkı bir duhul imtihanına tabi tutulması hakkında(14/2/1926) **M.V.T.M.**, sayı: 2 15 Mart 1926 s.41. Ecnebi mekteplerinden mekteplerimize gelecek talebenin sıkı bir imtihana tabi tutulması hakkında tamim(14/2/1926), **M.V.T.M.**, sayı : 2 15 Mart 1926, s.5. Ecnebi mekteplerinin vaziyetine sıkı bir surette alakadar olmaları hakkında(7-2-926), **M.V.T.M.**, sayı: 2 15 Mart 1926 s.23. Ecnebi ve ekalliyet mekteplerindeki okutulacak kitaplar hakkında (31/5/926), **M.V.T.M.**, Sayı : 5 15 Haziran 1926, s.33.

⁵⁸ Mustafa Necati Bey, 1894’te İzmir’de doğmuştur. Darendeli Halil Bey’in oğludur. Arkadaşı Vasıf Çınar’la birlikte İzmir idadisini bitirdikten sonra İstanbul Hukuk Mektebi’ne girmiştir. Orayı bitirince İzmir’e dönmüş öğretmen okulunda öğretmenliğe başlamış, bir yandan da ailesinin olan Hüseyin Paşa Ferhanesinde bir dairede yazıhane açmış, bir yıl avukatlıktan sonra valilik hukuk danışmanı olmuştur. 1915-1918’de Vasıf Bey’e birlikte Özel Şark Mektebini yönetmiştir. 14 Mayıs 1919 gecesi -o zaman mezarlık olan- Bahribaba Parkında halkı toplayarak,

reform hareketlerine imza atıldı. Mustafa Necati 3 yıl 10 gün süren Maarif Vekilliği döneminde önemli girişimlerde bulundu. Türk eğitim tarihinde büyük bir devrim olan Latin harflerinin kullanılmaya başlaması onun döneminde gerçekleştirildi. 2 yıllık Muallimler Birliği Başkanlığı sırasında 25 Ağustos 1924'te, Maarif Vekili arkadaşı Vasıf Çınar'la birlikte düzenlediği ilk Muallimler Birliği Umumi Kongresi'nde Atatürk verdiği tarihi söylevde: Türkiye Muallimler Birliğinin bütün memlekette örgütlenmesini, Konya'yı olduğu gibi, Van'ı, Hakkâri'yi de örgütü içine almasını ve her köyde üyesi bulunmasını derin bir ilgi ile bekleyeceğini söylemiş; öğretmenliğin Cumhuriyet, ulusal eğitim, öğretim ve yeni kuşaklar için önemini ve değerini belirtmişti.⁵⁹

Mustafa Necati Bey Darülfünun'da yaptığı bir konuşma sırasında eğitim sistemi içinde ilköğretimin önemini şu sözleriyle vurgulamıştı;

“... Bu içtimadan bilistifade vekaleten mesaisini ve önümüzdeki ilk altı ayda yapmağa azmettiği işleri bütünü meslektaşlarımıza söylemek istiyorum. Hiç şüphe yok ki Türkiye Maarif Vekaleti' nin ilk vazifesi, binaen aleyh maarif siyasetimizin mihveri ilk tahsildir. Türkiye Cumhuriyeti, kadın ve erkek hiçbir Türk'ün en iyi bir vatandaş olabilmesi için elzem olan ilk tahsilden mahrum kalmasına razı olamaz. En kısa bir zamanda bütün çocuklarımıza iyi bir vatandaş terbiye ve tahsili vermeğe mecburuz. Fakat bu vazifenin asırlarca ihmal edilmesi yüzünden bugün istihsaline mecbur olduğumuz hedeften çok uzağız. Ne kadar geç olursa olsun kısa bir zamanda bu gayeye varacağız. Bunun için bir kere çocuklarımızın iyi bir vatandaş olması, aynı zamanda ileride yaşamak için intisap eyleyecekleri işlerde kudretli bir insan olarak çalışabilmeleri için nasıl bir tahsil vermek

---

ertesini gün başlayacak olan Yunan saldırısına karşı direnmeye çağırmıştır. Sonra Balıkesir Cephesi'nde Bulgurlu Mehmet Efe ile birlikte Soma, Akhisar, Bergama savaş bölgelerinde düşmana karşı Kuva-i Milliye Müfreze Komutanı olarak savaşmış, Anzavur kuvvetlerinin kovalamasında bulunmuştur. Bir yandan da çocukluktan beri yakın arkadaşı Vasıf Çınar'la birlikte İzmir'e Doğru gazetesini çıkarmış, coşkulu başyazılar yazmış, halka coşkulu söylevler vermiştir. 1920'de Saruhan(Manisa) milletvekili olarak 1. Meclise katılmış, o yıl Karadeniz bölgesindeki Pontus örgütünü soruşturma ile görevlendirilmiş Meclis'te kurulan Müdafaa-i Hukuk Grubunda ve Samsun İstiklâl Mahkemesinde yazmanlıklarda bulunmuştur. Sonra Kastamonu ve Yöresi İstiklâl Mahkemesi Başkanı olmuştur. Büyük Millet Meclisi'nin 2. ve 3. dönemlerinde İzmir'den milletvekili seçilerek önce Mübadele, İmar ve İskân, 1924'te Adalet Bakanlığına getirilmiş, oradan çekildikten sonra, çok kısa bir süre Diyarbakır İstiklâl Mahkemesi Savcılığında bulunmuş, iki yıl Muallimler Birliği Başkanlığında çalışmış, 20 Aralık 1925'te Millî Eğitim Bakanı olmuştur. Bakanlığında güçlü kişiliğini ve gerçek devrim adamlığını göstermiş, özellikle millî eğitim için büyük bir dikkat ve önem sağlamıştır. Abecesizlikle savaş seferberliğini güçlendirecek olan “millet mekteplerinin” hazırlığı esnasında körbağırsak iltihap çok ilerlemiş ve patlamış, 31 Aralık 1928 günü yattığı hastanede yapılan ameliyat sonunda kurtarılamamış, 1 Ocak 1929 günü sabaha karşı yaşamı sona ermiştir. Ayrıntılı yaşam öyküsü için bkz. M. Rauf İnan, “Mustafa Necati”, **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 1987, s.353. ayr. bkz. Mustafa Necati Beyefendi'nin Tercüme-i Hali, **M.V.M.**, sayı:17, İstanbul, Devlet Matbaası, 1929. s.98.

⁵⁹ Muallimler Birliği Kongresi Üyelerine 25 Ağustos 1924, **a.g.k.**, 25 Ağustos 1924, s.179.

icap edeceğini tayin eylemek iktiza ediyordu. Milli hükümetin teessüs ettiği tarihten beri vekalet makamını işgal eden çok muhterem arkadaşlarımız ilk tahsili layık olduğu ehemmiyetle düşünmüşler ve tedbir almışlardır. Onların başladığı bu işe bugün vekalet devam etmektedir. Vekalette teşkil ettiğimiz talim ve terbiye heyeti bu mesele üzerinde çalışmış, ilk tahsil programını hazırlamıştır. Hazırlanan program taslağını meslektaşlarımıza göndereceğiz. Onların fikirlerini de aldıktan sonra kati şeklini vereceğiz. Program nazar-ı tetkikinize arz edilince vekaletin ilk tahsil hakkındaki nokta-i nazarını vazıhan göreceğinize kaniim. Yalnız burada ufak bir işaretle mektep adını taşıyan bütün müesseseler hakkındaki fikr-i esasımızı birkaç kelime ile arz edeceğim. Biz çocukları tabiatla, eşya ile, şe'niyetlerle karşılaştıran, neşe ve hürriyet havası içinde faaliyete müşahede ve muhakemeye, ibdaa sevk eden bir mektep istiyoruz. Biz istiyoruz ki mektep, çocukların birbirlerine yardım ederek, birbirlerini tamamlayarak çalıştıkları bir laboratuvar olsun. Bizim yapmak istediğimiz mektepte sami'ler yoktur. İntizam ve ahenk dahilinde çalışan, eserler vücuda getiren küçük adamlar vardır. Bu neticenin tahkikinin kolay olmadığı aşikardır. Mamafih bütün faaliyetlerimiz bu gaye etrafında temerküz edecektir. Kuvvetle ümit ederim ki kısa bir zamanda bu fikr-i esasi etrafında inkişaf ederek yeni nesli milletimizin hayat kudretini yükseltecek surette yetiştiren feyizli bir terbiye ocağı olacaktır.”⁶⁰ demişti.

Mustafa Necati döneminde üç yıl gibi kısa bir zamanda Türk eğitimi yeni baştan oluşturuldu. Dokuz bin öğrenci ile aldığı orta öğretimi üç yıl içinde kırk bine çıkardı. Dil devriminin halk içinde yayılması, okul sıralarında kökleşmesi için imkânlar hazırladı.⁶¹

Bu beş senelik dönem içinde Osmanlı'daki eğitim uygulamalarından farklı olarak her bakan döneminde yeni bir program çizilip, yeni yapılanmalara girişilmesi yerine sistemli politikanın uygulanması için çalışıldığı, tek bir hedefe kilitlendiği dikkatten kaçmamaktadır. Milli Eğitim bakanları kısa süreli de bakanlık görevini yürütmüş olsalar milli mücadele döneminden itibaren belirlenen eğitim amaçlarının gerçekleştirilmesi için uğraşmıştır.

⁶⁰ “Maarif Faaliyetleri Hakkında: Maarif Vekili Necati Beyefendi'nin Darülfünun'daki nutuklarıdır”, **M.V.M.** sayı: 8 İstanbul:Milli Matbaa, 1926. s.185-186.

⁶¹ C.Dursunoğlu, Mustafa Necati, **Eğitim Hareketleri**, Yıl: 2, 1 Ocak 1956, Sayı: 13, s.21.

C. Sayısal Verilerle İlköğretim ve İlköğretime Ayrılan Mali Kaynaklar

1. Sayısal Verilerle İlköğretim

Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e kalan ilköğretim mirasını anlayabilmek için dönemin Milli Eğitim Bakanlığı, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulüne kadar olan dönem ve sonrasında maarif idarelerine gönderdiği tamimlerle il, ilçe ve köylerinde mevcut bulunan eğitim ve ilköğretime ait pek çok istatistikî bilgiyi acil olarak istemekteydi.

Konuyla ilgili olarak 1924 yılından itibaren Maarif Vekaleti Mecmuası, 1926 yılı sonrasında ise Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası eğitim idarecileri ve öğretmenlerle Maarif Vekaleti arasında aracı bir rol oynamışlardı. Bunun yanı sıra bazı özel konularla ilgili bizzat ilgili maarif idaresiyle yazışmalar sürmekteydi. Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki imkânsızlıklar içinde hemen hemen her vilayete milli eğitim müdürünün atanmış olması, mevcut okulların bu müdürlüklere gerekli bilgileri göndermesi, hedefler doğrultusunda ilerlemeler kaydedildiğinin bir göstergesiydi.

İhsaiyat mecmuasında rastladığımız Türkiye'de mevcut ilk mekteplerle, orta mektepler, darüleytam mektepleri, maarif müdürlükleri ve idarelerini gösteren renkli bir harita dönemin eğitim teşkilat yapısını yansıtmaktadır.⁶² Haritada ayrıca kız ve erkek ilkokulları gösterilmektedir. Maarif idarelerinin daha fazla Batı Anadolu bölgesinde yoğunlaştığı, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde ise diğer bölgelere oranla daha az olduğu gözlemlenmektedir.

Haritada da gözlemeleme fırsatı bulduğumuz maarif idarelerinden çeşitli konularda alınan istatistikî bilgiler eğitimle ilgili hemen her alanda sayısal verilere ulaşılmasını sağlamış ve bakanlık mevcut durumu tespit edip eksikler konusunda yapılacak işleri belirlemeye yönelmiştir. Bu istatistikî bilgiler araştırdığımız dönem içinde 1923-1924 İhsaiyat Mecmuası, 1925-1926, 1926-1927, 1927-1928 T.C. Devlet Salnameleri'nde gösterilmiştir. Konumuzla ilgili olarak 1923-1924 senesi ihsaiyat mecmuasında ilkokulların sınıflara ve kaç dersaneli olduklarına göre taksimi

⁶² Harita için bkz Ek:2, T.C.Maarif Vekaleti 1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası, İstanbul, Matbaa-i Amire,1341.s.48-50.

il il “339-340 Senesi Zarfında Umumi İlk Mektepleri Adedi”⁶³ başlıklı tabloda gösterilmiştir, aynı tabloda kapalı olan okulların da sayısı verilmiştir. Tabloya göre mekteplerin sınıflara göre taksiminde, bir sınıflı erkek ilk mekteplerinin illere göre toplamı; 869, bir sınıflı kız mekteplerinin toplamı 47, iki sınıflı erkek mektepleri 993, iki sınıflı kız mektepleri 79, üç sınıflı erkek mektepleri toplamı; 943, kız mektepleri toplamı 107, dört sınıflı erkek mektepleri 538, kız mektepleri 86, beş sınıflı erkek mektepleri 302, kız mektepleri 58, altı sınıflı erkek mektepleri 536, kız mektepleri 212 olarak gösterilmektedir. Sınıflarına göre toplamda 4181 erkek, 589 kız mektebi olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁴

Mekteplerin dershanelerine göre taksiminde bir dershaneli erkek ilk mektebi sayısı 3024, kız ilk mektebi sayısı 162, iki dershaneli erkek ilk mektebi 493, kız ilk mektebi 136, 3 dershaneli erkek ilk mektebi 213, kız ilk mektebi 90, 4 dershaneli erkek ilk mektebi 139, kız ilk mektebi 66, beş dershaneli erkek ilk mektebi 61, kız ilk mektebi 17, altı dershaneli erkek ilk mektebi 173, kız ilk mektebi 95 olarak gösterilmiştir. Aynı tabloda numune mektepleri erkek numune mektepleri 78, kız numune mektepleri 23, toplamda ise erkek ilk mektep sayısı 4181, kız ilk mektep sayısı, 589 olarak belirtilmiştir.⁶⁵

Aynı tabloda kapalı mektepler muallimsizlik yüzünden kapatılanlar ve muvafık[uygun] mektep binası bulunmadığından kapalı olanlar olarak ikiye ayrılmış ve muallimsizlik yüzünden kapatılan toplam ilk mektep sayısı 473, muvafık[uygun] mektep binası bulunmadığından kapalı olanlar ise 44, toplamda ise 517 ilk mektebin kapatılmış olduğu belirtilmiştir.⁶⁶

1926 yılında yayınlanan 1925-1926 T.C. Devlet Salnamesi eğitimle ilgili pek çok bilgiyi illere göre kapsamaktadır Salnameye göre Maarif bünyesinde görev dağılımı şöyledir; Maarif vekaleti bünyesinde müsteşar, Nafi Atuf Bey, kalem-i mahsus müdürü, Re’fet Bey, Kalem-i mahsus mümeyyizi, Hüseyin Hamdi Bey, kalem-i mahsus mümeyyizi, Süleyman Bey, müdürler encümeni başkatibi Alaeddin Bey, ilk tedrisat müdür-i umumiliği bölümünde müdür-i umumi, Abdüllatif Nevzad

⁶³ “339-340 Senesi Zarfında Umumi İlk Mektepleri Adedi” **T.C.Maarif Vekaleti 1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası**, İstanbul, Matbaa-i Amire,1341.s.50-53.

⁶⁴ “339-340 Senesi Zarfında Umumi İlk Mektepleri Adedi” **a.g.t.**,s.50-53.s.52.

⁶⁵ “339-340 Senesi Zarfında Umumi İlk Mektepleri Adedi” **a.g.t.**,s.50-53.s.51.

⁶⁶ “339-340 Senesi Zarfında Umumi İlk Mektepleri Adedi” **a.g.t.**,s.50-53.s.53.

Bey, Müdür muavini, Kazım Bey, Mümeyyiz, Fehmi Bey, Adnan Bey ve Münib Beyler' dir.⁶⁷

Salnamede, Ankara, Artvin, Ardahan, Adana, Aksaray, Amasya, Antalya, Aydın, Edirne, Ordu, Erzincan, Erzurum, Ertuğrul (Bilecik), Ergani, İzmir, Isparta (Hamidabad), İstanbul, Üsküdar, Eskişehir, Urfa, İçel, Bayezid, Bitlis, Bursa (Hüdavendigar), Beyoğlu, Burdur, Bozok (Yozgad), Bolu, Tekirdağı, Tokat, Canik (Samsun), Cebel-i Bereket (Osmaniye), Çankırı, Çatalca, Çanakkale, Çorum, Hakkari, Dersim, Denizli, Diyarbakir, Rize, Zonguldak, Siirt, Sinop, Siirt, Sinop, Sivas, Siverek, Manisa (Saruhan), Trabzon, Gaziyantab, Kars, Kırklareli, Karesi (Balıkesir), Karahisar-ı Şarki, Karahisar-ı Sahip (Afyon Karahisar), Kastamonu, Kocaeli, Kozan, Konya, Kırşehir, Gelibolu, Gümüşhane, Genç, Kütahya, Giresun, Mardin, Mersin, Maraş, Elaziz (Mamuretü'ül Aziz), Malatya, Mentеше (Muğla), Muş, Niğde, Van vilayetleri olmak üzere toplam 73 vilayetin maarif bilgileri verilmiştir.

Ankara ilinin maarif müdürü Fakir Bey'dir. İl dahilinde 119 resmi ilk mektep ve bu mekteplere devam eden 4210 talebe mevcuttur.⁶⁸

Artvin ilinde maarif müdürü olmadığı bilgisi verilmiş, Artvin ilinin bilgilerine yer verilmemiştir.⁶⁹

Ardahan'da maarif müdürü olmadığı bilgisi verilmiş, merkez ilin kazalar ve nahiyeler dahilindeki mekteplerin adedinin 18 olup, bunlara devam eden talebe adedi 1083 olduğu belirtilmiştir.⁷⁰

Adana ilinin Memduh Bey'dir.⁷¹ Adana'daki bilumum ilk mekteplerin 4166 ki ceman 1174'ü kız ve 4004'ü erkek olmak üzere 5178 talebesi vardır.⁷²

Amasya ilinde maarif müdürü bulunmamakla beraber salnamede şu bilgilere rastlanmaktadır; il dahilinde 61 erkek ve 8 kız mektebi ile 2714 erkek talebe 809 kız talebe ve Merzifon'da 1 Amerikan Mektebi ile 27 talebe vardır.⁷³

---

⁶⁷ 1925-1926 T.C. Devlet Salnamesi, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1926.

⁶⁸ A.g.s., s.314.

⁶⁹ A.g.s., s.326-328.

⁷⁰ A.g.s., s.331-333.

⁷¹ A.g.s., 1926.s.339.

⁷² A.g.s.,s.5178.

⁷³ A.g.s., s.349.

Antalya ilinde maarif müdürü bu dönemde Şehabeddin Bey'dir⁷⁴, il ve mülhakatında [bağlı il ve ilçelerinde] biri üç talebeli erkek ve diğeri 16 talebeli kız olmak üzere iki ecnebi İtalyan mektebi ile 169 muhtelif mektep ve 6987 talebe vardır.⁷⁵

Aydın ili maarif müdürü Tevfik Bey'dir⁷⁶, Merkez ilde 1 orta sanat mektebi ve Bozdoğan kazasının Yenipazar Nahiyesi'nde bir leyli[yatılı]ilk mektep ile dahil-i ilde 113 nehari[gündüzlü] erkek ve 22 nehari kız ilk mektepleri vardır. Bu mekteplere 109 leyli erkek, 5751 nehari erkek, 1603 nehari kız talebe devam etmektedir.⁷⁷

Edirne ilinin maarif müdürü İsmail Habib Beydir⁷⁸, ilde 6 adedi kız, 8 adet erkek ve 68 adet muhtelif olmak üzere toplam 82 mektep ve 4877 talebe vardır. 3 ana mektebi ile 289 talebesi birer kız ve erkek lisesi ve 727 talebesi ve birer kız ve erkek muallim mektebi, bir sanayi mektebi ve bir ziraat mektebi bulunmaktadır.⁷⁹

Ordu ilinde maarif müdürü, Rıfki Beydir⁸⁰, ilde, 73 adet ilk erkek, 6 adet ilk kız, 3 adet ana, bir adet orta ve bir ikmal ve bir kız muallim mektebi ki toplam 85 resmi mektep mevcut olup bu mekteplerin 4088 talebesi vardır.⁸¹

Erzincan ilinin maarif müdürüne ait bilgi verilmemekle birlikte⁸² il maarif müdürlerinin bir kısmının isimleri de yazmamaktadır. Bu durum salnamede ayrıca izah edilmemektedir. Bunu muhtemelen bu maarif müdürlüklerine henüz atama yapılmamış olarak yorumlayabiliriz. Ayrıca salnamede Erzincan ili dahilinde 637 talebeli askeri lisesiyle 283 talebeli bir orta mektep ve 36 talebeli leyli mıntika ziraat mektebi ve 2326 talebeli 57 adet ibtidai mektebi bulunduğu bilgisine rastlanmaktadır.⁸³

Erzurum ili maarif müdürü Cemal Beydir, ilin 5 adedi orta ve 102 adedi ilk mektep olmak üzere toplam 107 mektebi ve 5567 talebesi vardır.⁸⁴

---

⁷⁴ A.g.s., s.357.

⁷⁵ A.g.s., s.355.

⁷⁶ A.g.s., s.364.

⁷⁷ A.g.s., s.363.

⁷⁸ A.g.s., s.372.

⁷⁹ A.g.s., s.368

⁸⁰ A.g.s., s.379.

⁸¹ A.g.s., s.377.

⁸² A.g.s., s.385.

⁸³ A.g.s., s.383.

⁸⁴ A.g.s., 389.

Salnamede Ertuğrul(Bilecik) ilinin maarif müdürünün olmadığı bilgisine rastlanmaktadır ve ille ilgili diğer bilgiler de yer almamıştır.⁸⁵

Ergani ilinin de maarif müdürü bilgisi verilmemiş, fakat salnamede 27 adet resmi mektep, 683 adet talebesi olduğu belirtilmiştir.⁸⁶

İzmir ilinde de maarif müdürü bilgisi verilmemiş, bunun yanında il dahilinde 23 adet ilk kız mektebi ile 163 ilk erkek mektebi olduğu bu mekteplerde 3082 kız, 13210 erkek olmak üzere toplam 17292 talebesi bulunduğu aynı zamanda ilde 11 kız ve 11 erkek olmak üzere 22 ecnebi cemaat mektebi ve 3779 talebesi olduğu belirtilmiştir. İzmir'deki leyli (yatılı) ilk mekteplerle darüleytamların talebesi 932 adettir denmektedir.⁸⁷

Isparta (Hamidabad) ilinde ise yalnızca maarif müdürünün Fevzi Bey olduğu bilgisine rastlanmaktadır. Diğer bilgilere yer verilmemektedir.⁸⁸

İstanbul ilinin maarif müdürünün olmadığı belirtilmiş bunun yanı sıra resmi ilk mekteplerin adedi 243, öğrenci miktarı: kız 13414 erkek 14760 toplam 28274 olarak gösterilmiştir.⁸⁹ İstanbul ilinde bulunan özel okullar; Türk okulları 35 adet, 2953 erkek, 1334 kız, toplam 4287 adet talebe vardır. Başka da Amerikan, İngiliz, Fransız vs. olmak üzere 170 adet ecnebi cemaat okulları vardır. 13310 erkek, 11887 kız, toplam 25197 adet talebe vardır diye belirtilmiştir.⁹⁰ Üsküdar ilinde de maarif müdürü bulunmadığı söylenmiş, diğer bilgiler şu şekilde verilmiştir; Kadıköyü'nde 152 adet erkek ve 160 kız talebesi olan ikisi İtalyan ve dördü Fransız altı ecnebi mektebi vardır. Bundan başka 530 erkek ve 233 kız talebeli dört adet hususi mektep, 928 erkek ve 853 kız talebesi olan on dört adet hususi mektep vardır.⁹¹ Erenköy'de 1 adet Rus darüleytami vardır. Bu mektebin 150 adet talebesi vardır. Aynı zamanda resmi ve hususi ecnebi olmak üzere 11 mektep vardır. Bu mekteplere 1441 talebe devam etmektedir. Çengelköy mıntıkasında 12 adet resmi mektep ve 2572 talebe vardır.⁹² Çini mıntıkasında, mesdud bulunan bir Fransız mektebi ve tedrisata devam eden bir Amerikan mektebi vardır. Her iki mektebin talebe adedi 400'dür. Üsküdar

---

⁸⁵ A.g.s., 395-403.

⁸⁶ A.g.s., s.407.

⁸⁷ A.g.s., 422.

⁸⁸ A.g.s., 435-441.

⁸⁹ A.g.s., s.460.

⁹⁰ A.g.s., 460.

⁹¹ A.g.s., 488.

⁹² A.g.s., s.489.

mıntıkasında 11 mektep ve 2050 talebe vardır. Kartal'da, kaza ve karyelerde 15 resmi mektep ve 533 talebe vardır. Merkez kaza ile Maltepe, Pendik, Tuzla'da 8 mektep ve 902 talebe vardır. Şile kazası karyelerinde 21 mektep ve 968 talebe vardır. Beykoz'da 5 mekteple 370 talebe vardır. Gebze'de, kaza dâhilinde 18 erkek 25 kız mektebi mevcut olup umum talebe miktarı 1440'tır.⁹³

Eskişehir'in de yalnızca maarif müdürünün Adil Bey olduğu bilgisine rastlanmaktadır. Diğer bilgilere ise yer verilmemektedir.⁹⁴

Urfa maarif müdürü İbrahim Niyazi Bey olarak gösterilmiş, Urfa merkez kazasında 17 resmi mektep ve 476 talebe olduğu belirtilmiştir.⁹⁵

İçel ilinin maarif müdürü bilgisine rastlanmamaktadır. Bununla beraber il merkezinde biri orta olmak üzere erkek ve kız elli adet ilk ve ana mektepleri vardır.⁹⁶

Bayezid ve Bitlis illerinin de maarif müdürleri olmadığı bilgisine rastlanmakla beraber Bayezit ilinde 18 resmi mektep mevcut olup bunlara devam eden talebe adedi 883 olarak gösterilmektedir.⁹⁷

Bitlis ili ise il dahili ve mülhakatında 20 adet mektep ve bunlardaki talebe sayısı 438'dir.⁹⁸

Bursa(Hüdavendigâr) ilinde maarif müdürü Ali Haydar Bey'dir.⁹⁹ Bursa'da bir askeri lise bir mıntıka ziraat mektebi, bir sanayi mektebi bir erkek lise bir erkek muallim mektebi bir kız muallim mektebi bir imam hatip mektebi ile 5 ana ve 20 resmi ibtidai mektebi ile beşi Türk ikisi Musevi, ikisi Amerikan olmak üzere 11 hususi mektep olduğu ve bunların umum talebe adedi 5176 erkek ve 3699 kız olduğu salnamede söylenmektedir. Ayrıca, Bursa merkez kazası köylerinde 47 ibtidai mektebi ve 2582 muhtelit talebesi vardır; Orhaneli kazasında 27 mektep ve 1830 erkek ve 827 kız talebe, Orhangazi kazasında 16 mekteb 755 erkek ve 461 kız talebe, Karacabey kazasında 17 mekteb 1069 erkek 225 kız talebe, Gemlik kazasında 19 mektep 1251 erkek 331 kız talebe, Mustafa Kemalpaşa kazasında 44 mektep 2513

---

⁹³ A.g.s., s.490.

⁹⁴ A.g.s., s.497.

⁹⁵ A.g.s., 500.

⁹⁶ A.g.s., s.507.

⁹⁷ A.g.s., s.513.

⁹⁸ A.g.s., s.518.

⁹⁹ A.g.s., s.527.

erkek 220 kız talebe, Mudanya kazasında 9 mektep 475 erkek ve 125 kız talebe olduğu bilgileri salnamede mevcuttur.¹⁰⁰

Beyoğlu kazasında maarif müdürü olmadığı belirtilmiş ve bundan başka bir bilgiye yer verilmemiştir.¹⁰¹

Burdur ilinde de aynı şekilde maarif müdürü olmadığı belirtilmiş fakat il dâhilinde merkezde bir orta mektep, üç kız ilk mektebi, bir ana mektebi ve dört erkek ilk mektebi olduğu bilgisine yer verilmiş, Kurra ve mülhakatta ise 73 ilk mektebin mevcut olduğu belirtilmiştir. Bu mekteplere devam eden öğrenci miktarı 1139 kız ve 3805 erkek ki toplam 4944'tür denilmektedir.¹⁰²

Bozok(Yozgad) ilinde ise maarif müdürü Necip Nadir Beydir¹⁰³, ikisi kasabada, 27 si karyelerde olmak üzere 29 resmi mektebi olduğu belirtilmiştir.

Bolu ilinde maarif müdürü olmadığı belirtildikten sonra il dahilinde 4 orta, 120 ilk ve 3 ana mektebi olduğu orta mekteplerin 583, ilk mekteplerin 6508, ana mekteplerin 200 ki toplam 7291 talebesi olduğu verilen bilgilere eklenmiştir.¹⁰⁴

Tekirdağı maarif müdürü olmadığı bunun yanı sıra 257 talebeli iki Musevi mektebi ile beraber bir adet orta mektep, 96 adet ilk mektep ve üçü ana mektebi olmak üzere toplam 102 adet mektep, 7236 talebesi vardır.¹⁰⁵

Tokat ilinde ise maarif müdürü olmadığı il dahilinde 59 adet resmi mektep ve bu mekteplerde 8520 talebe mevcut olduğu bildirilmiştir.¹⁰⁶

Canik(Samsun) ilinde maarif müdürü Mustafa Adil Bey¹⁰⁷ olarak gösterilmiş, il dâhilinde 69 mektep ve 5192 talebe olduğu söylenmiş¹⁰⁸, Çarşamba kazasının 3 erkek mektebi ile 2 kız mektebi ve köylerinde 11 mektebi olup umum talebeleri 600'dür.¹⁰⁹ Terme kazasının 5 mektebi, 272 talebesi vardır.¹¹⁰ Bafra

---

¹⁰⁰ A.g.s.,s.525.

¹⁰¹ A.g.s.,s.529-531.

¹⁰² A.g.s.,s.535-536.

¹⁰³ A.g.s.,s.542.

¹⁰⁴ A.g.s.,s.545.

¹⁰⁵ A.g.s.,s.552.

¹⁰⁶ A.g.s.,s.559.

¹⁰⁷ A.g.s.,s.571.

¹⁰⁸ A.g.s.,s.567.

¹⁰⁹ A.g.s.,s.568.

¹¹⁰ A.g.s.,s.569.

kazasında resmi olarak 11'i erkek 3'ü inas ve 1'i ana mektebi olmak üzere 15 mektebi ve 1205 talebesi vardır.¹¹¹

Cebel-i Bereket(Osmaniye) maarif müdürünün kim olduğu belirtilmeyerek, Hassa kazasında merkez kazada ve karyelerde 3 ilk erkek mektebi ve 137 talebesi olduğu, Islahiye'de; merkez kazada 5 resmi mektep ve 295 talebesi olduğu söylenmektedir.¹¹²

Çankırı ilinde de maarif müdürü olmadığı fakat merkez ve mülhakatında 77 mektep ve 4014 talebe olduğu belirtilmiştir.¹¹³ Çatalca ve Çanakkale'de maarif müdürü olmadığı belirtilirken Çatalca ili dahilinde 75 resmi mektep ve 2980 talebe olduğu¹¹⁴ yalnız Silivri'de 69 talebeli bir Musevi mektebi olduğu belirtilmiştir.¹¹⁵ Çanakkale ile ilgili başka bir bilgiye yer verilmemiştir.¹¹⁶

Çorum ili maarif müdürü Tevfik Bey'dir¹¹⁷. İlde leylî köy mektebi, ziraat-ı ameliyat mektebi olduğu, beşer sınıflı 10 ibtidai mektebi henüz inşa halinde olduğu aynı zamanda ikisi orta ve 17'si ibtidai olmak üzere 19 mektep ve 1367 talebesi olduğu söylenmekte, İskilip kazasında 12 mektep ile 744 talebesi, Hüseyinabad kazasının 5 mektep ve 246 talebesi Mecidözü kazasının 15 mektebi ve 637 talebesi, Sungurlu kazasının 11 mektebi ve 555 talebesi, Osmancık kazasının da 10 mektep ve 699 talebesi mevcut olduğu belirtilmektedir. Hakkari ve Dersim illerinde maarif müdürü bilgisi olmamakla beraber Malatya'da biri kız diğerleri erkek olmak üzere 6 ilk mektep olduğu yazılmaktadır¹¹⁸, Dersim ve mülhakatında 31 adet mektep mevcut olup bunlara devam eden talebe sayısı 1284 olduğu salnamede belirtilmektedir.¹¹⁹

Denizli ilinin maarif müdürü bu dönemde Talat Bey'dir.¹²⁰ İl dahilinde 47 talebeli 2 vakıf mektebiyle biri orta mektep olmak üzere 177 resmi ilk mektebi olduğu ve bunların 10558 talebesi olduğu söylenmektedir.¹²¹

---

¹¹¹ A.g.s.,s.569.

¹¹² A.g.s.,s.575.

¹¹³ A.g.s.,s.581.

¹¹⁴ A.g.s.,s.587.

¹¹⁵ A.g.s.,s.588.

¹¹⁶ A.g.s.,s.591-597.

¹¹⁷ A.g.s.,s.606.

¹¹⁸ A.g.s.,s. 609-612.

¹¹⁹ A.g.s.,s.615.

¹²⁰ A.g.s.,s.620.

¹²¹ A.g.s.,s.618.

Diyarbakır'ın maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Diyarbakır'da 16 resmi mektep ile 1059 talebesi ve bir adet Süryani ve bir adet Keldani ve bir adet de Protestan mektebi olmak üzere 146 mevcutlu 3 hususi mektep olduğu belirtilmektedir. Dirik Kazası'nda, ilk erkek mektebi ve ilk kız mektebi ile resmi mektep mevcut olup ilk erkek mektebinde 80 ve ilk kız mektebinde 20 talebe bulunduğu, Silvan kazası ve mülhakatında ise 3 mektep ve 70 talebe olduğu belirtilmektedir.¹²²

Rize'nin maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Merkez kazasında bir orta, bir imam hatip, 6 ilk kız, 65 ilk erkek mektebi ve bunların 4330 talebesi olduğu, Atne kazasında bir ilk kız, 17 ilk erkek mektebi olup 1166 talebesi, Hopa kazasında 4 ilk kız ve 26 ilk erkek mektebi ve 2500 talebesi olduğu belirtilmektedir.¹²³

Zonguldak ilinin maarif müdürü Sabit Bey'dir.¹²⁴ İl ve mülhakatında 256 mevcutlu bir adet ve 3954 mevcutlu 74 adet ilk erkek mektebi, 830 mevcutlu 9 adet ilk kız mektebi ile 79 mevcutlu 2 Fransız erkek mektebi ve 39 mevcutlu bir kız Fransız mektebi vardır. Bunlara ilaveten 5 Eylül 341'[1925]den itibaren açılacak olan 15 adet erkek ve bir kız mektebiyle beraber toplam 103 adet mektep ve 4902 talebe olduğu söylenmektedir.¹²⁵

Siirt ilinin maarif müdürü Cihad Bey'dir.¹²⁶ İl dahilinde 30 resmi mektep mevcut olup, 800 talebesi vardır. Şırnak Kazası merkezinde bir adet resmi ibtidai mektep vardır. 15 talebesi vardır.¹²⁷

Sinop maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Sinop iline ait bilgiler şöyledir; "İl dahilinde muvazene-i umumiyyeden[genel bütçe] idare edilen bir orta mektep vardır. Muvazene-i hususiyeden[özel idare] idare edilen Sinop merkezinde bir leyli ilk mektebi ile bir nehari ilk kız mektebi, Sinop merkez kazası dahilinde 16 köy mektebi Boyabat kazası merkezinde muvazene-i hususiyeden idare edilen bir erkek ve bir kız ilk mektebi ve 12 köy mektebi, Ayancık kazası merkezinde bir kız ve bir erkek ilk mektebi ile 9 köy mektebi, Gerze kazası dahilinde bir kız ve bir erkek ilk mektebi ve 8 köy mektebi vardır. İlde ecnebi mektep yoktur. Yalnız Sinop merkez

---

¹²² A.g.s.,s.625.

¹²³ A.g.s.,s.631.

¹²⁴ A.g.s.,s.638.

¹²⁵ A.g.s.,s.635-636.

¹²⁶ A.g.s.,s.643.

¹²⁷ A.g.s.,s.641.

kazasında 110 talebeli bir hususi kız mektebi vardır. Bu umumi mekteplere devam eden talebe sayısı 2314'tür".¹²⁸

Sivas ilinin maarif müdürü Necati Bey'dir.¹²⁹ İl dahilinde 100 adet resmi mektep olup devam eden talebenin sayısı 6790 olduğu söylenmektedir.¹³⁰

Siverek'in maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İl merkezinde bir kız ve iki erkek ilk mektebiyle bir ibtidai leyli köy mektebi ve merkeze ait muhtelif köylerde 4 adet ilk erkek mektebi mevcut olup bunlara devam eden talebe sayısı 50 kız ve 400 erkek olmak üzere toplam 450'dir. Viranşehir kazasında birer ilk erkek ve kız mektebi mevcuttur ve bu mekteplere devam eden talebe sayısı 60'tır.¹³¹

Manisa (Saruhan)'ın maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İlde 234 adet mektep mevcut olup bu sene yalnız 172'si açılmış ve 62 adedi kapalı kalmıştır. Bu mekteplere devam eden talebe sayısı 11539'dur.¹³² Akhisar kazası ile Akhisar'a bağlı olan Mermer Nahiyesi ve karyesinde 18 adet resmi mektep ve 1337 talebesi vardır.¹³³ Alaşehir kazasında, 14 resmi mektep ve 1088 talebesi vardır.¹³⁴ Kasaba kazasının merkezinde ve köylerinde 16 zükur mektebi mevcut olup dereceleri ilktir. Biri erkek diğeri kız olmak üzere merkezde 2, Ahmedli nahiye merkezinde 1, Urganlı karyesinde 1, Gökkaya karyesinde 1, Karaköy'de 1, Ermenas karyesinde 1, Çinidere karyesinde 1, Dalbağçe karyesinde 1 ve Marmara Karaköy karyesinde 1 mektep vardır. Kazada ecnebi mektebi yoktur.¹³⁵ Salihli kazasında 14 resmi mektep mevcut olup bunların 1021 talebesi vardır.¹³⁶ Soma kazasında, resmi olarak 3 mektep mevcut olup bunlardan biri erkek diğeri kız olmak üzere ikisi merkez kazada, geri kalan 11'i köylerde dir. Merkezde erkek mektebinde 21, kız mektebinde 110 talebe mevcuttur. Köy mekteplerinde 396 talebe vardır.¹³⁷ Kula kazasında 14 resmi mektep ve 1211 talebe vardır.¹³⁸ Kırkağaç kazasında 12 resmi mektep ve 880 talebe vardır.¹³⁹

---

¹²⁸ A.g.s.,s.649.

¹²⁹ A.g.s.,s.658.

¹³⁰ A.g.s.,s.656.

¹³¹ A.g.s.,s.662-663.

¹³² A.g.s.,s.666.

¹³³ A.g.s.,s.668.

¹³⁴ A.g.s.,s.670.

¹³⁵ A.g.s.,s.672.

¹³⁶ A.g.s.,s.673.

¹³⁷ A.g.s.,s.673.

¹³⁸ A.g.s.,s.675.

¹³⁹ A.g.s.,s.676.

Trabzon ilinin maarif müdürü Halil bey'dir.¹⁴⁰ İlde 98 mektep ve 5955 talebe vardır.¹⁴¹ Sürmene kazasında ve köylerinde 10 adet erkek mektebi ile Hamurkan'da bir kız mektebi mevcut olup talebe adedi 1133'tür.¹⁴²

Gaziantab ilinin maarif müdürü Haşim Nazmi Bey'dir.¹⁴³ İlde 77 adet mektep vardır. 3373 talebe vardır.¹⁴⁴ Kilis kazasında, 1 orta mektep ile, üçü kız, biri ana ve büyük kızlara mahsus ruhsatnameli hususi iki biçki yurdu ve bir hususi Musevi mektebi olmak üzere 25 mektep vardır. Bunlara devam eden talebe sayısı 3000'i aşkındır.¹⁴⁵ Halfeti kazasında, 10 resmi mektep 292 talebesi vardır.¹⁴⁶

Kars ilinin maarif müdürü Cenab Muhyiddin Bey'dir.¹⁴⁷ İlde ve bağlı kazalarında muhtelif 41 adet mektep ile bunlara devam eden 2377 talebe mevcuttur.¹⁴⁸

Kırklareli'nin maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İlde 105 resmi mektep ve 4242 talebesi vardır. Bundan başka 154 mevcutlu bir Musevi mektebi vardır.¹⁴⁹ Lüleburgaz kazasında 14 mektep ve 817 talebesi vardır.¹⁵⁰ Babaeski kazasında 27 mektep ve 974 talebe vardır. Demirköy kazasında üç mektep 86 talebe vardır.¹⁵¹

Karesi (Balıkesir)'in maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Merkez-i ilde bir orta mektep, bir erkek muallim mektebi, bir kız muallim mektebi, bir imam hatip mektebi, bir ziraat mektebi olmak üzere 217 resmi mektep vardır. 11545 erkek, 3053 kız talebe vardır.¹⁵²

Karahisar-ı Şarki'nin maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İl dahilinde 40 mektep vardır. Bir tanesi orta erkek mektebi, bir adedi ana mektebi ve 6 adedi ilk kız mektebi ve 32'si ilk erkek mektebi olup talebe sayısı 1864'tür.¹⁵³

---

¹⁴⁰ A.g.s.,s.686.

¹⁴¹ A.g.s.,s.683.

¹⁴² A.g.s.,s.684.

¹⁴³ A.g.s.,s.694.

¹⁴⁴ A.g.s.,s.692.

¹⁴⁵ A.g.s.,s.692.

¹⁴⁶ A.g.s.,s.692.

¹⁴⁷ A.g.s.,s.699.

¹⁴⁸ A.g.s.,s.697.

¹⁴⁹ A.g.s.,s.703.

¹⁵⁰ A.g.s.,s.703.

¹⁵¹ A.g.s.,s.704.

¹⁵² A.g.s.,s.714.

¹⁵³ A.g.s.,s.723.

Karahisar-ı Sahip (Afyonkarahisar) ilinin maarif müdürü Mehmed Fevzi Bey'dir.¹⁵⁴ İlde, 92 resmi mektep vardır. Talebe sayısı 7000'i aşkındır.¹⁵⁵

Kastamonu ilinin maarif müdürü Celal Mahir Bey'dir.¹⁵⁶ İl dahilinde 231 mektep 12164 talebe vardır.¹⁵⁷ İnebolu kazasında, 47 adet resmi mektep vardır.¹⁵⁸ Tosya kazasında iki adet ilk erkek mektebi vardır. Taşköprü kazasında 28 ilk mektep ve 1400 talebe vardır. Zağferanbolu kazasında ilk erkek ve ilk kız mektebi olarak resmi 31 mektep, 1600 talebe vardır.¹⁵⁹ Cide kazasında 23 resmi mektep ve 810 talebe vardır. Daday kazasında 26 resmi mektep ve 1316 talebe vardır.¹⁶⁰

Kocaeli ilinin maarif müdürü Talat Bey'dir.¹⁶¹ İlde mevcut mekteplerin adedi 201 olup bunlara devam eden talebe sayısı 10183'tür.¹⁶²

Kozan'ın maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. 9 mektep ve 2061 talebe vardır.¹⁶³ Kars kazasında 1 mektep vardır. Feke kazasında 8 mektep ve 450 talebe vardır. Saimbeyli kazasında 6 mektep vardır.¹⁶⁴

Konya ilinin maarif müdürü Osman Nuri Bey'dir.¹⁶⁵ İlde 298 resmi mektep, 16000 talebe vardır. İki hususi mektep ve 242 talebesi vardır. 14 talebeli 2 Fransız mektebi vardır.¹⁶⁶

Kırşehir'in maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İlde ibtidai ve orta olmak üzere muhtelif 46 mektep vardır. Mecidiye nahiyesinde birisi inas ve geri kalanı zükur olmak üzere 20 adet resmi mektebi, 690 talebesi vardır.¹⁶⁷

Kayseri ilinin maarif müdürü Mehmed Münci Bey'dir.¹⁶⁸ İl ve mülhakatında orta ve ibtidai olmak üzere 83 adet resmi mektep ile 3822 erkek ve 574 kız talebe vardır. Ecnebi mektebi yoktur.¹⁶⁹

---

¹⁵⁴ A.g.s.,s.731.

¹⁵⁵ A.g.s.,s.730.

¹⁵⁶ A.g.s.,s.740.

¹⁵⁷ A.g.s.,s.735.

¹⁵⁸ A.g.s.,s.736.

¹⁵⁹ A.g.s.,s.737.

¹⁶⁰ A.g.s.,s.738.

¹⁶¹ A.g.s.,s.748.

¹⁶² A.g.s.,s.747.

¹⁶³ A.g.s.,s.752.

¹⁶⁴ A.g.s.,s.753.

¹⁶⁵ A.g.s.,s.761.

¹⁶⁶ A.g.s.,s.759.

¹⁶⁷ A.g.s.,s.767.

¹⁶⁸ A.g.s.,s.773.

¹⁶⁹ A.g.s.,s.771-772.

Gelibolu'nun maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İl dahilinde 48 resmi mektep ile bir Musevi hususi mektebi vardır.¹⁷⁰

Gümüşhane'nin maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Merkez kazanın 13 mektebi ve 385 talebesi vardır. Trol kazasının 15 mektebi ve 359 talebesi, Kelkit kazasının 12 mektebi ve 256 talebesi, Şiran kazasının 10 mektebi ve 159 talebesi vardır. Toplam 50 mektep 1159 talebe vardır. Bunlardan başka merkez-i ilde 1 orta mektep ve 142 talebesi vardır.¹⁷¹

Genç'in maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İl merkezinde 1 ilk mektep ve 40 talebe, Mitrak nahiyesinde 1 ilk mektep ve 15 talebe, Ağnoz nahiyesinde 1 mektep 15 talebe vardır. toplam 3 ilk mektep 85 talebe vardır. Çapakçur kazasında Çevlik ve Kahran'da birer ilk mektep ve 35 talebe vardır.¹⁷² Kulp kazasında 2 mektep ve 63 talebe vardır.¹⁷³

Kütahya ilinin maarif müdürü Şükrü Bey'dir.¹⁷⁴ Kütahya kazasında 1 orta mektep, 1 imam hatip mektebi, 1 leyli sanayi-i ziraiye mektebi, biri erkek biri kızlara mahsus olmak üzere 2 numune mektebi, üçü erkek ikisi kızlara mahsus olmak üzere 5 ilk mektep ve bir de ana mektebi vardır. Toplam 12 mektep vardır. Talebe sayısı 1267 olup bunun 197'si orta mektebe, 38'i imam hatip mektebine, ellisi leyli ilk mektebe ve 42'si sanayi-i ziraiye mektebine ve 823'ü erkek ve kız ilk mekteplere ve 117'si de ana mektebine devam etmektedirler. Merkez kazasına bağlı nahiyeye ve köy mektepleri Kütahya merkez kazasına bağlı Ada Akşehir nahiyesinde 3, Armuteli nahiyesinde 3, Altuntaş nahiyesinde 4 ve Güreki nahiyesinde 4, toplam 14 erkek ilk mektebi ve 567 talebe vardır. Tavşanlı kazasında biri erkek biri kızlara mahsus olmak üzere 2 ilk mektep vardır. 258 talebe vardır. Tavşanlı merkezine bağlı köylerde de 9, Gümüş nahiyesinde de 5 ilk mektep vardır. Bu 14 mektebe 656 talebe devam etmektedir. Amed (Eğrigöz) kazasında biri erkek ve biri kız olmak üzere 2 ilk mektep vardır. 154 talebesi vardır. Amed merkezine bağlı köylerde de 7 ve Virancık nahiyesinde 5 ilk mektep vardır. Bu 12 mektebe devam eden talebe sayısı 517'dir. Uşak kazasında 1 orta mektep 1 imam hatip, 1 leyli yetimler yurdu, birisi erkek ve birisi kızlara mahsus olmak üzere 2 numune, ikisi erkek ve birisi kızlara mahsus

---

¹⁷⁰ A.g.s.,s.778.

¹⁷¹ A.g.s.,s.784.

¹⁷² A.g.s.,s.789.

¹⁷³ A.g.s.,s.790.

¹⁷⁴ A.g.s.,s.802.

olmak üzere 3 ilk mektep ve 1 tane ana mektebi ve toplamda 9 mektep vardır. Bu 9 mektebe devam eden talebe sayısı 1184'tür. Bunun 248'i orta mektebe, 38'i imam hatip mektebine, 44'ü leyli yetimler yurdu mektebine, 779'u zükur ve inas ilk mekteplere ve 75'i de ana mekteplerine gitmektedir. Uşak merkezine bağlı köylerde 5, Ulubeğ nahiyesinde 6, Karahalli nahiyesinde 8, Sivaslı nahiyesinde 4, Banaz nahiyesinde 4 ilk mektep ki toplam 27 mektep ve bunlara devam eden talebe sayısı 1467'dir. Gidos kasabasında biri numune mektebi olmak üzere 2 erkek ve 2 kız ilk mektebi vardır. Talebe adedi 525'tir. Gidos merkezine bağlı köylerde ve Şaphane nahiyesinde 12 ilk mektep vardır. talebe adedi 588'dir. Simav kasabasında birisi numune olmak üzere 2 erkek ve 1 kız ilk mektebi vardır. Bu üç mektebe devam eden talebe sayısı 297'dir. Simav merkezine bağlı köylerde ve Dağardı nahiyesinde 12 mektep vardır. 512 talebesi vardır.¹⁷⁵

Giresun ilinin maarif müdürü İsmail Kemal Bey'dir.¹⁷⁶ İl dahilinde 2880 talebeli 50 resmi erkek mektep ile 357 talebeli 7 adet resmi kız mektebi vardır. 75 talebeli bir ana mektebi ve 69 talebeli bir hususi mektep ve 417 mevcutlu bir jandarma mektebi vardır.¹⁷⁷

Mardin'nin maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. 51 erkek ve 21 kız olmak üzere 72 mektep 985 erkek ve 232 kız talebesi vardır.¹⁷⁸

Mersin'nin maarif müdürü salnamede belirtilmemekle beraber diğer bilgilerine de yer verilmemiştir.¹⁷⁹

Maraş ilinin maarif müdürü Cihad Bey'dir.¹⁸⁰ İl ve bağlı yerlerde 89 mektep 4072 talebesi vardır.¹⁸¹

Elaziz (Mamuretü'l-Aziz) ilinin maarif müdürü Cemil Orhan Bey'dir.¹⁸² İl dahilinde 5 sınıflı ve 230 mevcutlu erkek muallim mektebi, 8 sınıflı 209 mevcutlu orta mektep, 4 sınıflı 46 mevcutlu imam hatip mektebi, 5 sınıflı 258 mevcutlu Darüleytam 1 sınıf ve 1 muallimli ve 67 mevcutlu bir ana mektebi ile 10'u kız ve 71'i erkek olmak üzere 81 ilk mektep vardır. ilk kız mekteplerinin 420 ve ilk erkek mekteplerinin de 2457

---

¹⁷⁵ A.g.s.,s.799-801.

¹⁷⁶ A.g.s.,s.817.

¹⁷⁷ A.g.s.,s.815.

¹⁷⁸ A.g.s.,s.821.

¹⁷⁹ A.g.s.,s.823-827.

¹⁸⁰ A.g.s.,s.833.

¹⁸¹ A.g.s.,s.832.

¹⁸² A.g.s.,s.840.

mevcudu vardır.¹⁸³ Arapkir kazasında 6 erkek ve 2 kız olmak üzere 8 ilk mektep ve 468 talebesi, biri erkek ve diğeri kız olarak Ermeni cemaatine ait ibtidai derecesinde iki mektep mevcut olup bunların da 230 talebesi vardır. Harput kazasında 13 mektep ve 449 talebe vardır.¹⁸⁴ Kemaliye kazasında 20 resmi mektep, 1126 talebe vardır.¹⁸⁵ Palu kazası merkez kazası ve köylerinde 17 mektep 410 talebe vardır.¹⁸⁶

Malatya ilinin maarif müdürü Mehmed Salim Bey'dir.¹⁸⁷ 30 adet mektep, 1942 talebe vardır. Pötürge kazasında 8 mektep vardır. Akçadağ kazası merkez kaza ve köylerde 6 mektep 243 talebe vardır.¹⁸⁸ Hısn-ı mansur kazasında 10 zükur ve 1 inas olmak üzere 11 mektep 284 talebe vardır. Hekimhan kazasında biri kız, 20'si erkek olmak üzere 21 ilk mektep mevcut olup bunlara devam eden talebe sayısı kız ve erkek toplam 482'dir.¹⁸⁹

Menteşe (Muğla) ilinin maarif müdürü Ahmed Şükrü Bey'dir.¹⁹⁰ Bozüyük nahiyesinde 8 mektep 250 talebe vardır. Turgud nahiyesinin merkezde 1 erkek ve 1 kız mektebi 83 talebesi vardır. Gebye köyünde 40 mevcutlu 1 mektep vardır.¹⁹¹ Muğla kazasıyla nahiye ve köylerinde 63 adet erkek ve kız mektebi vardır.¹⁹² Fethiye kazasında, kaza ve köylerindeki mekteplerin adedi 27'dir. Milas kazasında 15 mektep ve 850 talebe vardır.¹⁹³ Bodrum kazasında 1 numune ve 15 ibtidai mektep ve 1058 talebe vardır.¹⁹⁴ Köyceğiz kazasında 18 adet mektep 792 talebe vardır.¹⁹⁵

Muş'un maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İlde biri kızlara ve 7'si erkeklere mahsus olmak üzere 8 ilk mektep ve 394 talebe vardır.¹⁹⁶

Niğde ilinin maarif müdürü Ali Haydar Bey'dir.¹⁹⁷ Merkez kazada bir orta mektep ve 3 zükur ve 3 inas ilk mektebi vardır.¹⁹⁸ Nevşehir kazasında 1 orta mektep

---

¹⁸³ A.g.s.,s.836-837.

¹⁸⁴ A.g.s.,s.837.

¹⁸⁵ A.g.s.,s.838.

¹⁸⁶ A.g.s.,s.839.

¹⁸⁷ A.g.s.,s.849.

¹⁸⁸ A.g.s.,s.846.

¹⁸⁹ A.g.s.,s.847.

¹⁹⁰ A.g.s.,s.857.

¹⁹¹ A.g.s.,s.852.

¹⁹² A.g.s.,s.853.

¹⁹³ A.g.s.,s.854.

¹⁹⁴ A.g.s.,s.855.

¹⁹⁵ A.g.s.,s.856.

¹⁹⁶ A.g.s.,s.860.

¹⁹⁷ A.g.s.,s.868.

¹⁹⁸ A.g.s.,s.864.

ve 3 erkek, 1 kız ilk mektebi vardır.¹⁹⁹ Niğde ili dahilinde 82 resmi mektep vardır. bunlardan biri Niğde ve diğeri Nevşehir’de olmak üzere 2 orta mektebi ve bu mekteplerin 537 talebesi vardır. Bunlardan başka Niğde, Ürgüp, Bor kazalarında birer numune mektebi ile 77 ilk erkek mektebi vardır. bu mekteplerde 667 kız ve 4152 erkek talebe vardır.²⁰⁰

Van’ın maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Biri Mekeş nahiyesinde ve diğeri merkez kazada olmak üzere 2 erkek ibtidai mektebi ve bunların 37 talebesi vardır.²⁰¹ Adilcevaz kazasında 1 mektep ve 60 talebe vardır. Ercis kazasında 3 erkek, 1 kız olmak üzere 4 adet ibtidai mektep vardır.²⁰²

Maarif Vekaleti eldeki mevcudu tespit, yeni eğitim kurumları oluşturabilmek amacıyla 1926 yılında inşaat dairesi oluşturmuş, yayınladığı tamimle bundan sonra eğitim binalarının inşaatına ilişkin işlerle bu dairenin meşgul olacağını duyurmuştu. Tamirata, inşaatla ait teklifler olursa da adı geçen daireye havale edilecekti. İnşaat dairesi gerekirse ilgili diğer dairelerden görüş almak suretiyle inşaat ve tamirat hakkındaki kararını verecek ve havale müzakerelerini de tanzim edecekti.²⁰³ Aynı yıl mekteplerde yapılacak inşaat için uyulması gereken şartlar açıklanmıştı; İki madde olarak yayınlanan tamimde okullar için yapılacak inşaatların bir plan dahilinde olduğunu ve bu planın hangi şartlar dahilinde olduğunu açıklayan iki madde şöyleydi;

“1-Evvela yapılacak ameliyat-ı inşaiyeyi müessesenin heyet-i umumiye planı üzerinde gösteren bir plan ihzar edilecek. Mesela bir konferans salonu ilavesi düşünülüyor. Salon sol tarafta bir yere münasip görülmüştür. Fakat belki vekalet bu salonun diğer bir cihetine inşasını münasip görecektir.

2-Badehü asıl ameliyat-ı inşaiyenin cereyan edeceği kısma geçilerek bunun kat planları, mukatta’ları, cephesi 1/100 mikyasında yapılacak ve işbu resimlerde yeni kısımların eskilerle suret-i iltisak ve imtizacı ve ahar suretlerle vech-i münasebeti gösterilecektir. Bu şerait-e riayet edilmesi ve aksi takdirde vekalet vuku bulacak teklifatta

---

¹⁹⁹ A.g.s.,s.864-865.

²⁰⁰ A.g.s.,s.865.

²⁰¹ A.g.s.,s.873.

²⁰² A.g.s.,s.874.

²⁰³ Mekteplerde yapılacak inşaat için riayeti lazım gelen şerait hakkında 8/4/926, **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası** Sayı : 4 15 Mayıs 1926 İstanbul, Milli Matbaa, 1926. s.7-8.

zuhur edecek müşkülât mesuliyeti maarif ve mektep müdürlerine ait olacağı tamim olunur."²⁰⁴

Böylece Cumhuriyet eğitiminin amaçladığı politikaların uygulanacağı okullar oluşturulmaya başlanmış olmaktadır. 1928 yılında Türkçe ve Fransızca açıklamalarla yayınlanan Maarif Albümü de Türkiye'de mevcut okulların büyük bölümünün fotoğraflarına yer verilmişti.²⁰⁵

1926 -1927 dönemi salnamesine göre, maarif vekaleti bünyesinde müsteşar: Nafi Atuf Bey, kalem-i mahsus müdürü : Cevdet Bey, kalem-i mahsus ikinci sınıf mümeyyizi : Mehmed Hulusi Bey'dir. İlk tedrisat dairesi'nde ise müdür İsmail Hakkı Bey'dir. Şube müdürleri, Esad Bey ve Ali Şevket Bey'lerdir. Birinci sınıf mümeyyizler Fehmi Bey, Abdullah Bey, Münib Bey'lerdir. İkinci sınıf mümeyyizler ise Yusuf Ziya Bey, Mustafa Nami Bey ve Salim Bey'ler olarak gösterilmiştir.²⁰⁶

Salnameye göre, Ankara ili maarif müdürü Rahmi Bey'dir.²⁰⁷ Polatlı kazası ile Zir Nahiyesi istisna edilmek şartıyla il dahilinde muhtelif dersaneli 82 ilk mektep ve 1 adet Musevi mektebi vardır. Talebe adedi 5946'dır.²⁰⁸ Beypazarı kazasında 8 mektep, 700 talebe, Nallıhan kazasında 6 resmi ilk mektep 350 talebe, Bala kazasında 5 adet ilk mektep 202 talebe,²⁰⁹ Keskin kazasında 11 ilk mektep, 800 talebe, Çubuk Kazasında 4 mektep 217 talebe, Haymana kazasında 10 mektep 551 talebe, Kalecik kazasında 2 adet merkezde olmak üzere 8 mektep 576 talebe²¹⁰; Yabanabad kazasında 6 mektep ve 500 talebe vardır.²¹¹

Afyonkarahisar ili maarif müdürü Mehmed Salim'dir.²¹² İl merkezinde 1 orta mektep, 1 imam hatip mektebi, Sincanlı nahiyesinde köy yatı ve yine merkezde ve bağlı köylerinde ilk tahsile mahsus 91 mektep vardır. 166 erkek ve 36 kadın muallim olup 5790 erkek, 1131 kız talebe vardır. Şehir yatı mektebinde ise 69 talebe vardır.²¹³

²⁰⁴ Mekteplerde yapılacak inşaat için riayeti lazım gelen şerait hakkında 8/4/926, **a.g.t.**, s.7.

²⁰⁵ **Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turquie**, İstanbul, Devlet Matbaası,1928.,bkz.. **Ek:3**.

²⁰⁶ **1926-1927 T.C. Devlet Salnamesi**, y.y., Matbuat Müdüriyet-i Umumisi, 1927.s324.

²⁰⁷ **A.g.s.**, s.486.

²⁰⁸ **A.g.s.**, s.482.

²⁰⁹ **A.g.s.**, s.483.

²¹⁰ **A.g.s.**,s.484.

²¹¹ **A.g.s.**, s.485.

²¹² **A.g.s.**, s.494.

²¹³ **A.g.s.**,s.494.

Aydın ili maarif müdürü Tevfik Bey'dir.²¹⁴ İl dahilinde 140 mektep vardır. Bunlardan 7'si karma, 19'u kız, 114'ü erkektir. Yenipazar nahiye merkezinde 120 leylî talebesi bulunan köy mektebi vardır. Aydın merkezinde sanayi idadisi olup 919 leylî 19 nehari talebesi vardır. İl dahilinde sinn-i tahsilde 17405 kız, 16870 erkek var ise de ancak bunlardan 1780 kız ve 6143 erkek talebe mektebe devam etmektedir.²¹⁵

Amasya ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. 22'si merkez ve köylerinde 13'ü Merzifon'da, 12'si Gümüşhacıköyü'nde olmak üzere 47 ilk mektep olup 3329 talebesi vardır. 44 talebeli 1 orta mektep ve 1 şehir yatı mektebi vardır.²¹⁶

Adana ili maarif müdürü Memduh Bey'dir.²¹⁷ 79 ibtidai mektep 6538 talebe; 34 talebeli bir şehir yatı mektebi vardır.²¹⁸ Karaisalı kazasında 1 erkek 1 kız numune ibtidai mektebi vardır. Kozan kazasında 1 orta mekteple 1 kız mektebi vardır. Kars kazasında 1 erkek numune mektebi, 1 kız mektebi vardır.²¹⁹ Feke kazasında 1 erkek ibtidai mektep vardır.²²⁰

Aksaray ili maarif müdürü Sadullah Bey'dir.²²¹ 1 orta mektep, 1 ana mektebi, 4 kız ve 58 erkek ilk mektebi vardır. 2882 erkek ve 264 kız talebe vardır.²²²

Artvin ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. 1'i kız mektebi olmak üzere 30, 1 ilk mektep de mülhakattadır. İl muvazene-i hususiyesine dahil küşade mekteplerden erkek ve kız 2 mekteptir. Merkez ilk erkek mektebi talebesi 101, kız mektebi talebesi 80'dir. Mülhakatta mekteplere devam eden talebe sayısı 1341 erkek 17'si kızdır. Ayrıca muvazene-i umumiyyeden Artvin'de açılmış bir köy yatı mektebi vardır. Talebe adedi 30'dur.²²³

Antalya ili maarif müdürü Şehabeddin Bey'dir.²²⁴ 1036 talebeli 9 adet ilk mektep ve merkez köylerinde 645 talebeli 18 mektep vardır. Kazalarda da 3400 talebeli 70 adet ilk mektep vardır.²²⁵

---

²¹⁴ A.g.s.,s.503.

²¹⁵ A.g.s.,s.502.

²¹⁶ A.g.s.,s.509.

²¹⁷ A.g.s.,s.525.

²¹⁸ A.g.s.,s.522.

²¹⁹ A.g.s.,s.523.

²²⁰ A.g.s.,s.524.

²²¹ A.g.s.,s.532.

²²² A.g.s.,s.530-531.

²²³ A.g.s.,s.543-544.

²²⁴ A.g.s.,s.557.

²²⁵ A.g.s.,s.555.

Edirne ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İlk mekteplerde 2082 kız, 2991 erkek olmak üzere 5073 talebe vardır.²²⁶ Uzunköprü kazası'nda 5'er sınıflı ilk erkek ve ilk kız ve 2'şer sınıflı 1., 2., 3., karma ve 1 sınıflı Rıza Efendi Mektebi namıyla 6 ve nahiyelerde karma 26 resmi mektep var olup bunlara devam eden talebe adedi 3579'dur. Kavaklı kazasında 6 ilk erkek mektebi 422 talebesi vardır.²²⁷

Ordu ili maarif müdürü Vehbi Bey'dir.²²⁸ 1 kız muallim mektebi, 1 orta mektep, 3 ana mektebi, 6 ilk kız mektebi, 62 ilk erkek mektebi vardır. Toplam 74 mektep, 4451 talebe vardır.²²⁹

Erzincan ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İlde 60 adet muhtelif mektep 2753 talebe, kazalarında da 24 adet mektep 982 talebesi vardır.²³⁰

Erzurum ili maarif müdürü Cemal Bey'dir.²³¹ Tam devreli 1 erkek lisesi mevcut olup 77 leyli, 165 nehari erkek talebeleri vardır. Erkek muallim mektebinde de 112 leyli, 6 nehari erkek talebe, tatbikat mektebinde de 88 nehari erkek talebe mevcuttur. Bunlardan başka 27 talebeli kız sanayi, 199 erkek talebeli 1 şehir yatı mektebi, 37 leyli erkek, 4 kız, 69 erkek nehari talebeli 1 köy yatı mektebi vardır.²³²

Ertuğrul maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. 2 ilk yatı mektebi, 1 ana mektebi, 7 ilk kız mektebi, 11 ilk erkek mektebi 93 köy ilk mektebi olup 1763 kız 4916 erkek talebe, toplam 6679 talebe vardır.²³³

İstanbul ili maarif müdürü Nail Reşid Bey'dir. Maarif müdür muavini ise Hasib Bey'dir.²³⁴ İl dahilinde 26087 talebeli 250 adet ilk erkek ve kız mektepleriyle 3979 talebeli 42 adet hususi Türk Müslim mektepleri ve 45888 talebeli 207 adet ecnebi azınlık mektepleri vardır.²³⁵ Kemerburgaz nahiyesinde 4 muallimli 1 mektep ile Petnahor, Bağçeköy, Gümüşdere, Kayser-i Mandıra, Kayser Kaya, Ağaçalı Akpınar, Çiftalan, Odayeri, İhsaniye köylerinde 1'er mektep vardır. Adalar kazasında 4 mektep vardır.²³⁶

---

²²⁶ A.g.s.,s.567-568.

²²⁷ A.g.s.,s.570.

²²⁸ A.g.s.,s.581.

²²⁹ A.g.s.,s.580.

²³⁰ A.g.s.,s.587.

²³¹ A.g.s.,s.596.

²³² A.g.s.,s.594.

²³³ A.g.s.,s.601.

²³⁴ A.g.s.,s.644.

²³⁵ A.g.s.,s.627.

²³⁶ A.g.s.,s.635.

İzmir ili maarif müdürü Ahmed Naili Bey'dir.²³⁷ İzmir'de 144 talebeli 1 erkek muallim mektebi ile 142 talebeli 1 kız muallim mektebi ve 435 talebeli 1 erkek lisesi ile 138 talebeli 1 kız lisesi vardır. Bunlardan başka Bornova'da 100 talebeli mıntıka ziraat mektebi, Karantina'da 74 talebeli 1 ticaret ve lisan mektebi, 209 talebeli sanatlar mektebi ve 307 talebeli 1 gündoğdu yatı mektebi vardır. Hususi mekteplerden de 255 talebeli darülirfan, 181 talebeli ravza-i irfan, 158 talebeli şemsülmaarif ve 98 talebeli orhaniye mektebi vardır. İlin mülhak kazalarında da 74 erkek, 27 kız ve 103 karma olmak üzere toplam 204 ilk mektepte 13351 erkek ve 7244 kız ki toplam 20595 talebe vardır.²³⁸

Eskişehir ili maarif müdürü Abdülkadir Bey'dir.²³⁹ İl dahilinde 98 ilk mektep vardır. 1729 kız, 5062 erkek olmak üzere 6791 talebe vardır.²⁴⁰

Urfa ili maarif müdürü Niyazi Bey'dir.²⁴¹ 149 talebeli 1 orta mektep, 733 talebeli muhtelif 10 ilk erkek ve kız mektebi mevcuttur. Bundan başka ilin mülhakatında 575 talebeli 10 ilk erkek ve kız mektebi vardır.²⁴²

Elaziz maarif müdürü Mustafa Bey'dir.²⁴³ Merkez nahiye ve köylerde 1 tane kız ilk mektebi, 26 erkek ilk mektebi vardır. bu mekteplerde 39 muallim, 1138 talebe vardır. Palu kazası ve karyelerinde 40 ve 35 mevcutlu 2 mektep vardır. Pertek kazası merkezde 1 ilk erkek mektebi vardır. Maden kazası merkezde 40'ar mevcutlu 2 ilk erkek mektebi vardır.²⁴⁴ Çemişkezek Kazası merkezde 1 ilk erkek mektebi vardır. Keban kazasında 8 ilk erkek, 1 ilk kız mektebi, 500 talebe vardır. Çapakçur kazasında 31 mevcutlu 1 ilk erkek mektebi vardır. Hozat kazası merkezde 2100 talebeli ve 4 muallimli 1 ilk erkek mektebi, Amutka nahiyesinde 32 mevcutlu 1 ilk erkek mektebi vardır.²⁴⁵ Mazgird kazası merkezde 1 ilk erkek mektebi vardır.²⁴⁶

---

²³⁷ A.g.s.,s.670.

²³⁸ A.g.s.,s.663.

²³⁹ A.g.s.,s.682.

²⁴⁰ A.g.s.,s.681.

²⁴¹ A.g.s.,s.691.

²⁴² A.g.s.,s.689.

²⁴³ A.g.s.,s.698.

²⁴⁴ A.g.s.,s.695.

²⁴⁵ A.g.s.,s.696.

²⁴⁶ A.g.s.,s.697.

İçel ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İl dahilinde 1'i ana mektebi, 7'si kız ilk mektebi, 42'si ilk erkek mektebi olmak üzere toplam 50 mektep vardır. Bu mekteplerde toplamda 2326 talebe vardır.²⁴⁷

Bayezid maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. 18 resmi mektep vardır. Bunlardaki talebe sayısı 883'tür.²⁴⁸

Bitlis ili maarif müdürü Şükrü Bey'dir.²⁴⁹ Merkezde 1 orta mektep, 10 ilk mektep ve bunların 326 talebesi vardır.²⁵⁰ Mutki kazasında 2 mektep vardır. Muş kazasında 1 kız, 2 erkek ilk mektebi merkezde, 1 ilk erkek mektebi Hasköy karyesinde vardır, talebe adedi 270'tir.²⁵¹ Bulanık kazasında merkezde 6 dersaneli 1 ilk erkek mektebi ve 3 dersaneli ilk kız mektebi vardır, talebe adedi 130'dur. Varto kazası merkez kasabasında 1 erkek mektebi 30 talebe vardır.²⁵² Malazgirt kazasında 26 talebeli 1 ilk erkek mektebi vardır. Ahlat kazası merkezinde 5 sınıflı 1 yatı ve nehari, 1 kız, 1 nehari zükur ibtidai mektepleriyle Misk nahiyesinin Hulik köyünde 1 zükur nehari ibtidaisi ki toplam 4 mektep vardır. Bu mekteplerde 80 erkek, 20 kız, toplam 100 talebe vardır.²⁵³

Bursa ili maarif müdürü Ali Haydar Bey'dir.²⁵⁴ Merkez kazada 47 ilk mektep 2582 karma talebe vardır. Orhaneli Kazasında 27 mektep 1830 erkek 828 kız talebe, Karacabey Kazasında 18 mektep 1069 erkek, 225 kız talebe, Gemlik kazasında 19 Orhangazi kazasında 16 mektep 755 erkek, 461 kız talebe, Mustafa Kemalpaşa kazasında 44 mektep 2513 erkek ve 220 kız talebe, Mudanya kazasında 9 mektep 475 erkek 125 kız talebe, İnegöl kazasında 55 mektep 3043 erkek 640 kız talebe, Yenişehir kazasında 26 mektep 1670 erkek 740 kız talebe vardır.²⁵⁵

Burdur ili maarif memuru vekili Talat Tahsin Bey'dir. Salnamede okullarla ilgili bilgiye rastlanmamaktadır.²⁵⁶

---

²⁴⁷ A.g.s.,s.704.

²⁴⁸ A.g.s.,s.709.

²⁴⁹ A.g.s.,s.717.

²⁵⁰ A.g.s.,s.713.

²⁵¹ A.g.s.,s.714.

²⁵² A.g.s.,s.715.

²⁵³ A.g.s.,s.716.

²⁵⁴ A.g.s.,s.727.

²⁵⁵ A.g.s.,s.725.

²⁵⁶ A.g.s.,s.738.

Bozok maarif müdürü Halil Orhan Bey'dir.²⁵⁷ Merkezde 5, köylerinde 32 toplam 37 mektep vardır. Talebe sayısı 2323'tür.²⁵⁸ Boğazlayan kazasında 13 mektep 1205 talebe, Sorgun'da 2 mektep ve 75 talebe vardır.²⁵⁹

Bolu ili maarif müdürü İbrahim Bey'dir.²⁶⁰ İlde 14 ilk kız mektebi, 17 ilk erkek mektebi vardır. Gerede kazasında 1 ilk mektep vardır.²⁶¹

Tekirdağı ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. 2732 kız 4028 erkek talebeli 100 adet mektep vardır.²⁶²

Tokat ili maarif memuru Zeki Bey'dir.²⁶³ İl dahilinde 7 kız, 80 erkek ve 3 muhtelif olmak üzere 90 ilk mektep vardır.²⁶⁴

Canik (Samsun) ili maarif müdürü Rıfkı Bey'dir.²⁶⁵ Toplam 65 ilk mektep vardır. 10 kız ilk mektebi, 55 ilk erkek mektebi vardır. Hususi olarak 2 ilk mektep vardır.²⁶⁶ Terme kazasında, 1 ilk erkek mektebi, 1 kız ilk mektebi vardır.²⁶⁷ Bafra kazası merkez kasabada 1 kız, 2 erkek ve 1 ana, kız ve erkek muhtelif olmak üzere 1 de hususi mektep vardır. Kazaya bağlı 4 köyde 1'er erkek mektebi ve Alaçam nahiye merkezinde 1 kız ve 1 erkek ve nahiyeye bağlı 5 köyde de erkek mektebi vardır. Buna nazaran kazada resmi olarak 2 kız, 1 ana, 11 erkek ve 1 de hususi mektep olup umumi mekteplerdeki talebe adedi 717 erkek, 234 kızdır. Hususi mektepte 15 kız, 65 erkek talebe vardır.²⁶⁸ Çarşamba kazası merkezinde 2 ilk erkek mektebi, 2 ilk kız mektebi vardır. Köylerde 4 ilk erkek mektebi vardır. Kasabadaki mekteplerde 327 erkek, 91 kız talebe, köylerde de 197 erkek ki, toplam 615 talebe vardır.²⁶⁹ Havza kazasında erkek mektebinde 130, kız mektebinde 77, Kamlık Karyesi erkek mektebinde 52, Sivrikese karyesi mektebinde 39, Ereli Karyesi mektebinde 45, Kara Halil Karyesi mektebinde 24 talebe vardır.²⁷⁰ Vezirköprü Kazası, merkez kasabada Çanaklı, Taşkale adıyla 2 zükür ve 1 inas mektebi vardır. Bunlardan başka Karkucuk,

---

²⁵⁷ A.g.s.,s.745.

²⁵⁸ A.g.s.,s.742.

²⁵⁹ A.g.s.,s.743.

²⁶⁰ A.g.s.,s.753.

²⁶¹ A.g.s.,s.752.

²⁶² A.g.s.,s.757.

²⁶³ A.g.s.,s.770.

²⁶⁴ A.g.s.,s.769.

²⁶⁵ A.g.s.,s.785.

²⁶⁶ A.g.s.,s.776.

²⁶⁷ A.g.s.,s.777.

²⁶⁸ A.g.s.,s.779.

²⁶⁹ A.g.s.,s.781.

²⁷⁰ A.g.s.,s.782.

Mişeli, Göl ve Narlı karyelerinde de 1'er resmi mektep vardır. Bunlardan Taşkale mektebinde 275, Çanaklı'da 95 kız mektebinde 50, Karkucuk mektebinde 50, Mişeli'de 60, Narlı'da 45, Göl mektebinde 50 talebe vardır.²⁷¹

Cebel-i Bereket (Osmaniye) ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Kazada 1'i kız olmak üzere 607 talebeli 12, Islahiye kazasında 342 talebeli 9, Dört Yol kazasında 650 talebeli 12, Bağçe kazasında 250 talebeli 6, Ceyhan kazasında 1'i kız olmak üzere 661 talebeli 16 ilk mektep vardır.²⁷²

Çankırı ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Merkez kaza köy ve nahiyelerde toplam 30 mektep vardır. Talebe adedi 1740 erkek, 492 kızdır. Çerkeş, Ilgaz ve merkez kaza köy ve nahiyelerinde 25 mektep vardır. 1521 erkek, 137 kız talebe vardır.²⁷³

Çanakkale ili maarif müdürü Necib Nadir Bey'dir.²⁷⁴ Çanakkale'de 5 ilk erkek mektebi, 5 kız mektebi, 85 karma, 6 ana mektebi vardır. Muallim adedi erkek 35, kız 52, talebe adedi 3697 erkek, 2659 kızdır.²⁷⁵

Çorum ili maarif müdürü Vehbi Bey'dir.²⁷⁶ Çorum'da 62 ilk erkek mektebi, 7 ilk kız mektebi, 3499 erkek ve 747 kız talebesi vardır.²⁷⁷

Hakkari ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiş ve il hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.²⁷⁸

Hamidabad (Isparta) ili maarif müdürü Ahmed Şükrü Bey'dir.²⁷⁹ Merkez kazasında 39 mektep, 2261 talebe, Eğridir kazasında 13 mektep 814 talebe, Yalvaç kazasında 18 mektep 1088 talebe, Karaağaç kazasında 25 mektep 1312 talebe, Uluborlu kazasında 12 mektep 1054 talebe vardır.²⁸⁰

Denizli ili maarif müdürü Talat Bey'dir.²⁸¹ Merkez kazada 34 muhtelif mektep ve 2231 talebe vardır. Sarayönü kazasında 14 mektep 995 talebe, Buldan kazasında 21 mektep 1064 talebe, Çal kazasında 45 mektep 2105 talebe, Tavas

---

²⁷¹ A.g.s.,s.783.

²⁷² A.g.s.,s.792.

²⁷³ A.g.s.,s.800-801.

²⁷⁴ A.g.s.,s.824.

²⁷⁵ A.g.s.,s.809.

²⁷⁶ A.g.s.,s.836.

²⁷⁷ A.g.s.,s.834.

²⁷⁸ A.g.s.,s.839-841.

²⁷⁹ A.g.s.,s.855.

²⁸⁰ A.g.s.,s.854.

²⁸¹ A.g.s.,s.865.

kazasında 34 mektep 1788 talebe, Garbi Karaağaç kazasında 37 mektep 2127 talebe, Çivril kazasında 16 mektep 402 talebe vardır. Bu mektepler muhtelifdir.²⁸²

Diyarbakır ili maarif müdürü Nahid Cemal Bey'dir.²⁸³ İl dahilinde 11'i ilk erkek mektebi, 4'ü ilk kız mektebi mevcut olup bunlarda 963 erkek, 337 kız talebe vardır.²⁸⁴ Silvan kazasında 1 ilk erkek yatı mektebi, 1 ilk kız mektebi vardır. Hazro nahiyesinde 1 ilk erkek mektebi vardır. 220 erkek, 30 kız talebesi vardır. Lice kazası merkezde 2, Hani nahiyesinde 1 mektep mevcut olup 173 talebeleri vardır.²⁸⁵

Rize ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. 2 kız ve 62 erkek mektebi olup talebe sayısı 131 kız, 2881 erkektir. Atene kazasında 2 kız, 29 erkek mektebi olup 37 kız 1285 erkek talebe vardır. Hopa kazasında 4 kız, 26 erkek mektebi 21 kız, 1379 erkek talebesi vardır.²⁸⁶

Zonguldak ili maarif müdürü Sabit Bey'dir.²⁸⁷ Merkez kazasında 1 erkek orta mektebi ile 28 ilk erkek ve 2 ilk kız mektebi var olup bunlara devam eden talebe 1356 erkek, 515 kızdır.²⁸⁸ Bartın merkez kazasında 2 inas ve 4 zükur ve her iki nahiyede 1'er zükur ve inas, karyelerde zükur ve inas karma olmak üzere 22 mektep vardır. Talebe adetleri, 1782 zükur, 467 inastır.²⁸⁹ Ereğli kazası merkezinde 167 mevcutlu zükur, 148 mevcutlu ana mektebi, Çaycuma Nahiyesinde 68 nehari ve 60 leyli mevcutlu yatı, 53 mevcutlu inas mektepleri vardır. Bunlardan başka köylerde karma olarak öğrenim veren 15 mektep daha vardır. 1006'ya yakın talebesi vardır.²⁹⁰

Siirt ili maarif memur vekili İzzet Bey'dir.²⁹¹ İl dahilinde ve mülhakatında muhtelif 22 mektep mevcut olup 763 talebesi vardır.²⁹²

Sinop ili maarif memur vekili Cevdet Bey'dir.²⁹³ Sinop merkezinde muvazene-i hususiyeden idare edilen 1 ilk erkek mektebi ile 1 nehari ilk kız mektebi, 1 de yeni yapılan 50 mevcutlu köy yatı mektebi ve hususi kız mektebi vardır. ilk mektepte 177 erkek, ve ittihad ilk mektebinde 182 erkek ve resmi ilk kız mektebinde

---

²⁸² A.g.s.,s.863.

²⁸³ A.g.s.,s.873.

²⁸⁴ A.g.s.,s.870.

²⁸⁵ A.g.s.,s.871.

²⁸⁶ A.g.s.,s.878.

²⁸⁷ A.g.s.,s.894.

²⁸⁸ A.g.s.,s.891.

²⁸⁹ A.g.s.,s.892.

²⁹⁰ A.g.s.,s.893.

²⁹¹ A.g.s.,s.902.

²⁹² A.g.s.,s.901.

²⁹³ A.g.s.,s.914.

170 kız ve ana mektebinde 48 erkek, 41 kız ve hususi kız mektebinde 94 kız, ve köy mekteplerinde ve Yesil ve Değirmencili mektebinde 58 erkek, 6 kız ve Karasu nahiyesi mektebinde 126 erkek, 26 kız, Balfakı mektebinde 61 erkek, 13 kız, Kılınçlı mektebinde 48 erkek 19 kız, Kabalı mektebinde 78 erkek 10 kız, Sigecan mektebinde 71 erkek, 7 kız, Bektaş Ağa mektebinde 37 erkek, 47 kız, Osmaniye mektebinde 25 erkek 18 kız, Kazmasükü mektebinde 38 erkek 7 kız, Çiftlik mektebinde 67 erkek 27 kız, Hasandere mektebinde 33 erkek 17 kız, Akçaçam ve Kurcalı mektebinde 59 erkek 17 kız talebe vardır. Gerze kazasında 5'er dersaneli 1 erkek 1 kız mektebi vardır. 270 erkek, 150 kız talebe vardır. Yakılköy mektebinde 63, Bölüviran mektebinde 85, Çaç Sultan mektebinde 114 ve Kırçal'da 55 ve Serbest Kadı mektebinde 40 ve Sarımsak'ta 42, Karlı'da 75 talebe vardır. Boyabad kazasında 1'i 132 kız, diğeri 170 erkek talebesi mevcut olan 5 sınıflı 2 tane ilk mektep vardır. Yekran karyesinde 65 ve Boyalı karyesinde 60, Kızıloğlan karyesinde 55, Durağan nahiyesi merkezinde 60 ve Karacaören'de 45, Ilıca karyesinde 51 mevcuttu ve tam teşekküllü köy mektepleri vardır. Ayancık kazasında merkez ilk erkek ve ilk kız mektepleri mevcut olup erkek mektebin 84, kız mektebin 54 talebesi vardır. Helealdı karyesi mektebinde 55, Dolay mektebinde 36, Tansa karyesinde 106 ve Düzköy mektebinde 37 ve Osmanlı mektebinde 58 talebe mevcuttur.²⁹⁴

Sivas ili maarif müdürü Zeki Bey'dir.²⁹⁵ İl merkezinde lise, erkek muallim, kız muallim, şehir yatı, Ziraat Vekaletine bağlı mıntıka ziraat ve Sıhhiye Vekaletine bağlı küçük sıhhiye memurları mektebi ile merkez ve mülhakatında 57 erkek, 15 kız ve 30 muhtelif olarak il bütçesine ait toplam 102 ilk mektep vardır.²⁹⁶

Saruhan maarif müdürü Haydar Bey'dir.²⁹⁷ İl ve mülhakatı dahilinde 224 mektep olup talebe adedi erkek ve kız olmak üzere 12559'dur. Manisa'da 37 mektep olup 926 inas ve 1799 zükur talebesi vardır. Akhisar'da 20 mektep 392 inas, 1026 zükur, Kırkağaç'ta 11 mektep 222 inas, 568 zükur, Soma'da 14 mektep 261 inas, 462 zükur, Kasaba'da 20 mektep 284 inas 808 zükur, Salihli'de 23 mektep 338 inas 806 zükur, Alaşehir'de 27 mektep 218 inas 656 zükur, Kula'da 23 mektep 296 inas 962

---

²⁹⁴ A.g.s.,s.912-913.

²⁹⁵ A.g.s.,s.922.

²⁹⁶ A.g.s.,s.920.

²⁹⁷ A.g.s.,s.931.

zükür, Demirci'de 14 mektep 200 inas 727 zükür, Gördes'de 16 mektep 119 inas 549 zükür, Eşme'de 19 mektep 158 inas 602 zükür talebesi vardır.²⁹⁸

Trabzon ili maarif müdürü Celil Bey'dir.²⁹⁹ 4697 talebeli 84 ilk erkek mektepleri 681 talebeli 10 adet ilk kız mektepleri ile 176 mevcutlu 3 ana mektebi vardır.³⁰⁰

Gaziantep ili maarif müdürü Mustafa Fazıl Bey'dir.³⁰¹ Behesni kazasında 7 adet ilk mektep 241 talebe vardır.³⁰² Kilis kazasında 297 mevcutlu 3 kız mektebi, 668 mevcutlu birinci orta mektep derecesinde olmak üzere 17 erkek mektebi, 150 mevcutlu bir ana mektebi vardır.³⁰³

Nizip kazasında; merkezde 1 erkek 1 kız tam sınıflı mektep, köylerde 10 ilk mektep vardır. Merkez mekteplerinde 150 erkek 85 kız talebe vardır. Zükür mekteplerinde 450 talebe vardır.³⁰⁴

Kırklareli ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İl ve mülhakatında 83 muhtelif mektep, 5210 müdavim talebe vardır.³⁰⁵ Pulus Nahiyesinde 4 mektep 257 talebe, İnece nahiyesinde 4 mektep 320 talebe, merkeze bağlı köylerde 5 mektep 282 talebe vardır. Üsküb Nahiyesinde 3 mektep 275 talebe vardır.³⁰⁶ Lüleburgaz kazası merkez ve köylerinde 11 ibtidai mektep ile bunlara müdavim 1005 talebe vardır. Babaeski kazasında 22 ilk mektep 991 talebe vardır.³⁰⁷

Karahisar-ı Şarkî (Şebinkarahisar) maarif müdürü Ömer Lütfi Bey'dir.³⁰⁸ Merkez ille merkez köylerinde 1 erkek mektebi, 1 orta, 2 ilk kız mektebi, 11 ilk erkek olmak üzere toplam 14 mektep vardır.³⁰⁹ Suşehri kazasında 350 mevcutlu 8 erkek mektebi, 40 mevcutlu 1 kız mektebi vardır. Alucra kazası merkezde 1 ilk erkek ve 1 ilk kız mektebi vardır.³¹⁰

---

²⁹⁸ A.g.s.,s.930.

²⁹⁹ A.g.s.,s.944.

³⁰⁰ A.g.s.,s.942-943.

³⁰¹ A.g.s.,s.961.

³⁰² A.g.s.,s.957.

³⁰³ A.g.s.,s.959.

³⁰⁴ A.g.s.,s.959.

³⁰⁵ A.g.s.,s.969.

³⁰⁶ A.g.s.,s.970.

³⁰⁷ A.g.s.,s.973.

³⁰⁸ A.g.s.,s.984.

³⁰⁹ A.g.s.,s.981.

³¹⁰ A.g.s.,s.982.

Karesi maarif müdürü Rahmi Bey'dir.³¹¹ İl merkezinde muhtelif 5 mektep ve 1420 talebe, merkez köylerinde 19 mektep ve 811 talebe, merkez nahiyelerde 36 mektep 2379 talebe, Balya kaza merkeziyle mülhakatında 13 mektep 765 talebe, Sındırgı kazasıyla mülhakatında 9 mektep 756 talebe, Dursunbey kazasıyla mülhakatında 8 mektep ve 575 talebe, Bandırma kazasıyla mülhakatında 25 mektep 1498 talebe, Erdek Nahiyesi ve mülhakatında 11 mektep 432 talebe, Gönen kazası ve mülhakatında 13 mektep 548 talebe, Burhaniye kazası ve mülhakatında 19 mektep 958 talebe, Edremit kazası ve mülhakatında 22 mektep 1670 talebe, Ayvalık kazası ve mülhakatında 6 mektep 856 talebe vardır.³¹²

Kastamonu ili maarif müdürü Celal Mahir Bey'dir.³¹³ Merkez ile bağlı nahije ve köylerde 41 ilk erkek mektebi ve 2329 talebe vardır.³¹⁴ İnebolu kazasında 41 ilk erkek mektebi 2 inas mektebi vardır. 2337 talebe vardır.³¹⁵ Taşköprü kazasında 32 ilk mektep olup bunlardan 2 tanesi ana mektebi, 1'i kız mektebi ve 29'u ilk erkek mektebidir. Talebe sayısı 1290'dır.³¹⁶ Tosya kazasında 21 ilk erkek mektebi 1471 talebe vardır. Daday kazasında 26 ilk mektep 1730 talebe vardır.³¹⁷ Cide kazasında 2 merkezde diğerleri köylerde olmak üzere 24 mektep vardır. 859 erkek talebe, 31 kız talebe vardır.³¹⁸

Kocaeli ili maarif müdürü Talat Bey'dir.³¹⁹ İzmit kazasında 42 mektep, 3892 kız 4363 erkek talebe, Kandıra kazasında 16 mektep 2806 kız 2841 erkek, Adapazarı kazasında 58 mektep 5182 kız, 5445 erkek, Karamürsel kazasında 14 mektep 1661 kız 2043 erkek, Geyve kazasında 35 mektep 2240 kız 2353 erkek, Hendek kazasında 15 mektep 1366 kız 1405 erkek talebe vardır.³²⁰

Kars ili maarif müdürü Cenab Muhyiddin Bey'dir. Salnamede herhangi başka bir bilgiye rastlanmamıştır.³²¹

Konya ili maarif müdürü Osman Nuri Bey'dir.³²² Merkez kazada 19 ilk erkek, 6 ilk kız mektebi, mülhakatında 30 ilk erkek ve Akşehir merkez kazasında 4 ilk

---

³¹¹ A.g.s.,s.997.

³¹² A.g.s.,s.996.

³¹³ A.g.s.,s.1018.

³¹⁴ A.g.s.,s.1011.

³¹⁵ A.g.s.,s.1012.

³¹⁶ A.g.s.,s.1013.

³¹⁷ A.g.s.,s.1014.

³¹⁸ A.g.s.,s.1015.

³¹⁹ A.g.s.,s.1029.

³²⁰ A.g.s.,s.1024.

³²¹ A.g.s.,s.1031-1032.

erkek, 2 ilk kız mektebi, mülhakatında 26 ilk erkek ve 3 kız ilk mektebi, Saideli merkez kazasında 2 ilk erkek ve 1 ilk kız mektebi, mülhakatında 9 ilk erkek, Ereğli merkez kazasında 3 ilk erkek ve 1 kız ilk mektebi, mülhakatında 15 erkek ilk mektebi, Sultaniye merkez kazasında 1 ilk erkek ve 1 ilk kız mektebi, mülhakatında ilk erkek, Beyşehir merkez kazasında 4 ilk erkek ve 1 ilk kız mektebi, mülhakatında 15 ilk erkek ve 1 ilk kız mektebi, Seydişehir merkez kazasında 1 ilk erkek, 1 ilk kız mektebi, mülhakatında 10 ilk erkek mektebi, Bozkır merkez kazasında 1 ilk erkek, 1 ilk kız mektebi, mülhakatında 21 ilk erkek mektebi, Ermenek merkez kazasında 2 ilk erkek ve 1 ilk kız mektebi, mülhakatında 14 ilk erkek mektebi, Ilgın merkez kazasında 1 ilk erkek, 1 ilk kız mektebi, mülhakatında 14 ilk erkek mektebi, yeni teşkil edilen Hadim kazasının merkez ve mülhakatında 7 ilk erkek, Cihanbeyli merkez ve mülhakatında 11 ilk erkek ve Çumra kazası merkezinde 1 ilk erkek ve 1 ilk kız mektebi ve mülhakatında 25 ilk erkek ve 1 ilk kız mektepleri vardır.³²³

Kırşehir ili maarif Müdürü salnamede belirtilmemiştir. Merkez kazasında 236 talebeli 1 orta mektep ile muhtelif 11 ve bunlara müdavim 969 talebe ve köylerinde 1237 talebeli 33 ilk mektep vardır. Mucur kazasında 252 talebeli 2 ilk mektep, köylerinde 306 talebeli 8 ilk erkek mektebi, Avanos köyünde 1 kız 1 erkek ilk ibtidai mektep ve 210 talebesi ile köylerinde 25 ilk erkek mektebi ve 807 talebesi Mecidiye kasabasında 1 kız 1 erkek ilk ibtidai mektep 71 talebesi köylerinde 18 ilk erkek mektebi ve 407 talebesi vardır.³²⁴

Kayseri ili maarif müdürü Mehmed Mücteba Bey'dir.³²⁵ İl ve mülhakatında 99 muhtelif mektep 5887 talebe vardır. İncesu kazasında 3 mektep vardır.³²⁶

Gümüşhane ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İl merkezinde nehari olarak 1 orta mektep ile 5 ilk kız mektebi ve 54 ilk erkek mektebi vardır. 153 kız, 1341 erkek talebeleri vardır. Kelkit kazası merkez kaza ve köylerinde 10 ilk ibtidai mektebi mevcut olup bunların 385 talebesi vardır.³²⁷ Bayburd kazasında 1 ilk yatı ve 1 ilk kız ve 8 adet ilk erkek mektebi vardır. 467 talebe vardır.³²⁸ Şiran kazasında; merkez numune mektebi zükur ibtidaiyesiyle inas ilk mektebi ve

---

³²² A.g.s.,s.1039.

³²³ A.g.s.,s.1037.

³²⁴ A.g.s.,s.1046-1047.

³²⁵ A.g.s.,s.1060.

³²⁶ A.g.s.,s.1058.

³²⁷ A.g.s.,s.1065.

³²⁸ A.g.s.,s.1066.

Seydibaba, Ara, Mujaf, Kerahtin, Kersudzime, Sarıca, Uluşirvan, Korağaç köylerinde birer mektep ki toplam 9 zükur ilk mektebi olmak üzere 10 adet ilk mektep mevcut olup talebe sayısı 311'dir.³²⁹

Kütahya ili maarif müdürü Şükrü Bey'dir.³³⁰ İlde 2 orta, 1 imam hatip mektebi ile idare-i hususiyeye ait bir sanayi-i ziraiye yurdu, 122 ilk mektep ve 1 köy yatı mektebi vardır. Talebe adedi 8059'dur. Bunun 489'u orta mekteplere, 50'si sanayi-i ziraiye yurduna 7466'sı ilk mekteplere 54'ü köy yatı mektebine müdavimdir.³³¹

Giresun ili maarif müdürü İsmail Kemal Bey'dir.³³² Merkez ilde 1 kız orta mektebi ile 1 erkek orta mektebi ve 80 adet ilk mektep vardır. toplam 4532 talebe vardır.³³³

Mardin ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Merkez kazada muhtelif 6 adet mektep olup 580 talebesi vardır. Midyat kazasındaki muhtelif 6 mektebin 257 talebesi, Savur kazasındaki 2 ibtidai mektebin 57 talebesi, Nusaybin'de 2 ibtidai 80 talebesi vardır. Cizre kazasındaki 2 mektebin 111 talebesi vardır.³³⁴

Mersin ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. İl ve mülhakatında muhtelif 100 mektep ve 5870 talebe vardır.³³⁵

Maraş ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Göksun kazasında 1 kız, 1 erkek ilk mektebi vardır. 25 kız, 300 erkek talebe vardır.³³⁶

Malatya ili maarif müdürü Osman Selçuk Bey'dir.³³⁷ Merkez ilde 3 kız, 18 erkek ilk mektebi 426 kız, 1176 erkek talebe vardır. Hekimhan kazasında 1 kız, 16 erkek ilk mektebi, 20 kız 548 erkek talebe; Akçadağ kazasında 2 kız 9 erkek ilk mektebi, 27 kız 257 erkek talebe, Hısn-ı mansur kazasında 1 kız 9 erkek ilk mektebi, 60 kız 558 erkek talebe, Kahta kazasında 6 erkek ilk mektebi, 118 erkek talebe, Pötürge kazasında 2 kız, 10 erkek ilk mektebi, 62 kız 295 erkek talebe, Kemaliye

---

³²⁹ A.g.s.,s.1068.

³³⁰ A.g.s.,s.1077.

³³¹ A.g.s.,s.1076.

³³² A.g.s.,s.1085

³³³ A.g.s.,s.1083.

³³⁴ A.g.s.,s.1091.

³³⁵ A.g.s.,s.1110.

³³⁶ A.g.s.,s.1119.

³³⁷ A.g.s.,s.1129.

kazasında 3 kız 17 erkek ilk mektebi, toplam 959 talebe, Arapkir kazasında 2 kız 10 erkek ilk mektebi, 90 kız 491 erkek talebe vardır.³³⁸

Menteşe maarif müdürü Fevzi Bey'dir.³³⁹ İl ve mülhakatında 532 talebeli 4 ilk erkek mektebi ve 286 talebeli 3 ilk kız mektebi, 4173 talebeli 84 ilk muhtelit mektepleri mevcuttur.³⁴⁰

Niğde ili maarif müdürü Ali Haydar Bey'dir.³⁴¹ İl dahilinde 1'i merkez diğeri Nevşehirinde olmak üzere 2 orta mektebi ile 77 ilk erkek mektebi, 9 ilk kız mektebi vardır. 4152 erkek, 678 kız talebe vardır.³⁴²

Van ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Erciş kazasında 1'i kız 3'ü erkek 100 talebeli 4 adet ilk mektep vardır. Muradiye kazası merkezinde ve nahiye merkezinde 1'er ibtidai mektebi mevcut olup 32 talebesi vardır.³⁴³ Başkale kazasının yalnız merkezinde 1 ilk mekteple 16 talebesi vardır.³⁴⁴

1927-1928 döneminde maarif vekili Mustafa Necati Bey'dir. Müsteşar, Kemal Zaim Bey, kalem-i mahsus müdürü, Cemil Bey, evrak mümeyyizi ise Fehmi Bey'dir. İlk tedrisat dairesi müdürü, Ragıb Nureddin Bey, şube müdürleri Faik Rüşdü Bey ve Osman Hicri Bey'lerdir. Mümeyyizler ise Münib Bey, Abdullah Bey, Salim Bey'lerdir.³⁴⁵

Salnamede, Ankara ili maarif müdürü Rahmi Bey olarak gösterilmiştir.³⁴⁶ Ankara'da 3200 talebeli muhtelif 14 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 5000 talebeli 100 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁴⁷

Artvin ili maarif müdürü Vehbi Bey'dir.³⁴⁸ İl merkezinde 356 talebeli muhtelif 3 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 1482 talebeli 27 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁴⁹

---

³³⁸ A.g.s.,s.1127.

³³⁹ A.g.s.,s.1136.

³⁴⁰ A.g.s.,s.1134.

³⁴¹ A.g.s.,s.1146.

³⁴² A.g.s.,s.1145.

³⁴³ A.g.s.,s.1152.

³⁴⁴ A.g.s.,s.1153.

³⁴⁵ 1927-1928 T.C. Devlet Salnamesi, y.y., Matbuat Müdiriyyet-i Umumisi, 1928.s.152.

³⁴⁶ A.g.s., s.378.

³⁴⁷ A.g.s., s.373.

³⁴⁸ A.g.s., s.390.

³⁴⁹ A.g.s.,s.388.

Adana ili maarif müdürü Muhlis Bey'dir.³⁵⁰ Merkezde 3556 talebeli muhtelif 34 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 2817 talebeli 60 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁵¹

Afyonkarahisar ili maarif müdürü Talat Bey'dir.³⁵² Merkezde 1062 talebeli muhtelif 16 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 4296 talebeli 60 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁵³

Aksaray ili maarif müdürü Hakkı Bey'dir.³⁵⁴ Merkez ve mülhak köylerde 1295 talebeyi muhtevi 17 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 1048 talebeli 21 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁵⁵

Amasya ili maarif müdürü Tevfik Bey'dir.³⁵⁶ Merkezde 1200 talebeli muhtelif 4 adet ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 3008 talebeli 52 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁵⁷

Antalya ili maarif müdürü Aziz Bey'dir.³⁵⁸ Merkezde 1013 talebeli muhtelif 9 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bunlardan başka ilin mülhakatında da 5947 talebeli 126 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁵⁹

Aydın ili maarif müdürü Şihabeddin Bey'dir.³⁶⁰ Merkezde 845 talebeli muhtelif 4 ilk erkek ve kız mektebi ve bir de bu sene küşad edilen bir ikmal mektebi mevcut olup bunlardan başka ilin mülhakatında da 7018 talebeli muhtelif erkek ve kız mektebi ile Yenipazar Nahiyesinde 119 talebeli bir de ilk yatı mektebi vardır.³⁶¹

Edirne ili maarif müdürü Memduh Bey'dir.³⁶² Salnamede herhangi başka bir bilgiye rastlanmamıştır.³⁶³

---

³⁵⁰ A.g.s.,s.402.

³⁵¹ A.g.s.,s.399.

³⁵² A.g.s.,s.417.

³⁵³ A.g.s.,s.411.

³⁵⁴ A.g.s.,s.428.

³⁵⁵ A.g.s.,s.426.

³⁵⁶ A.g.s.,s.439.

³⁵⁷ A.g.s.,s.438.

³⁵⁸ A.g.s.,s.455.

³⁵⁹ A.g.s.,s.454.

³⁶⁰ A.g.s.,s.474.

³⁶¹ A.g.s.,s.470.

³⁶² A.g.s.,s.480.

³⁶³ A.g.s.,s.477-480.

Ordu ili maarif müdürü Eşref Bey'dir.³⁶⁴ Merkezde 4929 talebeli muhtelif ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında da 1517 talebeli 25 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁶⁵

Erzincan ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Merkezde 94 talebeli 1 orta mektep ile 1893 talebeli muhtelif 28 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 1226 talebeli 31 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁶⁶

Erzurum ili maarif müdürü Fahri Bey'dir.³⁶⁷ Merkezde 78 leyli 135 nehari talebeli 1 erkek lisesi ve 121 leyli talebeli 1 erkek muallim mektebi ve 40 nehari talebeli 1 kız orta mektebi ve 133 leyli talebeli bir şehir yatı mektebi ile 872 talebeli 7 ilk kız ve erkek mektebi mevcut olup bundan başka merkez kazasına mülhak köylerde 315 talebeli 9 erkek mektebi ve Aşkale nahiye merkezinde 50 leyli 70 nehari talebeli 1 köy yatı mektebi vardır. Tercan kazasında 148 talebeli 3 erkek 1 kız, Hınıs kazasında 89 talebeli 2 erkek, İspir kazasında 246 talebeli 4 erkek, Tortum kazasında 338 talebeli 7 erkek 2 kız, Pasinler kazasında 178 talebeli 2 erkek 1 kız ve Oltu kazasında 287 talebeli 6 erkek 1 kız mektebi vardır.³⁶⁸

Ertuğrul (Bilecik) ili maarif müdürü Ahmed Hamdi Bey'dir.³⁶⁹ Salnamede herhangi başka bir bilgiye rastlanmamıştır.³⁷⁰

İzmir ili maarif müdürü Ahmed Naili Bey'dir.³⁷¹ Resmi, hususi, Müslim, Musevi ve ecnebi ilk mektepler ve bu mekteplerde okuyan talebe adedi; İzmir kazasında; 10 ilk erkek 7 ilk kız 31 muhtelit toplam 48 resmi ilk mektep, 3 özel ilk mektep, 4 musevi, 16 ecnebi ilk mektebinde, 7443 erkek, 5000 kız, Urla kazasında; 8 resmi ilk mektepte 364 erkek, 296 kız; Ödemiş'te 7 erkek 16 muhtelit mektepte 1901 erkek 540 kız, Bayındır'da; 1 erkek 4 kız 10 muhtelit mektepte 751 erkek 231 kız; Bergama'da; 10 erkek 2 kız 12 muhtelit[karma] mektepte 1519 erkek 705 kız, Tire'de; 6 erkek 1 kız 12 muhtelit mektepte 1055 erkek 317 kız, Çeşme'de; 11 muhtelit mektepte 414 erkek 334 kız; Seferihisar'da; 9 muhtelit mektepte 270 erkek 117 kız; Foça'da; 8 muhtelit mektepte 292 erkek 176 kız, Karaburun'da; 13 muhtelit

---

³⁶⁴ A.g.s.,s.493.

³⁶⁵ A.g.s.,s.491.

³⁶⁶ A.g.s.,s.503.

³⁶⁷ A.g.s.,s.526.

³⁶⁸ A.g.s.,s.523.

³⁶⁹ A.g.s.,s.539.

³⁷⁰ A.g.s.,s.529-539.

³⁷¹ A.g.s.,s.606.

mektepte 381 erkek 221 kız, Kuşadası'nda 10 muhtelit mektepte 634 erkek 240 kız, Kemalpaşa'da; 15 muhtelit mektepte 798 erkek 402 kız, Menemen'de; 1 erkek 1 kız 14 muhtelit mektepte 740 erkek 315 kız, Torbalı'da; 10 muhtelit mektepte 362 erkek 216 kız talebe vardır. Toplam 16924 erkek 9110 kız talebe vardır.³⁷² Bu bilgiler salnamede İzmir iline dair hazırlanmış iki ayrı tablodan alınmıştır.

İstanbul ili maarif müdürü Esad Bey'dir.³⁷³ Merkezde 48 ilk mektepte kız ve erkek olmak üzere 11100 talebe vardır. Adalar kazasında; 266 talebeli 3 ilk erkek ve kız mektebi, Bakırköy kazasında; 878 talebeli 13 ilk erkek ve kız mektebi, Beyoğlu kazasında; 6759 talebeli 33 erkek ve kız ilk mektebi, köylerinde de 841 talebesi 19 ilk mektep, Üsküdar kazasında; 6523 talebesi 43 ilk mektep, Çatalca kazası ve köylerinde; 4721 talebe 88 ilk erkek ve kız mektebi, Şile ve Üsküdar kazasına bağlı köylerde de; 1888 talebesi 59 ilk erkek ve kız numune mektebi vardır.³⁷⁴

Eskişehir ili maarif müdürü Celal Mahir Bey'dir.³⁷⁵ Merkezde 160 talebeli 1 muhtelit orta mekteple, 2090 talebeli muhtelif 10 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka mülhakatında da 4720 talebeli 88 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁷⁶

Elazığ ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir . Merkez kazada 114 mevcutlu 1 orta mektep 150 talebeli muhtelif ilk erkek ve kız mektebi 90 mevcutlu ilk erkek mektebi mevcut olup bundan başka mülhakatında 1821 talebeli 35 muhtelit mektep vardır.³⁷⁷

Urfa ili maarif müdürü Niyazi Bey'dir.³⁷⁸ Merkezde 122 talebeli 1 orta mekteple 950 talebeli muhtelif 9 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka mülhakatında 1634 talebeli 23 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁷⁹

İçel ili maarif müdürü, Şevket Bey'dir.³⁸⁰ Merkez kazasında 150 talebeli 1 orta mektep ile 566 talebeli 4 ilk erkek ve kız mektebi vardır. Bunlardan başka Mut,

---

³⁷² A.g.s.,s.590, 592.

³⁷³ A.g.s.,s.651.

³⁷⁴ A.g.s.,s.635.

³⁷⁵ A.g.s.,s.666.

³⁷⁶ A.g.s.,s.663.

³⁷⁷ A.g.s.,s.676.

³⁷⁸ A.g.s.,s.690.

³⁷⁹ A.g.s.,s.687.

³⁸⁰ A.g.s.,s.704.

Gülner ve Anamur kazalarıyla il merkezindeki nahiye ve köylerinde 2439 talebeli 57 kız ve erkek mektebi vardır.³⁸¹

Bayezid ili maarif müdürü Hülagu Bey'dir.³⁸² İlin merkez ve mülhakatında 330 talebeli 6 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁸³

Bitlis ili maarif müdürü Hayri Bey'dir.³⁸⁴ Salnamede herhangi başka bir bilgiye rastlanmamıştır.³⁸⁵

Bursa (Hüdavvendigar) ili maarif müdürü Mahmud Sıdkı Bey'dir.³⁸⁶ Salnamede herhangi başka bir bilgiye rastlanmamıştır.³⁸⁷

Burdur ili maarif müdürü Necati Bey'dir.³⁸⁸ Salnamede herhangi başka bir bilgiye rastlanmamıştır.³⁸⁹

Bolu ili maarif müdürü Ali Bey'dir.³⁹⁰ Bolu merkez kazasında 185 talebeli bir muhtelit orta mekteple 3073 talebeli muhtelif 43 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 6922 talebeli 98 ilk erkek ve kız mektebi vardır. Ayrıca Bolu merkez kazasında 140 talebeli 1, Düzce kazasında 94 talebeli 1, Gerede kazasında 57 talebeli 1 toplam 291 talebeli 3 ana mektebi vardır.³⁹¹

Tekirdağ ili maarif müdürü Mehmed Tevfik Bey'dir.³⁹² Merkezde 85 talebeli bir orta mekteple, 1952 talebeli 24 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında da 4886 talebeli 80 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁹³

Tokat ili maarif müdürü Mehmed Lütfi Bey'dir.³⁹⁴ Merkezde 86 talebeli 1 orta mekteple 1735 talebeli muhtelif 26 erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 2868 talebeli 67 ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁹⁵

---

³⁸¹ A.g.s.,s.702.

³⁸² A.g.s.,s.713.

³⁸³ A.g.s.,s.711.

³⁸⁴ A.g.s.,s.722.

³⁸⁵ A.g.s.,s.715-723.

³⁸⁶ A.g.s.,s.741.

³⁸⁷ A.g.s.,s.725-743.

³⁸⁸ A.g.s.,s.753.

³⁸⁹ A.g.s.,s.745-753.

³⁹⁰ A.g.s.,s.766.

³⁹¹ A.g.s.,s.763.

³⁹² A.g.s.,s.778.

³⁹³ A.g.s.,s.776.

³⁹⁴ A.g.s.,s.791.

³⁹⁵ A.g.s.,s.789.

Canik (Samsun) ili maarif müdürü Rasim Bey'dir.³⁹⁶ Merkezde 1 orta mekteple 5938 talebeli muhtelif 97 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 3396 talebeli ilk erkek ve kız mektebi vardır.³⁹⁷

Cebelibereket (Osmaniye) ili maarif müdürü Lütfullah Bey'dir.³⁹⁸ Merkezde 796 talebeli muhtelif ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 2924 talebeli erkek ve kız mektebi vardır.³⁹⁹

Çankırı ili maarif müdürü Ahmed Hamdi Bey'dir.⁴⁰⁰ Merkezde 120 talebeli 1 orta mekteple 793 talebeli muhtelif 6 adet ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 3411 talebeli 69 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴⁰¹

Çanakkale ili maarif müdürü Salim Bey'dir.⁴⁰² Merkezde 40 talebeli muhtelif orta mekteple 840 talebeli muhtelif 4 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 7653 talebeli 21 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴⁰³

Çorum ili maarif müdürü Vehbi Bey'dir.⁴⁰⁴ Merkezde 128 talebeli 2 orta mekteple 1364 talebeli muhtelif 16 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 3108 talebeli 73 ilk ve kız mektebi vardır.⁴⁰⁵

Hakkari ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Merkez Çölemerik'te 27 talebeli ilk tedrisat erkek mektebi mevcut olup bundan başka ilin Küvar kazasında 15 talebeli ilk erkek mektebi vardır.⁴⁰⁶

Hamidabad (Isparta) ili maarif müdürü Şükrü Bey'dir.⁴⁰⁷ Merkez Isparta kasabasında 196 talebeli merkez orta mekteple 121 talebeli şehir yatı mektebi ve 874 talebeli muhtelif 7 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında da 1433 talebeli 10 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴⁰⁸

---

³⁹⁶ A.g.s.,s.808.

³⁹⁷ A.g.s.,s.805.

³⁹⁸ A.g.s.,s.821.

³⁹⁹ A.g.s.,s.820.

⁴⁰⁰ A.g.s.,s.831.

⁴⁰¹ A.g.s.,s.828.

⁴⁰² A.g.s.,s.844.

⁴⁰³ A.g.s.,s.840.

⁴⁰⁴ A.g.s.,s.857.

⁴⁰⁵ A.g.s.,s.856.

⁴⁰⁶ A.g.s.,s.862.

⁴⁰⁷ A.g.s.,s.876.

⁴⁰⁸ A.g.s.,s.875.

Denizli ili maarif müdürü Mehmed Zekai Bey'dir.⁴⁰⁹ Merkezde 143 talebeli 1 orta mekteple 2342 talebeli muhtelif 23 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında da 7990 talebeli 100 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴¹⁰

Diyarbakir ili maarif müdürü Latif Bey'dir.⁴¹¹ Merkezde 125 talebeli 1 orta mekteple 67 talebeli erkek muallim, 54 talebeli sanayi ve 628 talebeli ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 771 talebeli 12 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴¹²

Rize ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. 63 talebeli 1 erkek orta mekteple 3608 talebeli muhtelif 55 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴¹³

Zonguldak ili maarif müdürü Zeki Bey'dir.⁴¹⁴ Merkezde 36 talebeli 1 orta mekteple 466 talebeli 2 ilk erkek ve kız mektebi ve 90 talebeli maden mühendis mekteb-i alisi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 9578 talebeli 149 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴¹⁵

Siirt ili maarif müdürü vekili İzzet Bey'dir.⁴¹⁶ Merkezde 36 talebeli 1 orta mekteple 294 talebeli muhtelif ilk erkek ve kız mektebi vardır. Bundan başka merkeze bağlı Tillo karyesinde; 53 ve Hilze karyesinde; 21 mevcutlu birer ilk erkek mektepleri vardır. Eruh kazasında; 30, Şırnak'ta; 90, Pervari'de; 41, Şirvan'da; 19, Garzan'da; 30, Garzan'a mülhak Zevkid Karyesinde; 21, Beşiri kazasında; 27, Sasun kazasında; 11 mevcutlu birer ilk erkek mektepleri vardır.⁴¹⁷

Sinop ili maarif müdürü Mehmed Rıza Bey'dir.⁴¹⁸ Merkez Sinop kasabasında 73 talebeli 1 orta mekteple 1675 talebeli muhtelif 19 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında da 2018 talebeli 29 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴¹⁹

---

⁴⁰⁹ A.g.s.,s.889.

⁴¹⁰ A.g.s.,s.888.

⁴¹¹ A.g.s.,s.889.

⁴¹² A.g.s.,s.897.

⁴¹³ A.g.s.,s.910.

⁴¹⁴ A.g.s.,s.923.

⁴¹⁵ A.g.s.,s.920.

⁴¹⁶ A.g.s.,s.933.

⁴¹⁷ A.g.s.,s.932.

⁴¹⁸ A.g.s.,s.944.

⁴¹⁹ A.g.s.,s.941.

Sivas ili maarif müdürü Zeki Bey'dir.⁴²⁰ Merkezde 1749 talebeli ve idare-i hususiyeye bağlı 18 orta mekteple 100 leyli ve 188 nehari toplam 288 talebeli lise ve 150 leyli talebeli erkek muallim ve 250 leyli talebeli kız muallim ve 56 leyli talebeli küçük sıhhiye mektebi memurları ve 152 leyli talebeli kız şehir yatı ve 140 nehari talebeli kız tatbikatı mektepleri vardır.⁴²¹

Saruhan (Manisa) ili maarif müdürü Faik Doğan Bey'dir.⁴²² Umumi mekteplerin adedi 216, talebenin adedi 13464'tür.⁴²³

Trabzon ili maarif müdürü ili Vehbi Bey'dir.⁴²⁴ Merkezde 250 talebeli 1 lise ile 200 talebeli 1 erkek muallim mektebi ve 80 talebeli 1 kız orta mektebiyle 1162 talebeli muhtelif 9 ilk erkek ve 168 talebeli ilk ana mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında da 3942 talebeli 70 ilk erkek ve 129 talebeli 4 ilk kız mektebi vardır.⁴²⁵

Gaziantab ili maarif müdürü salnamede belirtilmemiştir. Merkezde 114 talebeli 1 orta mekteple 1847 talebeli 24 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka Kilis'te 100 talebeli 1 orta mektep ve il mülhakatında 2015 talebeli 54 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴²⁶

Kars ili maarif müdürü Şevket Turgut Bey'dir.⁴²⁷ Merkezde 57 talebeli 2 orta mekteple 3453 talebeli muhtelif 64 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴²⁸

Kırklareli ili maarif müdürü Naci Bey'dir.⁴²⁹ Merkezde 2351 talebeli muhtelif 35 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında da 3340 talebeli 49 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴³⁰

Karahisar-ı Şarkî (Şebinkarahisar) ili maarif müdürü Murtaza Bey'dir.⁴³¹ 46 talebeli 1 erkek orta mekteple 589 talebeli muhtelif 13 ilk erkek ve kız mektebi

---

⁴²⁰ A.g.s.,s.960.

⁴²¹ A.g.s.,s..957.

⁴²² A.g.s.,s.977.

⁴²³ A.g.s.,s.973.

⁴²⁴ A.g.s.,s.994.

⁴²⁵ A.g.s.,s.992.

⁴²⁶ A.g.s.,s.1004.

⁴²⁷ A.g.s.,s.1020.

⁴²⁸ A.g.s.,s.1018.

⁴²⁹ A.g.s.,s.1035.

⁴³⁰ A.g.s.,s.1032.

⁴³¹ A.g.s.,s.1050.

mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 1496 talebeli 33 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴³²

Karesi (Balıkesir) ili maarif müdürü Necib Nadir Bey'dir.⁴³³ Merkezde 294 talebeli 2 orta mekteple 1702 talebeli muhtelit 13 ilk erkek ve kız mektebi, bir de 300 talebeli 1 erkek muallim mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 2265 talebeli 40 ilk erkek ve kız mektebi vardır. İle bağlı kaza merkezlerinde 26 ilk muhtelit mektep mevcut olup talebe adedi 4183'tür. Kazalara bağlı nahiye ve köylerde 121 mektep mevcut olup talebe adedi 5599'dur. Merkez ve mülhakatında 6 ana mektebi mevcut olup 535 talebesi vardır.⁴³⁴

Kastamonu ili maarif müdürü İsmail Kemal Bey'dir.⁴³⁵ İl dahilinde 194 zükur ve 18 inas olmak üzere 212 ilk mektep mevcut olup talebe adedi 9953 zükur, 1560 inas toplam 11513 talebe vardır.⁴³⁶

Kocaeli (İzmit) ili maarif müdürü Talat Bey'dir.⁴³⁷ 106 talebeli muhtelit orta mekteple Adapazarı'nda 85 talebeli 1 adet orta mektep ve Kandıra'da 146 köy yatı mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında da 11412 talebe ile 190 adet erkek ve kız mektebi vardır.⁴³⁸

Konya ili maarif müdürü Fâkir Bey'dir.⁴³⁹ Merkezde 469 talebeli ve tam devreli 1 lise ve 250 talebeli kız muallim ve 305 talebeli erkek muallim ve 84 talebeli kız orta ve 82 talebeli sanat mektepleri ile 19029 talebeli muhtelif 296 adet ilk erkek ve kız mektebi mevcuttur.⁴⁴⁰

Kırşehir ili maarif müdürü Ramiz Bey'dir.⁴⁴¹ 140 talebeli 1 orta mekteple 985 talebeli muhtelif 8 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 4013 talebeli 88 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴⁴²

Kayseri ili maarif müdürü Osman Selçuk Bey'dir.⁴⁴³ 86 leyli ve 207 nehari talebeli lise ve 52 kız ve 6 erkek talebeli orta mektebiyle 78 talebeli köy muallim

---

⁴³² A.g.s.,s.1047.

⁴³³ A.g.s.,s.1067.

⁴³⁴ A.g.s.,s.1067.

⁴³⁵ A.g.s.,s.1082.

⁴³⁶ A.g.s.,s.1080.

⁴³⁷ A.g.s.,s.1098.

⁴³⁸ A.g.s.,s.1097.

⁴³⁹ A.g.s.,s.1111.

⁴⁴⁰ A.g.s.,s.1110.

⁴⁴¹ A.g.s.,s.1125.

⁴⁴² A.g.s.,s.1123.

mektebi ve 1984 talebeli 1136 muhtelif 13 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 6639 talebeli 98 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴⁴⁴

Gümüşhane ili maarif müdürü vekili Revnak Bey'dir.⁴⁴⁵ 40 talebeli 1 orta mekteple 516 talebeli muhtelif 18 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında da 1615 talebeli 52 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴⁴⁶

Kütahya ili maarif müdürü Şükrü Bey'dir.⁴⁴⁷ 126 imam hatip ve 70 talebeli birer orta mektepleriyle 1210 talebeli muhtelif 9 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka, Uşak'ta 109 talebeli 1 orta mekteple beraber diğer kazalarda 7851 talebeli 151 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴⁴⁸

Giresun ili maarif müdürü Abdülkadir Bey'dir.⁴⁴⁹ 120 talebeli muhtelit orta mekteple 1445 talebeli 15 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 3880 talebeli ilk erkek ve kız mektebi vardır. Bunlardan başka merkez ilde dört yüz efratlı jandarma mektebi vardır.⁴⁵⁰

Mardin ili maarif müdürü Vakıf Bey'dir.⁴⁵¹ Bütün mülhakat ile beraber muhtelit mekteplerin adedi 16 olup talebesi 1326'dır. 13 adet halk dersaneleri de mevcut olup talebesi 950'dir.⁴⁵²

Mersin ili maarif müdürü Salih Zeki Bey'dir.⁴⁵³ Merkezde 98 talebeli ve Tarsus'ta 123 talebeli 2 orta mekteple 1052 talebeli muhtelif 6 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında da 4013 talebeli 86 ilk erkek ve kız mektebi mevcuttur.⁴⁵⁴

Maraş ili maarif müdürü Neşet Zühdü Bey'dir.⁴⁵⁵ 109 talebeli 1 orta mekteple 890 talebeli muhtelif 7 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında da 2544 talebeli 78 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴⁵⁶

---

⁴⁴³ A.g.s.,s.1135.

⁴⁴⁴ A.g.s.,s.1131.

⁴⁴⁵ A.g.s.,s.1146.

⁴⁴⁶ A.g.s.,s.1145.

⁴⁴⁷ A.g.s.,s.1160.

⁴⁴⁸ A.g.s.,s.1159.

⁴⁴⁹ A.g.s.,s.1181.

⁴⁵⁰ A.g.s.,s.1177.

⁴⁵¹ A.g.s.,s.1194.

⁴⁵² A.g.s.,s.1191.

⁴⁵³ A.g.s.,s.1205.

⁴⁵⁴ A.g.s.,s.1204.

⁴⁵⁵ A.g.s.,s.1217.

⁴⁵⁶ A.g.s.,s.1216.

Malatya ili maarif müdürü Salih Bey'dir.⁴⁵⁷ Merkez kazasında 125 talebeli 1 orta mektebiyle 100 talebeli bir köy yatı mektebi ve 851 talebeli muhtelif 6 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 4789 talebeli 107 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴⁵⁸

Menteşe (Muğla) maarif müdürü Fevzi Bey'dir.⁴⁵⁹ Merkezde 926-927 ders senesi zarfında 93 talebeli 1 orta mekteple 671 talebeli muhtelif 6 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında da 7350 talebeli 111 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴⁶⁰

Niğde ili maarif müdürü Hadi Bey'dir.⁴⁶¹ Niğde ve Nevşehir'de 252 talebeli 2 orta mektebiyle ve Niğde ve köylerinde 1967 talebeli muhtelif 32 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhak kazalarında da 3899 talebeli 52 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴⁶²

Van ili maarif müdürü Mevlüd Bey'dir.⁴⁶³ Merkez ve mülhakatta 6 mektep mevcut olup 417 talebesi vardır. Bu talebelerden 20'si leylidir.⁴⁶⁴

Yozgad ili maarif müdürü Şevki Bey'dir.⁴⁶⁵ Merkez kazasında 134 talebeli 1 orta mektep ile 1984 talebeli 38 ilk erkek ve kız mektebi mevcut olup bundan başka ilin mülhakatında 2112 talebeli 48 ilk erkek ve kız mektebi vardır.⁴⁶⁶

1924-1928 yılları içinde ilkokullar resmi ilk mektepler, Türk hususi ilk mektepleri, Türk hususi ekalliyet mektepleri, ecnebi mektepleri ve umum ilk mektepler olarak ayrılmıştı. Toplam sayılar açısından ilkokul sayılarını değerlendirmek gerekirse;

Resmi İlkokullar Toplamı

1923-24 yılı ilkokul sayısı: 4.894

1924-25 yılı ilkokul sayısı: 5.711

1925-26 yılı ilkokul sayısı: 5.700

---

⁴⁵⁷ A.g.s.,s.1230.

⁴⁵⁸ A.g.s.,s.1228.

⁴⁵⁹ A.g.s.,s.1250.

⁴⁶⁰ A.g.s.,s.1249.

⁴⁶¹ A.g.s.,s.1267.

⁴⁶² A.g.s.,s.1266.

⁴⁶³ A.g.s.,s.1273.

⁴⁶⁴ A.g.s.,s.1272.

⁴⁶⁵ A.g.s.,s.1285.

⁴⁶⁶ A.g.s.,s.1284.

1926-27 yılı ilkokul sayısı: 5.812

1927-28 yılı ilkokul sayısı: 5.812

1928-29 yılı ilkokul sayısı: 6.362

1923-1924 yılından 1928 yılına kadar olan 5 yıllık dönemde resmi ilkokullara 1497 adet daha eklenerek %30'luk bir artış elde edilmiştir.⁴⁶⁷ Bu dönemin koşulları içinde değerlendirildiğinde oldukça önemli bir gelişmedir.

Türk Hususi (Özel) İlkokullar Toplamı

1923-24 yılı ilkokul sayısı: --

1924-25 yılı ilkokul sayısı: 51

1925-26 yılı ilkokul sayısı: 41

1926-27 yılı ilkokul sayısı: 40

1927-28 yılı ilkokul sayısı: 42

1928-29 yılı ilkokul sayısı: 39⁴⁶⁸

Türk Hususi Ekalliyat İlk Mektepleri Toplamı

1923-24 yılı ilkokul sayısı :--

1924-25 yılı ilkokul sayısı: 138

1925-26 yılı ilkokul sayısı: 150

1926-27 yılı ilkokul sayısı: 109

1927-28 yılı ilkokul sayısı: 116

1928-29 yılı ilkokul sayısı: 117⁴⁶⁹

Ecnebi İlk Mektepleri Toplamı

1923-24 yılı ilkokul sayısı: --

1924-25 yılı ilkokul sayısı: 87

1925-26 yılı ilkokul sayısı: 84

1926-27 yılı ilkokul sayısı: 71

1927-28 yılı ilkokul sayısı: 73

1928-29 yılı ilkokul sayısı: 81⁴⁷⁰

---

⁴⁶⁷ Maarif 1923-32 İstatistikleri, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933. s..8.

⁴⁶⁸ A.g.i., s..8.

⁴⁶⁹ A.g.i., s..8.

⁴⁷⁰ A.g.i., s.9.

Türk Hususi Ekalliyet Ve Ecnebi Mektepler Toplamı

1923-24 yılı ilkokul sayısı: --
1924-25 yılı ilkokul sayısı: 276
1925-26 yılı ilkokul sayısı: 275
1926-27 yılı ilkokul sayısı: 211
1927-28 yılı ilkokul sayısı: 230
1928-29 yılı ilkokul sayısı: 236⁴⁷¹

Umum İlk Mektepler Toplamı

1923-24 yılı ilkokul sayısı: 4.894
1924- yılı ilkokul sayısı: 5.987
1925-26 yılı ilkokul sayısı: 5.975
1926-27 yılı ilkokul sayısı: 6.023
1927-28 yılı ilkokul sayısı: 6.042
1928-29 yılı ilkokul sayısı: 6.599⁴⁷²

Bu verilerden gözlemlediğimiz kadarıyla resmi ve umum ilkokullarında sayısal veriler açısından diğer ilk mekteplere oranla daha fazla bir artış olduğu gözlemlenmektedir.

2. Genel ve İl Özel İdare Bütçelerinde İlköğretime Ayrılan

Mali Kaynaklar

Cumhuriyet döneminde ilköğretimin yapı, donatım, ödenek ve aylık giderleri bütünüyle il bütçelerine bırakılmıştı. Giriş bölümünde de değindiğimiz gibi 1913 yılında yayınlanan Tedrisat-ı İbtidaiye Muvakkati(Geçici İlköğretim Kanunu) geçici tabirine rağmen 1961 yılına kadar çeşitli hükümleriyle ilköğretim konusundaki düzenlemelerde belirleyici rol oynamıştı. Cumhuriyet hükümeti ilköğretim konusunda zaman zaman denediği merkezileşme girişimlerine rağmen ilköğretim uzun zaman il özel idare bütçeleriyle idare edilmekten kurtulamamıştı.

23 Eylül 1329/1913 tarih ve 305 sayılı Tedrisat-ı İbtidaiye Muvakkatı'na kadar ilköğretim giderleri, öğrencilerden alınan ücret ve evkaf gelirlerinden evkaf-ı münderise gelirleri, bir bölgede eğer varsa avarız parasından belirli olmayan bir

---

⁴⁷¹ A.g.i., s.9.

⁴⁷² A.g.i., s.9.

hisse, hayırlı işler için vasiyet edilen paradan hisse gibi oldukça belirsiz ve düzensiz kaynaklardan sağlanmaktaydı. Tedrisat-ı İbtidaiye Muvakkati'nin kabulünden sonra ise Osmanlı Devleti'nde ilköğretim ilk defa temel bir kanuna sahip olmuştur. Bu kanunla ilköğretim zorunlu ve parasız hale getirilirken kanunun 15. maddesi ile ilköğretim masraflarının halk tarafından karşılanacağı duyurulmuştu.⁴⁷³ Bu madde hükmünden anlaşıldığına göre mektep masrafını toplama yetkisi Vilayet idare meclislerine aitti.⁴⁷⁴ Öğretmen maaşlarının ödenmesi, ilkokullarla ilgili yapı, donatım, ödenek gibi giderlerin il bütçeleri dolayısıyla halktan alınan vergilerle gerçekleştirildiğini göstermektedir.⁴⁷⁵ İl özel idareleri halktan her zaman bu vergiyi olması gerektiği gibi toplayamadığında zaman zaman çeşitli sorunlarla karşılaşılmaktaydı.

Cumhuriyet döneminde de çoğu zaman halkın tepkisine, öğretmenlerin grevlerine sebep olan bu uygulamalara I. T.B.M.M'de, 8.4.1923 tarih ve 326 sayılı İdare Vilayet Kanun ve Tedrisat-ı İbtidaiye Kararnamesi'nin Tadiline Dair Kanun'nun görüşmeleri sırasında yapılan bazı düzeltmelerle çözüm üretilmeye çalışıldı.⁴⁷⁶

Kanun tasarisının görüşmelerinde masrafın her bölgede aynı biçimde salınmadığı, özellikle de köylerde aşar vergisine bağlı olarak köylünün bundan çok ağır olarak etkilendiği belirtilmiştir.

Meclis görüşmelerinde yer yer konuyla ilgili sıkıntıların tartışıldığı gözlenmektedir. Örneğin 29 Ekim 1923 günü Urfa Mebusu Şeyh Safvet Efendi özel idarelerde [idare-i hususiye]çalışan, işinden çıkarılmış olan ya da emekliye ayrılan memur çocuklarının okul ücretlerinde %25 indirim yapılmasına dair, riyaset-i celileye bir takrir sunmuştur. Şeyh Safvet Efendi konuşmasında 1335(1919) senesinden bu yana leylî [parasız yatılı] okullarda okuyan işinden çıkarılmış ya da emekli memur çocuklarının ücretlerinde %5 indirim yapıldığını belirtip, bu sene ders yılı başlangıcı itibariyle yalnız çalışmakta olan memur çocuklarına bu indirimin

⁴⁷³ "Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkatı 23 Eylül 1329 (1913)", **Düstur**, İkinci Tertip, c.V, Madde:1, s.804-823. madde 15.

⁴⁷⁴ Işıl Çakan, "Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Yıl:1, Sayı:2 (2002), s.85-127. s. 87.

⁴⁷⁵ Bu vergi çeşitli kaynaklarda zaman zaman maarif vergisi, tedrisat-ı ibtidaiye vergisi, ilk mektep vergisi ve bazen de hisse-i maarif olarak anılmaktadır.

⁴⁷⁶ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre 2, İ:28, 7.04.1339 (1923) c.1, s.397-398.

yapıldığını söylemiş, takririni verme sebebi olarak bu durumu göstermiştir.⁴⁷⁷ Bu teklif karşısında dönemin Milli Eğitim Bakanı Adana milletvekili İsmail Safa Bey söz alarak; memur çocuklarından alınacak ücretlerin maliye bakanlığının yetkisi dahilinde olduğunu, kendisinin Maliye Bakanı ile bu meseleyi daha önce konuştuğunu Maliye Bakanı'nın da memurların ekonomik durumları hakkında aynı fikirde olup çocuklarına indirim yapılmasının bir zorunluluk olduğunu kabul ettiğini fakat Heyet-i Celileye sunulacak bir takrir sonrası ancak Maliye Bakanı'nın bu durumu onaylamasının mümkün olduğunu söylemişti. Şeyh Saffet Bey de memurların hükümetin himayesine mecbur olduğunu belirten bir konuşma daha yapmış sözleri Elaziz (Elazığ) milletvekili Hüseyin Bey tarafından kesilmişti; Hüseyin Bey; köylü çocuklarının elinde parası olduğu halde, “*okul yok, okulda yer yok, kapalıdır*” bahaneleri gösterilerek okula alınmadıklarını adeta haykırmıştı. Konuşma esnasında Şeyh Safvet'in Beyin sözünü keserek söz alan Karesi milletvekili Vehbi Bey de “*madem böyle indirim adı geçen memurlar için yapılıyor, diğer bütün memurlara da yapılmalıdır*” demiş,⁴⁷⁸ *Maliye Vekili Beyefendiye sormak lazımdır ki çocuklarımızın bir kısmına öz evlat, diğer kısmına üvey evlat muamelesi yapılmasının mantıklı bir sebebi var mıdır?* diye sözlerine devam etmiştir.⁴⁷⁹

Tedrisat-ı İbtidaiye vergisinin yoksul halk üzerindeki yükü ilk dönem yasama meclislerinin sıklıkla çözüme ulaştırabilmek amacıyla tartıştığı konular arasında yer almaktadır. İlköğretimin bir türlü çözüme kavuşamayan kaynak sorunu Maarif Vekâleti'nin davetlisi olarak Türkiye'ye gelen John Dewey'in ilk raporunda, bütçeye eklenmesi zorunlu tahsisatları ayrıntılı biçimde ele almış, ikinci raporunda ise “Muallimlerin Yetiştirilmesi ve Terfii” başlıklı bölüme öğretmenlerin maaş sorunlarına çözüm önerileri getirerek izah etmişti.⁴⁸⁰

8 Nisan 1923 tarih ve 326 sayılı İdare-i Vilayet Kanunu ilköğretim giderleri açısından şehir ve kasabaların katkısını yaygınlaştırmış olmakla beraber katkının asgari ve azami miktarlarının belirlenerek, gelir derecesi yüksek olanların maarif vergisine katkısının çok sınırlı düzeyde bırakmış olmasından halkın ve halkı temsilen mecliste bulunan milletvekillerinin şikâyetlerinin azalmasını sağlayamamıştı.

⁴⁷⁷ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre 2, İ:43, 29.10.1339 (1923) c.1, s.82.

⁴⁷⁸ **A.g.c.**, s.82.

⁴⁷⁹ **A.g.c.**, s.83.

⁴⁸⁰ “Profesör John Dövi'nin Raporu”, **M.V.M.** sayı:1 İstanbul: Matbaa-i Amire,1925., Profesör John Dövi'nin İkinci Raporu, **M.V.M.** sayı:2 İstanbul: Matbaa-i Amire,1925., John Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, M.E.B. Yay., İstanbul 1952.

Eğitim alanında merkezileşme eğilimlerinin gözlemlendiği bir dönem niteliği gösteren II.TBMM'nin faaliyette bulunduğu süreçte (1923-1927) eğitim sisteminde tek merkezli bir yapılanma benimsenecektir. Osmanlı eğitim sistemindeki çok yetki ve başlılık II. TBMM tarafından, 3 Mart 1924 tarihli Tevhidi Tedrisat Kanunu⁴⁸¹, idarei hususiyelerin darümuallimin açma yetkilerinin Maarif Vekaleti'nin yetki alanına kaydırılması⁴⁸², 20.3.1926 tarihinde Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un kabul edilerek tüm eğitim ve bilim kurumlarının Vekalet'in yetki ve sorumluluğuna bırakılması⁴⁸³ gibi uygulamalar eğitim yönetim ve denetiminin tek merkezde toplanmasını sağlama girişimleri olarak değerlendirilebilir. Bu çabalara rağmen, merkezileşme, ilköğretimin finansmanına yansımamış, özellikle de ilköğretim giderlerinin karşılanmasında merkezle yerel idareler arasındaki paylaşım geçmiş dönemde olduğu gibi sürmeye devam etmiştir⁴⁸⁴.

II. dönem TBMM'de süregiden soruna çözüm önerilerinden bir diğeri Meclis gündemine 12.4.1925 tarihinde taşınan Gaziantep mebusu Ahmet Remzi Bey'in tefsir takriri ile Kastamonu mebusu Halit Beyin teklifi olacaktır. Teklifle ilköğretim giderlerinin yalnızca eğitimden yararlananlara değil, halkın tümüne yaygınlaştırılması önerilmektedir: *“Tedrisat-ı iptidaiye vergisi yalnız mektepten istifade eden halka değil umuma teşmil edilmelidir. Bu halde verginin sikleti hafifler ve köylünün şikayetine mahal kalmaz. Mektepten istifade edemeyen köylünün bu bapta itirazı nazarı dikkate alınmamalıdır.”*⁴⁸⁵

Teklif sonucu düzenlenen 13.4.1925 tarih ve 616 sayılı Mektep Vergisi Kanunu Cumhuriyet rejiminin Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati'nden bağımsız ilk mektep vergisi kanunudur. Kanunun 2. maddesi her ferdi mektepten yararlınsın yararlanmasın bu vergiyi vermekle yükümlü kılmış, bu tarihten sonradır ki okulu olmayan köylüler de yararlanmadıkları eğitimin masraflarına ortak

⁴⁸¹ **TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II)**, C:7, İ:2 (3.3.1340), s.25-26.

⁴⁸² **TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II)**, C:2, İ:20 (17.9.1339), s.144-147, İ:28 (29.9.1339), s.375-380. Işıl Çakan, **a.g.m.**, s.102.

⁴⁸³ **TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II)**, C:23, İ:74 (20.3.1926), s.265-275. Işıl Çakan, **a.g.m.**, s.102.

⁴⁸⁴ Cumhuriyet rejiminin ilk dönemlerinde de eğitim giderlerinin finansmanı üç kaynaktan beslenmeye devam eder. Bunlar; devlet bütçesi, vakıf gelirleri ve vatandaşların eğitim için vilayet yerel meclislerine aktardıkları vergilerdir. Özellikle ikinci grupta yer alan vakıf gelirleri 1924 yılında Evkaf Vekâleti'nin kaldırılması ile birlikte eğitim için bir gelir gurubu olmaktan çıkacaktır. **TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II)** C:17, İ:95 (6.4.1341), s.112-124.ayr.bkz. Işıl Çakan, **a.g.m.**, s.103.

⁴⁸⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II)**, C:17, İ:100'ek (12.4.1341), s.35.

olmuştur. Kanun'un 4. maddesinde umumi ve hususi bütçeden maaş alanların ücretleri üzerinden yüzde bir mektep hakkı kesileceği kabul edilir. Kanunun 5. ve 6. maddelerinde ise vilayet hususi meclislerinin o bölge halkına salınacak verginin belirlenmesinde yetkili oldukları, kazalarda maarif encümenleri, vilayetlerde de ilk tedrisat meclisleri kanalıyla söz konusu verginin halkın gelir ve servet durumlarına göre dağıtılacağı hükme bağlanmıştır.⁴⁸⁶ Kanun teklifinin görüşülmesi sırasında bazı milletvekilleri tarafından arazi ve emlak, temettü, ağnam ve mahsulatı araziye vergilerine bu vergilerin %5'i kadar maarif vergisi konulması, bu yolla toprak güçlülerinden aktarılacak verginin netleştirilerek belirli bir orana bağlanması önerilmişse de, teklif dikkate alınmamış⁴⁸⁷ ve taşradaki eşraf, ağa gibi toplumsal katmanların ellerinde bulundurduğu mülk ve kazançlara bağlı belirli bir oran belirlenemediğinden, yerel güçlerin katkısı gerektiği gibi olamayacaktır.⁴⁸⁸

28 Mayıs 1925 tarihli "Mektep vergisi kanununun suret-i tatbikini gösterir talimatname" verginin niteliği hakkında bilgi sunmaktadır. Buna göre kanun Türkiye'de oturan ecnebilerin, manevi şahsiyete haiz imtiyazlı imtiyazsız Türk ve ecnebi şirketlerin de aynı şartlarla yükümlü olduklarını hükme bağlamaktadır⁴⁸⁹. Mektep vergisiyle yatılı ve yatısız açılmış veya senesi içinde açılacak ilk mekteplerin daimi ve fevkalade masraflarının karşılanmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır. Söz konusu masraflar, ilk mekteplerin kirası, tamirata kırtasiye, kitap, aydınlatma, ısıtma, öğretim araçları, hususi idarelere ait muallim meskeninin tamir ve masrafları tüm mektep hademelerinin aylıkları, kadın erkek ilk tedrisat muallimleriyle müfettişlerinin ve muallimlerin zam kanunu gereğince maaş ve fevkalade tahsisatlarıdır⁴⁹⁰, Mektep vergisinin dağıtılmasına temel olan fevkalade masraflar da talimatnamede belirlenmiştir. Bunlar; ilk mekteplerin çağdaş bir şekilde inşası, mektep binalarına gerekli arsaların istimlak bedelleri, mektep binalarına yapılacak ilaveler, ilk tedrisat derecesindeki mekteplerin mesleki sınıflarının tamamlanması

⁴⁸⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II)**, C:17, İ:100 (12.4.1341), s.274. Kanunla ilgili bazı düzenlemeler için ayr.bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II)**, İ:62 (27.1.1926), s.239.

⁴⁸⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II)**, İ:100 (12.4.1341), s.269.

⁴⁸⁸ 13.4.1925 tarih ve 616 sayılı Kanun için: **TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II)**, C:17, İ:100 (12.4.1341), s.264-271. **Düstur**, üçüncü tertip, C:6, Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1934, s.307-308. Işıl Çakan, **a.g.m.**, s.105.

⁴⁸⁹ "Mektep Vergisi Kanununun Suret-i Tatbikiyesini Gösterir Talimatname" için bakınız: **M.V.M**, Sayı: 3 (1 Temmuz 1341), s.45-51. Işıl Çakan, **a.g.m.**, s.105. madde 4,5.

⁴⁹⁰ a.g.t. madde 10.

olarak sıralanmıştır⁴⁹¹. Kanunun 4. maddesi gereğince nüfusu elli binden fazla olan yerleşim yerlerinde belediyelerin de vilayet hususi idarelerine yardım etmesi ilkesi kabul edilmiş ve bu yardım miktarının belediye ve hususi idarelerin ortaklaşa kararlarıyla belirleneceği düzenlenmiştir⁴⁹².

Maarif vergisiyle mektebi olmayan köylü bu yükümlülüğü karşılamaya zorlanırken, 27 Kânûn-ı sâni 1927 tarihinde kabul edilen Kanun'la jandarma ve küçük zabitanın mektep vergisinden muafiyeti kabul edilecek⁴⁹³, 18 Mart 1929 tarih ve 1406 sayılı Kanunla ise jandarma ve küçük zabitanaya ek olarak hava, deniz, kara kuvvetlerine mensup bireylerin de bu vergiden muafiyeti sağlanacaktır.⁴⁹⁴

İlköğretim giderlerinin karşılanmasında belirli bir ilkeye dayalı olmayan düzenleme çabaları 1927 yılına kadar sürer. 25.4.1927 tarihinde Hükümet'in 1/1163 sayılı kanun tasarısının sonuçlanıp 1130 sayılı Maarif Vergisi Hakkında Kanun'un⁴⁹⁵ kabul edilmesiyle sorun geçmiş düzenlemelere kıyasla bir ölçüde

⁴⁹¹ a.g.t. madde 11.

⁴⁹² a.g.t. madde 15.

⁴⁹³ 969 numaralı Kanun için bakınız: **Düstur**, üçüncü tertip, C:8, Ankara: Devlet Matbaası, 1946, s.80. Işıl Çakan, **a.g.m.**, s.105.

⁴⁹⁴ 18 Mart 1929 tarih ve 1406 tarihli Kanun için bakınız: **Düstur**, üçüncü tertip, C:10, Ankara: Başvekâlet Matbaası, 555. Işıl Çakan, **a.g.m.**, s.105.

⁴⁹⁵ 1 Haziran 1927 tarihinde yayınlanan Maarif Vergisi Kanunu bütün illerdeki ilkokul çağındaki çocukların talim ve terbiyeleri ve halk dersanelerinin tesisi ve yönetimi için gerekli masrafların karşılığı ilk tedrisata mahsus akarlar hasılatı ve teberru ve muavenetlerle beraber ; A- Umumi, mülhak ve hususî bütçelerden maaş, tahsisat ve ücret alanların (eytam ve eramil hariç) aldıkları mebalîğ üzerinden iki taksitte istifa edilecek yüzde birler.; B- Müsavi nisbette olmak üzere vilâyet meclisi umumilerce sayım ve kazanç vergilerine yüzde elfiye ve arazi ve musakkafat vergilerine yüzde yirmi beşe kadar tarh edilecek kesri munzamlar. Mad. 2— Birinci maddenin (b) fıkrasında gösterilen sayım ve kazanç vergilerine meclisi umumî karar ile tarh edilecek kesri munzamların nisbeti yüzde otuzu ve eylevm alınmakta olan arazi ve müsakkafat vergilerine tarh edilecek kesri munzamların nisbeti yüzde yirmiye tecavüz eylediği takdirde fazlasına ait meclisi umumi kararlar dahiliye ve maaif vekâletlerinin teklifi üzerine icra Vekilleri Heyetinin tasdikina iktiran etmek şarttır. Mad. 3— Vilâyet meclisi umumileri her sene vilâyet dahilinde açılmış veya açılacak ' ilk mekteplerin daimî ve fevkalâde masrafları yekûnuna yüzde on zam ile mecmuundan birinci maddede beyan olunan akarat ve teberruat ile (a) fıkrasında muharrer yüzde birleri tenzil ve artan masrafı (b) fıkrasındaki bilâ vasıta vergilerin vilâyet dahilindeki son senelik tahakkukatı miktarı ile nisbet ederek bu vergilere azamî (b) fıkrasındaki gösterilen miktarlara kadar zammedilmek suretile tarhi icap eden maarif vergisi miktarını tayin ve tesbit ederler. Mad. 6— Memurini maliye tarafından tahsil edilen maarif vergisi hasılatı tahsili takip eden ayın onuncu gününe kadar idarei hususiyeyi vilâyat emrine mahallî ziraat bankasına tevdi edilmek mecburidir. Bilâsebep kanunî müddeti muayyene zarfında maarif vergisini idarei hususiyeyi emrine tevdi etmeyen memurini maliyeden yüzde dokuz nisbetinde eyyamî niuteahhire faizi alınır. Mad. 7— Mülkiye ve Maliye müfettişleri ve Maarif emin ve müfettişi umumileri nizamâtı mahsusa ile muayyen salâhiyetleri dahilinde işbu kanunun tatbikatından dolayı alâkadar memurların muamelâtını tetkik ve teftiş edebilirler. Mad. 8— Dahiliye, Maliye, Maarif Vekâletlerince bu kanunun suveri tatbikiyesini mübeyyin ihzar olunacak talimatname icra Vekilleri Heyeti karaile mer'i olur. Maddeleriyle verginin toplanma usullerine açıklık getirmektedir., **Maarif: İlk Tedrisat Kanunları**, Toplayan: Muallim Ahmet Halit, İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1934, s.26.

çözüme kavuşturulur. Tasarının gerekçesinde yürürlükte olan Mektep Vergisi Kanunu'nun sakıncaları üzerinde durulur. Gerekçeye göre verginin matrahı belli değildir, vergi mükellefi tebliğden önce ne kadar vergi vereceğini bilmemekte, vergiyi tarh eden komisyonlar çoğu zaman vergiyi adil olarak dağıtmamaktadır. Bu nedenlerden ötürü vergi sürekli bir biçimde halkın yoğun şikayetini beraberinde getirmektedir. Tasarı gerekçesinde çözüm yolu halktan doğrudan doğruya alınan vergilere yapılacak ilave zamlar yolu ile katkının belirlenmesi olarak gösterilmiştir.⁴⁹⁶ Bu gerekçeler üzerine kabul edilen yeni düzenlemenin 1. maddesinde ilk eğitim masrafları için vatandaşlardan aktarılacak katkının bağlı olduğu gelir kaynakları ve bu kaynaklara bağlı olarak belirlenecek katkı payları belirlenmiştir:

1130 sayılı Kanun'a bağlı olarak salınan Maarif Vergisi'nin de ilköğretim giderleri için yeterli kaynak oluşturamaması, yeni arayışları zorlamıştır. Bütçelerinde maarif hizmetine yeterli olmayan vilayet hususi meclislerinin bu masrafa karşılık olmak üzere 19 Kânûn-ı sâni 1925 tarih ve 542 sayılı Yol Mükellefiyeti Kanunu gereğince tayin edilecek miktarın azami dört yevmiye miktarındaki kısmından oluşan vergiyi tarh etmeye mezun oldukları 26.4.1928 tarihli Kanun'la kabul edilir. Bu vergiyi bedenen ödemek isteyen mükelleflerin mektep inşaatında çalışarak da katkı sağlayabilecekleri hükme bağlanır.

Maarif Vergisi çeşitli aşamalardan geçtikten sonra IV. Dönem TBMM tarafından kabul edilen 1454 sayılı Kanun'la müstakil bir vergi gurubu olmaktan çıkarılmıştır. Kanun'la vasıtasız vergilerle bu vergiler üzerine konulan ilave zamların (munzam kesirlerin) birleştirilmesi ve oranlarının belirlenmesi usulü kabul edilmiş, müsakkafat, arazi, kazanç ve sayım vergilerine ilave zamlar yapılması yöntemi bırakılarak bu vergilerden maarif hissesi ayrılacağı kabul edilmiştir. Kanun'la müsakkafat, arazi vergisi, kazanç vergisi, ve sayım vergilerinin her birinden vilayetlere, hususi idarelere ve maarife ayrılacak hisseler belirlenmiştir. Müsakkafat vergisinden %15, arazi vergisinden %19, kazanç vergisinden %28, sayım vergilerinden de koyun keçi, eşek için %25, tiftik keçisi için %21, deve, manda, inek öküz, at – kısırak – katır için %32, domuz için %28 maarif hissesi ayrılacağı

---

⁴⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi (Devre II), C:33, İ:76 (18.6.1927), s.142-143. Işıl Çakan, a.g.m., s.105.

öngörölmüştür⁴⁹⁷. Vilayet hususi idarelerinin müstakil vergi salma yetkisinin kaldırılmış olduğu 709 sayılı “Maarif Vergisi kanununun 5 inci maddesinin mülga olduğu hakkında Heyeti umumiye Kararı” ile de ayrıca belgelenmiş, vasıtasız vergilere munzam kesirlerin tevhit ve nisbetlerin tadiline dair olan 1454 sayılı Kanunla 1130 sayılı Maarif Vergisi Kanununun 1., 2., 4., maddeleri ilga edildiğinden hususi idarelerin müstakil vergi salma yetkisinin kalktığı duyurularak, vergilerden belirli oranda maarif hissesi ayrılacağı karara bağlanmıştır⁴⁹⁸.

---

⁴⁹⁷ 18 Mayıs 1929 tarih ve 1454 sayılı kanun için: **Düstur**, üçüncü tertip, C:10, Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1934, 1160-1166. Işıl Çakan, **a.g.m.**, s.107. Başmuallimlere verilen makam ücretinden yalnız yüzde üç kazanç vergisi ile yüzde bir tedrisat vergisi kesileceği ve alelumum muallimlere tazminat mukabilinde ita edilen mesken bedellerinden hiçbir tevkifat icra edilmeyeceğini tebliğ edilmişti. Baş muallimlerin ücretinden yapılacak kat’ıyyat ve mesken bedelinden tevkifat alınmayacağı hakkında(11/4/926), **M.V.T.M.**,sayı :4 15 Mayıs 1926 s.11.

⁴⁹⁸ 7 Mayıs 1932 tarih ve 709 sayılı “Maarif Vergisi Kanununun 5’inci maddesinin mülga olduğu hakkında Heyeti Umumiye kararı” için bakınız: **Düstur**, üçüncü tertip, C:13, Ankara: Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, 1932, s.305. Işıl Çakan, **a.g.m.**, s.107.

İKİNCİ BÖLÜM

TEVHİD-İ TEDRİSAT'TAN HARF İNKILABI'NA İLKÖĞRETİMDE YASAL DÜZENLEMELER ve MÜFREDAT PROGRAMLARI

A. İlköğretimi Düzenleyen Yasalar

1- Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve İlköğretim

Eğitim alanında gerçekleştirilen önemli reformlardan birisi de “Tevhid-i Tedrisat”¹ Kanunu’nun yürürlüğe konulması olmuştur. Bu kanunla Türkiye içindeki bütün bilim ve eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır; Şeriye ve Evkaf Bakanlığı ve özel vakıfların yönettiği bütün medreseler ve okullar Millî Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Bu kanunla yüzyıllar boyu din eğitimi veren medreseler kaldırmış oldu. Şeriye Bakanlığı tarafından yönetilen Darülhilafe medreseleri, Milli Eğitim Bakanlığına devredilince, bunlar dini görevleri yönetecek kişileri yetiştirmek üzere İmam Hatip Okulları haline getirilmiştir.²

2 Mart 1924 günü Cumhuriyet Halk Fırkası Meclis Grubu’nda görüşülen üç yasa tasarısı, ertesi günkü genel kurulda kabul edildi. Birbiriyle ilgili ve bağlantılı bu yasalar, sonraki devrim yasalarının da temelini oluşturdu. Bunlar, Halifeliğin kaldırılması, Osmanlı Hanedanı’nın yurtdışına çıkartılması, Şer’iye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanun’larıydı.

Saruhan (Manisa) milletvekili Vâsıf Bey (Çınar) ve 57 arkadaşının önerdiği Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun gerekçesi özetle şöyleydi: “*Bir devletin genel eğitim siyasetinde, milletin düşünce ve duygu bakımından birliğini sağlamak gereklidir ve bu da öğretim birliği ile olur. Tanzimat’ın ilan edildiği sıralarda öğretim birliğine geçilmek istenmişse de başarılı olunamamış, bilakis bir ikilik ortaya çıkmıştır. Bu ikilik eğitim ve öğretim birliği bakımından birçok kötü ve sakıncalı sonuçlar doğurmuş, iki türlü eğitimle memlekette iki tip insan yetişmeye başlamıştır. Önerimiz kabul edildiğinde, Türkiye*

¹ Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Kanunun numarası: 430, Kabul Tarihi: 3/III/1340, Neşir Tarihi: 29/IV/1340, Resmi Gazete No. 1-78, Bulunduğu Düstur: 5/667, Tevhid-i Tedrisat Kanunu Sureti, **B.C.A.**, 20/4/1924, 51..00/3.27.2., Medreselerin kapatılması nedeniyle Tevhid-i Tedrisat esasına göre tatbik edilmesi gerekli maddeleri sıralayan genelge için bkz. **B.C.A.**,15/3/1924, 51..0.0.0/2.1..31.

² Reşat Özalp, Aydoğın Ataüinal, **Milli Eğitimde Kongreler ve Şurular, Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Ankara, M.E.B., 1983, s.114.

*Cumhuriyeti dahilindeki bütün eğitim kurumlarının tek mercii Maarif Vekâleti olacaktır. Böylece bütün eğitim kurumlarında, Cumhuriyetin irfan siyaseti, ortak bir eğitim yolu izlenecektir.*³ Yasanın temel amacı ilk, orta ve lise düzeylerinde, yeni kuşaklara ortak bir millî kültür vermek, kuşakları farklı akımların, görüşlerin, maksatlı yetiştirme ve koşullandırma emellerinden uzak tutmaktı. Bu da ancak, tüm okulların Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanması ile sağlam bir güvenceye kavuşturulabilirdi. İlk anda askerî ortaokullar ve liseler de Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Askeri okulların bile Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmasındaki amaç da aynı yolu izlemesi olanaksız medreselerin kendiliklerinden kapanmasını sağlamaktı. Ancak, bir yıl sonra Harp Okulu ve diğer askerî okulların yönetimi Milli Savunma Bakanlığı'na bırakıldı. 1925'e kadar medreselerin tamamı resmen kapandı. İstanbul Dârülfünûnu ile yüksek öğretim veren diğer okullar (ilahiyat dışında) yasa kapsamına alınmamıştı. Kanun'un 4. maddesi modern anlamda ve üniversite bünyesinde İlahiyat Fakültesi ile imam ve hatip yetiştirecek orta düzeyde okullar açılmasına izin vermekteydi.⁴

Kanunun kabulünden bir ay öncesine kadar Meclis'te öğretim birliğinin gerçekleştirilmesinin aciliyeti üzerine konuşmalar sürmekteydi, bütçe görüşmeleri esnasında eğitime ayrılan payın azlığından yakınan Kazım Vehbi Bey öğretimde birliğin bir an önce sağlanmasının önemini dile getirdiği konuşmasında milletvekillerine şöyle seslenmişti;

“...Maarif Vekâleti'ne soruyorum. Ne zaman memleketteki maarifi umumiyenin yegâne mercii olduğunu idrak edecek, terbiye-i umumiyenin ittiratını, insicamını[düzen, sıra]temin ile tevhidî tedrisata ne vakit muvaffak olacak ve ne vakit bu memleket vahdeti terbiye alacak, ne zaman bu memleketin evlâdı kudsi ve müşterek mefhumlar etrafında aynı suretle düşünecek, aynı suretle yürekleri çarpacak? Ne zaman, ne zaman? Sual ediyorum. Sonra efendiler, maarif bütçesi hakkında idare-i kelâm ederken intiharlardan da bahsedeceğim. Vaka bunun ile Maarif Vekâleti arasında defaten bir münasebet görülmez. Fakat hakikatte çok münasebet vardır. “Efendiler, nasıl oluyor ki İstanbul gibi iki namütenahi maviliğin arasında ahzı mevki eden ve bütün mahasini tabiatıyla insana ölümü unutturan ve âdeta insanı zorla yaşatan bir mevkide mütemadiyen intihar oluyor. Sebebi nedir, sefalet mi? Hayır efendiler; eğer sefalet olsa idi tarihin en uzak zamanlarından beri mütemadiyen sademata mâruz kalan Van'da, Bitlis'te, Diyarıbekir'de, Kastamonu'da ferdi

³ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, İ:2, 3.3.1340(1924), c.1, s.17-27.,Türkiye'yi Laikleştiren Yasalar 3 Mart 1924 tarihli Meclis Müzakereleri ve Kararları, haz.ve sadeleştiren, Reşat Genç, Ankara, ATAM, 1998.s. 18-28.

⁴ **Tevhid-i Terisat Kanunu**, madde 4.

afերidenin kalmaması lâzımdır. Binaenaleyh sefalet değildir. Bunun sebebi şudur: Son zamanlarda ulûmu müsbitenin telkinatı, Garbtan alınan yarım yanlış fikirler telâkkileri, mânevi hislerimizi sarsmış ve onun yerine kutsi bir mefkûre ikame edememiş, gençler için bir zabıtai vicdaniye temin eylememiştir.⁵ Efendiler, mücadeleli hayatta kazanmak için insanlara bir destek lâzımdır. Bu destek din hissinde, milliyet hissinde, vatan aşkında veyahut bir madde aşkında olsun her halde ne olursa olsun bir destek lâzımdır. Maarife şimdi bütün serzenişlerimize sebep olan ve İstanbul'un aşk ve hava içinde çırpınan ademperest gençlerine tavsiye ediyorum ve diyorum ki efendiler, utanın, Yunan şeklinde üzerine savlet eden ölümü, tardededen bu mert, bu metin Anadolu size bir hayat temin ettiği halde; siz bu hayattan istifade edemeyip âciz, miskin ölüyorsunuz, utanın; utanın diyorum. Sonra Maarif Vekâleti'ne soruyorum, tarih huzurunda soruyorum ve diyorum ki, sen bu memleketin evlâdına bir mefkûre vermek için ne gibi tedabir aldın, ne yaptın? Tedrisat programlarını ne suretle ihzar ediyorsun? Bu gidiş, gidiş değildir, bu memlekette muhakkak bir zabıtai mâneviye lâzımdır ve bu zabıtai mâneviyeyi Maarif Vekâleti verecektir. Maarif Vekâleti taşralarda ne yapıyor, taşralarda maarif var mıdır? Heyhat! Heyhat ki yoktur. Evet bilirim; Maarif Vekâleti'nin bütçemizde idadi namını taşıyan birkaç müessesesi mevcuttur. Fakat bunların talebesinden ziyade muallimi vardır. Efendiler, bu memlekette Emrullah Efendi merhumun tahlil ettiği bir tûba ağacı vardır. O ağaç kurumuştur. O mübarek şecerei uhreviye bu fani topraklarda yaşamaz.” Sözlerine devam eden Kazım Vehbi Bey, “Cumhuriyet İdaresi'nin âtisini temin etmek için, halkımıza vazaiî medeniye ve insaniyeyi talim etmek için tahsili iptidaiyi tamimi etmek lâzımdır. Biz tahsili iptida-i kurtaracaktır. Bu memleketin ekseriyeti kesif bir cehil içinde iken, bu memleketin ekseriyeti en basit ve en iptidai vazaiî diniye ve milliyesini bilmezken, bu memleketin efradı[bireyler] intihap[seçim] sandığı başında ne için ve kim için rey verdiğini anlamazken efendiler, bu memleketin Darülfunun'da okunan elsine-i saniye dersinin hiçbir faydası yoktur. Hatimeî mâruzatım olarak şurasını da arz edeyim ki Maarif Vekâleti mutlaka tedrisatı tevhit e taşra maarifini ıslah etmeli ve muntazam sây programıyla bu gayeye doğru ilerlemelidir.” demişti.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü her kesimde olumlu karşılanmamış özellikle medreselerin kapatılacak olması bazı kesimlerin eleştirilerine sebep olmuştu. Kanuna gelen eleştirilerle ilgili dönemin Başbakanı İsmet İnönü 1925'te, Muallimler Birliği'nde öğretmenlere şunları söylemişti; “...Tevhid-i Tedrisat'ın bazılarınca kötü yorumlanacağını ve öncülük edenlerin dinsizlikle suçlanacaklarını, doğrurabileceği sonuçları biliyorduk. Bir takım ıslah önerileriyle eski kurumların yaşatılmasını isteyenler de mutlaka çıkacaktı. Fakat Meclis, kararını verdi. Yavaş yavaş varılacak bir sonuca ivedilikle ulaşmak, devrim yapmaktır. Ve gördük ki bütün ileri dün-

⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, İ:109, 23.2.1340 (1924), c.1, s.264.

yanın yolu aynıdır. Uygarlığı yakalayanlar hep bu yoldan yürümüşlerdir. Tevhid-i Tedrisat, ülkenin bütüin hayatında fikrî, fennî, ekonomik ve sosyal alanlarda başlıca temeldir. Yaptığımız işi, dine aykırı görmek, yapılan işi görmemektir. Bunun dinsizlikle hiçbir ilişkisi yoktur. Bu sistemde başarılı olalım, on yıl azimle yürüyelim, şimdi bize karşı olanlar, din adına endişe duyanlar göreceklendir ki Müslümanlığın asıl en temiz, en saf, en hakiki şekli bizde yaşanacaktır... O noktaya varıncaya kadar, biz bu gerçeği kanunla ve cebren telkine ve uygulamaya devam edeceğiz... Hedefe varmak için her cahilane itiraz ve girişim önlenecektir. (...)⁶

Antalya milletvekili Hoca Rasih Efendi kendisiyle yapılan bir mülakatta Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun uygulanışı, İlahiyat Fakültesi ve kapatılan medreselerle ilgili fikirlerini açıklamıştı. Hoca Rasih Efendi Tevhid-i Tedrisat Kanununun amacı hakkında şunları söylemekteydi;

“-Tevhid-i Tedrisat, ilga-yı tedrisat demek değildir. Kanunun sarahati de bunu müeyyedir. Büyük Millet Meclisi'nce yapılan şey terbiyenin tevhidi için idarede vahdeti temindir. Bu idare tedrisat birliği temin olunurken hiçbir vakit düşünülemez. Çünkü bu hususta milletimizin ihtiyacını temin edecek müesseselerin idamesi zarureti vardır. Kanunun, milletimizin ihtiyacını temin edecek bir surette tatbik edilmemesi birçok yerlerden şikayeti mucip olmaktadır. Esasen tali kısımları ve muntazam program ve nizamnamesiyle liseler derecesinde fünunu da havi bulunan (Darü'l-Hilafe) medaris şubeleri namı altındaki müessesatı lağvetmek İlahiyat Fakültesini talebesiz bırakmak demektir. Aynı hata askeri idadilerin liselere tahvilinde de vaki olmuştur. Bir fark varsa o da bu liselerin evvelce mevcut müdür ve muallimlerinin idaresinde bugün aynen muhafaza-i mevcudiyet etmeleridir. Darü'l-Hilafeler ise tamamen ortadan kalkmıştır. Arada bu fark mevcut olmakla beraber mekteb-i harbiyenin dahi bugün mevcut liselerdeki talebeyi aldıktan sonra liselerden ihtiyaca kafi ve muvafık talebe alabileceğine yahut bulabileceğine kani değilim. Onun için İlahiyat Fakültesiyle mekteb-i harbiye sınıflarının üç sene sonra boş kalmaması için İlahiyat idadilerinin ve askeri idadilerin vaziyet-i sabikalarıyla muhafazaları zarureti vardır.⁷ Mevcut programıyla İlahiyat Fakültesi, farz-ı muhal olarak, talebe bulsa bile ihtiyaca kafi din alimleri yetiştiremeyecek bir vaziyettedir. Bugünkü talebesi Süleymaniye, Sahn Medreselerinden, Medresetü'l-İrşad'dan, Darü'l-Hilafelerin kısm-ı sanisini ikmal etmiş efendilerden mürekkep olduğu için belki bu efendiler İlahiyat Fakültesi'nden matlub olan faideyi temin edecek sıfat ve salahiyetle neşet edebilirler. Fakat İlahiyat idadileri açılmazsa

⁶ İsmet Paşa Hazretlerinin Nutukları”, **Muallimler Birliği**, sene: 1 sayı: 4 Teşrin-i evvel, İstanbul : Yeni Matbaa, 1341, s.146-155.

⁷ y.y.,Tevhid-i Tedrisat: Kanunun Tarz-ı Tatbiki Hakkında Antalya Mebusu Hoca Rasih Efendi Hazretleriyle Mülakat, **Sebilürreşad** Sayı: 604 12 Haziran 1340 Cilt 24 Sayfa: 89-90

ve fakültenin programı bu şubenin muhtevi bulunduğu ilimlerin yalnız tarihini değil, bu mesleğe lazım olan ilimleri havi olarak tanzim edilmezse bu fakülte milletin bu husustaki ihtiyacını temin edecek vaziyette olmayacaktır. Şu izahatım, bugünkü İlahiyat Fakültesi'nin vaziyetini tavzih etmektedir. Mevcut vaziyetin tevhid-i tedrisat kanunuyla gayr-i kabil-i telif olduğuna da kaniim. Böyle ihtiyaca gayr-i kafi, iki sene sonra talebesiz kalacak bir müesseseyi meclis-i alinin de hüsn-i telakki edeceğine kail değilim.⁸

Hoca Rasih Efendi sözlerine Konya'daki Medreset-ül Huffaz'ın kapatılmasıyla ilgili olarak devam etmişti;

“...Hala idrak edemediğimiz bir zihniyetle mülhakatta bu gibi bazı hatalar vaki olduğunu işitiyoruz. Bu hareketler vekaletin bir emriyle mi oluyor, yoksa işgüzar görünmek isteyen bazı memurların yaptığı hareketlerden mi ibarettir? Henüz bu ciheti tahkik edemedim. Mesela Konya'da böyle bir vaka söylenildiği gibi aynı vakanın Maraş'ta dahi hıfza çalışmakta olan iki âmâyaya karşı cereyan ettiğini ve maarif müdürünün bunları okutmakta olan hoca efendiden davacı olduğunu işittim. Adapazarı'nda dahi tedrisat-ı ibtidaiye müfettişinin müftü efendinin bir medrese derununda bulunan fetvahanede ikametine müsaade ettiğini ve bunun için kendisine vesika verdiğini haber aldım. Müftü efendiler, malum olduğu üzere, buldukları dairelerde bu devletin rüesa-yı memuriyetindendirler. Eğer hakikaten Adapazarı maarif müfettişi böyle bir vesika ile müftü efendiye hakk-ı ikamet bahşetmiş ise temsil ettiği maarif vekilini ağır bir hicap altında bırakacaktır, zannederim.”⁹

Tevhid-i Tedrisat Kanunu öncesinde camilerde öğretmenliklerini sürdürürken kanunun kabulü sonrasında Milli Eğitim Bakanlığı'na geçen öğretmenlerin camilerdeki hizmet sürelerinin terfi ve emekliliklerine etki etmeyeceğine dair bir tamim yayınlanmıştı bu tamimde konu şöyle izah edilmekteydi; “Sicil ve memurin müdürlüğünün, cami müderrisliklerinde bulunmuş olan muallimlerin bu hizmetlerinin hizmet-i maarife dahil edilmesi ve binaen aleyh hizmet-i maarife duhullerinin o zamandan itibar olunması hususunda tereddüt hasıl olduğundan keyfiyetin tezekkürüyle bir karara rabtına dair 3-2-926 tarih ve 679 numaralı müzekkeresi okundu. Cami müderrisliklerinde hizmeti sebk eden muallimlerin bu hizmetlerinin maarifteki hizmetlerine dahil edilmesi muvafık görülmemiştir.”¹⁰

⁸ A.g.m., 89.

⁹ A.g.m., 90.

¹⁰ M.V.T.M., sayı : 2 15 Mart 1926 s.42.

2- Maarif Teşkilatına Dair Kanun ve İlköğretim

1926 yılında eğitim teşkilatının idari yapılanmasını düzenleyen “Maarif Teşkilâtına Dair Kanun” yayınlandı.¹¹ Kanunun T.B.M.M. tarafından kabulü öncesinde Atatürk 1 Kasım 1926 günü Meclis açılış konuşmasında kanunun kabul edilmesinin Türk eğitim tarihine olan katkılarıyla ilgili olarak şunları söylemişti; “*Bu sene ihdas ve mevkiî tatbika vazolunan maarif eminleri teşkilâtının pek nafi olacağını ümid etmekteyim. Alelumum maarif müessesatında mütehasıslardan istifade etmek hususuna gelecek seneler dahi, daha vâsi mikyasta devam olunmak musibolur. Maarif-i Umumiye Kanunu Lâyihası, bu sene, Meclisi âliye takdim olunacaktır. Aza-yi Kiram; siyaset-i hariciyemiz, öteden beri takip ettiğimiz, sulh ve müsalemet hattı aslisinde müspet neticelerle inkişaf etmektedir.*”¹²

Eğitimle ilgili pek çok konuyu düzenleyen Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati'nin bazı maddelerinin tadil edilerek varlığını sürdürmesine rağmen Cumhuriyet dönemi eğitim sistemini genel anlamda düzenleyen bu kanun, Milli Eğitim Bakanlığı ve diğer bir bakanlık tarafından açılmış veya gerekli olduğu takdirde açılacak olan okullarla, bütün özel okulların derecelerinin tayininin Milli Eğitim Bakanlığı'na ait olduğunu belirlemişti.¹³ Böylece Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile sağlanan okulların denetim ve yönetiminin yalnızca Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmesi bu yasa maddesiyle yinelenmiş ve genişletilmiş olmaktadır. Kanunun dördüncü maddesi ile de Türkiye'de hiçbir okulun Milli Eğitim Bakanlığının ruhsat ve muvafakati olmaksızın açılmayacağı yasal bir zorunluluk haline getirilmişti.¹⁴

Kanunda ilköğretimle ilgili olarak, ilkokul öğretmen ve müfettişlerinin maaşları¹⁵, ilkokul öğretmenlerinin tayinleri¹⁶, yeni öğretmen olacaklara elbise ve teçhizat bedeli olarak bir defaya mahsus verilecek para¹⁷, eğitim durumlarıyla ilgili

¹¹ **Maarif Teşkilatına Dair Kanun**, Kanunun numarası : 789, Kabul Tarihi: 22/III/926, Neşir Tarihi: 3/IV/926, Res.Ga.No :- 338, Bulunduğu Düstur:- 7/1085, **a.g.k.**, için ayr.bkz. Maarif Teşkilatına Dair Kanun, **Maarifle İlgili Kanunlar**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940. s.19-24.

¹² İkinci Dönem Dördüncü Toplanma Yılı Açarken 1 Kasım 1926, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I**, Ankara, ATAM, 1997, s.366.

¹³ **A.g.k.**, madde:3.

¹⁴ **A.g.k.**, madde:4

¹⁵ **A.g.k.**, madde:11,13

¹⁶ **A.g.k.**, madde:16.

¹⁷ **A.g.k.**, madde:23.

bazı kararlar¹⁸ ve kanunun sekizinci maddesiyle yatılı ilk öğretmen okulunda okuyan öğretmenlerin bir buçuk yıl zorunlu hizmete tabi tutulmaları kararlaştırılmıştı.¹⁹

Kanuna göre, ilk mektepler gündüz ve yatı şehir, kasaba ve köy okulları olarak belirlendi. Gündüz ilkokullarının gelirleri il özel idare bütçelerine bırakıldı. Şehir ve kasaba yatılı okullarının ise muhtaç ve kimsesiz çocuklara mahsus olarak Maarif Vekâleti tarafından açılacağı maddeleştirildi. Bunun yanı sıra eğer mahalli idareler ve belediyeler gereken şartları yerine getirebiliyorsa onların da ilkokul açabileceği kanun hükmüne bağlandı. Yatılı köy okullarının okul olmayan köylerdeki çocuklar için olduğu belirtilirken bu okulların genel ve il özel idare bütçeleriyle yönetilebileceği vurgulandı. Bu okulların eğitim süresi 3 yıl olarak belirlendi. Bütün köy okullarının idare ve talim heyetleri, köy çocuklarını köy hayatından ayırmayacak bir talim ve terbiye programı uygulamak zorunda bırakıldı.²⁰

Kanunun uygulamada anlaşılmayan bazı konularına açıklık getirebilmek amacıyla aynı gün kanuna ek bir “izahname” yayınlandı.²¹ Bu açıklayıcı metinde ilkokul öğretmenlerinin alacakları kıdem zamları²², ilköğretim müfettişlerinin maaşları²³ ve alacakları sükna bedeli²⁴, maarif vergisi kanunuyla²⁵ ilgili bazı düzenlemeler gibi konulara açıklık getirmekteydi.

Muallimler Birliği’nde yayınlanan Maarif Teşkilatına Dair Kanun’a ilişkin görüşlerin yer aldığı yazıda kanunla alınan önemli kararlar ve getirdiği faydalar şu şekilde izah edilmekteydi: “... Bizde maarif; nihayet talim ve terbiye namına kurulan pek eski bir makinenin zaman ve fırsat buldukça biraz düzeltilerek işletilmesine çalışmaktan ibaretti. Vekaletin şubat idaresi (muamelat-ı ruz merre) terkibiyle ifadesi mutad olan kağıt işleriyle uğraşmaktan tedarik tarzlarının ve mekteplerin ıslahını düşünmeğe ve terbiyeye ait esaslı mukarrerat ittihazına vakit bulamıyordu. Muvakkat bazı heyetlerin bu cihetlere dair kararları ise lüzumu olan semereyi veremiyordu. Çünkü vekalet münhasıran (talim ve terbiye) işleriyle uğraşacak, dimağ mesabesinde bulunan mütehasıs bir heyetten mahrumdu.

---

¹⁸ A.g.k., madde:7,8.

¹⁹ A.g.k., madde:8.

²⁰ A.g.k., madde: 5.

²¹ 22 Mart 926 tarihli maarif teşkilatına dair kanuna ilave olunan izahname, M.V.T.M.,sayı :5 15 Haziran 1926 s.7-9. s.7, İzahnamenin tam metin transkripsiyonu için bkz. Ek: 4.

²² A.g.i., madde:1,8.

²³ A.g.i., madde:4.

²⁴ A.g.i., madde:3.

²⁵ A.g.i., madde:6.

... Her bulunduğu makamda inkılapçılığı ve yorulmak bilmez faaliyeti ile temayüz eden genç Maarif Vekilimiz Necati Beyefendi, yukarıda arz etmek istediğimiz çok canlı ve esaslı noktalara hemen temas kıyasetini göstererek milli meclisimize Maarif teşkilatına dair kanunu getirdi ve kabul edildi. Sütun-ı mahsusumuza aynen geçirdiğimiz bu kanun, maarif hayatında bir dönüm noktası teşkil edecek kadar mühimdir. Bu kanunun ahkamından başlıca şu semereler elde edilir:

1- Cehille mübareze eden maarif ordusunun erkan-ı harbiyesi demek olan (talim ve terbiye heyeti). [Heyet teşekkül etmiştir. Program ve kitap işleriyle meşgul olmaktadır. Bilhassa ilk mekteplerin programları yeniden tetkik edilmekte olduğu gibi belli başlı memleketlerin ilk mektep programları tercüme ettirilerek onlarla mukayese olunmaktadır. Heyet bu mesaisini ikmal ederek bu sene-i dersiyeye zarfında bir müfredat programı ihzarı için azami çalışmaktadır. Heyet müfredat programına uygun mektep kitapları hazırlatacaktır. Birçok memleketlerin mektep kitapları tetkik olunmaktadır.]

2- Birkaç vilayetten terekkiüp etmek üzere ayrılacak mıntikalarda maarif eminlerinin maarif işlerini tedvîr ve tanzim etmesidir. [Henüz mıntikalar ayrılmamış, maarif eminleri tayin olunmamıştır.]

3- Sevgili dilimizi ıslah ve bir Türk Kamusu vücuda getirmek için Dil Heyeti. [Bu hususa haklı olarak çok ehemmiyet verilmektedir, heyet hazırandan itibaren teşkil olunacaktır.]

4- Memleketin muhtaç olduğu daha fazla miktarda muallimleri, bilhassa köy muallimlerini yetiştirmek. Gündüz, yatı, şehir, köy mekteplerine hangi talebenin alınacağı tespit. Öksüz diye elemli bir sınıf teşkil eden yavruların istikbalini temin ve saire..[Bu cihetler için henüz çalışmak devresi içindeyiz.]

Bunlardan başka şu cihetler de şayan-ı kayddır:

1- Üç aylık bütçe ile vekalet teşkilatı tevsi ve takviye olunmuştur. Hars müdüriyet-i umumiyesinde kütüphaneler, müzeler ve sanayi-i nefise şubeleri teşkil edilmiştir. Yüksek tedrisat dairesiyle hıfzıssıhha, inşaat daireleri.

2- Rusya'ya tetkikat icrası için bir heyet gidecek, maarif sahasında inkılaplar yapmış olan bu memleketin maarif teşkilatını yakından görmek çok faideli olacaktır. Heyet halk mektepleri ve halk terbiyesiyle meşgul teşkilatı tetkik edecektir.

3- Bir (mektepe müzesi) vekalet merbut olarak teşkil edilmektedir. Bu müzeye mekteplerde kullanılan alat ve edevat-ı tedrisiyenin bir numunesi konulacağı gibi şimdiye kadar mekteplerimizde kullanılmış olan levazım-ı dersiyeye de teşhir edilecektir.

4- Maarif Vekaleti muallimlerin mesleki malumatını tezyit için sık sık kurslar açmak niyetindedir. Bu kurslara devam edecek olan muallimlere mesleğin en yeni cereyanları telkin edilecek ve faydeli münakaşalar yapılarak takip edilmesi icap eden en muvafık ve en doğru terdis ve terbiye usulleri tayin edilecektir.”

Yazar, sözlerini böyle bir kanunu hazırlaması ve uygulaması dolayısıyla Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey’e teşekkür ederek bitirmişti.²⁶ Kanunun kabulünün hemen ardından muallim birliklerinin Mustafa Necati’ye teşekkür telgrafları ve bakanın da tebrikleri kabul mesajları dergilerde yayınlanmaya başlamıştı.²⁷

Valilik ve müdürlüklere ayrı ayrı gönderilen tamimlerle daha önce genel bütçeden idare edilen köy yatı mekteplerinin idarelerinin il özel idarelerine devr edileceği bu nedenle bakanlık bütçesinden bu sene köy yatı mektepleri için bütçe ayrılmayacağı bildirilmişti.²⁸

3- Harf İnkılâbının İlköğretime Etkisi

Milli kültür birliğinin sağlanması, okur-yazar ve eğitimli bir Türk toplumunu yaratabilmek ve eğitimi yaygınlaştırmak amacı ile 1 Kasım 1928 gün ve 1353 sayılı 11 maddelik kanun ile yeni Türk alfabesi kabul edildi.²⁹ Böylece okur-yazar oranında artış hızlandırıldı, dilde yabancılaşma kaldırıldı ve bu sayede anlamada kolaylık sağlanmış oldu.

Alfabenin değiştirilmesi konusunda tartışmalar oldukça eskiye uzanmakla beraber II. Meşrutiyet döneminde daha bir yoğunlaşmıştı. Hüseyin Cahit Yalçın, Kılıçzâde Hakkı, Abdullah Cevdet, Celâl Nuri gibi şahsiyetlerin konuyla ilgili tartışmaları dönemin basınında sürmekteydi. Ziya Gökalp ve arkadaşları da konuyla yakından ilgilenmişler alfabe değişikliği ve dilde sadeleşme üzerine pek çok makaleler yazmışlardı. Kamus-ı Türki’yi hazırlayan Şemsettin Sami’nin de Latin

²⁶ A.g.m., s. 388.

²⁷ Örnekler için bkz. **Muallimler Birliği**, sene: 1, sayı: 9. Mart 1926 Yeni Matbaa. s. 389.

²⁸ “Köy yatı mekteplerinin idare-i hususiyelere devri hakkında” **M.V.T.M.**, sayı :11 15 Kanun-ı evvel 1926 s.40-41.

²⁹ **Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun**, Kanun No: 1353, Neşri Tarihi: 3 Teşrin-i sani 1928., Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanunun Esbabı Mucibe Layihası, **M.V.M.**, sayı: 17, İstanbul, Devlet Matbaası, 1929.s.36-37., Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun, **Maarifle İlgili Kanunlar**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940. s.17-18.

harflerine geçilmesi konusunda düşünceleri vardı.³⁰ Enver Paşa (1881-1922)'nın ayrıık harflerle yazı yazma denemesinde bulunmuş ordu alfabesi de denilen bu kelimeleri ayrı ayrı harflerden oluşturup yazmak yöntemini bir süre uygulamış, sonunda yetersiz bulmuştu.

Atatürk'ün henüz Harp Okulunda iken yazının değiştirilmesine dair görüşleri oluşmaya başlamıştı. Erzurum Kongresi arifesinde Mazhar Müfid Kansu'ya yazdırdığı notlar 1919'da konuyla ilgili görüşleri olduğunu göstermekteydi. 1922 yılında Adnan Adıvar'a(1882-1955) da konuyla ilgili bazı düşüncelerini açıklamıştı. Kâzım Karabekir Paşa (1882-1948), 1924 başlarında İzmir'de, İktisat Kongresinde Lâtin harflerinin kabul edilemeyeceğini savunduğu zaman, esaslı bir tepki ile karşılaşmamıştı.³¹ 1926 yılında ise Bakü'de toplanan Birinci Milletlerarası Türkoloji kongresinde Latin harflerinin gerekliliği üzerinde yapılan çalışmalarla ilgili Türkiye'de bir takım görüşlerin basında yer almasına sebep olduysa da belirli bir sonuca götürmeğe etken olmamıştı.³²

Latin harflerinin kabulü 1925-28 arasında tüm üç yıl boyunca tartışılmış, karşıt görüşler, siyasi kadroları, basını, aydınları sürekli meşgul etmişti. Haziran 1928'de Ankara'da Maarif Vekâleti'nde toplanan, Ahmed Cevat, İbrahim Necmi Dilmen, Ragıp Hulusi, Falih Rıfki Atay gibi önemli isimlerin yer aldığı Türk Dil Encümeni bir ayda öğrenilebilecek, biçimleri ve seslendirilmeleri kolay bir “gramer layihası” (dilbilgisi önergesi) hazırladı. Bu rapordan başka okullar için ayrı, halk için ayrı alfabeler de yapıldı.

Kanunun kabulünün ardından çok hızlı bir şekilde halkın yeni alfabeyi bir an önce öğrenebilmesi amacıyla Maarif Vekaleti faaliyetlere başladı. Türk Harf inkılâbının halk arasında yaygınlaştırılabilmesi amacıyla, Türk harflerini öğrenmek isteyen kadın erkek halkın istifadesine tahsis etmiş her yerde kurslar açmıştı. Türk harflerinin ülke genelinde çabuk ve doğru yayılmasını yerine getirmek için bir milyon alfabe kitabı basılarak ücretsiz halka dağıtılmış, öğretmenler ve Devlet kurumları için on beş bin imlâ lügati ve kırk bin gramer kitabı basılmıştı. Harfleri öğrenen halk ve münevverlerin okuma mümareseleri yapmaları için kıraat(okuma)

³⁰ Abdülkadir Karahan, “Yeni Alfabe Kabulünün Kültürümüz Bakımından Önemi ve Sonuçları”, Harf İnkılabı Sempozyumu, İstanbul, Nazım Terzioğlu Matematik Araştırma Merkezi Baskı Atölyesi, 1983,s.7-12, s.8.

³¹ A.g.e.,s.8.

³² **Harflerimizin Müdafaası**; Bakü Türkiyat Kongresinde Kazan Murahassası Alican Şeref Bey Tarafından Okunan Rapor, Rusçadan Tercüme Eden Abdullah Battal, y.y., Yeni Matbaa, 1926.

kitapları bastırılarak ücretsiz dağıtılmıştı. Türk harfleri ile intişara başlayan ülke dergi ve gazetelerine ilk iki ay içinde Büyük Millet Meclisinin verdiği tahsisatla yetmiş bin lira nakdi yardım sağlamıştı. 16-45 yaşları arasında bulunan kadın erkek bütün vatandaşları okutmak, onlara muhtaç oldukları asgari bilgileri göstererek tenvir etmek için Büyük Şefin değerli başmuallimliği altında Millet mektepleri teşkilâtı kurulmuştu. Devlet Matbaası ülkenin muhtaç olduğu her çeşit eserleri Türk harfler ile basabilecek bir şekilde teşkilât ve tertibatını tamamlamıştı. Avrupa'dan en yeni vasıtalar derhal getirilerek bu müessese yakın şarkın en kuvvetli ve ileri basım müessesesi haline getirildi. Millet mekteplerinde okumayı öğrenen halka muhtaç oldukları kitap ve mecmuaları hazır bulundurarak, öğrendiklerini yeni bilgilerle beslemelerini temin amacıyla halk okuma odaları teşkilâtı oluşturuldu. Türk harfleri kanununun ilk yılından itibaren bütün okul kitapları Türk harfleriyle bastırılmış ve mekteplerde öğretimin kanunun esaslarına ve inkılâbın prensiplerine göre yapılması için icap eden her tedbir alınmıştı. Türk harflerinin halk arasında yayılmasını temin için halk için haftalık bir mecmua ve sağlık koruma bilgisi kitapları yayınlanarak ücretsiz köylere kadar dağıtmıştı.³³

Kanunla, devlet dairelerinde 1.1.1929'dan başlayarak yazışma ve işlemlerin en geç Haziran 1929'a değin yeni Türk harflerine dönüştürülmesi, kitapların Ocak 1929'dan sonra yeni harflerle basılması, resmî ve özel tutanaklarda, 1930 Haziran'ına kadar eski Arap harflerinin "stenografi" makamında kullanılması, "Bütün mekteplerin Türkçe yapılan öğretiminde Türk harflerinin kullanılması ve eski harflerle basılmış kitapların öğretimden kaldırılması" yasalaştı. Kanuna ekli iki cetvelden biri matbaa harflerini, diğeri de yazma öğretiminde geçerli yazı harflerini göstermekteydi.³⁴

11 Kasım 1928'de millet mektepleri talimatnamesi yayınlandı. Bu Yönetmeliğin 4. maddesi "Bu teşkilâtın reis-i umumisi ve Millet Mektebi'nin Başmuallimi Reisisicuhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'dir" biçimindeydi. 51 maddeden oluşan bu Yönetmelik ve Yeni Türk Harfleri Yasası ile Türkiye'de örgün ve yaygın eğitim alanında, samimi, coşkulu, verimli bir seferberlik başlatılmıştı.

³³ Faik Reşit (Unat), "İlk, Orta, Yüksek Tedrisatımızın On Senelik Plançosu", Fikirler, 29 Teşrin-i evvel 1933, s.5.

³⁴ **Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun**, Kanun No: 1353, Neşri Tarihi: 3 Teşrin-i sani 1928.

Millet Mektebi Talimatnamesi'nin birinci maddesinde amaç, "T.B.M.M. tarafından Türk dilinin ferdî ve umumî, hususî ve resmî bicümle muharreratta (yazışmalarda) Türk harfleriyle tespiti kanunen kabul edilmiş olmasından, buna müsteniden tatbikatta, Türk harflerinin, kısa bir zamanda ve kolay bir surette her ferde okuyup yazabilmek imkânı bahşeden mahiyetinden, Türk milletinin azami surette istifadesini temin etmek ve büyük halk kitlelerini süratle okur-yazar bir hâle getirmek" olarak açıklanmıştı.³⁵ Millet Mektepleri için kabul edilen örgüt, izleyen 2-8. maddelerde ayrıntılanmıştı. Buna göre sistem üç aşamalı olacaktı.³⁶

A Programı ile okuma-yazma öğretilmesi, B Programı ile A'yı bitirenlere yaşamları ve işleri için gerekli temel bilgilerin verilmesi, C Programı ile de B'yi bitirenlere daha üst düzeyde bilgi ve beceriler kazandırılması hedeflenmişti.

Valiler, kaymakamlar, okul müdürleri, memurlar bu alanda görev ve sorumluluk yüklendiler. Okullar, köy odaları, kahvehaneler, hükümet konakları ve camiler Millet Mektepleri için kapılarını açtı. İş o denli ciddiye alınmış ve hükümetin en önemli işi durumuna getirilmişti ki; "Teşkilâtın umumi reisliğini ve Millet Mektebi başmuallimliğini, Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri kabul buyurmuş", ayrıca, Büyük Millet Meclisi Reisi, Başvekil, vekiller, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi, Halk Fırkası Umumî Kâtibi de örgütün başkanları, genel müfettişleri, müfettişleri görevlerini üstlenmişlerdi. Maarif Vekili örgütün genel başkanıydı. Ülkede, yaşı 15 ile 45 arasında olan kadın-erkek, okula gitmemiş tüm vatandaşlar da Millet Mektebi'nin öğrencisi sayıldılar. Askerde olanlar okuma-yazma eğitimini kışlalarda, subaylardan ve okur-yazar çavuşlardan alacaklardı. İlköğretim çağındakilerin zorunlu okula alınması, çağdışı 15-45 kuşaklarının (ki genel nüfusun yarısı dolayında muhtemelen 6 milyon civarında olmalı) da süratle Millet Mektebi halk dersanelerinden geçirilmesi ile iki üç yıl içinde, yaşlı nüfus dışında herkesin cehaletten kurtarılması tasarlanmıştı.

Nitekim, 1929-1935 arasındaki uygulamalar sonunda A ve B kurslarına devam ederek "Millet Mektebi Şehadetnâmesi" alanların sayısı 2.376.845'i bulmuştu.³⁷ 1935-36'da bu kurslara katılan 59.202 kişi ile 1936-37'de devam eden 84.732 kişi de hesaba alındığında 2.520.779 vatandaşın yeni harflerle okur-yazar

³⁵ Millet Mektepleri Talimatnamesi, **M.V.M.** sayı:17, İstanbul, Devlet Matbaası, 1929. s.76-85.

³⁶ Millet Mektepleri Talimatnamesi, **a.g.t.**, ayr. bkz.Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.191.

³⁷ **Maarif 1923-32 İstatistikleri**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933., **Maarif: Millet Mektepleri Maarif İstatistiği(1928-1935)** İstanbul,1936.

olduğu anlaşılmaktadır. Ancak şunu hemen belirtmeliyiz ki, Mayıs 1929'a kadar kurslardan geçen ve çok iyi derecelerle yeni Türk alfabesiyle okuma-yazma öğrenen 600 bin yurttaşın bir bölümü eski yazıyı bildikleri için esasen okur-yazardılar. Orduda ise 1926' da terhis edilenlerin ancak yüzde 17'si eski harflerle okur-yazar iken, kampanyanın başlamasından sonra 1931'de terhis olanların yüzde 25'inin, 1936'da da yüzde 75'inin okur-yazar oldukları saptanmıştı.³⁸

Halkın eğitim düzeyinin yükseltilmesi okuryazar oranının artırılması için okuma yazma bilmeyen vatandaşlara özel idareler, belediyeler ve milli cemiyetler tarafından açılacak olan Halk Okutma Okulları oluşturuldu. Bununla ilgili olarak Halk Okutma Mektepleri Talimatnamesi yayınladı.³⁹ Bu okullar hiç okuma yazma bilmeyenlere okumayı, basit hesap işlemlerini ve vatandaşlar için gerekli yurt bilgisini vermek, biraz okuma yazma bilenler içinse okuma yazma yeteneğini arttırmak; usul defteri ve ticarete ait bazı ibtidai ve mahalli malumat vermek üzere iki kısımdan oluşmaktaydı.⁴⁰ Hiç okuma yazma bilmeyen vatandaşlar için açılan halk okutma mekteplerinde Elifba ve Kıraat, İmla ve Kitabet, Vatani malumat, biraz okuma yazma bilen vatandaşlar içinse Kıraat, imla ve kitabet, Hesap, Usul defteri, Ziraat ve ticari malumat, Tarihi malumat ve yurt bilgisi dersleri okutulmaktaydı.⁴¹ Halk okutma mektepleri ilköğretim müfettişleri tarafından denetlenmekteydi. İlköğretim müfettişleri halk okutma mektepleriyle ilgili bilgileri her devre sonunda mıntika eminaliklerine ve mıntika eminalikleri de bu bilgileri bakanlığa yollamakla yükümlüydüler.⁴²

Vatandaşların okuma öğrenebilmelerini kolaylaştırıcı, Tedrisatı iptidaiye kanunu muvakkatinin 89 uncu maddesiyle ilgili olarak bir de 20 Kanun-ı evvel 1926 tarihinde ikmâl mektepleri talimatnamesi⁴³ yayımlandı. Bu talimatnamede ikmâl okulları, biri "malûmatı umumiyeyi tevsi" a ve öteki de bir "meslek" e müteveccih olmak üzere iki türe ayrılmaktaydı.⁴⁴

³⁸ Necdet Sakaoglu, **a.g.e.**, s.192-193.

³⁹ Halk okutma mektepleri talimatnamesi **M.V.T.M.**,sayı :12 15 Kanun-ı sani 1927. s.12-13. s.12.m.1. Talimatnamenin tam metin transkripsiyonu için bkz. **Ek:5**.

⁴⁰ **A.g.t.**, s.12.m.2.

⁴¹ **A.g.t.**, s.12.

⁴² **A.g.t.**, s.13.

⁴³ "İkmâl Mektepleri Talimatnamesi" Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, 1928.s. 581-582.. ayr. bkz. İkmâl Mektepleri Talimatnamesi, **M.V.T.M.**,sayı: 12 15 Kanun-ı sani 1927 s.15-16., Nevzad Ayas, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi, Kuruluşlar ve Tarihçeler**, Ankara, M.E.B., s.190., Talimatnamenin tam metin transkripsiyonu için bkz. **Ek:6**.

⁴⁴ **A.g.t.**, madde.1

Atatürk Başöğretmen unvanı ile yeni Türk harflerini halka öğretmek için Tekirdağ'dan başlattığı çalışmaların Bursa, Çanakkale, Sinop, Samsun, Amasya, Turhal, Tokat, Sivas, Şarkışla, Kayseri vb. kentlerde sürdürdü. Halka verdiği alfabe derslerinin her birinde öğretmenlik sanatının incelikleri görülür. Örneğin 15 Eylül 1928'de Sinop'ta bir okulun bahçesinde halka kara tahtada verdiği derste Atatürk önce öğretmenlere, ardından memurlara sonra da halktan bazılarına sesli ve sessiz harfleri öğretti. Bir ara, karşısında duran bir adamı çağırdı;

“-Adın ne? Ne iş yaparsın?”

-Bekir, Arabacıyım, Paşam.

-Okuman yazman var mı?

-Yok Paşam, senden öğrenmeye geldim.

Elli yaşlarında olan bu adama Atatürk önce A, O, Ö, U, Ü harflerini okuyup yazmasını, sonra da T harfini öğretti. Sonra At ve Ot yazdı. Bekir Ağa heceledi, sonra okudu. Atatürk memnundu. “Bu millet üç ay içinde okuyacak ve yazacak” dedi...”⁴⁵

B. İlköğretimde Müfredat Programları ve Ders Kitapları

1- 1924 Yılı İlköğretim Müfredat Programı

İncelediğimiz dönemde ilkokullar için iki müfredat programı hazırlanmıştı. 1924 yılı müfredat programının önsözünde ilkokulların amaçları yeni kuşakları bulunduğu sosyal ortama uyumlu iyi vatandaş yetiştirmek olarak tanımlanmaktaydı. Bu programla ilkokullarda okutulacak dersler, derslerin içeriği, haftada ne kadar süreyle okutulacakları, hangi ders kitaplarından yararlanılacağı gibi pek çok konu açıklık kazanmıştı. Bu müfredat programında, kız ve erkek ilk mekteplerinin haftalık ders tevzi[dağıtım] cetvellerinden başlanarak çocuklara verilecek ders kitapları ve okutulacak derslerle ilgili programlar belirtilmişti. Buna göre ilk mekteplerde okutulacak kitaplar elifba, kıraat, inşad, tahrir, imla, sarf, Kuran-ı Kerim ve din dersleri, hesap, hendese, tarih, coğrafya, musahabat-ı ahlakiye programı, malumat-ı vataniye programı, tabiat tetkiki- ziraat ve hıfzıssihha programı, ev idaresi programı, resim programı, el işleri programı, el işleri, dikiş ve biçki programı, musiki programı,

---

⁴⁵ A.g.e., s.87.

terbiye-i bedeniye programı olarak 20 ayrı ders 20 ayrı programla açıklanmıştı. Kitapçığın sonunda çocuklara oyunlar ve endaht programı yer almaktaydı.⁴⁶

1924 yılında ilkokullar 5 yıla indirilmiş, 1926 yılında ise bu 5 yıl iki ayrı devre şeklinde oluşturulmuş. İlk üç sene I. Devre, son iki sene II. devre olarak belirlenmişti.

1926 yılı programında derslerin birbirine olan yakınlıkları dolayısıyla toplu tedris; derslerin birleştirilerek okutulması yöntemi benimsenmiş bunun için 1924 programındaki tabiat tetkiki, musahabat tarih ve coğrafya dersleri hayat bilgisi dersi adı altında birleştirilmişti. Bu dersin ilköğretimin belkemiğini oluşturacağı belirtilmişti.

1926 programında ayrıca derslerin çocukları yeteneklerini ortaya çıkarabilecek şekilde anlatmanın önemli bir husus olması zorunluluğu vurgulanmıştı.

1924 yılında müfredat programının sonuna ek olarak verilmiş endaht programının da 1926 yılı müfredat programında muhtemelen savaşın etkisinin azalmasından dolayı kaldırıldığı görülmektedir.

Müfredat programı başlıklı makalesine Müfredat Programına Ne İçin Lüzum Vardır? Konusuyla başlayan Ali Haydar, okulları öğretim programlarının içeriğine göre ikiye ayırmıştı. Bunlar terbiye-i umumiye mektepleri ve terbiye-i meslekiye mektepleriydi. İlk ve ortaokulları terbiye-i umumiye mektepleri içinde değerlendiren Ali Haydar, bu okulların kız ve erkek çocukların beden, fikir ve irade yeteneklerini ortaya çıkarmak ve geliştirmeye önem veren okullar olduğunu ifade etmekteydi.⁴⁷

Terbiye -i meslekiye mekteplerini de açıklayan Ali Haydar hangi türden olursa olsun okulların hedefleri olduğunu ve her okulun kendi hedefine ulaşabilmek için bir program oluşturması zorunluluğuna değinmiş, “*Programsız ders okutmak nereye gideceğimizi bilmeden ulu orta seyahat etmeye benzer*” diyerek müfredat programı oluşturmanın önemini vurgulamıştı.⁴⁸

⁴⁶ İlk Mekteplerin Müfredat Programı, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1340.

⁴⁷ Ali Haydar, Müfredat Programı, **Muallimler Mecmuası**, sene:3,sayı:23, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1924.s.749-754. s.749.

⁴⁸ Muallimler mecmuasında yayınlanan makalesinde Ali Haydar Bey müfredat programıyla ilgili fikirlerini 12 alt başlık altında izah etmeye çalışmıştı. Makalesine müfredat programının ne için önemli olduğunu anlatarak başlayan Ali Haydar, Müfredat Programına Ne İçin Lüzum Vardır?, Mevad-ı Dersiyе'nin İntihabı Nasıl Olmalıdır?, Müfredat programı mahiyet ve derecesine uygun olmalıdır, Mevad-ı Dersiyе(Ders Materyali)'nin İntihabında(seçimi) çocukların kabiliyet-i fiiliyeleri nazar-ı dikkate alınmalıdır., Müfredat programının tanziminde merkezîyet mi ya da

1924 yılında yayınlanan müfredat programında Maarif Vekaleti elifba kitaplarından başlamak suretiyle öğretmenlerin hangi öğretim metotlarının uygulanacağına dair bilgi vermişti. Programda öncelikle elifba kitaplarından başlanmıştı. Elifba kitaplarıyla ilgili öğretim metotları 12 madde ile açıklanmıştı.

“Maarif Vekaleti, ilk mekteplerde çocuklara elifba tedris eden muallimleri elifba tedrisatında savti usul ile kelime usulünden birini intihap ve tatbik etmekte muhayyer bırakmıştır. Her iki usule göre takip olunacak yollar ayrı bir talimatname ile izah olunacaktır” Müfredat programının yayınlanmasından sonra İlk mektep kitapları tetkik komisyonunun yayınladığı Elifba kitapları tetkik komisyonunun hazırlamış olduğu elifba kitapları raporuyla bu duruma açıklık getirilmişti.⁴⁹

Birinci sınıflar için haftada 12 saat olan Türkçe elifba dersleri programa göre;

1- Pazar ertesi ve perşembe sabahları iki, diğer günlerde öğleden evvel bir, öğleden sonra bir olmak üzere her gün iki ders okutulacaktır.

2- Elifba dersleri yazı ile aynı zamanda tedris edilecek ve çocuklar her okudukları kelime ve cümleyi yazacaklar ve yazdıklarını okuyacaklardır.

3- Elifba derslerinde manasız hece ve lafzalar Ve çocuklarca manası olmayan kelimeler bulunmayacaktır.

4- Çocuklara öğretirken elifbadaki harf hece tertibine merbut kalınmayacak mesela (ab, te, pe) şeklinde öğretilmeyecektir⁵⁰ şeklinde açıklanmıştı.

Müfredat programının yayınlamasının ardından ders kitaplarının bu program esas alınarak hazırlanmaya başlandığı görülmekteydi. Örneğin Mahmud Ekrem’in ilkökul beşinci sınıflar için hazırladığı “Tatbikatlı Hendese”, kitabının kapağında “340 senesi ilk mektepler müfredat programına göre yazılmış ve Maarif Vekaleti tarafından bil müsabaka resmen kabul edilmiştir” ibaresine rastlanmaktaydı.⁵¹

1924 yılında Mahmut Ekrem’in ilk mekteplerin dördüncü sınıfları için hazırlamış olduğu, Tabiat Tetkiki, adlı kitap da ders kitabı olarak kabul edilerek

---

adem-i merkeziyet mi hakim olmalıdır?, Müfredat programları şerait-i mahalliyeye muvafık olmalıdır, Müfredat programı elastiki(esnek) olmalıdır, Müfredat programı tam olmalıdır, Müfredat programı gayri şahsi (afaki) (kişiyeye bağlı olmamalı) olmalıdır, Müfredat programı sistematik olmalıdır, Müfredat programında muhtelif dersler arasında rabita gözetilmelidir, Müfredat programı asri olmalıdır başlıkları altında fikirlerini izah etmişti.” **A.g.m.**, s. 749-750.

⁴⁹ İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonu’nun Elifba Kitapları Hakkındaki Raporu, **M.V.M.** sayı: 8 İstanbul:Milli Matbaa, 1926, s.13-20.

⁵⁰ **İlk Mekteplerin Müfredat Programı**, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1340.

⁵¹ Mahmut Ekrem, **Tatbikatlı Hendese**, İstanbul, İstanbul Bab-ı Ali Matbaası, 1340(1924)

öğretimde kullanılmıştır. Kitabın kapağında “Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti’ nin 1340 senesi ilk mektepler müfredat programına göre dördüncü senelerde tedris olunmak üzere kabul edilmiştir” ibaresi yer almaktadır.⁵²

Maraşlı Kazancızade’nin hazırlamış olduğu Coğrafya ders kitabı, yine 1924 yılı ilk mektepler programına göre yazılmış ve Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâletince bil müsabaka kabul edildiği belirtilmektedir. Kitabın son sayfalarına doğru misak-ı milli sınırlarının belirli olduğu iki Türkiye haritası mevcuttur. Bu kitap da 1924 yılında dördüncü sınıflarında ders kitabı olarak okutulmuştur.⁵³

2- 1926 Yılı İlköğretim Müfredat Programı

1926 yılının ilk mekteplere ait müfredat programına göre ilkokullarda okutulacak dersler, derslerin içeriği, haftada ne kadar süreyle okutulacakları, hangi ders kitaplarından yararlanılacağı gibi pek çok konular 1924 programından bazı farklarla açıklık kazanmıştı. Bu müfredat programında, kız ve erkek ilk mekteplerinin haftalık ders tevzi[dağıtım] cetvellerinden başlanarak çocuklara verilecek ders kitapları ve okutulacak derslerle ilgili programlar belirtilmişti. Buna göre ilk mekteplerde okutulacak kitaplar hayat bilgisi, Türkçe; elifba; kıraat(okuma), tahrir(yazma), imla, kavaid(gramer), yazı, din dersi, hesap-hendese(geometri), tarih, coğrafya, tabiat dersleri, eşya dersleri, yurt bilgisi, jimnastik, musiki, resim-el işleri, ev idaresiydi.⁵⁴

Programın başında şu açıklamalara yer verilmekteydi; Birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda okutulan muhtelif dersler arasındaki münasebetleri gösteren bir “irtibat cetveli” ayrıca tab olunmuştur. Programı tatbik ederken mezkur cetveli daima göz önünde bulundurmak lazımdır.

Önsözünde ise programın amacı ve 1924 yılı müfredat programı ile karşılaştırması şöyle anlatılmaktaydı;

“Mukaddime

İlk mektebin başlıca maksadı, genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir. Bu maksadın layıkıyla husulünü temin için mevcut ilk tahsil programının tadiline lüzum görülmüştür. Yeni programın tertibine esas olan fikirler şunlardır:

⁵² Mahmut Ekrem, **Tabiat Tetkiki**, İstanbul, Yeni Matbaa, 1340(1924).

⁵³ Maraşlı Kazancızade, **Coğrafya**, İstanbul, Bab-ı Ali Matbaası 1340(1924)

⁵⁴ **İlk Mekteplerin Müfredat Programı**, İstanbul, Milli Matbaa, 1926. s.2.

1- 1924 tadilatıyla beş seneye indirilmiş olan ilk mekteplerin tahsil müddeti, yeni programda iki devreye taksim edilmiştir. İlk üç sene birinci devre, son iki sene ikinci devredir.

2- Eski programlarda bütün sınıflarda dersler birbirlerinden tamamen müstakil ayrı ayrı bahislermiş gibi gösterilmiş, aralarındaki rabıta ve münasebetlere o kadar dikkat edilmemiştir. Yeni programlarda malumat arasında münasebetlere pek ziyade ehemmiyet verilmiştir. Hususiyile birinci devrede bütün derslerin hayat ve cemiyet mihveri etrafında ve “toplularak tadrısı esası kabul edilmiştir. Bunun için eski programlarda “tabiat tetkiki”, “musahabat” ve tarih ve coğrafya dersleri ayrı ayrı gösterilmiş olduğu halde yeni programda bunlar birinci devrede “hayat bilgisi” namı altında cem edilmiştir. Bu ders bütün tedrisatın adeta belkemiği olacak ve diğer dersler daima buna istinat edecektir. Her ne kadar lisan ve hesap dersleri ile el işleri –resim dersi için ayrıca saatler tahsis edilmiş ise de bu, daha ziyade o derslerin tedrisinde ittiba edilecek tedrici nizamı göstermek maksadıyla yapılmıştır. Mesela: hesap dersi bu tedrici nizam dahilinde ilerleyecektir. Ancak dersin teknik ciheti bu nizamı takip ederken temrin, mümarese ve ameliyat cihetlerinde daima “hayat bilgisi” ile olan irtibat muhafaza edilecektir. Keza lisan dersi de böyledir. Elifba ve kıraat dersleri mutlak pedagojik nizam dahilinde ilerlemekle beraber şifahi lisan temrinleri ile mükaleme ve tahrir dersleri daima “hayat bilgisi” ile münasebettar olacaktır. İlk devrede dersler arasındaki bu münasebeti gösteren “irtibat cetvelleri” yeni programa ilave edilmiştir. Bu cetvel maksadın ilk bakışta vazıhan kavranmasına müsaittir.

3- Yalnız ikinci devrede derslerin, muhtelif ilimlerin mebadisini az çok musannef olarak arz edecek şekilde tadrısı faideli görülmüştür. Ancak yine bu derslerin birbiriyle müvazi gitmesi ve birbirlerini takviye etmesi lüzumu gözden kaçırılmamıştır. Çocukların dağınık malumattan ziyade kabil-i istifade bilgi kazanmasını temin için derslerin imkan derecesinde hayat ve muhit ile münasebettar bir tarzda tadrısı cihetine ehemmiyet verilmiştir.

4- Eski programlarda “iş esaslarına” ve talebenin şahsi mesai ve faaliyetine lüzumu kadar itina edilmemiştir. Yeni programlarda bu noktalara da hususi bir ehemmiyet verilmiştir. Bütün derslerin talebeyi “şahsi mesai”ye teşvik edecek bir surette tadrısı, tedrisatta imkan müsait olduğu derecede talebenin “şahsi alaka”larının nokta-i hareket ittihaz edilmesi esasları kabul edilmiştir. El işleri- resim derslerine, talebede el hünerini tenmiye edecek, onlara tasavvurlarını maddi surette ifade edebilmek iktidarını verecek ve bilhassa diğer dersleri canlandıracak mühim bir terbiye amili olmak üzere hususi bir kıymet atfedilmiştir. Talebenin dersleri, imkan mertebesinde bizzat işleyerek, bizzat zihni faaliyette bulunarak öğrenmesi yeni programın en bariz seciyesidir.

5- Yeni programda derslerin yalnız müfredatı sayılmakla iktifa edilmemiştir. Her dersin hedefleri ile tedriste tutulacak istikametler tedrisatın teveccüh edeceği istikameti kolayca göreceklerdir.

6- Yeni programların bir mühim hususiyeti de ders mevzularının (bilhassa hayat bilgisi ile yurt bilgisi derslerinin) mahalli şeraite göre tedrisine geniş bir imkan bırakmasında görülür.

Tedrisatta daima mahalli şeraitin, tabii ve içtimai muhitin nazar-ı dikkate alınmasına ve tedriste nokta-i hareketin mümkün olduğu kadar çocuğun en yakın muhitinden seçilmesine yeni programda pek ziyade ehemmiyet verilmiştir.⁵⁵

1926 yılı Müfredat programına göre ilk mekteplere ait haftalık ders cetveli aşağıdaki şekilde düzenlenmişti;

İlk Mekteplere Mahsus Haftalık Ders Cetveli

Dersler	Birinci Devre			İkinci Devre	
	1. sınıf	2.sınıf	3. sınıf	4. sınıf	5. sınıf
Elifba	12	-	-	-	-
Kıraat	-	4	4	2	2
İmla	-	3	2	1	1
Tahrir	-	2	2	2	2
Kavaid	-	-	-	1	1
Yazı	-	3	2	1	1
Din dersi	-	-	1	1	1
Hayat bilgisi	4	4	4	-	-
Hesap-Hendese	2	2	3	3	3
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Tabiat dersi	-	-	-	2	2
Eşya dersi	-	-	-	-	2
Yurt bilgisi	-	-	-	2	2
Resim-El işi	4	4	4	3	3
Musiki	2	2	2	2	1
Jimnastik	2	2	2	2	1

⁵⁵ İlk Mekteplerin Müfredat Programı, İstanbul, Milli Matbaa, 1926.

(Ev idaresi)	-	-	-	(1)	(1)
(Dikiş)	-	-	-	(1)	(1)
Yekün	26	26	26	26	26 ⁵⁶

1926 yılında yayınlanan müfredat programının 1924 yılı programından farklarını açıklayan ve yeni programla uyguladıkları metodlarda aldıkları sonuçları ilk tedrisat müfettişlerinin üç ayda bir vekalet bildirmelerinin karara bağlandığı bir talimat da yayınlanmıştı.⁵⁷ Bu talimata göre 1926 yılı ders programının 1924 yılı ders programından farkları izah edilmişti; Yeni programda ilk üç senede “toplular-tedris” usulü kabul edildi. Yeni programla talebenin daha fazla faal olmasını hedeflenmekteydi. Yeni program öğrenci ile sosyal çevre arasındaki ilişkiyi artırmak amacıyla hareket etmekteydi. 1926 yılı içinde yalnızca bina, teşkilat ve teçhizatı iyi 5 sınıflı ilkokulların ilk üç senesinde uygulamaya konulmuş 1926 yılı içinde diğer tüm okullarda 1924 programı uygulaması devam etmişti. Diğer mektepler ile yeni programın tatbik edildiği mekteplerin ikinci devre (dördüncü ve beşinci) sınıflarında bu sene de eski program dairesinde tedrisatta bulunacaktır. Ancak her vilayette bu suretle yeni programın tatbik edileceği mekteplerin adedi, biri kız mektebi olmak şartıyla, en az iki tane olmalıdır. Her maarif müdürlüğü veya memurluğu yeni programı tatbik edecek mektepleri tayin ederek isimlerini maarif emirleri vasıtasıyla vekâlete bildirecekti.

Yeni programların tatbikinde riayet edilecek noktalar yukarı ki maddelerde gösterilmiştir. Bu husustaki faaliyetlerin neticeleri ilk tedrisat müfettişlerinin raporlarına müstenit olan her üç ayda bir vekâlete bildirilmelidir.⁵⁸ şeklinde izah edilmişti.

⁵⁶ Tevzi Cetveliyle ilgili tablonun altında aşağıdaki bilgilere yer verilmişti ; 1-Ev idaresi dersleri kız mekteplerine mahsustur. Bunun için dördüncü sınıfın terbiye-i bedeniyesinde bir saat alınacak ve beşinci sınıfın imla dersi de bu derse tahsis olunacaktır.2-Dördüncü ve beşinci sınıflarda kızlara mahsus “dikiş” gösterilecek, resim ve el işleri derslerinden ayrılacak birer saat bu derse tahsis olunacaktır.3-Hesap ve hendese ile resim ve el işleri ders zamanları birleştirilmiştir. Tedrisatın icabına göre muallim bu zamanları birleşen derslerden herhangi biri için istimal edebilir.4-Gerek erkek ve gerek kız mekteplerinde pazartesi günü öğleden sonra terbiyevi tenezzühler ve muhazaralar yapılır. Perşembe günü öğleden sonra dersler tatil edilir. Derslerin devamı müddeti 40 dakika, teneffüslerin müddeti 15 dakika, öğle teneffüsü bir buçuk saattir. **İlk Mekteplerin Müfredat Programı**, İstanbul, Milli Matbaa, 1926. s.3.

⁵⁷ İlk mekteplerin yeni müfredat programları hakkında talimat, **M.V.T.M.**,sayı :9 15 Teşrin-i evvel 1926 . Talimatnamenin tam metin transkripsiyonu için bkz. **Ek:7**.

⁵⁸ **A.g.t.**, s.20

1926 yılı müfredat programında el işleri dersi için gelişmiş ülkelerdeki kadar ders saati ayrılmasına rağmen okullarda atölyelerin yetersizliği ve yeni yapılmakta olan binalarda da bu duruma yeterince dikkat edilmemesi Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası'nda yayınlanan 24 Ağustos 1926 tarihli tamimle açıklanmış, maarif müdürleri konuyla ilgili uyarılmışlardı. Bu tamime göre çeşitli işler için bir atölyeye mutlaka ihtiyaç duyulduğu belirtilmiş ve atölyelerin yapıları ile ilgili yayınlanan mektep atölyeleri rehberindeki⁵⁹ usullere göre bu atölyelerin oluşturulmasının uygun olacağı duyurulmuştu. Tamimde bu hususlar aşağıdaki şekilde ifade edilmişti;

“Müfredat programlarından el işleri dersi için resmen en müterakki memleketlerin mekteplerindeki kadar ders saati ayrılmasına rağmen ekser mektep binalarımız küçük bir atölye tesisine bile müsait değildir. Ve yeni yapılan binalarda maalesef bu ihtiyaç nazar-ı dikkate alınmaktadır. Binaen aleyh badema yapılacak mekteplerde bu noktaya ehemmiyet-i lâzime verilmeli ve maarif müdürleri, programlarına bunu da ilave etmelidir. Mamafih bu tarzda bina yapılıncaya kadar, basit bir teşkilat ile bugünkü binalarda da bu terbiyevi ve çok ehemmiyetli dersi faideli bir şekle sokmak mümkündür:

1-İlk mekteplerin 1-3. sınıflarında el işlerinin mevzuları diğer derslerle çok alakadar olduğu için, hususi atölye tesisine şimdilik lüzum yoktur; dersanelerde de yaptırılabilir. Yalnız dersaneler tesisatına, en lüzumlu aletlerle eşya ilave etmek kâfidir.

2-Yukarı sınıflarda mutlaka bir atölyeye, hatta muhtelif işler için ayrı ayrı atöyelere ihtiyaç vardır. Fakat mükemmel bir atölye tesisi çok masraflı bir iş olduğundan her mektepte derme çatma alat ve sümme't-tedarik levazım ile atölyeler yapmağa kalkışmalıdır. Bunun yerine, mesela bir kasabada, müteaddit mektepler içinde vaziyeti nazar-ı itibara alınarak binası en müsait birisinde, bütün levazımı tam olmak şartıyla, bir atölye tesisi ve bütün o kasaba mekteplerinin müştereken istifadesine tahsis kılınması, bugün için faideli bir eser olacaktır. Bu babda vekalet tarafından (mekteplere rehberi) tab ettirilmiş ve idarenize de bir tanesi gönderilmiştir.

Meclis-i umumiler tarafından levazım-ı dersiye ve tesisine için verilmiş olan tahsisattan bu husus için kâfi bir miktar bırakarak derhal ve rehberde gösterilen şekilde ve yukarıda yazıldığı vechle şimdilik her kazada bir dane olmak üzere mükemmel ve levazımı tam bir atölye tesis edilmesi ve faaliyetinize dal olmak üzere neticenin de işarı ehemmiyetle tebliğ olunur”⁶⁰

⁵⁹ Araştırmalarımız esnasında yukarıda adı geçen rehberde ulaşılamamıştır.

⁶⁰ M.V.T.M.,sayı :8 15 Eylül 1926 s.20-21.

3- İlköğretim Okullarında Okutulan Ders Kitapları

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ilköğretim ders kitaplarının çağdaş öğretim metotlarına uygun, çocukların milli değerlerinin bilincinde olabilmelerini sağlayacak bir amaca yönelik yeniden hazırlanması için çalışıldığı görülmektedir. Bakanlık, ilkokullar için ders kitaplarının yeniden oluşturulması amacıyla müfettişler, öğretmen ve eğitimcilerden oluşan bir ilkokul kitapları tetkik komisyonu oluşturdu. Bu komisyonun yayınladığı raporlar yeni ders kitaplarının hazırlanmasına öncülük etti. İlköğretim alanındaki dersleri kapsayacak şekilde elifba kitapları, hesap, hendese(geometri), musiki ve kıraat(okuma) kitapları için ayrı ayrı oluşturulan komisyonlar her bir ders için raporlar yayınladı. Bu raporlar matbu olarak basılıp Maarif müdürlüklerine gönderildiği gibi öğretmen ve eğitimcilerin rahat ulaşabilmeleri amacıyla Maarif Vekaleti Mecmuasında da yayınlandı.⁶¹

İlk mektep kitapları tetkik komisyonunun elifba kitapları hakkındaki raporu İstanbul Erkek Muallim Mektebi öğretmenlerinden Latif Bey, Edirne Kız Muallim Mektebi Usul-i Tedris öğretmeni Hulusi Bey, İstanbul Kız Meslek Mektebi Tatbikat Müdürü Hüviyet Bekir Bey, Galatasaray Lisesi İlk Kısım başöğretmeni Şihab Nazmi Bey, İstanbul İlk Öğretim müfettişi Salih Bey, Yüksek Muallim Mektebi Usul-i Tedris öğretmeni İhsan Bey, Bursa Erkek Muallim Mektebi Edebiyat öğretmeni Ali Ulvi Bey'ler tarafından hazırlanmıştı. Elifba kitapları ile ilgili bu raporda elifba kitaplarının amacı, öğrencinin okumaya alıştırılması biçiminde açıklanmaktaydı. Okuma tanımı ise öğrencinin okuduğu yazılı fikirleri kavraması olarak açıklanmıştı. Raporda konuyla ilgili olarak *“Bugünkü terbiyeciler, çocuğun manasını bilmediği kelimeleri sadece telaffuz etmesini, “okuma” addetmiyorlar. Binaen aleyh, çocuk daha ilk dersinden itibaren manasız veya manalı kendi seviyesinden yüksek bir kelime veya cümleyi okumağa sevk edilmelidir. Elifba kitabındaki kelimelerin cümlesi çocuk lisanına dahil olur, ibarede onun seviyesinde ve onu alakadar edecek cazib bir tarzda yazılmış bulunursa hem çocuk o ibareyi okumaktan zevk alır, hem de kıraat esnasında sözün*

⁶¹ İlk Mektep Kitapları Tahkik Komisyonunun Musiki Kitapları Hakkındaki Raporu, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:14 İstanbul, Devlet Matbaası, 1927. s. 412-424., İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonu'nun Elifba Kitapları Hakkındaki Raporu, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 8 İstanbul, Milli Matbaa, 1926, s.13-20., İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 8 İstanbul, Milli Matbaa, 1926., İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hendese Kitapları Hakkında Raporu”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:8 s.31-32., İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hesap Kitapları Hakkında Raporu”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:8 s.26-30., İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Musiki Kitapları Hakkında Raporu”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 14, İstanbul: Devlet Matbaası, 1927, s.496-499.

gelişinden de istifade ederek manidar kıraata alışır. “Çocuk manasını bilmediği kelimeleri şimdilik okusun da sonrasını öğrenir.” Fikri doğru değildir. Çünkü böyle manasını bilmediği kelimeleri ve ibareleri okumağa alışınca kendisinde okuduğu şeyin manasını kavramağa lüzum görmeden okuma itiyadı hasıl olur. Bu da pek fena bir itiyaddır. Bir çocuğu bu itiyaddan kurtarmak çok müşküldür. Gerek savti ve gerek kelime ve cümle usulünde çocukları kıraate alıştırtırken kıraat vetiresinin bu en mühim noktasını nazar-ı dikkatten uzak bulundurmamak lazımdır. Halbuki elifba muallimlerinin çoğu bu cihette layıkıyla ehemmiyet vermemiş görünüyor: Evvela çocuklara ilk derslerde gösterilen harflerle manasız hece temrinleri yaptırılıyor. Halbuki daha ilk dersten itibaren çocuk lisanına dahil kelime ve hatta cümle ve ibarelerden istifade etmelidir. Bu cümle ve ibareler ne kadar cazip olursa çocuk o kadar kolaylıkla kıraate alıştırılmış olur. Saniyen: Kullanılan kelime ve ibarelerin bir kısmı tetkik ettiğimiz elifbalar hakkındaki raporlarda mufassalan arz ettiğimiz vechle- yalnız çocuk lisanında değil bugünkü tahrir lisanımıza da dâhil olmayan kelime ve ibareler teşkil ediyor. Salisen: Elifba kitaplarının birçoğunu çocukları kıraate alıştırtmak için çocuk lisanına uygun sade cümleler teşkil etmişlerse de bu cümleleri birbirine gayr-i merbut müstakil cümleler halinde bırakmaktadırlar. Halbuki daha ilk derslerden itibaren çocukları alakadar edecek cazip fikirlere ihtiyaç vardır. Çocuğu okumağa sevk için eline kendisini alakadar edecek cazip parçalar vermeliyiz.” vurgusuna dikkat çekilmektedir.⁶²

İstanbul İlköğretim müfettişi Salih Bey, Bursa Öğretmen okulu Edebiyat öğretmeni Ali Ulvi Bey, Yüksek Öğretmen Okulu Usul-i Tedris öğretmeni İhsan Bey, Edirne Kız Muallim Mektebi Usul-i Tedris öğretmeni Hulusi Bey, İstanbul Tatbikat Mektebi öğretmenlerinden Galatasaray Lisesi İlk Kısım Baş öğretmeni Şihab Nazmi Bey ve İstanbul Tatbikat Mektebi öğretmenlerinden Abdüllatif Beyler tarafından hazırlanan ilk mektep kitapları tetkik komisyonunun kıraat kitapları hakkındaki raporu Türkiye’deki mevcut kıraat kitaplarındaki eksikliklerle ilgili “Kıraat kitaplarımızda çocukların kendi hayatlarına kendi tecrübelerine ait parçalar, masallar, heyecanlı sergüzeştler canlı bir surette yazılmış seyahatler, hayvanlarla nebatlar alemine ait meraklı fıkralar, yüksek mefkureleri uğruna ömür yıpratmış ve nihayet gayelerine ererek insaniyete hizmet etmiş büyük adamlara ait canlı menkıbeler, memleketimizin muhtelif yerlerine ait ve çocuk seviyesine muvafık tasvirler, muhtelif keşfiyata dair, meraklı hikayeler çocuklarda alaka uyandıracak fenni meseleler, muasır Türk edebiyatında çocuk seviyesinde yazılmış güzel parçalar, tarihi, milli ve vatani parçalarla, istiklal mücahedesine ve Türk inkılabına dair canlı menkıbeler fedakarlık ve kahramanlık gösteren çocuklara ait menkıbeler; hasılı çocuklarda okuma zevkini tenmiye edecek, onlarda

⁶² İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonu’nun Elifba Kitapları Hakkındaki Raporu, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 8 İstanbul, Milli Matbaa, 1926, s.13-20.

kıraat alakasını uyandıracak eserler noksandır.”açıklaması yer almaktaydı. Bu eksikliğin giderilmesiyle ilgili olarak yazarlara, ağaca çıkıp kuş yuvasını bozan çocuğa kuş yuvalarını bozmayınız, sonra yuvanız bozulur, gibi nasihatler vermek yerine kuş yuvalarına bakmak için ağaca çıkan bir çocuğun ağaçtan düşerek, ayağının kırıldığını tasvir ederek: “Gördünüz mü? Ağaca çıkan ne olur?” gibi çocuğun aklını kullanmasını sağlayacak örnekler verilmesi tavsiye edilmekteydi.⁶³

Müziğin tarihteki önemiyle ilgili uzun bir girişle başlayan müzik kitapları hakkındaki komisyon raporunda müzik kitapları çocuklarda milli duyguları uyandıracığından ilk mekteplerin en önemli derslerinden biri olarak kabul edilmişti. Müzik dersinin faydaları raporda aşağıdaki gibi sıralanmıştı;

“Musiki dersleri evvel emirde samiyayı terbiye ile, sadayı inkişaf ettirir. Çocuk seslerin arasındaki ahengi anlayarak, duyguların yalnız sözlerle değil, sesler ile de ifham edileceğini idrak eder. Aza-yı teneffüsiyeyi kuvvetlendirir, fikri kabiliyetlerin inkişafına yardım ile bilhassa hafıza ve muhayyile hassalarını tekemmül ettirir, lisani güzelleştirir; düzgün, fasih, ahenktar konuşmağa alıştıtır; iradeye müessir olur; müstereken söylenen şarkılar çocukları lisanda birliğe sevk eder. Neşe, sevinç, hüznün, merhamet, şefkat, muhabbet hislerinin tercümanı olur; güzellik ve iyilik heyecanları uyandırır; muhtelif şarkılarla çocuk tabiatın büyüklüğünü, güzelliğini idrak eder, muhitine karşı içinde bir sevinç doğar; aile, vatan, memleket aşkını milli şarkılar her dersten daha müessir bir surette verebilirler. Musiki dersleri fikri yorgunluklardan sonra dimağı dinlendirerek çocuklara neşe, yaşamak, duymak, sevmek zevkini verebilir. Hal-i hazırda mektep musikisi çok terakki etmiştir. Maarifi ileri giden bazı memleketlerde adeta bir mektep şarkıları edebiyatı vücuda gelmiştir. Her sınıf çocuklarının seviyesiyle mütenasip muhtelif şarkılar tertip edilmiştir. İlk, orta ve yüksek mekteplere mahsus müteaddit musiki kitap ve mecmuaları neşr olunmuştur.”

Rapor, milli duyguları kuvvetlendirecek çocuk şarkılarına duyulan ihtiyacı şöyle belirtiyordu; “Vatani şarkılar yalnız birkaç marşa münhasır kalıyor. Erkek çocuklar bu cins şarkıları yürüyüşler esnasında bir dereceye kadar söyleyebilirler fakat kız çocuklarına bu tarzda marşlar söyletmek hiç de muvafık değildir. Anayurdunu bütün güzelliği, bütün zenginliği bütün füsunuyla çocuklara tanıtmalıdır. Vatanın taşı, toprağı, suyu, her yeri azizdir. Hatta çetin senelere metanetle göğüs geren yıkık surları, harabeleri, mamur olmayan toprakları, velhasıl her bir köşesi azizdir, uludur. Vatani, anayurdunu, bütün hususiyetiyle çocukların gözleri önünde tecessüm ettirecek, ona karşı küçük ruhlarda hakiki bir sevgi uyandırmağa kadir, cana yakın, heyecanlı, müessir güzel nağmelerle milli

⁶³ İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 8 İstanbul, Milli Matbaa, 1926.

şarkılara son derece ihtiyacımız vardır. Fakat bu cins duyguları ancak heyecan ve aşkla hakiki memleket ve sanat sevgisiyle yazılmış musiki parçaları çocuklarımızın ruhlarına aşlayabilir. Milli şarkılarımızı diğer oyun şarkılarıyla mektep şarkıları gibi sair memleketlerin musikisinden almak muvafık değildir. Bunu yalnız kendi bestekarımızın, şairlerimizin sanatı doğurmalıdır ki, çocuklarımızın ruhu üzerine müessir olabilsin”.

Raporda ayrıca çocuk şarkılarının, bütün insanlara bilhassa aciz mahluklara karşı merhamet, şefkat duygularını tabiata, memlekete, Allah’a, dine karşı hürmet ve muhabbet hislerini müessir, güzel nağmelerde uyandırarak kuvvetlendirecek nitelikte olması gerektiği vurgulanmaktadır.⁶⁴

Hendese kitaplarıyla ilgili raporda yazarların ilkökul çocuklarının seviyesine inememelerinden kaynaklanan sorunlardan, dersin yersiz ezbere dayalı bir hale dönüştürülmüş olmasından yakınılırken hendese kitaplarının ameli bir tarzda yazılmasının aciliyetine dikkat çekilmektedir.⁶⁵ Konuyla ilgili olarak raporda şunlar söylenmektedir;

“İlk mekteplere kitap yazan muharrirlerimizin çocuk seviyesine çok defa inemediklerinin en bariz misali aranırsa hendese kitapları gösterilebilir. Muharrirlerimizin tali mekteplerde hendese dersinde bir şey nasıl tarif, bir mesele nasıl izah edilmek mutad ise ilk mekteplerin hendese derslerinde aynı yoldan gitmişler ve bu kitapları tali mekteplerde tedris edilen hendese kitaplarının kuru ve nazari birer muhtasar haline getirmişlerdir.⁶⁶ Çocuklar nazari ve mücerret tariflerden bir şey anlamazlar. Onlara hattı, noktayı, fasl-ı müştereki tarif etmek beyhudedir. Hele mesela hattı, “hat yalnız bir ba'd altında nazar-ı mütalaaya alınan mekandır” diye büyüklerin bile zihnini karıştıracak surette tarif etmek günahdır. Esasen tariflere ne lüzum vardır? Çocuk çizdiği çizgiye haydi, “hat” denildiğini öğrensin, bu kafidir. Hattı ayrıca tarif etmek sade bir şeyi muğlak ve müşkül, bazen çocuk kafası için idraki gayr-i kabil bir hale getirmek değil midir.”⁶⁷

İlk mektep kitapları hesap dersiyile ilgili komisyon raporunda hesap kitaplarının en önemli eksiği hayati ve ameli meselelere yeterince önem vermemeleri olarak gösterilmişti.⁶⁸ Öğretmenler hesap mevzularını anlatırken çocukların yaşını göz önünde bulundurarak konuyla ilgili tarifler verme konusunda uyarılmışlardı.

⁶⁴ İlk Mektep Kitapları Tahkik Komisyonunun Musiki Kitapları Hakkındaki Raporu, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:14 İstanbul, Devlet Matbaası, 1927. s. 412-424.

⁶⁵ İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hendese Kitapları Hakkında Raporu”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:8 s.31-32.

⁶⁶ İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hendese Kitapları Hakkındaki Raporu, **a.g.r.**, m.1

⁶⁷ İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hendese Kitapları Hakkındaki Raporu, **a.g.r.**, m.2.

⁶⁸ İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hesap Kitapları Hakkında Raporu”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:8 s.26-30.m.6.

Hesap dersinde amaçlananın çocukların ileride hangi mesleğe girerlerse girsinler her gün hayatta karşılaşılabilecekleri hesap meseleleri seri ve en kısa yoldan halledecek bir beceriye sahip olarak ilkokuldan mezun olmaları şeklinde açıklanmıştı.⁶⁹

1925 yılında Mektep Kitapları Talimatnamesi yayınlandı.⁷⁰ Bu talimatnamenin “İlk Mekteplere Mahsus Kitaplar” bölümünde ilkokul ders kitaplarının şekil ve içerik açısından nasıl olması gerektiği bir takım kurallara bağlandı. Buna göre şekil itibariyle ilkokul öğrencileri için hazırlanan ders kitaplarının iyi cins kâğıda basılması, resimli kitaplarsa renkli resimler kullanılması, kitaplarda editöryal hatalar olmaması gerektiği, içerik açınsından müfredat programına uygun olmaları, dersleri açıklayıcı bir giriş bölümünün eklenmesi zorunlu tutuldu.

Talimatnamede, Telif ve Tercüme heyetince Amerika ve Avrupa ilkokullarında okutulan ders kitapları arasından seçilecek kitaplarla ilgili düzenlemelere de yer verildi.⁷¹ Telif ve tercüme edilen ilkokullara ait elifba, tarih, coğrafya, sarf, hesap, tabiat tetkiki, ziraat ve hıfzısıhha kitaplarıyla ilgili biçimsel düzenlemelere yer verilirken, müfredat programına göre kitapsız okutulacak yazı, din dersleri, resim, el işleri, musiki, ev idaresi, nakış, biçki ve dikiş, terbiye-i bedeniye derslerine ait öğretmenlere mahsus birer kitap olacağını da duyurmuştu.⁷²

Kıraat kitaplarıyla ilgili gösterilen düzenlemelerde hikâyelerin hayata uygun efsanevi mevzulardan arındırılarak yazılması, bu kitapların sonuna muhakkak Arapça ve Farsça kelimeler kullanılmadan mümkün mertebede Türkçe kelimelerle birer sözlük eklenmesi zorunlu tutulmuştu.⁷³ Kitaplarda bulunan fotoğraflar dışında kullanılacak resimlerin mutlaka Türk ressamlarına çizdirilmesine dikkat edilmesi hususuna değinilmişti.

Tarih kitaplarıyla ilgili olarak “eski hükümet şekillerimize ve hatalarımıza ait şiddetli tenkidat icra edilmekle beraber ecdat hakkında elfaz-ı tahkiriye kullanılmayacaktır.” ifadesi kullanılmıştı.⁷⁴

⁶⁹ İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hesap Kitapları Hakkında Raporu”, **a.g.r.**, m.1.

⁷⁰ **Mektep Kitapları Hakkında Talimatname**, Ankara, Yeni Gün, 1341(1925). Talimatnamedeki İlk Mekteplere Mahsus Mektep Kitapları bölümünün tam metin transkripsiyonu için bkz. **Ek:8**.

⁷¹ **Mektep Kitapları Hakkında Talimatname**, **a.g.t.**, m.2.

⁷² **Mektep Kitapları Hakkında Talimatname**, **a.g.t.**, m.5.

⁷³ **Mektep Kitapları Hakkında Talimatname**, **a.g.t.**, s.6.

⁷⁴ **Mektep Kitapları Hakkında Talimatname**, **a.g.t.**, s.7.

Ders kitaplarında çocuklarda milli kimliğin yerleştirilmesi için sık sık Cumhuriyet ve Atatürk'e bağlılık vurgusu yinelenmekte, çocuklara vatandaşlık sorumluluğunun kazandırılması amaçlanmaktaydı. Ahmet Yusuf Bey'in hazırlamış olduğu 1927 yılında ders kitabı olarak okutulması bakanlıkça onaylanmış elifba kitabından alınan aşağıdaki iki örnek milli kimliğe yapılan vurguyu kanıtlar niteliktedir;

“Büyük Babamız Gazi Mustafa Kemal Paşa

Sen pek yaşa!

*Büyük küçük seni candan severiz. Sen Türkleri ölümden kurtardın. Mektep yoktu okuyamıyorduk. Bize büyük büyük mektepleri sen açtın. Biz küçük küçük Türk yavruları okuyoruz. Çalışıyoruz. Sana çok teşekkür ederiz. Gazi büyük babamız Mustafa Kemal Paşa sen pek yaşa..”*⁷⁵

Zafer Türk Askeri Zafer

*Yollarında yılmadan yorulmadan yürüdü. Anadolu'dan düşmanı süre süre İzmir'de denize döktü. Boğdu. Türk zaferi tamam oldu. Muzaffer Türk askerleri zalim düşmanı tepeleyerek mazlum kardeşlerinin öcünü aldı. Kahraman ordu! Sen vazifeni yaptın. Var ol, pek yaşa! Şimdi sıra benim. Ben de vazifemi yapacağım, derslerime çalışacağım, güzel vatanım. Sana fena nazarla bakanlar benim büyük düşmanumdur. Güzel zarif camilerine zengin topraklarına bir düşman ayağı bastırmayacağım.*⁷⁶

Bakanlık zaman zaman yayınladığı tamimlerle öğretmenlerin okuttukları kitaplarla ilgili görüşlerini almakta ve kitaplarda yapılması zorunlu düzeltmelerin neler olabileceği konusunu araştırmaktaydı. Örneğin 5 Nisan 1926 tarihli bir yazıyla öğretmenlerin okuttukları kitaplarla ilgili sorulara verecekleri yanıtları acilen bakanlığa bildirmeleri istenmişti.⁷⁷

⁷⁵ Ahmet Yusuf, **Elifbamız**, İstanbul, Akşam Matbaası,1927.s.39.

⁷⁶ **A.g.e.**,s.57.

⁷⁷ *Bakanlığın öğretmenlerden cevaplamalarını istedikleri sorular şöyleydi: Sual varakası: Okuttuğunuz dersin kitabını nasıl buluyorsunuz?*

1-İlmi sıhhati: Kitapta yanlışlıklar var mıdır?

(Yanlış olan bahisler ve maddeler birer birer gösterilecek doğruları ne olacağı bildirilecektir.)

2-Tammiyet ve kıfayeti :

a-Kitap gerek ilmin esasatı ve gerek müfredat programı nokta-i nazarından tam ve kafi midir?

Esaslı noktalarda mühim eksiklikleri var mıdır?

Programı ve dersin maksadına nazaran fazla ve lüzumsuz cihetleri var mıdır?

(Madde tayin ederek gösterilecektir.)

b-Kitap programda muayyen saatler dahilinde olarak bir dersi senesi zarfında tamamıyla tedris edebiliyor mu?

Besim Atalay'ın özellikle coğrafya ders kitaplarına olan eleştirisi yapılan bütün bu düzenlemelere rağmen ders kitaplarının içeriğiyle ilgili pek çok eksiklikler, bilgi yanlışlıkları olduğunu göstermektedir. Besim Atalay, 1926 yılında ders kitaplarına ilişkin Muallimler Birliği dergisinde yayınlanan makalesinde kitapların iyi hazırlanmadığını üzümlere belirtmektedir. Yazının girişinde Besim Atalay'ın Mithad Bey'le yaptığı konuşmanın “ders kitaplarının işinin ehli olmayan insanlar tarafından hazırlanmakta olduğunu” gösterdiği yazılmıştır. Besim Atalay'ın coğrafya dersi kitaplarına ait Ulucanlar Mektebi'nin müdürü Midhat Bey'le yaptığı konuşma ilginçtir; “*Ulucanlar Mektebi'nin kıymetli müdürü Midhat Bey'le ara sıra konuşuruz. Bir gece yine dereden tepeden konuşuyorduk. Söz mekteplere atladı. Mekteplerde verilecek terbiyenin şekli aramızda epeyce uzun münakaşaları mucip oldu. Mektep kitapları da unutulmadı. Hatırma geliverdi. 330 senesinde olacaktı. Ol vakit Maarif Nezareti mekteplerde okutulacak kitapları büyük tantanalarla ilan eylemiş ve maarif müdürlerine tavsiye ve emretmişti. Nezaretin tavsiye ettiği kitapları bir kere gözden geçirmek istemiştin. Elime ilk olarak Safvet Bey'in coğrafyaları geçti. Bir kere göz gezdirdim. Aman Allah'ım ne göreyim? Anadolu hakkında o kadar yanlış malumat veriyor ki insan bu kitabı yazanın bir Amerikalı veya Avustralyalı olduğu zannına düşer. Anadolu'daki acı sulu gölleri tatlı, tatlı sulu gölleri acı göstermiş, “Haymana ile Ankara arasında büyük bir orman vardır” demiş. Osmaniye Sancağı'nın merkezini yanlış kaydetmiş hulasa, yirmi kadar pek açık ve fena yanlışlıklar yapmış ben bundan Midhat Bey'e bahsettim.*

Midhat Bey “bugünkü coğrafya kitapları dünkülerin aynı gibi bir şeydir” dedi.

Ben hayret ettim. Geçen sene mektep kitaplarını bir heyetin tetkik ettiğini biliyordum. Safvet Bey'in coğrafyaları yanında yokmuş bana Faik Sabri Bey'in 340 ve 41 senelerinde basılmış olan ilk mekteplerin dördüncü ve beşinci senelerinde okutturulmak üzere kabul edilen coğrafya kitaplarını gönderdi.

Bu kitaplara bir göz gezdirdim. Safvet Bey'in eseri kadar değilse de yine birçok hatalar gözüme çarptı. Birkaçını arz edeyim. Türkiye'nin Asya'daki ülkesini [Anadolu Yarımadası] ve [Cezire-i Ulya ve ErzurumYaylası] namıyla ikiye ayırmıştır ki taksim doğru değildir. Gerek Erzurum Yaylası ve gerek Cezire-i Ulya denilen yerler Anadolu'dan sayılırlar. Musul'un bile Anadolu iklimine ait olduğu malumdur. Doğrusu Şarkî Anadolu,

---

3-Terbiyevi kıymeti: Bir ders ve talebe kitabı olmak itibarıyla telif ve tasnifini nasıl buluyorsunuz? Kusurlu cihazları var mıdır, nasıl bir tadile uğramasını faydeli görüyorsunuz?

4-Kitap hakkında başka bir mütalaanız var mı?

Her sualin cevabı karşısına yazılacak cevaplar gayet müfettah olacaktır. Umumi mütalaa ve fikirler beyan edilmeyecek muayyen maddeler gösterilecektir. **M.V.T.M.**,sayı :4 15 Mayıs 1926 s.13.

Garbî Anadolu, Orta Anadolu diye üçe veyahut Akdeniz ve Karadeniz sahillerini de ilave etse beşe ayırmak muvafıktır. Bir de Türkiye’de yaşayan ahaliyi Çerkes, Kürt, Laz, Gürcü, Tatar gibi milletlere ayırmış. Hele Tatarı Türk’ten ayrı sayması afvedilmez bir hata teşkil eder. Vilayetleri sayarken Silifke Vilayeti diye bir vilayet saymış. Hâlbuki bu vilayetin asıl adı İçel’dir. Silifke merkezidir. İçel gibi güzel ve milli bir ad dururken Silifke gibi yabancı bir ismi kullanmak doğru değildir.

Aksaray vilayetinden bahsederken “ormanları ve maadini var ise de vesait-i nakliye olmadığından bunlardan istifade edilememektedir.” diyor. Aksaray vilayetinde değil orman alelade çalılık bile yoktur. Rize vilayetine Lazistan vilayeti diyor ki bu da yanlıştır. Asıl Lazistan vilayeti eskiden Batum Acara ve havalisi idi. Buraları Rusya’ya verildikten sonra Abdülhamid zamanında Lazistan unvanı Rize’ye verilmiştir. Hâlbuki Rize ahali laz değildir Türk’türler.

Kitap bu hatalarla kalsa ne ala!. Bir de lisan belası var. Bakınız ilk mekteplerin beşinci senesinde okutulan kitabın on dördüncü sahifesinde ne diyor. [Meşagil-i beşeriye ve tarz-ı maişet tabiatın tesir ve tahakkümüne tabidir.] İnsaf buyurulsun bu sözü ve buna benzer sözleri çocuklar anlarlar mı? Daha açık yazmak kabil değil mi?

Ben de Midhat Bey’e hak verdim. Bugünkü ders kitapları ile diinküler arasında hiçbir fark yokmuş.

Maarifimize sağlam ve milli temeller atmaya çalışan Necati Beyefendi’den bu cihetlere de himmetlerini atf buyurmalarını temenni ederiz.”⁷⁸

Maarif Vekaleti’ nin ilk ve orta okul öğretmenlerine Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası aracılığıyla belirli aralıklarla kitap, dergi, gazete, ansiklopedi ve haritalar tavsiye ettiği görülmektedir. Bunlara örnek olarak özellikle ilkokulların son sınıf ve ortaokulların ilk sınıfları için Faik Sabri ve M. Zekeriya Beyler tarafından tercüme edilen Çocuk Ansiklopedisi⁷⁹, öğretmen Ahmed Halid Bey tarafından hazırlanan özellikle 12 yaşına kadar çocuklar için uygun bulunan “Çocuk Dünyası” Mecmuası,⁸⁰ İzmir’de öğretmen Ayşe Pertev hanımefendi tarafından Bogert Vaşington’dan çevrilen “Kölelikten Kurtuluş” adlı kitap⁸¹, öğretmen Nedim Tuğrul Bey tarafından İstanbul’da basılmakta olan “Yeni Yol” ismindeki çocuk gazetesi⁸², genel müfettiş Behçet Bey tarafından yazılan Orhan’ın Deniz Eğlenceleri ve Orhan

⁷⁸ Besim Atalay, “Bir Tenkid:Mektep Kitapları” **Muallimler Birliği**, Mart 1926 sayı :9 s. 420-421.

⁷⁹ **M.V.T.M.**,sayı :11 15 Kanun-ı evvel 1926 s.44-45.

⁸⁰ **M.V.T.M.**,sayı :12 15 Kanun-ı sani 1927 s.18..

⁸¹ **M.V.T.M.**,sayı :12 15 Kanun-ı sani 1927 s.20.

⁸² **M.V.T.M.**,sayı :9 15 Teşrin-i evvel 1926 s.28.

ile Gümüş adlı iki okuma kitabı⁸³, İstanbul Erkek Öğretmen Okulu usul-i tedris öğretmeni Hıfzullah Bey'in öğretmenliğe ait bilgiler içeren "Mektepçiliğin Kabesinde" adlı eseri⁸⁴ ve Abdülkadir Bey, Miralay Mehmed Neşet Bey, Bursa Erkek Lisesi Coğrafya öğretmeni Edib Bey, Darülfünun muallimlerinden Malik Bey ile Hilmi Kütüphanesi yayımlarından yeni duvar haritaları gösterilebilir.⁸⁵

Okul kitaplarının devlet tarafından basılması amacıyla 1926 yılında yayınlanan Mektep Kitaplarının Tabına Dair Kanun'un⁸⁶ uygulamada nasıl olacağını belirlemek üzere Mektep kitaplarının Maarif Vekâleti'nde Tabı Hakkındaki Kanunun Suver-i Tatbikiyesini Mübeyyen Talimatname yayınlanmıştı. Bu talimatnameyle mektep kitapları için ayrılacak bütçe ve basılacak kitaplara ilişkin karar talim ve terbiye dairesine bırakılmıştı.⁸⁷ Basılan kitapların maliyet fiyatı üzerine yüzde 10 zam koyarak talep doğrultusunda mektep ve maarif idarelerine sattırılacağı ve satılan kitap bedellerinin her ay matbaa müdürlüğü aracılığıyla milli matbaaya gönderileceği karara bağlanmıştı.⁸⁸

---

⁸³ M.V.T.M.,sayı :12 15 Kanun-ı sani 1927 s.32.

⁸⁴ M.V.T.M.,sayı :12 15 Kanun-ı sani 1927 s.33.

⁸⁵ M.V.T.M.,sayı :8 15 Eylül 1926 s.27.

⁸⁶ Mektep Kitaplarının Maarif Vekaletine Tab'ı Hakkında Kanun, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:5 s.47.

⁸⁷ Mektep kitaplarının Maarif Vekaleti'nde tab'ı hakkındaki kanunun suver-i tatbikiyesini mübeyyen talimatname, **a.g.t.**, 6.m.1.

⁸⁸ Mektep kitaplarının Maarif Vekaleti'nde tab'ı hakkındaki kanunun suver-i tatbikiyesini mübeyyen talimatname, **a.g.t.**, .m.2-3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEVHİD-İ TEDRİSAT'TAN HARF İNKILABI' NA İLKÖĞRETİMDE ÖĞRETMEN-ÖĞRENCİ KONUSU ve İLKÖĞRETİMİN DENETLENMESİ

A- İlköğretimde Öğretmenler

1- Öğretmenlerin Yetiştirilmesi

Atatürk devri öğretmen yetiştirme politikası, Osmanlı devletinden devralınan öğretmen yetiştirme uygulamalarının, yeni rejimin getirmiş olduğu cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik ilkeleriyle yeniden biçimlendirilmesi esasına dayanmıştır. Eğitim bütçelerinin sınırlı ve yetersiz olması, öğretmen okullarının sayı ve kapasite olarak geliştirilmesinde belirlenen hedeflere ulaşamamıştır.

Atatürk dönemi ilköğretim öğretmeni yetiştirme politikasını, şehir ve kasaba ilkokullarına öğretmen yetiştirme ve köy ilkokullarına öğretmen yetiştirme şeklinde ayırmak mümkündür. Öğretmenlerle ilgili pek çok konuda Osmanlı Devleti'nden miras kalan kanunlar uzun yıllar etkisini sürdürmüştü. Örneğin 1916 tarihli Mekâtibi İptidaiye-i Umumiye Talimatnamesi bazı maddeleri değiştirilerek 1929'¹a kadar yürürlükte kalmıştı.² 1913 Tedrisat-ı İbtidai Kanun-ı Muvakkati ibtidailere öğretmen olabilmek için Darümuallimin-i İbtidai'den mezun olma şartını getirerek, öğretmenliğe hukuki bir statü kazandırmıştı.

Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 yılında açılan Yüksek Muallim Mektebi ve birer yıl arayla açılan Musiki Muallim Mektebi ve Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü izlemiştir.

Cumhuriyet döneminde Eğitim Bakanı Vehbi Bey 4 Şubat 1922 yılında İkdâm Gazetesine verdiği bir mülakatta doğrudan bakanlık tarafından yönetilecek öğretmen okulları kurma tasarısından söz etmekteydi.³

¹ 1929 yılında İlk Mektepler talimatnamesi yayınlandı.

² Öztürk, Cemil, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Ankara, T.T.K., 1996.s.251.

³ "Maarif Vekili Vehbi Bey'le Mülakat", **İkdâm**, 4 Şubat 1922.

Daha sonraları mıntika öğretmeni okullarının kurulmasına ilişkin yoğunlaşan fikirler İsmail Safa Bey döneminde ilk olarak 15 darümuallimin açılmasının karara bağlanmasıyla sonuçlandı. 1 Mart 1923'te Atatürk Meclisi açış konuşmasında yeni sene zarfında Anadolu'nun 15 darümuallimin (bölge erkek öğretmen okulu) mıntikasına ayrılacağını bildirmişti.

Öğretmen okullarını belli bölgelerde toplama fikri 1921-1923 yılları arasında sürekli gündemde kalmış ve 1923 yılından itibaren uygulanmasına başlanmıştı.

İsmail Safa Bey, 24 Haziran 1923'te valiliklere birer telgraf çekerek Ankara, Konya, İzmir, Edirne, Bursa, Adana, Sivas, Erzurum, Trabzon ve Diyarbakır'ın genel bütçeye bağlı olarak açılacak darümuallimler için birer "mıntika" olarak belirlendiğini, bunların altı veya yedisinde darümuallimat açılacağını bildirmişti.⁴

Mıntika erkek ve kız öğretmen okullarının okullara kabul şartları bir talimatnameyle belirlendi.⁵ Bu talimatnameye göre başvuracak adayların T.C. vatandaşı olması,⁶ 14 yaşından aşağı, 19 yaşından yukarı olması,⁷ uzvi kusurları bulunmaması,⁸ trahom, verem, frengi vs.⁹ hastalıklardan salim olmak ve hükümet okullarından birinden atılmamış olması gibi şartların haiz olması gerektiği belirtilmişti.

I. Heyet-i İlmiye de ibtidai darümuallimin ve darümuallimatların teşkilat ve programları da ele alınmıştı. İlk oturumda oluşturulan ihtisas encümenlerinden biri yaptığı çalışmalar sonunda, ibtidai darümuallimin ve darümuallimatların öğretim sürelerinin beş yıla çıkarılmasını kararlaştırmıştı.¹⁰

Maarif Teşkilatına Dair Kanun'da ilkokul öğretmeni yetiştiren okullar, ilk muallim mektepleri ve köy muallim mektepleri olmak üzere ikiye ayrılmıştı.¹¹

⁴ "Darümuallimin ve Darümuallimat Mıntıkaları", **İkdam**, 28 Haziran 1923. Ayrıca bkz. Öztürk, Cemil, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Ankara, T.T.K., 1996.s.251.

⁵ "Mıntika Erkek ve Kız Muallim Mekteplerinin Kayd u Kabul Şartları", Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, 1928.s. 354-356. Talimatnamenin tam metin transkripsiyonu için bkz. **Ek:9**.

⁶ "Mıntika Erkek ve Kız Muallim Mekteplerinin Kayd u Kabul Şartları", **a.g.t.**, m.1

⁷ "Mıntika Erkek ve Kız Muallim Mekteplerinin Kayd u Kabul Şartları", **a.g.t.**, m.2

⁸ "Mıntika Erkek ve Kız Muallim Mekteplerinin Kayd u Kabul Şartları", **a.g.t.**, m.3

⁹ "Mıntika Erkek ve Kız Muallim Mekteplerinin Kayd u Kabul Şartları", **a.g.t.**, m.4

¹⁰ Cemil Öztürk, **a.g.e.**, s.60.

¹¹ Maarif Teşkilatına Dair Kanun, **a.g.k.**, m.13

Köy muallim mektepleriyle ilgili yayınlanan talimatta köy muallim mekteplerinin süresi üç yıldır.¹² Parasız ve yatılı olan bu okullar, idari işlerde, muallim mektepleri talimatnamesine tabi idi.¹³

Köy muallim mekteplerinden mezun olan öğretmenler bakanlığın belirlediği köylerde en az altı yıl öğretmenlik hizmeti yapmaya zorunlu tutulmuştu.¹⁴

15 Haziran 1926 tarihinde “İlk Mektep Muallimleri İçin Açılacak Meslek Kursları Talimatnamesi” yayınlanmıştı.¹⁵ Bu talimatnameye göre kurslar A ve B kursu olarak ikiye ayrılmıştı. A kursuna öğretmen okullarında verilen bilgi derecesine sahip olup da öğretmenliğe tayin edilmek isteyenler meslek derslerini öğrenmek amacıyla katılacaktı. B kursuna ise hali hazırda öğretmen ve öğretmen muavinleri, meslek bilgilerini tazelemek amacıyla katılabileceklerdi.

2- Sayısal Verilerle İlköğretimde Öğretmenler

İlkokul öğretmenleriyle ilgili istatistik bilgilerine 1925-1926 yıllarına ait salnamede “Türkiye Dahilinde İlk Mektep Muallimleri” başlıklı tablodan ulaşılmıştır.¹⁶ Bu tabloya göre, resmi ve umumi mekteplerde, Orta mekteplerin Kısmı ibtidailerinde, liseler kısmı ibtidailerinde, erkek ve kız muallim mektepleri tatbikatında ecnebi ve cemaat mekteplerinde ve leylî ibtidailerle öksüz yurtlarında öğretmenlik yapan öğretmenlerin kız ve erkek öğretmen olarak sayıları ve hepsinin toplamındaki sayıları illere göre verilmiştir. Türkiye dahilinde toplam öğretmen sayısı 12151’dir. Resmi ve umumi mekteplerde toplam öğretmen sayısı 9065, toplam kadın öğretmen sayısı 903, toplam erkek öğretmen sayısı 8162’dir. Orta mekteplerin Kısmı ibtidailerinde toplam öğretmen sayısı 387, toplam kadın öğretmen sayısı 60, toplam erkek öğretmen sayısı 327’dir. Liseler Kısmı ibtidailerinde, toplam öğretmen sayısı 205, toplam kadın öğretmen sayısı 29, toplam erkek öğretmen sayısı 176’dır. Erkek ve kız muallim mektepleri tatbikatında, toplam öğretmen sayısı 114, toplam kadın öğretmen sayısı 75, toplam erkek öğretmen sayısı 39’dur. Ecnebi ve

¹² “Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi”, **M.V.M.**, sayı:10, İstanbul, Milli Matbaa, 1927.s. 104., ayr.bkz. “Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi” Talimatname Tarihi:19 Teşrin-i evvel 1926, Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası,1928.s.567-569, Talimatnamenin tam metin transkripsiyonu için bkz. **Ek:10** Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi, a.g.t., m.1

¹³ Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi, a.g.t., m.13.

¹⁴ Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi, a.g.t., m.6.

¹⁵ “İlk Mektep Muallimleri İçin Açılacak Meslek Kursları Talimatnamesi” Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası,1928.

¹⁶ Türkiye Dahilinde İlk Mektep Muallimleri,(Tablo)**1925–1926 T.C. Devlet Salnamesi**, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1926.Tablo için bkz. **Ek:11**

cemaat mekteplerinde, öğretmen sayısı 2049, kadın öğretmen sayısı 943, erkek öğretmen sayısı 1106'dır. Leyli ibtidailerle öksüz yurtlarında, toplam öğretmen sayısı 331, toplam kadın öğretmen sayısı 50, toplam erkek öğretmen sayısı 281'dir.¹⁷

1924-1928 yılları içinde ilkokul öğretmenlerinin yıllara ve ilkokul türlerine göre sayısal verileri ise;

Resmi İlkokullar Toplamı

1923-24 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 10.238

1924-25 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 11.526

1925-26 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 11.938

1926-27 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 13.011

1927-28 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 12.637

1928-29 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 13.103¹⁸

Türk Hususi (Özel) İlkokullar Toplamı

1923-24 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: --

1924-25 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 354

1925-26 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 376

1926-27 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 416

1927-28 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 446

1928-29 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 389¹⁹

Türk Hususi Ekalliyat İlk Mektepleri Toplamı

1923-24 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: --

1924-25 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 1.118

1925-26 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 1.169

1926-27 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 1.545

1927-28 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 1.156

1928-29 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 1.182²⁰

¹⁷ Bütün bu bilgiler için bkz. Türkiye Dahilinde İlk Mektep Muallimleri,(Tablo)1925-1926 T.C. Devlet Salnamesi, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1926.

¹⁸ Maarif 1923-32 İstatistikleri, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933. s..8.

¹⁹ A.g.i., s..8.

²⁰ A.g.i., s..8.

Ecnebi İlk Mektepleri Toplamı

1923-24 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: --
1924-25 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 324
1925-26 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 826
1926-27 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 838
1927-28 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 958
1928-29 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 1.044²¹

Türk Hususi Ekalliyet Ve Ecnebi Mektepler Toplamı

1923-24 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: --
1924-25 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 2.296
1925-26 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 2.371
1926-27 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 2.799
1927-28 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 2.560
1928-29 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 2.615²²

Umum İlk Mektepler Toplamı

1923-24 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 10.238
1924-25 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 13.822
1925-26 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 14.309
1926-27 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 15.810
1927-28 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 15.194
1928-29 yılı ilkokul öğretmeni sayısı: 15.718²³

3- Öğretmenlerin Sorunları ve Faaliyetleri

Osmanlı'dan devr alınan öğretmenlerle ilgili mali konuların il özel idarelerine devredilmiş olması Cumhuriyet dönemine gelindiğinde de çok önemli bir sorun oluşturmaktaydı. Özellikle milli mücadele döneminde yaşanan fakirlik öğretmenlerin maaşlarını alamamalarına ve bazen de ekonomik tedbir olarak il özel idarelerinin ilkokulları kapatmalarıyla işsiz kalmalarına neden olmaktadır. Henüz 1921 yılında

---

²¹ A.g.i., s.9.

²² A.g.i., s.9.

²³ A.g.i., s.9.

konuyla ilgili görüşlerine başvurulmuş dönemin eğitim bakanı Hamdullah Suphi Bey bu durumla ilgili olarak

“-Özel idarenin eğitime ait olan kayıtları gayet değerli bir tecrübe devri geçirmiştir. Bir iki usulden birini seçeceğiz. Ülkemizi ya nazariyata, ya da nazariyatı ülkemize uyduracağız. Genel savaştan beri özel muhasebe derdi eğitimimizin onda sekizini büyük perişanlığa sürüklemiştir. Öğretmenlerimiz umutsuzluğa kapılmış, sefil kalmış, hükümet kapıları önünde ricası bir türlü yerine getirilmeyen zavallı dilekçeci durumuna düşmüşlerdir. En esaslı çareyi meclise önermek üzereyim. Milli savunma iki kısımdan oluşur. Biri askeri diğeri manevi. Dalalet ve cehle, bunların peş peşe yarattığı iç ve dış felaketlere karşı, ülkenin ilk savunma gücü bilgi ve ahlak kuvvetidir. Bunun için nasıl askeri teşkilatımızı merkezi bir şekilde yönetiyor, bunu yerel kısımlara ayırıp şunun bunun keyfi altında oyuncak olmaktan uzak tutuyorsak, manevi savunmamızı da tek program, tek usul, tek idare altında merkeze bağlamak lazımdır. Bir hafta geçiyor ki, en çok umut bağladığımız mevkilerde belli başlı bir okulumuzun kapatıldığı haberini almayalım. Maaşlar verilmez, grevler yapılır, okullar kapatılır. Öğretmenlerimiz milletin diğer hizmetkarları gibi aynı şartlar altında sıkıntı çekebilirler. Fakat bir kısım öğretmenlerimiz özel şartlar dahilinde düzenli aylıklarını aldıkları halde, diğerlerini sanki aynı maksada hizmet etmiyorlarmış gibi terk edilmiş acısı içinde bırakılmaları kabul edilebilir değildir. Bunun için benimle beraber bütün bu felaket nedenlerini en derin şekilde kavramış meclis arkadaşlarımızın genel ihtiyacı giderecek kararı alacaklarına tam bir inançla bekliyorum.”²⁴” diyerek Bakanlık’ın gerekli tedbirleri almaya çalıştığını belirtmekteydi.

Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası’nda yayınlanan bazı tamimler maaşlarla ilgili konulara açıklık getirmekteydi.

“Hizmet-i mükellefelerini ifa etmeden meslekten ayrılmış olan ilk muallim mektebi mezunlarından alınacak tazminatın beher sene için iki yüz elli lira üzerinden hesap edilmesi ve maarif teşkilatı kanununun sekizinci maddesine tevfikana zammı lazım gelen %50 ile faiz-i aslının bu miktara ilavesi ve “darülmualimin ve darülmualimat nizamnamesi” mucibince madeni kırk lira taahhüt etmiş olun mezunların da, hal-i hazır piyasaya nazaran taahhüt ettikleri meblağın bu miktarda muadil olmasına binaen aynı suretle tazminata tabi tutulmaları icap eder.”²⁵”

“Kanunen uhdesinde müteaddit muallimlik bulunanların aldığı maaşat-ı mecmuu bir maaş addedildiğine göre uhdesinde üç muallimlik bulunduğu esnada almış olduğu maaş-ı mecmuuyla bilahare işbu muallimliklerden birinin uhdesinden alınarak diğer ikisine icra

²⁴ Hamdullah Suphi Beyle Mülakat, **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Mart 1921, s.1.

²⁵ **M.V.T.M.**,sayı :11 15 Kanun-ı evvel 1926 s.48.

edilen zammiyat ile baliğ olduğu miktar arasında bir fazlalık bulunmadığı takdirde mezkur iki muallimlik maaşına icra edilen zamaimin terakki-i maaş addıyla tevfikata tabi tutulması ve müteaddit muallimliği bulunanların uhdesine diğer bir muallimlik ilave edildiği takdirde ancak işbu muallimlik münasebetiyle heyet-i umumiyece takarrür ettirilerek tatbikatta ona göre muamele olunmasının murakıplıklara tamim edilmiş olduğu bera-yı malumat-ı arz olunur.²⁶”

Öğretmenlerin askerlik hizmetlerine ilişkin Maarif Vekaleti Mecmuasında yayınlanan tamimde,

“İlk tedrisat müdür-i umumiliğinin, muallim mektebi mezunu olup, bir mahalle tayin edilmeden veyahut kadro mucibince açıkta kalarak yeni bir vazifeye tayin olunmadan taht-ı silaha alınan²⁷ muallimlerin askerlikte geçen müddet-i hizmetlerinin kıdemlerine zam edilmesi müdürler encümeninin 9 Temmuz 1341 tarihli 170/7 numaralı kararı iktizasından ise de, bu karara istinaden seferberlik ve mücadele-i milliyede beş, altı sene askerlik etmiş olan muallimlerin, mesleğe avdet etmemeleri dolayısıyla, işbu kararın hizmet-i mecbureye şümulü olup olmadığı hakkında 676 numaralı 9/8/26 tarihli müzekkeresi okundu.²⁸”

Öğretmenlerin diğer bir sorunu da askerlikten muaf tutulmalarıyla ilgiliydi;

1923 yılının Aralık ayında Konya milletvekili Naim Hâzim Efendi riyaset-i celileye 1316, 1317 tevellütlü muallimlerin de postacılar gibi tecile tabi tutulmasını teklif etmişti. Konuyla ilgili Müdafaa-i Milliye Encümeni mazbatası 1924 Ocak ayında sunulmuş muallimlerin askerlikten tecilleri mecliste hararetli tartışmalar sonrası kabul edilmiştir.

Konuyla ilgili olarak müdafaa-i Milliye Encümeni reisi Ali Bey şunları söylemiştir;

“MÜDAFAAI MİLLİYE ENCÜMENİ REİSİ ALİ B. (Karahisarî Sahib) – Efendim! Şimendifer mütehasıslarının şimendifer taburlarında üç ay talim ve terbiye görmek suretiyle hizmeti askeriyelerini ifa etmiş olmalarını Hükümet teklif ediyor, esbabı mucibe olarak da şimendifercilerin memleketimizde elzemiyet ve temini inkişafını ileri sürüyor. Ona mukabil biz encümen bunu tetkik ediyoruz ve memleketin menafii âliyesi noktai nazarından kabul taraftarı oluyoruz. Kanun lâyihası buraya geliyor. Süleyman Sırrı Bey biraderimiz telgrafların, muhabere memurlarının ve muavinlerinin istisnasını istiyor. Aynı zamanda Naim Efendi biraderimiz de muallimlerin istisnasını istiyor. Nazarı dikkati âlilerini

²⁶ M.V.T.M.,sayı :11 15 Kanun-ı evvel 1926 s.49.

²⁷ M.V.T.M.,sayı :8 15 Eylül 1926 s.24.

²⁸ M.V.T.M.,sayı :8 15 Eylül 1926 s.25.

celbederim ki, 1316 – 1317 tevellütlü olan muhabere memurlarıyla muallimlerdir. Yani 20 – 21 yaşında olan gençlerdir. Muallim itlak edilerek terhislerini istedikleri telgrafçılar ve muhabere memurları da aynı veçhiledir. Halbuki başka bir mülâhaza ile işin doğru olmadığını, yani heyeti umumiyesi itibariyle bunları istisna addetmekliğimizin muvafık olmadığını gördük. Çünkü bunlar bir defa mühim yekûn teşkil ediyor ve bundan başka bunların emsali vardır. Polislerden ve diğer şubaları idareden emsali vardır. Şimdi efendim! Mâlûmuâilileri ordu terhis edilmiştir ve birçok muhabere memurlarıyla muallimler de mesleklerine iade edilmişlerdir. Eğer bunun için ihtiyaç olsaydı devairi aidesi müracaat eder ve bir kanun teklif ederdi. Müracaat vâkı olmamıştır ve ihtiyaç yoktur. Binaenaleyh; bu noktai nazardan ve ordu kadrosuna hâlel gelmemek mülâhazasıyla biz heyeti umumiyesinin reddine karar verdik ve bu suretle mazbatamızı Meclisi Âliye takdim ettik. Kabul edip etmemek Heyeti Aliyeden sâdır olacak karara mütevakkıftır.

Ali Bey'in bu yaptığı bu konuşmaya karşılık Konya Milletvekili Naim Nazım Bey ülkede 316 – 317 tevellütlü kaç öğretmen olduğunu sormuştur. Ali Bey'in cevabı ve bunu takiben konuşulanlar aşağıdaki gibidir:

ALİ B. (Devamla) – Yalnız muallim değil, emsali vardır. Arz ettim. İhtiyat zâbitanı sırasında birçok muallimler terhis edilmiştir ve farz edildiği kadar muallim ihtiyacı yoktur. Hattâ Maarif Vekâleti de bunu söylemiştir.

NAİM HÂZİM Ef. (Konya) – Şu halde Maarif Vekâleti düşünmemiştir, hakkıyla vazifesini yapamamıştır.

TUNALI HİLMİ B. (Zonguldak) – Yürekler acısı kalan bir meseleden dolayı istedim ki, muvakkat bir zaman için sükût edeyim. Maatteessüf yara yine deşildi. Müdafaei Milliye Encümeni Reisi arkadaşşıma soruyorum; bedeli nakdîyi verenler için dört ayı kabul ediyor da, muallimler için, telgrafçılar için neden kabul etmiyor? Başka hiçbir söz söylemiyorum. Yalnız bu sözümle iktifa ediyorum. Vicdanlarınıza, irfanlarınıza müracaat ediyorum. (Bravo sesleri)

AHMED HAMDİ B. (Bozok) – Efendim, vatanımızı haricî düşman istilâ ve tasallûtundan kurtarmak için nasıl ki, ordu lâzımsa memleketimiz dâhilinde maarifi neşir ve tamim için de muallim ordusu lâzımdır. Bunun için de hiç kimse ihtilâf edemez. Biz Anadolu'muzda yüzde beş köyümüzde muallim yoktur. Mektep açılmıyor. Köylüler her suretle tahsisatını vermeye hazır olduğu halde muallim bulamıyorlar. Maarif Vekâleti muallim yoktur, açamıyoruz diye resmen cevap veriyor. Burada tecili taleb olunan 1316-1317 tevellütlü muallimlerin yekûnu hesab edilse iki yüz bile olmaz. Keşke iki yüz olsa, iki yüz köyümüze mektep açsak... İki taburdan, iki ordudan daha büyük iş göreceklerdir dâhilde.

Heyeti Celileniz lütfen mazbatanın reddine ve şu teklifin kabulüne karar verin. Çünkü çok mühimdir ve ruhumuzdur, hayatımızdır.

REŞİD AĞA (Malatya) – Efendiler bu 1316 ve 1317 tevellütlü muallimlerin bir sene talim görmesi haliseferde lüzum olur da silâh altına alınurlar maksadına mâtuftur. Halbuki bu iki yüz muallim bugün beş bin tane maarif görmüş, mektep görmüş asker yetiştirecektir, meydana getirecektir. Bu iki yüz tane muallim silâh altına girmekle beşbin tane maarif, mektep görmüş asker geri kalacaktır. Bugün yirmibeş köyden bir köyde bir mektep vardır. Yani merkez, nahiye müdürlüğü olan köylerde bir mektep vardır. Onlara da muallim bulunamıyor. Muhabere memurlarına gelince; muhabere memurluğu zaten bir sanattır. Haliseferberide silâh altına alınsa bile onlara cephelede yine muhabere yaptırılacaklardır. Yani onlar sanatlarını yapacaklardır. Zaten o sanatını da bellemiştir. Efendiler! Hattâ ilânı Meşrutiyette, Büyük Millet Meclisinin teşekkülünde büyük hizmet etmiştir telgraflılar. Meşrutiyetin ilânında bunu kazandırmaya sebep olan amiller için de mühimmi telgraflılardır. Hattâ şunu da arz etmek isterim ki, Sivas'ta kongre teşekkül ettiği zaman telgraflılar İstanbul Hükümetini tanımadılar. Telgraflarını tanımadılar. Kuvayı Milliyeye iştirak ettiler. Yardım ettiler. (Bravo Reşid Ağa sesleri.) Gerek muallimler ve gerek muhabere memurları olsun; bunların yekûnu bin taneyi bile teşkil etmez. Bunların istisnası lâzımdır. Bunların istisnasını kabul etmenizi istirham ederim.” demektedir.

Öğretmenlerin çeşitli sorunlarıyla ilgili Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası'nda aşağıdaki tamimler yayınlanmıştı. Bu tamimlerin ortak noktası sorunların çoğunlukla öğretmenlerin barınmasına ilişkin olmalarıdır.

“Bir muallim validesinin, zevcinin, pederinin, kardeşinin hulasa her kimin yanında ikamet ederse etsin mesken ücreti kanunen verilecektir; kanundaki kayd mutlaktır. Bu hususta istizanda bulunulmaması tamimen tebliğ olunur efendim.”²⁹

“Bazı maarif idareleri müsait olmayan mektep binalarında muallimlerin ibatelerine müsaade ettikleri ve mesken bedelleri hakkında yanlış muamele yapıldığı teftişat neticesinde anlaşılmıştır. Badema bu hususa dair aşağıda yazılı maddelerin ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınmasını tamimen tebliğ ederim efendim. Maarif Vekaleti vekili namına

1-İlk mekteplerin vaziyetlerinden maarif müdürleri mesuldür.

2-Mektep binalarının ibateye müsait ve sınıflar ile alakası olmadığı takdirde muallim veya muavin-i maarif idaresinin müsaadesiyle mektepte yatabilir.

3-Maarif idaresinin müsaadesiyle mekteplerde yatacak muallim veya muavinlerin bilhassa kadın muallim ve muavinlerin kimsesizlerinden olması şayan-ı tercihtir.

²⁹ M.V.T.M.,sayı :5 15 Haziran 1926 s.31.

4-İkinci ve üçüncü maddeler mucibince maarif idareleri mektep teşkilatına haleb gelmemek üzere muallimlerin mektepte ikametlerine müsaade ettikleri veya iskana kabiliyeti olacak bir bina gösterdikleri ve muallim de bu binayı kabul ettiği takdirde bu gibilere sükna bedeli verilmez. Bunun haricinde kalan ve hariçte kendi maaşı ile hane isticar eden muallimlere ve muavinlere her ikisi de muallim olan zevc ve zevceye keza iki birader, iki hemşireye, zevcesi tedrisat müfettişi kendisi muallim, zevci tedrisat müfettişi kendisi muallim bulunanlara hulasa her ne suretle olursa olsun bilumum muallim ve muavinlere sükna bedeli verilir.³⁰”

“Mülga öksüz yurtları müdüriyet-i umumiyesince yurtlarda müstahdem memur ve muallimlerin terfihleri maksadıyla bazı kuyud ve şuruta tabi tutularak maa aile müesseselerde iaşe ve ibateleri hakkında verilen müsaadenin derhal ref'i mektep tabelasından yemek yiyecek ve mektepte yatacak memur ve aileleri hakkında sarih bulunan³¹ talimatnamenin 190. maddesi ahkamına harfiyen riayet olunması müdürler encümeninin 21 Kanun-ı sani 1926 tarih ve 53/7 numaralı kararı iktizasından ise de Adana ve Zencidere gibi şehre uzak mesafede bulunan yerlerdeki memur ve muallimler hakkında aynı kararın tatbiki ailelerinden uzun müddet mahrum kalmalarını ve yahut her hafta aileleri nezdine gitmek için fazla masraf ihtiyar etmelerini ve bi'n-netice şahsen ve nakden müteessir olmalarını müeddi olacağından bunlar ve aile kelimesinin derece-i şümülü hakkında bir karar ittihazına mütedair 15-3-926 tarih ve 300 numaralı müzakeresi okundu.

Öksüz yurtlarında müstahdem memurun ve mualliminin ailesi efradından hangilerinin yurtlarda ibate ve ücreti mukabilinde iaşe olunacakları aşağıda tespit edilmiştir. Bunlardan gayrisinin yurtlarda iaşe ve ibateleri caiz değildir. Tasvip buyurulduğu takdirde keyfiyetin öksüz yurtlarına tevdi zımında evrakın ilk tedrisat müdür-i umumiliğine tezekkür edilmiştir.

1-Zevce

2-Çocuklar

3-Valide ve peder³²”

Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası'ndan zaman zaman öğretmenlerin özellikle Mustafa Necati Bey'in bakanlığı sırasında sert uyarılara maruz kaldığına rastlıyoruz.

“Der-uhde ettiğimiz vazifenin büyüklüğü bütün arkadaşlarımızca malumdur. Bu mühim vazifede muvaffak olmak için ciddi mesaiye, metin bir fikr-i takibe ihtiyaç vardır.

³⁰ M.V.T.M.,sayı :6 15 Temmuz 1926 s.25.

³¹ M.V.T.M.,sayı :4 15 Mayıs 1926 s.34.

³² M.V.T.M.,sayı :4 15 Mayıs 1926 s.35.

Önümüzdeki müşkülâtı ancak idaremizin kudretiyle, sıkı bir fikr-i intizam ve ahenkle yenmek mümkündür. Maarifimizin muayyen gayelere doğru inkişafı bütün mesai arkadaşlarımın vazifelerini mukaddes bilmeleriyle temin olunabilir. İnzibat ve ahengi maarif idarelerimizin bütün aksamında tesise mecburuz. Bunun çündür ki kendilerine vazife tevdi edilen arkadaşların bu vazifeyi derhal benimseyerek bütün kabiliyet ve kudretleriyle çalışmalarını lazımdır. Arkadaşlarımın mağduriyetlerine hiçbir zaman meydan vermem. Bilakis tereffühlerine çalışmak vazifemdir. Ancak mesai arkadaşlarımın da tevdi edilen vazifeleri bila-tatil kabul ederek müşterek eserin bizi ve milleti memnun edecek şekilde vücuda gelmesi için canla, başla çalışmalarını ısrarla isterim. Herhangi meslektaş, tevdi olunan vazifeyi kabul etmezse vekalette devam ettiğim müddetçe benimle birlikte teşrik-i mesaiden istinkaf etmiş telakki eder ve kendisine vazife vermem. Aynı zamanda vazifeye tayin edilip de gitmeyenler mazeretlerini bildirerek mezuniyet almamış iseler haklarında müstafti muamelesi yapar. Arkadaşlarımın bu hususta beni mazur göreceklere kaniim.³³”

“Maarife mensup arkadaşlar memlekette intizamın mümessili, vazifenin aşığı olduklarını bütün memleket halkına ilham edecek vaziyette bulunmak mecburiyetindedirler. Benimle beraber çalışmakta olan arkadaşlarımı bu halde gördüğüm için memnunum. Vazifelerine imza mecburiyetiyle bağlananlar candan bir iş tutup koparmak istemeyenlerdir. Onun için bugünden itibaren devam mecburiyeti imza ile tatbik edilmeyecektir. Arkadaşlarımı başladığımız bu büyük işte geceli gündüzlü vazifelerine merbut göreceğime kaniim. Bu kanaatimde beni aldatanlar ölürse vazifenin ulviyet ve kudsietini tanımakta aciz olan bu arkadaşlarla çalışamayacağımı şimdiden açıkça bildiririm. Hepinize muvaffakiyetler dilerim.³⁴”

1923 yılında Muallimler Mecmuasında yayınlanan bir makalede öğretmenlerin iki önemli sorunu aşağıdaki gibi anlatılmaktaydı;

“Bugün ibtidai muallimlerini meşgul eden, düşündüren iki mühim dert vardır: Tedavisi yalnız onları memnun etmekle kalmaz; memleketin menafiiyle de alaka vardır. Bunların biri:

Maaşatın kifayetsizliği, diğeri saat-ı mesainin kesretidir.

Maaş miktarını azlığı

Bugünkü maaşat, aile sahibi olmayan bir muallimin bile ancak nafakasını güçlülük³⁵ temin edebilir. Hiç olmazsa mualliminin ihtiyacı-ı mübrimesini temine kafi olacak bir hadde iblağ edilmelidir.

³³ M.V.T.M.,sayı : 1 15 Şubat 1926 s.4

³⁴ M.V.T.M.,sayı : 1 15 Şubat 1926 s.4-5.

³⁵ M. Halid İbtidaiye Muallimlerinin İki Derdi, **Muallimler Mecmuası**. Sene: 2. Sayı: 15. 30 Teşrin-i sani 1923. s: 333-335. s.333.

Hiç şüphesiz ibtidai mualliminin vazifesi çok müşkül ve kesirdir. Bilhassa bizim gibi ilim ve irfan sahasında pek müterakki olmayan memleketlerde pek mühimdir. Ondan birçok şeyler bekleniyor. Tahsilin, pek kuvvetli olması lazım gelen temelini atmak, memleketin evladına, hayatta gerek kendine gerek vatan ve millete nafi olabilecek kudret ve terbiyeyi vermek ancak ibtidai mualliminin vazifesidir. Binaen aleyh küçük ve hakir görülen ibtidai hocası memleketin hayatında en mühim rolü ifa ediyor demektir. Onun bu müşkül ve mühim vazifeyi hüsn-i ifa etmesi gavailinin azlığı, selamet fikri, huzuru ve istirahat-ı kalbiyesiyle mebsutan mütenasiptir. Dershanede, ailesinin akşamki nafakasını nasıl ve ne suretle tedarik edeceğini düşünen bir muallimin vezâifini hüsn-i ifa etmesine ne derece imkan olduğunu teemmül lazım gelir.

İbtidai tahsilinin, dolayısıyla memleketin terakki ve tekamülünü; muhtaç olduğumuz ibtidai muallimliğine gençliğin rağbetini arzu ediyorsak, mesleği bugünkü karanlık, berbat vaziyetten kurtarmak, haysiyetini iade etmek, salıklarına terfi ve terfi çarelerini arayıp temin etmek; daha açıkça karınlarını doyurmak lazımdır.

Saat-ı mesainin kesreti

Saat-ı mesai meselesi de maaşat kadar mühimdir. Bugün birçok mekteplerimizde hocaların dersleri yirmi beşle otuz saat arasındadır. Halbuki bu tahammülün fevkindedir. Bir muallimin haftada yirmi saatten fazla ders okutmasını talep etmek ondan beklenen vazifenin sadece sınıfını işgal eylemekten ibaret olduğunu ihsas eylemek demektir. Bir muallim vereceği dersi ihzar etmek, binaen aleyh her gün birkaç saat mütalaa ile meşgul olmak mecburiyetindedir. Hazırlıksız ders yapan bir muallimden talebenin layıkıyla müstefid olması elbette kabil değildir. Bundan başka muallim birçok vazifeleri tetkik ve tashih etmek ıztırarındadır. Bunun için kendisine müsait bir zaman bırakmak icap eder. Esasen mütemadi surette bir dersten çıkıp diğerine giren ve talebe ile teneffüs zamanları da ayrıca meşgul olan bir muallim bit-tab' pek ziyade yorulacağından vezâifini hüsn-i suretle ifa edemez. Belki de başka memleketlerde ibtidai muallimlerinin saat-ı mesaisi tecdit olunmadığı ve yirmiyi müteceviz bulunduğu iddia olunursa da bu gibi memleketlerde hocanın mektebi yanında meskeni de tedarik edildiği gibi sınıfların mevcudu da yirmi, yirmi beşi tecaviüz etmez. Bizde ise muallimler ael-ekser mekteplerinden uzak semtlerde ikamet ettiklerinden vakitlerinin bir kısmını yollarda geçirirler; sınıflarımızın da mevcudu ekseriya kırkı müteceviz bulunur ve muallim talebesinin vazifeleriyle ayrı ayrı meşgul olmak için daha fazla zaman sarf etmeğe mecburdur. Şu halde kendisine dersane haricindeki vezâifini de ifa edebilmesi için müsait zaman bırakmak ve ders saatlerini tecdit etmek elzemdir.

Bundan başka ibtidai muallimliği pek çok yorucu ve yıpratıcı bir meslektir. sıhhatinin muhtel olacağını, ömrünün tenakus edeceğini bile bile sırf bir meslek ve vazife aşkıyla çalışan bu mağdur ve fedakar zümrenin hakkını bilfiil teslim etmek icap eder. Nimet kültefe mukabil olmak lazımdır. Şurası müsellemdir ki memleketimizin ibtidai hocasına pek

ziyade ihtiyacı olduğu halde darül-mualliminlere rağbet hiç yok gibidir. Bunun en mühim sebebi bu meslekte terfih ve terfi' imkanının mefkudiyetidir. Artık ibtidai muallimliğinin büsbütün ayrı bir sanat olduğuna kani olmak lazım gelir. Her okuma ve yazma bilen bu vazifeyi yapacağı zihniyetinde devam ederse mekteplerimizden bir şey beklemekte hiç de haklı olmayız. Bilinmiyor ne sebepten, meslek, ehemmiyeti takdir edildiği halde ihmal olunuyor. Şu zamanda altı yüz guruşla hizmet edecek, ömrünün nihayetine kadar, bin guruş maaşa nail olabilmek için, yüz bin türlü müşkülata maruz kalmayı, açlığı göze alacak insanlar aramak biraz gariptir. Bugün ibtidai muallimlerinin ekseriyeti on beş, yirmi senelik bir hizmet ve yorucu emeğe mukabil azami sekiz yüz veya bin guruş almaktadırlar. Bu şeraitle iyi bir ibtidai casına malik olmak gayr-i mümkündür. Halbuki bir tahsil, iyi bir hoca ile kabil olur.”³⁶

B- İlköğretimde Öğrenciler

1- Sayısal Verilerle İlköğretimde Öğrenciler

1925-1926 yıllarına ait salnamede “Türkiye Dahilinde Mevcut İlk Tahsil Talebesi” başlıklı tablodan anlaşıldığı üzere, 1923-1924 senesi istatistiklerine göre Türkiye’de toplam 370597 ilk okul öğrencisi mevcuttu.³⁷ Tablo, “Umumi ve Resmi İlk Mektepler”, “Orta Tahsil Mekteplerine Mülhak Kısım-ı İbtidailer”, “Ecnebi ve Cemaat İdarelerindeki Hususi İlk Mektepler” ve “Leyli Mekteplerle Darüleytamlar” başlıkları altında okul ve kız-erkek öğrenci sayıları verilerek oluşturulmuştu. Orta Kısım Mülhak Kısım-ı ibtidailer kendi içinde; Orta Mektep Kısım-ı ibtidailer, Liseler Kısım-ı İbtidailer, Erkek ve Kız Muallim Mektepleri Tatbikatı olarak üç kısımda gösterilmişti. Tabloda belirtilen açıklamada, ecnebi mekteplerinin derecelerinin belli olmadığından öğrenci sayılarının ilkokullar arasında gösterildiği söylenmekteydi. Bu tabloda resmi ve umumi okullara ait bilgilerin 1923-1924 yılına ait olduğu geri kalan bilgilerin ise 1924-1925 yılına ait olduğu belirtilmekteydi.

Tabloya göre Umumi ve Resmi okullarda toplam ilkokul sayısı; 4770’tir. Bunlardan 589’u kız ilkokulu, 4181’i erkek ilkokuludur. Bu okullarda toplam öğrenci sayısı 313171’dir. Bunlardan 253430’u erkek öğrenci geri kalan 59741’i ise kız öğrencidir.

³⁶ A.g.m., s.334.

³⁷ Türkiye Dahilinde Mevcut İlk Tahsil Talebesi(Tablo) 1925–1926 T.C. Devlet Salnamesi, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1926.Tablo için bkz. Ek 12.

Orta Mektep Kısım-ı iptidailerinde, toplam okul sayısı 65, kız ilkokulu sayısı 8, erkek ilkokulu sayısı 57'dir. Bu okullarda toplam öğrenci sayısı 9320'dir. Bunlardan 8398'i erkek öğrenci geri kalan 922'si ise kız öğrencidir. Liseler Kısım-ı İptidailerinde toplam okul sayısı 22, kız ilkokulu sayısı 4, erkek ilkokulu sayısı 18'dir. Bu okullarda toplam öğrenci sayısı 4491'dir. Bunlardan 4111'i erkek öğrenci geri kalan 380'i ise kız öğrencidir.

Erkek ve Kız Muallim Mektepleri Tatbikatında, toplam okul sayısı 22, kız ilkokulu sayısı 8, erkek ilkokulu sayısı 14'dür. Bu okullarda toplam öğrenci sayısı 2201'dir. Bunlardan 1324'ü erkek öğrenci geri kalan 877'si ise kız öğrencidir.

Ecnebi ve Cemaat idarelerindeki hususi mekteplerde toplam okul sayısı 239, Kız okulu sayısı: 53, erkek okulları sayısı ise 186'dır. Öğrenci sayısı ise toplamda 34536, bunlardan erkek öğrenci sayısı 18436, kız öğrenci sayısı ise 16100'dır.

Türk ilkokullarında dikkati çeken kız erkek öğrenci arasındaki büyük farkı olması bunun yanı sıra ecnebi okullarında bu farkın çok da fazla olmadığıdır.

Yatılı okullar ve öksüz yurtlarında toplam öğrenci sayısı 6878 olarak verilmiş, Kız öğrenci sayısı 5844 erkek öğrenci sayısı ise 1034 olarak gösterilmiştir. Tablonun bu bölümünde yatılı ve öksüzler için okulların sayıları verilmemiştir. Bu okullarda kız öğrencilerin erkeklere oranla fazla oluşu dikkat çekmektedir.³⁸

1924-1928 yılları arasında ilokul türlerine göre toplam öğrenci sayıları ise aşağıdaki gibidir;

Resmi İlkokullar Toplamı

1923-24 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 341.941

1924-25 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 357.122

1925-26 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 377.209

1926-27 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 409.206

1927-28 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 432.969

1928-29 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 445.055

1923-1924 yılından 1928 yılına kadar olan 5 yıllık dönemde ilkokul öğrencileri 102.000 kişi artarak %29'luk bir artış elde edilmiştir.³⁹

³⁸ Bütün bu bilgiler için bkz. Türkiye Dahilinde Mevcut İlk Tahsil Talebesi(Tablo)1925-1926 T.C. Devlet Salnamesi, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1926.

³⁹ Maarif 1923-32 İstatistikleri, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933. s..8.

Türk Hususi (Özel) İlkokullar Toplamı

1923-24 yılı ilkokul öğrenci sayısı : ---

1924-25 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 4.945

1925-26 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 4.868

1926-27 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 4.281

1927-28 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 4.254

1928-29 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 3.684⁴⁰

Türk Hususi Ekalliyat İlk Mektepleri Toplamı

1923-24 yılı ilkokul öğrenci sayısı: ---

1924-25 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 21.004

1925-26 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 417.507

1926-27 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 16.744

1927-28 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 15.499

1928-29 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 18.098⁴¹

Ecnebi İlk Mektepleri Toplamı

1923-24 yılı ilkokul öğrenci sayısı: ---

1924-25 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 7.297

1925-26 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 7.204

1926-27 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 7.697

1927-28 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 9.263

1928-29 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 10.732⁴²

Türk Hususi Ekalliyet Ve Ecnebi Mektepler Toplamı

1923-24 yılı ilkokul öğrenci sayısı: ---

1924-25 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 33.246

1925-26 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 29.579

1926-27 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 28.722

1927-28 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 29.016

1928-29 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 32.514⁴³

---

⁴⁰ A.g.i., s.8.

⁴¹ A.g.i., s.8.

⁴² A.g.i., s.9.

⁴³ A.g.i., s.9.

Umum İlk Mektepler Toplamı

1923-24 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 341.941
1924-25 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 390.368
1925-26 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 406.788
1926-27 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 437.928
1927-28 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 461.985
1928-29 yılı ilkokul öğrenci sayısı: 477.569⁴⁴

2- Öğrencilerle İlgili Yasal Düzenlemeler

Öğrencilerin sorumlulukları ve bazı genel konularla ilgili zaman zaman çeşitli konuları içeren tamim ve talimatnameler yayınladığını görülmektedir.

Öğrencilerle ilgili olarak yayınlanan talimatnameler arasında yoğunluğu merasim törenlerine katılım konusuyla ilgili olanlar oluşturmaktadır.

Araştırmalarımız sonucu ulaştığımız, konuyla yakından ilgili 3 talimatnameye ulaşılmıştır. Bunlardan ilki 10 Haziran 1926 tarihinde “Kasket ve bere giyen mektep talebelerinin resmi selamı ne suretle ifa edeceğine dair talimatname”,⁴⁵ “Mektep talebesinin resm-i selamı ne suretle ifa edeceğine dair talimatname”⁴⁶, 15 Şubat 1927 günü yayınlanan “Talebenin merasime ve müsamerelere suret-i iştiraki hakkındaki tamim”⁴⁷ başlıklı talimatnamelerdir. Bu talimatnamelerin ortak özelliği talebenin merasim sırasındaki davranışlarını tanımlamasıdır.

Bunların yanı sıra ilkokullarda Perşembe günleri okul çıkışlarında ve Cumartesi sabah ilk dersten önce sancak merasimi yapılacağını belirten bir tamim yayınlanmıştır.⁴⁸

Bakanlık öğrencilerin beden sağlığını gözardı etmemiş, “*mektepe eşyası meyhanunda sıraların mühim bir mevki tuttuğu talebenin nema ve inkişaf-ı bedeniyesinde amel*

---

⁴⁴ **A.g.i.**, s.9.

⁴⁵ “Kasket ve bere giyen mektep talebelerinin resmi selamı ne suretle ifa edeceğine dair talimatname”, Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, 1928. Talimatnamenin tam metin transkripsiyonu için bkz **Ek:13**.

⁴⁶ Mektep talebesinin resm-i selamı ne suretle ifa edeceğine dair talimatname, Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası Sayı : 6 15 Temmuz 1926 (İstanbul- Milli Matbaa)s.21. Talimatnamenin tam metin transkripsiyonu için bkz. **Ek:14**.

⁴⁷ “Talebenin merasime ve müsamerelere suret-i iştiraki hakkındaki tamim” **M.V.T.M.**,sayı :5 15 Haziran 1926 s.38-39. Talimatnamenin tam metin transkripsiyonu için bkz. **Ek:15**.

⁴⁸ İlk mekteplerde yapılmakta olan sancak merasimi hakkında (19/12/1926), **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası**, Sayı : 12 15 Kanun-ı sani 1927 (İstanbul : Milli Matbaa-1927), s.29.

bulunduğu inkar olunmayacak bir hakikattir. Fena sıralar yüzünden bir çok yavrucakların nurlanmak ve sağlamlaşmak için girdikleri mekteplerden sakat ve kambur birer adam halinde hayata çıktıkları ekseriyetle vakidir. Asri bir mektebin en mühim rükünlerinden biri sıralarıdır. Binaen aleyh mekteplerinde de sıhhi ve asri sıralar görmek isteyen maarif vekaleti bundan böyle mekteplerde yaptırılacak olan sıralar için bir numune haricinde sıra yaptırılmamasını talep etmektedir. Elde mevcut ve gayri sıhhi bulunan sıralar esasen pek eski olduklarından gerek muvazene-i umumiyyeden ve gerek muvazene-i hususiyeden tahsisat verildikçe işbu numuneye göre sıralar yaptırılması lazımdır.⁴⁹

Bu izahnamede mekteplerde fena sıralar yüzünden bir çok yavrucakların toparlanmak ve sağlamlaşmak için girdikleri mekteplerden sakat ve kambur birer adam olarak çıktıklarının ekseriyetle vakia olduğu ve bundan böyle mekteplerde yaptırılacak olan sıralar için bir numune kabul edileceği ve bu numune haricinde sıra yaptırılmamasını talep etmektedir.⁵⁰

Öğrencinin bedensel gelişimini de takip eden bakanlık “Mekatib Talebesini Tartmak ve Ölçmeğe Mahsus Talimatname” yayınlamıştır.⁵¹

“Muallimin-i Daimenin ve Muidlerin Talebenin Ahvalini Suret-i Teftişleri Hakkında Talimatname hakkındaki talimatname öğretmenlerin öğrencileri ne şekilde denetleyeceklerini göstermektedir.⁵² Talimatnameye göre öğretmenler her sabah öğrencilerini el, yüz, göz, kulak, burun, ağız, diş, tırnak ve saç muayenesinden geçirecekler Elbise, kitap ve defterlerini temiz kullanıp kullanmadıklarını kontrol edeceklerdi.⁵³

---

⁴⁹ “**Kız ve Erkek, İlk ve Orta Mekteplerde Kullanılacak Sıralar Hakkında İzahname**”, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1342-1339. (T.B.M.M. Hükümeti Orta Tedrisat Müdüriyeti Neşriyatı, numara 1)

⁵⁰ **A.g.i.**, s.1-2.

⁵¹ “Mekatib Talebesini Tartmak ve Ölçmeğe Mahsus Talimatname” Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası,1928. s.367. Talimatnamenin tam metin transkripsiyonu için bkz. **Ek:16**.

⁵² “Muallimin-i Daimenin ve Muidlerin Talebenin Ahvalini Suret-i Teftişleri Hakkında Talimatname”Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası,1928. s. 363-364. Talimatnamenin tam metin transkripsiyonu için bkz. **Ek:17**.

⁵³ “Muallimin-i Daimenin ve Muidlerin Talebenin Ahvalini Suret-i Teftişleri Hakkında Talimatname” **a.g.t.**, m.3,4,5.

C- İlköğretimin Denetlenmesi

1- İlköğretim Müfettişliği

1925 yılında gerçekleştirilen Müfettişler Kongresinde ilköğretime ilişkin alınan kararlar ilköğretimde teftiş, denetim konusunda tartışılmıştı.⁵⁴

Müfettişler kongresinde ilköğretime ait kararlar müfettişlerin eğitim durumları, yetki alanları, idari ve mali durumlarına açıklık getirmekteydi.

Müfettişler Kongresinin 19. Maddesi bu kongrede alınan kararları kapsayan bir talimatnamenin oluşturulacağını belirtmekteydi. 19. maddede bu durum aşağıdaki gibi izah edilmekteydi.

*“Her maarif müfettiş-i umumisinin riyaseti altında ya muntika merkezinde veya muntikanın merkezi vaziyetinde bulunan bir mahallinde her sene ilk tedrisat müfettişleri kongresi inikad edecektir. Bu kongrede ilk tedrisat müfettişlerinin bir senelik faaliyetleri tetkik olunacak ve gelecek senenin mesai programına esas olacak noktalar tesbit edilerek ilk tedrisat müfettişleri teftişatın tatbikatı hakkında müfettiş-i umumi tarafından tenvir ve irşad edilecektir, badehü kongre mukarreratı müfettiş-i umumi tarafından heyet-i teftişiyeye riyaseti vasıtasıyla vekalet arz olunacaktır. Bu kogrenin faaliyetine ve mesaisine ait olan talimat Maarif Vekaleti heyet-i teftişiyeye riyaseti tarafından tanzim olunacaktır. Kongrenin zaman-ı inikadı heyet-i teftişiyeye riyasetince tensib olunacak bir zamanda vuku bulacaktır.”*⁵⁵

Kongrede ilk tedrisat müfettişleriyle ilgili alınan kararlar *“İlk tedrisat müfettişleri vekaletçe tasfiye edilmelidir. Sicilinde müfettişliğe mani bir hali olanlarla dört sınıflı Darü'l-Mualliminden mezun olmayanlar müfettiş olamamalıdır. Baş muallimlikte bulunmuş olmak müfettişliğe tayin olunmak için sebep-i tercih olmalıdır. İlk tedrisat müfettişlerinin adedi muntikanın vüsatine ve mekteplerin adedine nazaran değişmelidir. Tedrisat-ı ibtidaiye kanununun 63 maddesinin bu esası dahilinde tadili lazımdır.”*şeklindedir.⁵⁶

3 Kanunusani 1927 yılında ise *“İlk Tedrisat Müfettişleri Talimatnamesi”* yayınlandı.⁵⁷ Talimatnamede ilköğretim müfettişlerinin görevleri buldukları muntikalardaki resmi ve özel ilkokullarda teftiş, tetkik ve talim olarak belirlenmişti.

⁵⁴ *“Müfettişler Kongresinde İlk Tedrisat”*, Maarif Vekaleti Mecmuası, sayı:4 s.29-36,

⁵⁵ *“Müfettişler Kongresinde İlk Tedrisat”*, Maarif Vekaleti Mecmuası, sayı:4 s.29-36, m.19.

⁵⁶ *“Müfettişler Kongresinde İlk Tedrisat”*, Maarif Vekaleti Mecmuası, sayı:4 s.29-36, m.18.

⁵⁷ *“İlk Tedrisat Müfettişleri Talimatnamesi”* Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası,1928.s.590-598.

⁵⁸ Her kazada en az bir, illerde iki veya üç ilköğretim müfettişinin istihdam edileceği kabul edilmişti.⁵⁹ Tayinleri konusu ise mıntıka eminleri ya da il maarif müdürlerine bırakılmıştı.⁶⁰ İlköğretim müfettişliğe atanma koşulları İlk muallim mektebi mezunu olmak, ilk mekteplerde la-akal beş sene muallimlik etmiş bulunmak, yaşı yirmi beşten aşağı kırk beşten yukarı olmamak olarak belirtilmişti.

2- Maarif Eminleri

1926 yılında Maarif Teşkilatına Dair Kanunun yayınlamasının hemen ardından yayınlanan Maarif Eminlikleri talimatnamesin⁶¹ göre, Türkiye, 13 Maarif Mıntıkası'na ayrılmıştı.⁶² Mıntıka merkezleri: Ankara, İstanbul, Edirne, İzmir, Antalya, Konya, Adana, Gaziantep, Elaziz (Elazığ), Sivas, Van, Erzurum ve Trabzon'du. Değişik sayıda illeri kapsayan her mıntıkanın başında bir Maarif Emini, her il merkezinde de birer Maarif Müdürü bulunmaktaydı. Kazalara Maarif memurları atanmıştı. Yasa gereği mıntıkaların eğitim işlerinde en yetkili makam eminlikti. Mıntıkadaki lise, ortaokul, öğretmen okulu, müdür, öğretmen ve memurları ile Maarif müdürü ve Maarif memurları dışında kalan tüm eğitim görevlilerini, ilkokul öğretmenlerini atama, bunların yerlerini değiştirme yetkisi emine aitti.⁶³ Eminlerin okul ve kurumlar üzerinde geniş yetkileri vardı. Müfettişler iki gruptu: İlk Tedrisat müfettişleri, umumi müfettişler. Bunlar da Merkez ve Mıntıka müfettişleri olarak iki sınıfa ayrılmıştı. Merkez müfettişlerinden bir grup, Talim ve Terbiye Dairesine bağlı olarak eğitim ve öğretim alanlarında uzmanlık çalışmaları; mıntıka müfettişleri ise Mıntıka Emini'nin buyruğunda denetim yapmaktaydılar. İlk Tedrisat müfettişleri de maarif müdürlerinin buyruğunda ilkokulları denetlemekteydi.

Maarif eminlerinin görevleri talimatnamede, maarife müteallik kanun, nizam, talimatname ve emirlerin tamami-i tatbikini temin etmek, mıntıkalarında maarifin inkişafına matuf tedbirleri düşünüp tatbik etmek, halk dersane ve kütüphaneleri, gece ve çırak mektepleri gibi teşkilatla halkın seviye ve irfanını yükseltmek ve memlekette medeni hayata, milli harsa, demokrasi fikirlerine karşı merbutiyeti artırmak, genç neslin bedeni ve sıhhi inkişafı için spor meydanları, oyun mahalleri fakir çocuklara yardım gibi teşkilat vücuda getirmek, mekteplerde tedrisatın terbiye

⁵⁸ “İlk Tedrisat Müfettişleri Talimatnamesi” a.g.t., m.14.

⁵⁹ “İlk Tedrisat Müfettişleri Talimatnamesi” a.g.t., m.1.

⁶⁰ “İlk Tedrisat Müfettişleri Talimatnamesi” a.g.t., m.2.

⁶¹ Maarif Eminlikleri Talimatnamesi, **Muallimler Birliği**, Eylül 1926 sayı: 15 s.685-688.

⁶² A.g.t. m.1.

⁶³ A.g.t. m.8.

usullerine ve Cumhuriyet prensiplerine muvafık tarzda yapılmasını temin etmek, asar-ı atika ve nefisenin hüsn-i muhafazası için tedbirler almak, mıntıka dahilindeki vilayetlere ait harsi, coğrafi, sıhhi, iktisadi malumatı cem etmek, mıntıka dahilindeki vilayetlerin umumi ve maarif haritalarıyla nüfusunu, mekteplere müdavim ve tahsil çağındaki çocuklara ait istatistikleri tanzim ettirmek ⁶⁴ olarak açıklanmıştı.

Her mıntıka eminin kontrolüne bir maarif meclisi verilmiş bu meclisin 3 ayda bir toplanmasına ihtiyaç duyulduğu takdirde maarif emini değişik zamanlarda da toplayabilirdi. Meclis azası mıntıka müfettişleri, merkez maarif müdürü, merkez kız ve erkek lise ve orta mektep müdürleri ve ilk öğretim müfettişlerinin seçeceği bir kişiden oluşmaktaydı.⁶⁵

Maarif meclislerinde,

“a-Mekteplerin tedrisi ve terbiyevi vaziyetleri ve yapılan işler hakkında müdürlerin izahatı dinlenir, fikirler dermeyeran olunur.

b-Vekaletin teveccühleri dairesinde terbiyevi tarzlarının tevhibi esasları kararlaştırılır.

c-Mekteplerin müşterek ihtiyaçları için münakasa ve pazarlık esasları tespit olunur.

d-Senelik mıntıka maarif meclisinin programı çizilir.

Maarif meclisi lüzum gördüğü takdirde mıntıka dahilinde bulunan diğer vilayetler maarif ve mektep müdür ve muallimleriyle muhabere ve onların rey ve mütalaaalarını sorar.”⁶⁶ konuları görüşülmekteydi.

---

⁶⁴ A.g.t. m.8..

⁶⁵ A.g.t. m.37.

⁶⁶ A.g.t. m.38.

SONUÇ

Cumhuriyet döneminde ilkokullara ilişkin düzenlemeler Osmanlı döneminden farklı olarak yeni nesillerin Cumhuriyet ilkelerine bağlı demokratik ve laik olarak yetiştirilmesi amacıyla farklı bir seyir takip etmişti. Yeni siyasi sistemin korunması ve Türk halkının milli değerlerine bağlı olarak eğitecek öğretmenlerin yetiştirilmesi, eğitimin ilk basamağı olan ilköğretim öncelikli olmak üzere yeniden şekillendirildi. Genel olarak tüm eğitim yapısını yeniden düzenleyecek olan Öğretim Birliği yasası dolaylı yoldan da olsa ilköğretimi de etkiledi. Bu dönemde tüm öğretim kurumlarının denetimi Milli Eğitim bakanlığına geçti. 1924'te ilk mekteplerin müfredat programının tüm ilkokullarda uygulandığının takibi böylece daha kolay sağlanabilecekti. 1926 yılında Cumhuriyetin ilk genel eğitim yasası kabul edilerek Türkiye Cumhuriyeti dâhilindeki tüm öğretim kurumlarının işleyişi kanuna bağlandı. 1928'de ise Osmanlı devletinin kuruluşundan 1928'e kadar kullanılan Arap alfabesinin kullanımından batı uygarlığının kullanmakta olduğu Latin alfabesine geçiş sağlandı. Cumhuriyet'in hedeflediği eğitim alt yapısının temellerinin atıldığı bu dönemde ilköğretim ilköğretime ait çeşitli düzenlemeler, yeni yapılanmalar, ilkokul öğretmenleri yetiştirmede ve öğrencilerin yetiştirilmesinde çeşitli gayeler gerçekleştirilmeye başlandı.

Cumhuriyet'in ilanından hemen bir yıl sonra 1924'te öğretimde birliği sağlamaya yönelik Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan, Türk halkının okur-yazarlık oranını arttıracak soran sorgulayan ve düşünen bir toplum olarak ilerlemesi yolunda çok önemli bir adım sayabileceğimiz Harf İnkılabı'na kadar olan dönemde eğitim alanındaki değişim ve gelişim, eğitim örgütünün yenilenmesi, öğretim birliği sağlanarak ülkenin her tarafında ortak programların uygulamaya konulması, ümmet eğitimi yerine milli eğitimin getirilmesi, din derslerinin okul programlarında asgari düzeye indirilmesi, kadın ve erkekler için eğitim – öğretimde eşitlik ilkesinin getirilmesi, karma eğitime geçilmesi gibi konulardı. Bu değişim ve gelişim ilköğretim alanında ise müfredat programları, ilkokul öğretmenlerinin yetiştirilmesi, ders kitaplarının yeniden hazırlanması, parasız yatılı ilkokulların açılması ve ilkokullardaki teftiş ve denetimin artırılması yönünde kendini göstermişti.

Bu dönemde, yayınlanan kanun, talimatname, tamim gibi yasal düzenlemelerin yanı sıra bazı dergilerin bakanlık, öğretmen ve eğitimciler arasında

bir köprü vazifesi görmeleridir. Bunlar 1922 yılında yayın hayatına başlayan Muallimler Mecmuası, Muallimler Birliği Mecmuası, 1924 yılından itibaren ise Maarif Vekaleti Mecmuası ve Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası'dır. Özellikle 1926 yılında yayınlanan Maarif Teşkilatına dair kanun sonrasında bakanlığın öğretmen, öğrenci, müfettiş ve maarif müdürleriyle doğrudan bağlantısını Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası'yla sağladığı gözlenmektedir. Bu mecmua hemen her ay yayınlanarak tüm maarif idarelerine gönderilmekte ve tamim, talimatname ve kararlarla eğitim, öğretim ve öğrencilerle ilgili mevzuatı düzenlemektedir.

İlköğretim alanındaki gelişmeler ilk maarif vekili Rıza Nur Bey'le birlikte önce Osmanlı'dan devr alınan eğitim mirasını tespit edebilmek ardından da Cumhuriyet döneminde seyreden gelişimin takibini yapabilmek amacıyla sayısal veriler aracılığıyla saptanmaya başlamıştı. Konuyla ilgili olarak Vekaletçe toplanan eğitim ve ilköğretime ait bilgileri İhsaiyat Dairesi bir araya getirip İhsaiyat Mecmuası, 1925-1926, 1926-1927, 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet salnamelerinde yayınlanmaktaydı.

Tespitlerimize göre 1924-1928 yılları arasında mevcut resmi ilk mektepler, Türk hususi ilk mektepleri, ecnebi ilk mektepleri, Türk hususi ekalliyet ve ecnebi ilk mektepleri ve umum ilk mekteplerdeki gelişim ilkokul sayısı, ilkokul öğretmeni sayısı ve ilkokul öğrenci sayıları itibarıyla şöyle bir gelişim seyri takip etmiştir;

Resmi ilkokullarda, 1923-1924 öğretim yılında toplam ilkokul sayısı 4.894 iken, 1928-1929 öğretim yılında bu sayı 6.362'ye yükselmişti. 1923-1924 öğretim yılında toplam ilkokul öğretmeni sayısı 10.238 iken 1928-1929 öğretim yılında bu sayı 13.103'e çıkmıştı. 1923-1924 senesi ilkokul öğrenci sayısı ise 341.941 iken 1928-1929 öğretim yılında 445.055'e yükselmişti.

1923-1924 yılından 1928-1929 öğretim yılına kadar olan 5 yıllık dönemde resmi ilkokullara 1497 adet daha eklenmiş, ilkokul öğretmeni sayısı 2.865 kişi, ilkokul öğrenci sayısı ise 103.114 kişi artarak toplamda %30'luk bir artış elde edilmiştir.

Türk hususi (özel) ilkokulları toplamı 1924-1925 senesinde 51 iken bu okulların 1928-1929 öğretim yıllarında 39'a düştüğü gözlemlenmektedir. Öğretmen sayısı ise aynı yıllar içinde 354 iken 389'a yükselmiş, öğrenci sayısı ise 4.945'ten 3.684'e düşmüştür.

Türk hususi ekalliyat ilk mekteplerinde 1924-1925 öğretim yılında ilkokul sayısı 138 iken 1928-1929 öğretim yılında 117'e gerilemiştir. Aynı yıllarda ilkokul öğretmeni sayısı 1118 iken, 1928-1929 öğretim yılında 1.182'ye yükselmiş, öğrenci sayısı ise 21.004'ten 18.098 öğrenciye gerilemiştir.

Ecnebi ilkokullarında toplam sayı 1924-1925 senesinde 87 iken, 1928-1929 öğretim yılında 81'e gerilemiş, öğretmen sayısı ise 324 iken, 1.044'e çıkmıştır. İkokul öğrencileri ise 7.297'den, 10.732'ye çıkmıştır.

Türk hususi ekalliyat ve ecnebi ilk mektepleri toplam 1924-1925 öğretim yılında 276'dan 236'ya gerilemiş, öğretmen sayısı 2.296'dan 2.615'e, öğrenci sayısı 33.246'dan 32.514'e çıkmıştır.

Umum ilk okullar ise 1923-1924 öğretim yılında 4.894 iken – 1928-1929 yılında 6.599'a, öğretmen sayısı 10.238'den 15.718'e, öğrenci sayısı ise 341.941'den 477.569'a yükselmiştir.

Bu sayısal verilerin yanı sıra ilköğretim alanında yeni kuşaklara Cumhuriyet'in hedeflediği zihniyetin yerleştirilmesi doğrultusunda da önemli girişimler olduğu gözden kaçmamaktadır. Yeni Cumhuriyet'in beklediği demokratik, laik ve akıl ve bilimi kendine rehber kabul etmiş insanlardan oluşan bir toplum yaratma çabalarının yasal alt yapısı bu dönemde oluşturulmuştur. 1924 ve 1926 yıllarında oluşturulan ilköğretim müfredat programları ile yeni kuşakların Cumhuriyet ilkelerine göre yetiştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır.

Bu dönemde ilköğretime ilişkin, en büyük sorunsu ilköğretimin bütün ödenekleriyle bir türlü genel bütçeye aktarılamaması ve yapı, donatım, ödenek ve aylık giderleriyle bütünüyle il bütçelerine bırakılmış olması idi. Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla tüm eğitim ve bilim kurumlarının Maarif Vekaleti'nin yetki ve sorumluluğuna bırakılması eğitim yönetim ve denetiminin tek merkezde toplanmasını sağlama girişimleri olarak değerlendirilebilse de bu merkezileşme ilköğretim finansmanına yansımamış, özellikle de ilköğretim giderlerinin karşılanması merkezle yerel idareler arasındaki paylaşım geçmiş dönemde olduğu gibi sürmeye devam etmişti. İlköğretim giderleri ancak 1940'lı yıllarda genel bütçeye alınmış ve özellikle de öğretmenlerin yaşadıkları sorunların giderilebildiği izlenmiştir.

KAYNAKÇA

1-ESKİ HARFLİ KAYNAKLAR

a-KANUN

b-TALİMATNAME

c- KARARLAR

d-RAPORLAR

e-DERGİLER

f-MAKALELER

g-GAZETELER

h-KİTAPLAR:

1- DERS KİTAPLARI

2-EĞİTİME DAİR GENEL KİTAPLAR

2-YENİ HARFLİ KAYNAKLAR

a-KİTAPLAR

b-MAKALELER

c-TEZLER

d-AYRI BASIMLAR

3-KÜTÜPHANE KATALOGLARI

4-ELEKTRONİK KAYNAKLAR

1- ESKİ HARFLİ KAYNAKLAR

a- KANUNLAR

Darü'l-muallimîn ve Darü'l-muallimat Mezunları Cemiyeti Nizamnâmesi, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1924.

Darü'l-muallimîn ve Darü'l-muallimat Mezunları Cemiyeti Nizamnâmesi, Bursa, Orhaniye Matbaası, 1924.

Declaration de Geneve Internationale de Secours Aux Enfants, Geneve Union, 17 Mai 1923.

İlk Mektep Muallim ve Muavinleri Hakkında Kanun, Kanun No:842 Kabul Tarihi:20/V/1926, Neşir Tarihi:2/VI/1926, **Resmi Gazete** No:388

Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, Kanun No:1117 Kabul Tarihi:21/VI/1927, Neşir Tarihi:30/VII/1927, **Resmi Gazete** No:627

Maarif Teşkilatına Dair Kanun Düstur Üçüncü Tertip, 7.c. 2.bs. Ankara: Başvekalet Neşriyat ve Müdevvenet Umum Müdürlüğü, 1944. s.686.

Maarif Teşkilatına Dair Kanun, Kanun No:789 Kabul Tarihi:22/III/1926, Neşir Tarihi:3/IV/1926, **Resmi Gazete** No:338

Maarif Teşkilatına Dair Kanun, **Maarif Vekaleti Mecmuası,** sayı: 7, 1926, . s.1-5.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1286.(1869)

Mekteb Vergisi Kanunu, İstanbul, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Kalem-i Mahsus Müdiriyeti, 1924.

Mektep Kitaplarının Maarif Vekaletine Tab'ı Hakkında Kanun, **Maarif Vekaleti Mecmuası,** sayı:5 s.47.

Mekteb Vergisi Kanunu, Düstur 3. Tertip 6.c.Ankara, Başvekalet Neşriyat Müdürlüğü, 1934.s.307-308.

Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu, Kanun No:842 Kabul Tarihi:13/III/1340, Neşir Tarihi:7/IV/1340, **Resmi Gazete** No:68

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Kanun No: 491 Kabul Tarihi:20/IV/1340, Neşir Tarihi:24/V/1340, **Resmi Gazete** No:71

Tevhid-i Tedrisat Kanunu Düstur, Üçüncü Tertib, c.5, Ankara, Başvealet Müdevvenat Müdiriyeti, 1931.s.667.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Kanun No: 430 Kabul Tarihi:3/III/1340, Neşir Tarihi:29/IV/1340, **Resmi Gazete** No:1-78 .

Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Başvekaletten Mevrut(1-266) Numaralı Kanun Layihası, sıra sayısı:1 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, D.3 c.5 31.10.1928. c:5

Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun Kanun no:353. Kabul Tarihi.1/11/1928, **Düstur**, Üçüncü Tertip10.c.s.3.

Türkiye Cumhuriyeti Muallimler Birliği Ankara Merkezi Dahilî Yasası, Ankara Yenigün Matbaası, 1926.

Türkiye Cumhuriyeti Muallimler Birliği Yasası 1926 Senesi Umûmî Kongre Zabıtları, İstanbul, Muallimler Birliği Umûmî Merkez Neşriyatı, Matbaa-i Ebüzziya, 1928.

Türkiye Muallimler Birliği Esas Nizamnâmesi, Ankara, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, 1924.

b- TALİMATNAMELER

1339-1340 Senesinde Türkiye’de Mevcut İlk, Orta, Darüleytam Mektepleriyle Maarif Müdürlüklerini ve İdarelerini Gösterir Harita, **T.C.Maarif Vekaleti 1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası**, İstanbul, Matbaa-i Amire,1341.s.48-50.

19 Kanun-ı sani 926 tarihli Müdürler Encümeni kararları, Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası, Sayı : 1 15 Şubat 1926 s. 19.

Cenevre Beyannamesi, **Annelere ve Çocuklara Salname 1927**, İstanbul, Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi, 1927.

Ecnebi Kitapları Hakkında Talimatname, Muallimler Birliği sene:1 sayı: 9 Mart 1926, İstanbul, Yeni Matbaa, 1926.s.427-428.

Ecnebi mekteplerinden mekteplerimize gelecek talebenin sıkı bir duhul imtihanına tabi tutulması hakkında(14/2/1926), Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası, sayı : 2 15 Mart 1926 s. 41.

Ecnebi mekteplerinden mekteplerimize gelecek talebenin sıkı bir imtihana tabi tutulması hakkında tamim(14/2/1926), **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası** sayı : 2 15 Mart 1926, s.5.

Ecnebi mekteplerinin vaziyetine sıkı bir surette alakadar olmaları hakkında(7-2-926), **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası**, sayı : 2 15 Mart 1926 s.23.

Ecnebi ve ekalliyet mekteplerindeki okutulacak kitaplar hakkında (31/5/926), **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası** Sayı: 5 15 Haziran 1926 İstanbul, Milli Matbaa- 1926. s.33.

Halk okutma mektepleri talimatnamesi, **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası**, 15 Kanun-ı sani 1927, Sayı : 12, İstanbul, Milli Matbaa, 1927. s.12-13.

İkmal mektepleri talimatnamesi 29/12/1926, **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası**, 15 Kanun-ı sani 1927, Sayı: 12, İstanbul, Milli Matbaa, 1927. s.15-16.

İkmal Mektepleri Talimatnamesi, Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul, Maarif Vekâleti, Devlet Matbaası, 1928.s. 581-582.

İlk mektep muallimleri hakkında maarif eminlerinin kararı, **Muallimler Mecmuası**, Sayı : 49-50 s. 2132-2133.

İlk Mektep Muallimleri İçin Açılacak Meslek Kursları Talimatnamesi, Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul, Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, 1928. s.550-554.

İlk Mektepler Talimatnamesi, Ankara, Maarif Vekaleti, 1929.

İlk mekteplerin yeni müfredat programları hakkında talimat **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası**, 15 Teşrin-i evvel 1926 Sayı : 9, İstanbul, Milli Matbaa, 1927. s.18-20.

İlk Tedrisat Muallimleri İçin Meslek Kursları Talimatnamesi, Ankara, Maarif Vekâleti Matbaası, 1926.

İlk Tedrisat Müfettişleri Talimatnamesi, Ankara, Maarif Vekaleti, 1926.

İlk Tedrisat Müfettişleri Talimatnamesi” Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul, Maarif Vekaleti, 1928.s.590-598.

Kasket ve bere giyen mektep talebelerinin resmi selamı ne suretle ifa edeceğine dair talimatname”, Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul, Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, 1928. s.547.

Kız ve Erkek, İlk ve Orta Mekteplerde Kullanılacak Sıralar Hakkında İzahname”, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1342-1339. (T.B.M.M. Hükümeti Orta Tedrisat Müdiriyyeti Neşriyatı. numara 1)

Köy yatı mekteplerinin idare-i hususiyelere devri hakkında, **Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası**, sayı :11 15 Kanun-ı evvel 1926 s.40-41.

Maarif Eminlikleri Talimatnamesi, Ankara, Maarif Vekâleti Matbaası, 1926.

Maarif Eminlikleri Talimatnamesi”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 9, İstanbul: Milli Matbaa, 1926. s.86-95..

Maarif Eminlikleri Talimatnamesi”, **Muallimler Birliği**, sene:2 sayı:15 Eylül İstanbul: Ebuziya Matbaası, 1926, s.685-688.

Maarif Vekâleti Hesabına Ecnebî Mekteplere Gönderilen Talebe Talimatnamesi: İstanbul, Devlet Matbaası, 1927.

Maarif Vekâleti Müfettişlerinin Hukuk ve Selâhiyet ve Vazifelerine Dair Talimatname, İstanbul, Milli Matbaa, 1926.

Maarif Vekâleti ve Müdiriyyet-i Umûmiyeler ve Şube Müdürlerince 1 Kânûn-i Sâni 1341 Tarihinden Haziran 1341 Gayesine Kadar Yazılan Tahrirât-ı Umûmiye, Evâmir ve Tebligât, Ankara, Yenigün Matbaası, 1926.

Maarif Vekili namına Baş muallimlerin ücretinden yapılacak kat’ıyyat ve mesken bedelinden tevkîfat alınmayacağı hakkında(11/4/926), **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası**, sayı :4 15 Mayıs 1926 s.11.

Mekatib Talebesini Tartmak ve Ölçmeğe Mahsus Talimatname” Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul, Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, 1928. s.367.

Mektep kitaplarının Maarif Vekaleti’nde tab’ı hakkındaki kanunun suver-i tatbikiyesini mübeyyen talimatname, **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası**, Sayı : 9 15 Teşrin-i evvel 1926, İstanbul, Milli Matbaa, 1927. s.6-7.

Mektep talebesinin resm-i selamı ne suretle ifa edeceğine dair talimatname, **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası**, 15 Temmuz 1926, sayı : 6, İstanbul, Milli Matbaa, 1927, s.21.

Mektep Vergisi Kanunu ve Sûret-i Tatbikiyesini Gösterir Talimatname, İstanbul, Hilâl Matbaası, 1925.

Mektep Vergisinin Sureti Tatbikini Gösterir Talimatname”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:3 Temmuz İstanbul: Matba-i Amire, 1341 s.45-51.

Millet Mektepleri Talimatnamesi, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:17, İstanbul, Devlet Matbaası, 1929. s.76-85.

Milli Talim ve Terbiye Teşkilatı Talimatnamesi, **Maarif Vekaleti Mecmuası**. sayı:7, 1926, s.48-51.

Muallim Mekteplerinde Tedris Aletleriyle Kütüphanelerin Ne Suretle Muhafaza Edileceklerine Dair Talimatname, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası,1928. s.500-506.

Muallimin-i Daimenin ve Muidlerin Talebenin Ahvalini Suret-i Teftişleri Hakkında Talimatname”Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası,1928. s. 363-364.

Talebe bayramı hakkında talimatname” Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul, Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, 1928. s.627.

Talebenin merasime ve müsamerelere suret-i iştiraki hakkındaki tamim **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası**, 15 Haziran 1926,.Sayı : 5 s. 38-39

Talim ve terbiye heyetinin teşekkülüne kadar riyaziye tedrisatında Latin harflerinin kullanılması hakkında(14-2-1926), **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası** sayı : 2 15 Mart 1926, İstanbul, Milli Matbaa, 1926. s. 40-41.

Telif ve Tercüme Heyeti Talimatnamesi, **Maarif Vekaleti Mecmuası** sayı:11925. s.63-67.

Terbiye-i Bedeniye Kursu Talimatnamesi, **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası** 15 Teşrin-i evvel 1926 Sayı : 9 İstanbul, Milli Matbaa, 1927. s.17-18.

Türkiye Cumhuriyeti Muallimler Birliği 1926 Senesi Umûmî Kongresi Zabıtları, Ankara, Muallimler Birliği Umûmî Merkez Neşriyatı, Matbaa-i Ebüzziya, 1928.

Türkiye Cumhuriyeti Muallimler Birliği 341 Senesi Kongre Murahhaslarına Hitaben İrad Buyrulan İsmet Paşa Hazretleri'nin Nutukları, Ankara, Muallimler Birliği Umûmî Merkez Neşriyatı, Yeni Matbaa, 1925.

Türkiye Cumhuriyeti Muallimler Birliği Umûmî Kongresi Zabıtları, Ankara, Muallimler Birliği Umûmî Merkez Neşriyatı, Yeni Matbaa, 1925.

Türkiye Muallime Birliği İstanbul Merkezi 1925-1926 Senesi Kongresi: İstanbul, Yeni Ses Matbaası, 1926.

Yüksek Muallim Mektebi talebesine eyyam-ı tatiliyede tatbik olunacak talimat, **Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası**, 15 Haziran 1926, sayı,5 İstanbul, Milli Matbaa, 1926. s.14

Yüksek Muallim Mektebi Talebesine Eyyam-ı Tatiliyede Tatbik Olunacak Talimat” Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul, Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası,1928.s. 547.

c- KARARLAR

Maarif Hareketleri; Müfettişler Kongresi Mükerreratı(Kararları), **Maarif Vekaleti Mecmuası** sayı:5 ,s.1-11.

d- RAPORLAR

Bilal [Hars Müfettişi], “Mektep Müsamerelerine Dair Bir Rapor”, **Muallimler Birliği**, sene:1 sayı:6 Kanunu evvel, İstanbul: Yeni Matbaa, 1341, s. 267-272.

Buyse, Prof.Dr. Omar: “Mesleki ve Teknik Öğretim Hakkında Rapor ve Projeler”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, 13 ve 14. (1927) sayılar, İstanbul 1939 baskısı da yapılmıştır.

Dewey John, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, M.E.B. Yay., İstanbul 1952.

İlk Mekteb Kitapları Tedkik Komisyonunun Elifba Kitapları Hakkındaki Raporu, İstanbul, Devlet Matbaası, 1927.

İlk Mekteb Kitapları Tedkik Komisyonunun Elifba Kitapları Hakkındaki Raporu: İstanbul, Millî Matbaa, 1926.

İlk Mekteb Kitapları Tedkik Komisyonunun Hesab Kitapları Hakkındaki Raporu, İstanbul, Millî Matbaa, 1926.

İlk Mekteb Kitapları Tedkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu: İstanbul, Millî Matbaa, 1926.

İlk Mektep Kitapları Tahkik Komisyonunun Musiki Kitapları Hakkındaki Raporu, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:14 İstanbul, Devlet Matbaası, 1927. s. 412-424.

İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonu'nun Elifba Kitapları Hakkındaki Raporu, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 8 İstanbul, Milli Matbaa, 1926, s.13-20.

İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hendese Kitapları Hakkında Raporu”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:8 İstanbul, Milli Matbaa, 1926, s.31-32.

İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Hesap Kitapları Hakkında Raporu”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:8 İstanbul, Milli Matbaa, 1926, s.26-30.

İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Kıraat Kitapları Hakkındaki Raporu, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 8 İstanbul, Milli Matbaa, 1926.

İlk Mektep Kitapları Tetkik Komisyonunun Musiki Kitapları Hakkında Raporu”,
Maarif Vekaleti Mecmuası, sayı: 14, İstanbul, Devlet Matbaası, 1927.
s.496-499.

Kühne, Dr. A: “Türkiye’de meslekî terbiyenin inkişafına dair Rapor”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, 12 (1927), s.1-17.

Parker, Dr.Berly, **Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor**, İstanbul,1939.

Profesör John Dövi’nin İkinci Raporu, **Maarif Vekaleti Mecmuası** ,sayı:2 İstanbul,
Matbaa-i Amire,1925.,s.1-24.

Profesör John Dövi’nin Raporu”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:1 İstanbul:
Matbaa-i Amire,1925.,s.1-8.

Teftiş Heyetinin Umumi Raporu, **Maarif Vekaleti Dergisi**. sayı:19yıl:1930s.3-33

e- DERGİLER

Adana Mıntıkası Muallimler Mecmuası

Anadolu Mecmuası

Ayın Tarihi (1924-1928)

Dilek

Düstur (1924-1928)

Fikirler

İlk Tedrisat Muallimleri Mecmuası

Maarif Vekaleti Mecmuası

Maarif Vekaleti Mecmuası(1924-1928)

Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası

Meslek

Mihrap

Muallimler Birliği

Muallimler Birliği

Muallimler Mecmuası

Muallimler Mecmuası

Resimli Ay

Resmi Ceride (1924-1928)

Sebiülreşad

Sicilli Kavanin (1924-1928)

TBMM Zabıt Cerideleri (1924-1928)

TBMM Zabıt Cerideleri (1924-1928)

Tedrisat Mecmuası

Türk Yolu: Haftalık Gazete

Türk Yurdu

f- MAKALELER

1927 senesi Maarif Vekaleti bütçesi Hakkında Müzakere-i Maliye Encümeni Mazbatası, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 11, İstanbul: Milli Matbaa, 1927. s.162-170.

Abdullah Cevdet, Bir İlk Mektepte, **İctihat**, no:199,1 Mart 1926, s. 3895-3897.

Abdullah Sabri, “Türkçenin İstiklali”, **Muallimler Birliği**, sene:1 sayı:9 Mart İstanbul: Yeni Matbaa, 1926, s.413-419.

Ağaoğlu Ahmet, “Maarif Eminlikleri ve Umumi Müfettişlikler”, **Hakimiyeti Milliye**, g. 13/11/1926.

- Ağaoğlu Ahmet, “Maarif Vekaletinde”, **Hakimiyeti Milliye**, 22/1/1926.
- Ahmet Cevdet, “Maarif Müfettişleri Kongresi, **İkdam**, g. 9/5/1925.
- Ahmet Cevdet, “Yeni Yazı ve İmlamıza dair” **Vakit**, 14/9/1928.
- Ahmet Halit (Muallim), İbtidai mekteplerimizin ıslahı ve fâli mektepler”, **Hakimiyet-i Milliye**, g. 28,29,30/5/1923.
- Ahmet Şükrü, Maarif Siyasetimizin Hedefleri ve vazifeleri” (Vasıf Bey ile Mülakat), **Vatan**, g. 5/4/1924.
- Ali Haydar (Taner), İlk Mekteplerin Yeni Ders Programı, **Hakimiyeti Milliye**, 19/10/1926.
- Ali Haydar, Mektep Binası, Avlusu ve Bağçesi, **Muallimler Birliği**, sne:1 sayı:2 Ağustos 1341, İstanbul: Yeni Matbaa, 1341.s.56-60.
- Ali Haydar, Müfredat Programı, **Muallimler Mecmuası**, sene:3,sayı:23, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1924.s.749-754. s.749.
- Ali Haydar, Müfredat Programına Ne İçin Lüzum Vardır?, sene: 3 sayı:23 1925, İstanbul: Matba-i Amire,1340(1924) s.749-754.
- Arif Nihat, İlk Mektep Hakkında, **İçtihat**, no:205,1 Haziran 1926, s. 4002-4004.
- Besim Atalay, “Bir Tenkid: Mektep Kitapları” **Muallimler Birliği**, Mart 1926 sayı :9 s. : 420-421.
- Büyük Millet Meclis-i Resir-i Müşir-i Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Tarihçe-i Hayatı”, **Vakit**, no:1468, 11 Cemayizül evvel 1340/10 Kanunusani 1338/1922,s.1-2.s.1.
- Büyük Millet Meclisinde Kabul Olunan Maarif Kanunları, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 16, İstanbul: Devlet Matbaası, 1928. s.617-641.
- Büyük Millet Meclisinde Maarif Bütçesi”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 11, İstanbul: Milli Matbaa, 1927. s.130-161.
- Celâl Esat: “Yeni Maarif Kanunu münasebetiyle”, **Akşam**, 20/10/1924.
- Celâl Nuri: “Harf İnkılâbı. Elde edilen neticeler”, **İkdam**, 18/12/1928.

- Celâl Nuri: “Türk İnkılâbının yeni bir safhası”, **İkdam**, 5,6,7/5/1928.
- Çocuklar İçin Muhakemeler”, **Fikirler**, sayı. 2, c.1 İzmir;y.y., 1927,s 6.
- Dervişoğlu: “Maarif Vekili-Tevhid-i Efkâr Dâvâsı”, **Tanin**, 9,16/10/1924, 3,10,13,
- Doktor Sabri, Bizde Usul-i Tedrisin Atisi, **Muallimler Mecmuası**, sene: 2 sayı:14 Teşrin-i evvel 1923 s.285-293.
- Ecnebi Kitapları Hakkında Talimatname”, **Muallimler Birliği** sene:1 sayı: 9 Mart 1926, İstanbul Yeni Matbaa, 1926.s.427-428.
- Ecnebi mektepleri hakkında genelgeler, **İkdam**, 16/1/1924, 7/2/1924, 17/4/1925,
- Ecnebi mektepleri, **Hakimiyeti Milliye**, 5/2/1924.
- Ecnebi Mekteplerinde Türkçe Tedrisat”, **Muallimler Mecmuası**, sene: 5 Kanunuevvel sayı: 46, İstanbul: Milli Matbaa, 1927. s.1920-1925.
- Erzurum Muallimler Birliği”, **Meslek**, sene:1sayı:21 5 Mayıs 1925,s.11.
- Falih Rıfki (Atay): “Lâtin harfleri”, **Milliyet**, 12/3/1926, 10/4/1926.
- Hafız Tefik, Ecnebi Mektepleri”, **Sebiülreşad**, numara:593 c.23 ,Mart 1340, s.335.
- Hamdullah Suphi (Tanrıöver): “Hamdullah Suphi Bey’in dünkü nutku”, **Vatan**, 13/6/1925.
- Hamdullah Suphi (Tanrıöver): “Maarif Vekilinin gazetecilerle hasbihali”, **Vatan**, 21/6/1925.
- Hamdullah Suphi (Tanrıöver): “Maarif Vekilinin İstanbul Dârülfünun’da yaptığı konuşma”, **Hakimiyeti Milliye**, 5/6/1926.
- Hamdullah Suphi İle Mülakat, **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Mart 1921, s.1.
- Harun el Reşid, “Ormanlarımızın Kıymetini Bilelim II”, **Muallimler Birliği**, sene: 1 sayı: 4 Teşrin-i evvel, İstanbul, Yeni Matbaa, 1341, s.223-225.
- Hasan Ali (Yücel): “Maarifte bir inkılâp”, **Hakimiyeti Milliye**, 17/8/1923.
- Hüseyin Cahit (Yalçın): “Lâtin harfleri”, **Tanin**, 6 15/3/1924.

- İçtimai İnkılab ve Maarif İnkılabı, **Fikirler**, sayı. 2, c.1 İzmir;y.y., 1927,s.5.
- İçtimaiyyat: Maarif Siyasetimiz: Orta Tahsil İle İlk Tahsil Arasında”, **Fikirler**, sayı. 3, İzmir;y.y., 1927,s. 7.
- İlk maarifin tamimi (Kaymakam ve valilere) **Cumhuriyet**, 3/9/1925.
- İlk Mektep Muallimlerinin Maaşları Hakkında Büyük Millet Meclisinin Müzakere Zabıtnamesi”, **Muallimler Mecmuası**, sene: 3 sayı: 28-27 Kanunusani-Şubat 1925, İstanbul: Matba-i Amire, 1925 s.1220-1232.
- İlk Mektep Muallimleri Hakkında Maarif Eminleri Kararı”, **Muallimler Mecmuası**, sene: 6 Mart ve Nisan sayı: 50-49, İstanbul: Milli Matbaa, 1927. s.2132-2133.
- İlk Mektep Muallimlerinin Maaşları”, **Muallimler Mecmuası**, sene: 3 sayı:25 Teşrin-i sani 1925, İstanbul: Matba-i Amire,1341(1925) s.984-996.
- İlk mektep muallimlerinin meslekî inkişafı (A ve B Kursları), **İkdam**, 4,10,19,30/7/1927, 23,28/8/1927.
- İlk Muallim Mektebi bu seneden itibaren beş seneye iblağ ediliyor, **Akşam**, 10/10/1924.
- İlk Tedrisat Muallimleri İçin Meslek Kursları Talimatnamesi”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:8 İstanbul: Milli Matbaa, 1926. s.5-8.
- İlk Tedrisat Muallimleri” **Meslek**, sene:1sayı:19 21 Nisan 1925,s.13.
- İlk Tedrisat Müfettişleri Kursları”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 16, İstanbul: Devlet Matbaası, 1928. s.670-685.
- İlk Tedrisat Müfettişleri Kursu, **Fikirler**, sayı. 1, c.1 İzmir;y.y., 1927,s 16.
- İrfan aleminde: Eminler Kongresi, **Fikirler**, sayı: 1 İzmir; y.y., 1927,s.16.
- İsmail Habib, “Gazinin İlk Adana Seyahatinden Hatıralar”, **Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası**, sayı: 1sene: 1 10 Mart 1928, s.8-11.
- İsmail Hakkı (Beyleri Erkek Numune Mektebi Müd.): “İbtidailerde tedrisat”, **Son Telgraf**, 18/11/1340.

- İsmail Hakkı (Uzunçarşılı): “Yeni Maarif Eminleri”, **Akşam**, 17/2/1926.
- İsmail Hakkı, Cumhuriyet Maarifi Projelerlerden Evvel İçtimai Prensiblere Muhtaçtır, **İçtihat**, no:201,1 Nisan1926, s. 3925-3926.
- İsmail Sadrettin, “Mektepte Cumhuriyet”, **Muallimler Mecmuası**, sene: 3 sayı: 30 Nisan 1925, İstanbul: Matba-i Amire,1341(1925) s.1317-1326.
- İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu): “Maarif-i Umumiyye Komisyonu ne yapıyor?”, **Cumhuriyet**, 13/8/1924.
- İsmet İnönü: “İsmet Paşa’nın Manisa’da söylediği büyük nutuk”, **Cumhuriyet**, 17/7/1924.
- İsmet Paşa Hazretlerinin Nutukları, **Muallimler Birliği**, sene: 1 sayı: 4 Teşrin-i evvel, İstanbul, Yeni Matbaa, 1341, s.146-155.
- İstanbul Muallimler Birliği Merkezi Yasasıdır **Muallimler Mecmuası**, sene:5 sayı: 45, Teşrin-i sani, İstanbul, Milli Matbaa, 1927.s.1901-1905.
- İzmir Mıntkası Maarif Kongresi”, **Fikirler**, sayı. 2, c.1 İzmir;y.y., 1927,s. 15.
- İzmir’de Yeni Lisan”, **Fikirler**, sayı. 2, c.1 İzmir;y.y., 1927,s 6.
- John Dewey: “Amerikalı Profesör Con Dövi fikirlerini izah ediyor”, **Tanin**, 16/8/1924, 27/8/1924.
- John Dewey: “Mister Con Dövi’nin muhabir-i mahsusumuza beyanatı”, **Tanin**, 21/8/1924.
- John Dewey: “Profesör Con Dövi ve maarif teşkilâtımız”, **Vatan**, 27/8/1924.
- Kâzım Karabekir: “Lâtin harflerini kabul edemeyiz” (demeç), **Hakimiyeti Milliye**, 5/3/1923.
- Kâzım Nami (Duru): Lâtin harfleri mi?”, **Vakit**, 15/3/1924.
- Kenan: “Halk mektepleri”, **İkdam**, 24/2/1924.
- Köprülüzâde Mehmet Fuat: “Muhtelif tedrisat mı, münferit tedrisat mı?”, **Vatan**, 29/6/1924.

Köy Muallim Mektebi Müfredat Programı”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 11, İstanbul: Milli Matbaa, 1927. (M.V.M. sayı. 11’in sonuna ek olarak verilmiştir.)

Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 10, İstanbul: Milli Matbaa, 1927. s.104-106.

M. Şekip (Tunç): “Yüksek Muallim Mektebi”, **Akşam**, 4,13/10/1924.

M.Halid, İbtidai Muallimlerinin İki Derdi, **Muallimler Mecmuası**, sene: ? sayı:15 s. 333-335.

Maarif Aleminde”, **Fikirler**, sayı. 8, İzmir;y.y., 1927,s. 19.

Maarif Aleyhine Teceddüd Olur mu?” **Sebiülreşad**, numara:602 c.24, Mayıs 1340, s.64.

Maarif Cemaati, **Fikirler**, sayı: 17, İzmir;y.y., 1928,s. 14.

Maarif Encümenleri 1927 Senesi İçtimai Mükerreratı”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 12, İstanbul: Devlet Matbaası, 1927. s.117-166.

Maarif Faaliyetleri Hakkında: Maarif Vekili Necati Beyefendinin Darülfünundaki Nutuklarıdır”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 8, İstanbul: Milli Matbaa, 1926. s.183-191.

Maarif Haberleri” **Meslek**, sene:1sayı:22 12 Mayıs 1925,s.3.

Maarif Islahatımız Münasebetiyle Bazı Tetkikler ve Düşünceler” **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:8 s.56-116.

Maarif Müdürlerinin Teftişatına Dair Talimatname, **Muallimler Birliği** sene:1 sayı: 9 Mart 1926, İstanbul Yeni Matbaa, 1926.s. 429.

Maarif Programımızın İlk Maddesi, **Meslek**, sene:1sayı:19 21 Nisan 1925,s.10.

Maarif Vekâleti’nin Yeni Bir Tamimi (Harfler hakkında), **İkdam**, 17/11/1928.

Maarif Vekaletinde Esaslı Faaliyetler, **Muallimler Birliği**, sene:1 sayı:9 Mart İstanbul, Yeni Matbaa, 1926, s.386-393.

Maarif Vekâletinin bir tamimi, **Son Telgraf**, 22/9/1340.

Maarif Vekili İsmail Safa'nın 8/3/1339 tarih ve 3952/358 numaralı tamimi, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, 1/1(1341).

Maarif Vekili Vasıf Beyefendinin Nazar-ı Dikkatine”, **Sebiülreşad**, numara:607 c.24, Temmuz 1340, s.141.

Maarif Vekili Vasıf'ın 8/9/1340 tarih ve 10620/63 numaralı tamimi, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, 1/1(1340), s.58-61.

Maarif Vekilimiz, **Hakimiyeti Milliye**, 25/12/1925.

Maarif Vekilimizin Meclisteki Beyanatları”, **Fikirler**, sayı: 21, İzmir;y.y., 1928,s. 14.

Medreseler Ne eder Ne Olur?, **Sebiülreşad**, numara:604 c.24, Haziran 1340, 90.

Medreseler ve Vekalet, **Meslek**, sene:1sayı:3 30 Kanunu evvel 1925,s.8.

Mehmed Emin, “Anadolu’da Maarif Nasıl Tamim Edebilir?” **Anadolu Mecmuası**, sayı:2 1 Mayıs 1340, İstanbul, Yeni Matbaa, s.50-53.

Mehmed Emin, “İlk Tahsilde Esaslı Noktalar”, **Muallimler Birliği**, sene:1 sayı:9 Mart İstanbul: Yeni Matbaa, 1926, s.390-393.

Mehmed Emin, “Son Heyet-i İlmiye”, **Anadolu Mecmuası**, sayı:3 1 Haziran 1340 İstanbul: Yeni Matbaa, 1340. s.110-113.

Mehmet Asım: “İlk tedrisat mektepleri - altı seneden beş seneye niçin tenzil edildi?”, **Vakit**, 22/10/1924.

Mehmet Asım: “Maarif eminlikleri”, **Vakit**, 18/8/1926.

Mehmet Asım: “Muallimler Kongresi”, **Vakit**, 21/8/1924.

Mehmet Asım: “Yeni Türk harflerini Gazi Hazretlerinin huzurunda nasıl öğrendim?”, **İkdam**, 12, 13/9/1928.

Mehmet Emin (Erişilgil): “Maarif Eminlikleri”, **Hakimiyeti Milliye**, 10/10/1926.

Mehmet Emin, “Mekteplerimize Dair”, **Mihrap**, 1 Nisan 1341, Sayı: 28, s.145-146.

Mehmet Servet, “Maarif İnkılabından Ne Anlıyoruz” **Meslek**, sene:1sayı:17 7 Nisan 1925, s.10.

- Mehmetoğlu İhsan: “Muallimler ve Cumhuriyet”, **Son Telgraf**, 26/7/1340.
- Mektep Kitapları”, **Muallimler Birliği**, sene:1 sayı: 9 Mart 1926, İstanbul Yeni Matbaa, 1926.s.420-421.
- Mektepler Açılırken”, **Fikirler**, sayı: 27, İzmir; y.y., 1928,s. 1.
- Mesut Zeki, “Yeni Terbiyede Gaye”, **Muallimler Birliği Mecmuası**, Teşrinievvel 1926, no: 16, s.691-697.
- Mesut, Zeki, “Milli Eğitim”, **Muallimler Birliği Mecmuası**, Ağustos 1926, no: 16, s.1-7.
- Mıntka Maarif Meclisi”, **Fikirler**, sayı. 1, c.1 İzmir;y.y., 1927,s 16
- Muallim : Maarif İnkılabının Temelidir” **Meslek**, sene:1 sayı:21 5 Mayıs 1925,s.9.
- Muallim ve Muallim Muavinleri”, **Muallimler Mecmuası**, sene:3 Kanunisani Şubat 1925 sayı:28-27,s.1233-1236.
- Muallimler Birliği 1926 Senesi Umumi Kongresi”, **Muallimler Birliği**, sene:2 sayı:14 Ağustos İstanbul: Ebuziya Matbaası, 1926, s.609-640.
- Muallimler Birliği Umumi Kongresi Zabıtları**, İstanbul: Yeni Matbaa Muallimler Birliği Merkez Neşriyatı,1341(1925).
- Muallimler Birliği Umumi Kongresi”, **Muallimler Birliği**, sene:2 sayı:13 Temmuz İstanbul: Ebuziya Matbaası, 1926, s.571-572.
- Muallimler Cemiyetinden Bir İtızal”, **Sebiülreşad**, numara:610 c.24, Haziran 1340, s.183-184.
- Muallimler Teşkilatı, **Meslek**, sene:1sayı:2 23 Kanunu evvel 1925,s.10.
- Mustafa Necati: “Maarif Vekilimizin beyanatı”, **Hakimiyeti Milliye**, 23/4/1928.
- Mustafa Necati: “Maarifimizin bugünkü vaziyeti umumiyesi ve istikbali hakkında Maarif Vekilimiz Necati Bey’in mühim beyanatı”, **Hakimiyeti Milliye**, 9/2/1926.
- Mustafa Necati: “Necati Bey’in Meclis konuşması”, **Hakimiyeti Milliye**, 21/3/1926.

Müfettişler Kongresi”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:3 Temmuz İstanbul, Matba-i Amire, 1341 s.1-10.

Müfettişler Kongresinde İlk Tedrisat”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:4 s.29-36.

Müfettişler Kongresinde İlk Tedrisata Ait Kararları”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:4 İstanbul: Matba-i Amire, s.29-36.

Profesör Con Dövinin İkinci Raporu”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı:1 Mayıs İstanbul, Matba-i Amire, 1341 s.1-25.

Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Maarife Müteallik Nutuklarından”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 11, İstanbul: Milli Matbaa, 1927. s.113-119.

Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Maarife Müteallik Nutukları”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 12, İstanbul, Devlet Matbaası, 1927. s.110-116.

Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Maarife Müteallik Nutuklarından”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 15, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928. s.496-499.

Reis-i Cumhur Hazretlerinin Tercüme-i Halleri”, **1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi**, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1926.s.48-64.

Rusya’da Maarif: Moskova Büyükelçiliği Tarafından Verilen Rapor”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 8, İstanbul: Milli Matbaa, 1926. s.1-32.

Şefik: “Muallimler Cumhuriyetperver”, **Cumhuriyet**, 24/7/1924.

Şekip: Lâtin harflerini yavaş yavaş kabul etmeliyiz”, **Akşam**, 10/11/1926.

Tevfik Abdulfeyyaz, “Laik Mekteplerde Din Eğitimi”, **Muallimler Birliği Mecmuası**, Temmuz, 1926, No: 13, s.7-11.

Tevhid-i Tedrisat”, **Sebiülreşad**, numara:604 c.24, Haziran 1340, s.89-91.

Urfa Mebusu Refet, Türkiye’de İbtidai Maarif II, **Türk Yurdu**, c.2 sayı: 8 Mayıs 1341(1925)s.141-144.

Urfa Mebusu Refet, Türkiye’de İbtidai Maarif, **Türk Yurdu**, c.2 sayı: 7 Nisan 1341(1925)s.38-41.

Vasıf (Çınar), “Maarif Vekili cevap veriyor”, **Tanin**, 6/6/1924.

Vasıf (Çınar), “Maarif Vekili dün İstanbul’a geldi”, **İkdam**,10/5/1924.

Vasıf (Çınar), “Maarif Vekili Vasıf Bey dün geldi” (görüşme), **Cumhuriyet**, 10/5/1924.

Vasıf (Çınar), “Maarif Vekili Vasıf Bey şehrimizde”, **Vatan**, 10/5/1924.

Vasıf (Çınar), “Maarif Vekili Vasıf Bey’in beyanâtı”, **Hakimiyeti Milliye**, 9/3/1924.

Vasıf (Çınar), “Maarif Vekili’nin Vakit’e beyanâtı”, **Vakit** g., 10/5/1924.

Vasıf (Çınar), “Maarif Vekilimiz Vasıf Bey’in beyanâtı”, **Hakimiyeti Milliye**, 13/3/1924.

Vasıf (Çınar), “Maarif Vekilimizin İzmir’de bir nutku – Vasıf Bey, tedrisat-ı ibtidaiyeyi Muvazene-i Umumiyyeye rabt ettirmeye muvaffak olamazsa istifa edeceğini söylüyor”, **Akşam**, 22/7/1924.

Vasıf (Çınar), “Maarif Vekilinin beyannamesi” **İkdam**, 9/3/1924.

Vasıf (Çınar), “Vasıf Bey’in Türkiye Muallimler Birliği Kongresi konuşması”, **Hakimiyeti Milliye**, 24/8/1924.

Vasıf (Çınar), “Yeni Maarif Vekili’nin son beyanâtı”, **İkdam**, 11/3/1924.

Vasıf (Çınar), Vasıf Bey’in Muallimler Derneği çayında yaptığı konuşma”, **Vatan**, 21/6/1924, “Hakimiyeti Milliye” g., 22/6/1924.

y.y., İlk Tedrisat Muallimleri, **Meslek**, sene:1sayı:3 30 Kanunu evvel 1925,s.3.

y.y., Yüksek Muallim Mektebi,” **Meslek**, sene:1sayı:2 23 Kanunu evvel 1925,s.8.

Yeni Bir Muallim Mektebi Lazımdır, **Meslek**, sene:1sayı:3 30 Kanunu evvel 1925,s.7.

Yeni Harflerimiz Hakkında, [Maarif Emimi İle Mülakat], **Adana Mıntkası Muallimler Mecmuası**, sayı: 9 31 Ağustos 1928, s.1-2.

Yeni İmtihan Talimatnamesine Dair, **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 11, İstanbul: Milli Matbaa, 1927. s.171-188.

Yeni Maarif Vekilimiz Saraçoğlu Şükrü Bey'in genelgesi, **Hakimiyeti Milliye**, 30/11/1924.

Yeni Nesle Demokrasi Zihniyetini Vermek İstiyor Musunuz?, **Resimli Ay**, Sayı:8/20, Eylül 1341, s.1-2.

Yeni Terbiye Cereyanları Münasebetiyle, **Fikirler**, sayı. 12, İzmir;y.y., 1927,s. 1.

Yeni Türk Harfleri Kanunu, **Fikirler**, sayı: 28, İzmir;y.y., 1928,s. 1.

Yunus Nadi: "Maarifte İstikrar", **Cumhuriyet**, 4/4/1925.

Yunus Nadi: "Mekteplerimizin Hayatı", **Cumhuriyet**, 24/1/1925.

Zeki Mesud, "Maarif Islahatımız Münasebetiyle Bazı Tetkikler ve Düşünceler", **Maarif Vekaleti Mecmuası**, sayı: 8, İstanbul: Milli Matbaa, 1926. s.26-86.

Zeki Mesud, "Yeni Terbiyede Gaye", **Muallimler Birliği**, sene:2 sayı:16 Teşrin-i evvel İstanbul, Matbaa-i Ebuziya, 1926, s.691-698.

g- GAZETELER

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye (1924-1928)

İhsaniyet Mecmuaları (1923-1924)

T.C.Devlet Salnamesi 1924-1925,1925-1926,1927-1928

Tanin(1924-1928)

Vakit (1924-1928)

h- KİTAPLAR

1-DERS KİTAPLARI

Ahmet Yusuf, **Elifbamız**, İstanbul, Akşam Matbaası, 1927..

Ahmet Yusuf, **Kıraatlı Elifba**, İstanbul, Türk Matbaası, 1926.

İlk Mekteplerin Müfredat Programı, İstanbul: Milli Matbaa, 1924

İlk Mekteplerin Müfredat Programı, İstanbul: Milli Matbaa, 1926.

Mahmut Ekrem, **Tabiat Tetkiki**, İstanbul, Yeni Matbaa, 1340(1924).

Mahmut Ekrem, **Tatbikatlı Hendese**, İstanbul, İstanbul Bab-ı Ali Matbaası,
1340(1924)

Maraşlı Kazancızade, **Coğrafya**, İstanbul, Bab-ı Ali Matbaası 1340(1924)

2-EĞİTİME DAİR GENEL KİTAPLAR

Arab ve Latin Harfleri, Hidayet İsmail, İstanbul, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1927.

Arabî Harfleri Terakkimize Mani Değildir: Avram Galanti [Bodrumlu] , İstanbul,
Hüsn-i Tabiat Matbaası, 1927.

Asrî Türk Harfleri Hakkında: İsmail Şükrü, İstanbul, Kader Matbaası, 1925

Çok Kıymetli ve Hayırlı Bir İnkılâb Latin Harflerinin Türkçe'ye Tatbiki:
Midhat Sadullah [Sander], İstanbul, Şirket-i Mürettibiye Matbaası,
Tefeyyüz Kitabhanesi, 1928.

Eski ve Yeni Harfler Hakkında Bazı Mütâlaâlar: Azmi Ömer, İstanbul, Ahmed
İhsan Matbaası, 1928.

Harflerimizin Müdafaası; Bakü Türkiyat Kongresinde Kazan Murahassası Alican
Şeref Bey Tarafından Okunan Rapor, Rusçadan Tercüme Eden Abdullah
Battal, y.y., Yeni Matbaa, 1926.

Hükümet Programları (1920-1965), Haz. İsmail Arar, İstanbul, Burçak, 1968.

İlk Mekteb Muallimleri ile Meslekî Bir Hasbîhâl: Mustafa Necati, Ankara, Türk
Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, T.C. Maarif Vekâleti Hususi Neşriyatı,
1928.

Latin Harfleri Elifbası: Peyami Safa, İstanbul, Necm-i İstikbâl Matbaası, 1928.

Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turquie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.

Maarif Vekaleti Evamir ve Tebligat, Ankara 1341.

Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleriyle Harf Kurslarında Alfabe, Kıraat, Yazı ve İmlâ Tedris Usûlü, Hazırlayan: Millî Talim ve Terbiye Heyeti, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti 1340 - 1341/1924 - 1925 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası: İstanbul, Devlet Matbaası, 1927

2- YENİ HARFLİ KAYNAKLAR

a- KİTAPLAR

(Ed.) Cıvıtlı Hüsnü-Bahir Sorguç, **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri,** Ankara, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 1987.

A. Sudi Bülbül, **Eğitim Planlaması ve Harcamaları,** Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Ankara, M.E.B., 1983, s.630.

Afet İnan, A. **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi,** T.T.K., Ankara, 1998.

Akkutay, Ülker, **Milli Eğitimde Yabancı Uzman Raporları (Atatürk Dönemi),** Ankara, 1996.

Akyüz, Yahya, **Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi,** Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İstanbul, 1983.s.89-103.

Akyüz, Yahya, **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri 1848-1940,** Ankara, Doğan Basımevi, 1978.

Ali Akyıldız, **Osmanlı Merkez Teşkilatı’nda Reform (1836-1856),** İstanbul, Eren, 1993.

Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, **Türk İnkılâp Tarihi,** gen. 8. bs., İstanbul: Der, 2001. s.237.

Alkan, Mehmet, **Tanzimattan Cumhuriyete Eğitim İstatistikleri**, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000.

Amerikan Heyeti Raporundan Maarif İşleri, Ankara: y.y, 1939.

Andrew Mango, **Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu**, İstanbul: Remzi, 2007.

Atatürk ve Eğitim, M.E.B. Yay., Ankara 1990.

Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri, İstanbul:M.E.B.,1985.

Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri, Maarif Matbaası, 1939.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, ATAM, Ankara, 1997.

Aytaç, Kemal, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk Eğitim Politikası üzerine Konuşmalar**, Ankara: A.Ü. Basımevi, 1984.

Ayverdi, Samiha, **Maarif Davamız**, İzmir: Sobe Matbaası, 1970.

Aziz Berker, **Türkiye'de İlk Öğretim I (1839-1908)**, Ankara, M.E.B., 1945.

Bakanlar Kurulu Kararları Kataloğu (Kurumlara Göre) 1920-1944: Konu ve Şahıs Adları İndeksi, Ankara, T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, 1995.c.11.

Baran, Tülay Alim, **Vasıf Çınar**, İstanbul: Hema Yayınları, Temmuz, 2001.

Başaran, İ.Ethem, **Türk Eğitim Sistemi**, Ankara, 1994.

Bayram Kodaman, **Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi**, Ankara, T.T.K., 1988

Berker Aziz, **Türkiye'de İlköğretim (1839-1908)**, Ankara, 1945.

Bilgiç Emin, **Maarif Davamız**, Boğaziçi Yay., İstanbul 1986.

Binbaşıoğlu, Cavit, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi**, Ankara: 1999.

Cavit Binbaşıoğlu, **Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi**, İstanbul, M.E.B. 1995.

Cicioğlu Hasan, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişim)**, DTCF Yay. Ankara 1982.

Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri”, 3 cilt, Ankara 1946.

Cumhuriyet Döneminde Eğitim II, İstanbul, M.E.B. Yay., 1999.

Declaration de Geneve Internationale de Secours Aux Enfants, Geneve Union, 17 Mai 1923.

Dewey John, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, M.E.B. Yay., İstanbul 1952.

Dewey, John, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, İstanbul, Devlet Basımevi, 1939.

Dil Encümeni: “**Elifba Raporu**”, İstanbul, 1928.

Edip Süleyman, **Türk Çocuklarına Tarih Dersleri**, İstanbul, 1929.

Ergün, Mustafa, **Atatürk Devri Türk Eğitim**, Ankara, 1982.

Faik Reşit Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Ankara, M.E.B., 1964.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar, yay. haz., Kemal Aytaç, Ankara, A.Ü. Basımevi, 1984.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, yay. haz. Arı İnan, Ankara, T.T.K., 1982.

Gordfruva, **İlk Mekteplerde Terbiye-i Fenniye**, Çev. Haran er Reşid Kocacan, İstanbul: Matbai Amire, 1925 (1341).

Gökalp Ziya, **Milli Terbiye ve Maarif Meselesi**, İş Matbaacılık ve Tic., Ankara 1972.

Hacıeminoğlu Necmettin, **Milliyetçi Eğitim Sistemi**, Bilim Matbaası, Ankara 1977.

Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu (1978: Ankara) düzenleyen T.T.K., Atatürk ve Devrimini araştırma Merkezi, Ankara: T.T.K., 1981.

Hasan Ali Koçer, **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)**, İstanbul, M.E.B., 1991.

Hasan Cicioğlu, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişim)**
Ankara, A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982.

Haydaroğlu İlknur P., **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar**, Kültür
Bakanlığı Yay. Ankara 1990.

Hükümet Programları (1920- 1965), haz. İsmail Arar, İstanbul, Burçak, 1968.

İnan, M.Rauf, **"Mustafa Necati"** Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1980.

İsmail Hakkı Tonguç, **İlköğretim Kavramı**, İstanbul, Remzi, 1946.

İsmet İnönü, **İlköğretim Davamız**, Ankara, Sümer Matbaası, t.y.

İsmet İnönü'nün Maarife Ait Direktifleri, Maarif Matbaası, İstanbul 1939

John Dewey, **Demokrasi ve Terbiye**, İst.: Devlet Mat., 1928,

John Dewey, **Türkiye Maarifi Hakkında Rapor**, M.E.B. Yay., İstanbul 1952.

Kansu, Nafi A., **Türkiye Maarif Tarihi**, Ankara, 1930

Levend Agah Sırrı, **Maarifimiz ve Milli Terbiyemiz**, İstanbul 1940, Burhaneddin
Matbaası.

Maarif Vekaleti, **Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1940-1941)**, Maarif Matbaası,
İstanbul 1941.

Lord Kinross, **Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, 17. bs. İstanbul, Altın
Kitaplar, 2006.

M.E.B., **Cumhuriyetimizin 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz**,
M.E.B. Yay., İstanbul 1974.

M.Rauf İnan, **Mustafa Necati; Kişiliği, Ulusal Eğitime Bakışı, Konuşma ve
Anıları**, Ankara, Türkiye İş Bankası, 1980.

Maarif Albümü, La Vie Scolarie en Turquie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.

Maarif Düsturu I, haz. Faik Reşit, İstanbul, 1928.

Maarif İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940, Başvekalet İstatistik
Umum Müdürlüğü, İstanbul, Hüsnü Tabiat Basımevi, 1942.

Maarif İstatistiği 1938-1939, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No: 186 Ankara, Ulusal Matbaa, 1942.

Maarif Nezâreti, Maarif-i Umûmiye Kanunu Layihasının Esbab-ı Mucîbe Mazbatası ve Layihası, İstanbul: Matbaa-ı Amire, 1325

Maarif: İlk Tedrisat Kanunları, Toplayan: Muallim Ahmet Halit, İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1934.

Maarif 1923-32 İstatistikleri, İstanbul, Devlet Matbaası, 1933.

Maarif: Millet Mektepleri Maarif İstatistiği(1928-1935) İstanbul,1936.

Maarifle İlgili Kanunlar II, İstanbul, Maarif Matbaası, 1944.

Mahmut Cevat İbnü's Şeyh Nafi, Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarihi, haz. Taceddin Kayaoğlu İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları 2001.

Mehmet Ö.Alkan, **Tanminat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924, tarihi istatistikler Dizisi**, c.VI, Ankara Kasım 2000.

Milli Eğitimle İlgili Kanunlar I, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1953.

Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1857-1923) der. ve düz.Reşat Özalp, İstanbul: M.E.B. Basımevi,1982.

Muallim Abdülbaki, **Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri 1927-1931**, İstanbul, Kaynak,2005.

Mustafa Ergun, **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1911)**, Ankara, Ocak Yayınları,1993.

Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları,1982.

Mümtaz Turhan, **Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri**, İstanbul: İstanbul Yayınevi Matbaası,1954.

Nafi Atuf, **Türkiye Maarif Tarihi (Bir Deneme)**, c.2, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1931.

Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.

Nevzad Ayas, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi, Kuruluşlar ve Tarihçeler**, Ankara, M.E.B.,

Okay, Cüneyt, **Eski Harfli Çocuk Dergileri**, İstanbul, 1999.

Okurlar, Şahap, **İlköğretim Kılavuzu Teşkilat – Türkçe**, İstanbul: 1952.

Osman Ergin, **İstanbul Mektepleri ve İlim, Terbiye ve Sanat Müesseseleri Dolayısıyla Türkiye Maarif Tarihi**, İstanbul, Eser Matbaası, 1977.

Özerdim, N.Sami, **Atatürk ve Devrimleri Kronolojisi, İstanbul,1963.**

Öztürk, Cemil, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996.

Öztürk, Cemil, **Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**, İstanbul,1998.

Parker, Dr. Berly: **“Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor”**, İstanbul 1939.

Peyami Safa, **İlk Mektepler Türk Grameri**, İstanbul, 1929.

Resimli Ay Cep Alfabeti ve Gramer Kaideleri, (D.T. Encümeni Müsaade ve Tavsiyesiyle Tab olunmuştur), Ay Matbaası Türk Limited Şirketi, 1928.

Reşat Özalp, Aydoğan Ataüinal, **Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar, Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Ankara, M.E.B., 1983.

Sadrettin Celal, **Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat**, İstanbul, 1929.

Sakaoğlu Necdet, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İstanbul, İletişim, 1992.

Sakaoğlu Necdet, **Osmanlı Eğitim Tarihi**, İletişim, İstanbul 1993.

Sezer Ayton, **Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)**, TTK Yay., Ankara 1999.

Tanzimat’tan Cumhuriyete Yasalarımız Dizini 1839-1923, haz.Ahmed Ziya, yeni harflerle çev. Nuri Onat, Ankara, Danıştay Matbaası, 1990.

Topçu Nurettin, **Türkiye'nin Maarif Davası**, Hareket Yay., İstanbul 1970.

Tülay Alim Baran, **Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesi Yazıları**, İstanbul, Arma, 2001.

Türk Eğitim Derneği, **Atatürk ve Eğitim**, Türk Eğitim Derneği Yay.

Türkiye Bibliyografyası: Resmi Neşriyat,1928-1938 İstanbul: Devlet Basımevi, 1939.

Yücel, Hasan-Ali: **“Türkiye’de Orta Öğretim”**, İstanbul 1938.

b- MAKALELER

Abdülkadir Karahan, **“Yeni Alfabe Kabulünün Kültürümüz Bakımından Önemi ve Sonuçları”**, Harf Inkılabı Sempozyumu, İstanbul, Nazım Terzioğlu Matematik Araştırma Merkezi Baskı Atölyesi, 1983, s..7-12.

Akyüz, Yahya, Atatürk’ün Eğitim Tarihindeki Yeri, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Kasım 1987, sayı: 10, s.71-90.

Akyüz, Yahya, Resimli İlk Türkçe Alfabe ve Okuma Kitabımız ve Türk Eğitim Tarihindeki Önemi, **Milli Eğitim**, Temmuz Ağustos Eylül 2000, sayı:147, s.3-8.

C.Dursunoğlu, Mustafa Necati, **Eğitim Hareketleri**, Yıl: 2, 1 Ocak 1956, Sayı: 13, s.21.

Cumhuriyetin İlk Devrimci Milli Eğitim Bakanı, **İsmail Safa Özler (1885-1940)**, Eğitim Hareketleri, c.19, Sayı: 220-221, 1973, s.3-6.

Çocuklar İçin 17 Ekim 1922, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II**, Ankara, ATAM, 1997, s.45-46.

Dördüncü Toplanma Yılına Aşarken 1 Mart 1923, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I**, ATAM, 1997, s.317.

Enver Behnan Şapolyo, Vasıf Çınar, **Ülkü**, Sayı: 29, Temmuz 1935, c.5, s.352–353.

- Faik Reşit (Unat), “**İlk, Orta, Yüksek Tedrisatımızın On Senelik Plançosu**”, Fikirler, 29 Teşrin-i evvel 1933, s.5.
- Galip Karagözoğlu, “Atatürk’ün Eğitim Anlayışı”**Atatürk Araştırma Merkezi**, C.II, Kasım 1985, Sayı: 4, s. 193-213.
- H. R. Öymen, “Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk’ün Etkisi”, **Atatürk Konferansları**, TTK Yay. 1973-1974.
- H. R. Öymen, “Mustafa Kemal Atatürk’ün Eğitimle İlişkileri ve Türk Eğitimine Etkileri”, **Atatürk Konferansları**, TTK, 1973-1974.
- Hayatına Ait Hatıralar Ocak 1922, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri III**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.
- Işıl Çakan, "Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Yıl:1, Sayı:2 (2002), s.85-127.
- İsmail Eren, “Atatürk’ün İlk Hocası Şemsi Efendi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı. 26, Kasım 1969, s.5-7; Mehmet Alkan, **a.g.e.**, s.37.
- Jale Baysal, **Yazı Devriminden Önce ve Sonra Türk Yayın Hayatı**, Harf İnkılabı Sempozyumu, İstanbul, Nazım Terzioğlu, Matematik Araştırma Merkezi Baskı Atölyesi, 1983.
- M. Rauf İnan, “50. Yılında Türkiye Cumhuriyeti ve Eğitim”, **Atatürk Konferansları**, TTK, 1973-1974.
- M. Rauf İnan, “Atatürk’ün Devraldığı Eğitim, Öğretim Durumu ve Kurumları”, **Atatürk Konferansları**, TTK, 1975.
- M. Rauf İnan, “Atatürk’ün Eğitimci Kişiliği ve Amaçları”, **VII. Türk Tarih Kongresi**, C.II, TTK Yay.
- M. Rauf İnan, “Mustafa Necati”, **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 1987.
- M. Rauf İnan, Atatürk’ün Devraldığı Eğitim, Öğretim Durumu ve Kurumlar(Eğitim Düzeni), **Atatürk Konferansları 1971-1972**, Ankara, T.T.K., 1975. s.118-169. s. 144.

Millet mektepleri muallimlerine Maarif Vekili İsmet Paşa tarafından gönderilen tamim, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, 17 (1929), s. 91-92.

Mustafa Necati: “Yeni Türk harfleri ve Türkiye muallimleri”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, 17 (1929), s.64-67.

Tülay Alim Baran, “Cumhuriyet Dönemi Devlet Adamlarından Vasıf Çınar”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c.XVII, s.49(Mart)2001, s.171-201.

Türk Yazı İnkılabı Hakkında Konuşma 9/10 Ağustos 1928, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II**, Ankara, ATAM, 1997, s.272.

Unat, Faik Reşit, İlk, Orta ve Yüksek Tedrisatımızın On Senelik Bilançosu, **Fikirler**, 29 Teşrinievvel 1933, sayı:100,s.3-36.

Yahya Akyüz, “Atatürk’ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, **Atatürk Araştırma Merkezi dergisi**, Kasım 1987, Sayı: 10, s.85.

Yahya Akyüz, **Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri(1848–1940)**, s.214–217.

Yücel Gelişli, Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, Gelişimi ve Dönüşümü), **Türkler**, c.15, s.35–43.

c- TEZLER

Albayrak, M., **Millet Mektepleri 1928-1935**, Ankara, 1978 (D.T.C.F.T.C. Devrim Tarihi ve Anayasa Kürsüsünde Lisans Tezi).

Betül Batır, **İkinci Meşrutiyet’ten Tevhid-i Tedrisat’a, Türkiye’de İlköğretim (1908-1924)** İstanbul: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Enstitüsü, 2007, (Basılmamış Doktora Tezi).

Erhan Kanbolat, **Hazırlanışı ve Uygulaması Açısından Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İlköğretim Programları(1919-1950)**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Enstitüsü, 2005. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

Taşdemirci, Ersoy, “**Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Politikası**”,
Ankara 1979 (DTCF Pedagoji Kürsüsünde basılmamış yüksek lisans
tezi.)

3- KÜTÜPHANE KATALOGLARI

Atatürk Kütüphanesi Kataloğu

Bakanlar Kurulu Kararları Kataloğu (Kurumlara Göre) 1920-1944: Tüzel Kişi,
Madde ve Yer Adları İndeksi, Ankara, T.C.Başbakanlık Arşivleri Genel
Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, 1995.c.12.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi Kataloğu

Hakkı Tarık Us Kütüphanesi Kataloğu

Müşterek Kararnameler Kataloğu (Kronolojik) 1923-1944, Ankara, Başbakanlık
Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı.yy.

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Kataloqları

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Kütüphanesi Katalogu

4- ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Eski Harfli Eserler Bibliyografyası

İslam Araştırmaları Merkezi Çevrimiçi Kataloğu

Milli Kütüphane Çevrimiçi Katalogu

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Kataloqları

Türkiye Bibliyografyası

Türkiye Makaleler Bibliyografyası

YÖK Tez Katalogu Çevrimiçi

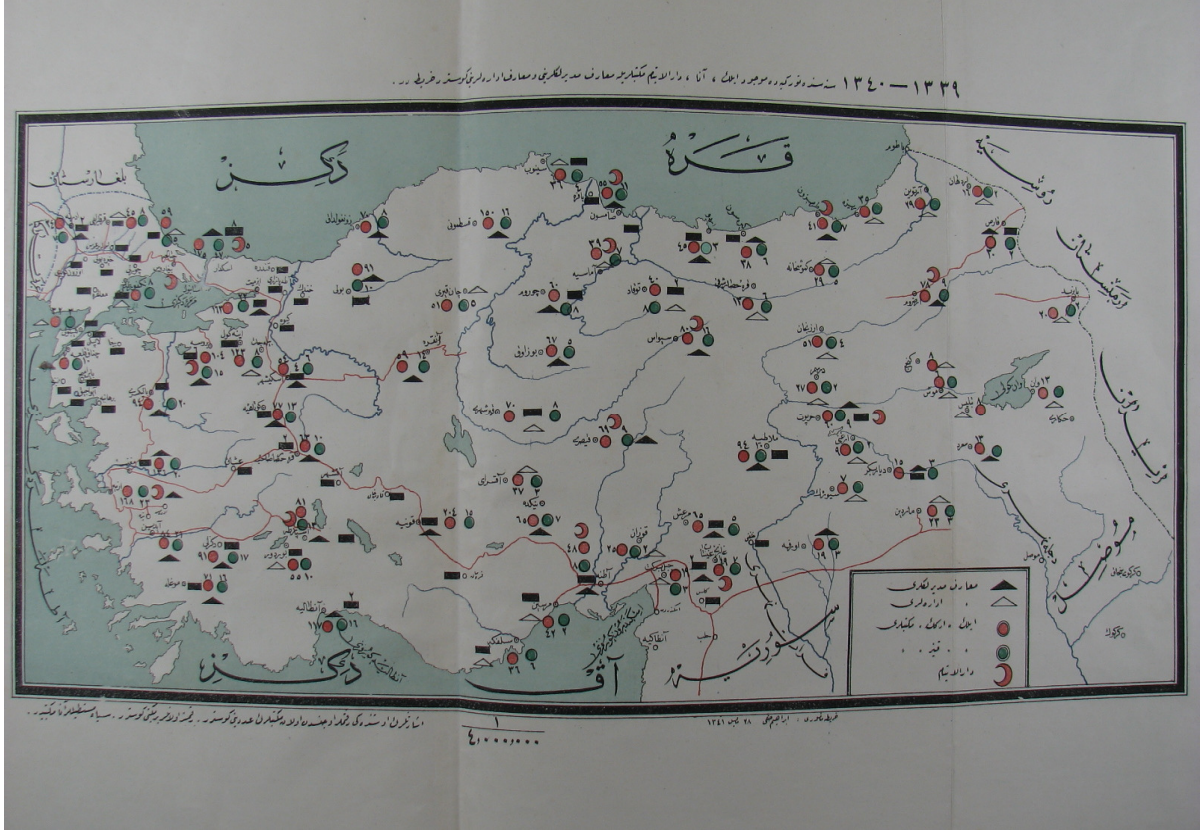
EKLER

EK 1: Dönemin Milli Eğitim Bakanları *

	<u>Maarif Vekilliği Yaptığı Tarih</u>	<u>Görev Süresi</u>
1- Rıza Nur [1879-1943]	4 Mayıs 1920 – 13 Aralık 1920	8 ay 11 gün
2- Hamdullah Suphi Tanrıöver [1886-1966]	14 Aralık 1920 – 20 Kasım 1921	11 ay 8 gün
3- Mehmed Vehbi Bolak [1881-1958]	20 Kasım 1921 – 5 Aralık 1922	11 ay 16 gün
4- İsmail Safa Özler [1883-1940]	6 Aralık 1922 – 7 Mart 1924	1 yıl 4 ay 2 gün
5- Vasıf Çınar [1895-1935]	8 Mart 1924 – 21 Kasım 1924	8 ay 14 gün
6- Şükrü Saraçoğlu [1887-1953]	22 Kasım 1924 – 3 Mart 1925	3 ay 12 gün
7-HamdullahSuphi Tanrıöver [1886-1966] (2. Defa)	4 Mart 1925 – 19 Aralık 1925	9 ay 16 gün
8- Mustafa Necati [1894-1929]	20 Aralık 1925 – 1 Ocak 1929	3 yıl 13 gün

* Yararlanılan Kaynak: Faik Reşit Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1964., 1 Ocak 1929 – 8 Ocak 1929 tarihine kadar merhum Mustafa Necati'nin yerine İsmet İnönü vekalet etmiştir.

EK 2: 1339- 1340 Senesinde Türkiye’de Mevcut İlk, Orta, Darüleytam Mektepleriyle Maarif Müdürlüklerini ve İdarelerini Gösterir Haritadır.¹

İşaretlerin üstündeki rakamlar o cinsten mekteplerin adedini gösterir rakamsız olanlar bir mektep gösterir siyah müstatiller ana mektebidir. Ölçek: 1/4,000,000.

Siyah: Maarif Müdürlükleri

Beyaz: Maarif İdareleri

Kırmızı yuvarlak: İlk Erkek mektepleri

Yeşil yuvarlak: İlk Kız mektepleri

Kırmızı hilal: Darüleytam

Harita memuru: İbrahim Hakkı, 1341/ 28 Mayıs.

¹ T.C.Maarif Vekaleti 1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası, İstanbul, Matbaa-i Amire,1341.s.48-50.

EK 3:

Muhtelit İlk Mektep; Şark-ı Karahisar Vilayeti, Alucare Kazası, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.2.

İlk Mektep; Aydın Vilayeti, Güzel Hisar Kazası, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.3.

Şehir Yatı Mektebi; İstanbul, Balmumcu, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.5.

Şehir Yatı Mektebi; İstanbul, Ortaköy, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.5.

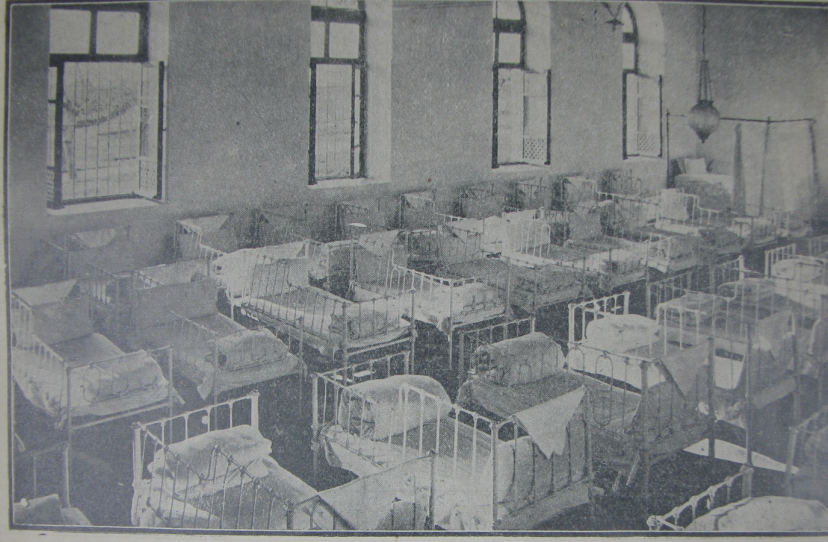

İlk Mektep; Kayseri, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.7.

Kız Muallim Mektebi; Konya, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.7.

25 — بلومجی شهر یاتی مکتبی یاتاقخانه سی

Un dortoir à l'Ecole primaire de Balmoumidji

Balmumcu Şehir Yatı Mektebi Yatakhanesi, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.14.

27 — بر شهر یاتی مکتبی طلبه سی یاتاقخانه سی تنظیم ایدهدرکن

Un dortoir à l'Ecole primaire d'Orta-Keuy (Les jeunes filles font elle- mêmes leur lits

Bir Şehir Yatı Mektebi Takbesi Yataklarını Tanzim Ederken, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.15.

İstanbul Kız Muallim Mektebi Talebesi Sofraları Takdim Ederken, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.17.

Bir Yatı Mektebi Talebesi Bahçe'de Yemek Yerken, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.18.

39 — استانبول 42 نجى ايلك مکتب طالبي

Les élèves de la 42ème Ecole primaire de Stamboul

İstanbul 42 inci İlk Mektep Talebesi, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.21.

41 — كليلك يانی مکتبي طالبي

Quelques élèves de l'Ecole primaire (Internat) de Guemlik et leur maitres

Gençlik Yatı Mektebi Talebesi, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.22.

43 — بالیکسر حاجی ایل بک مکتبی طلبه سی
Elèves d'une Ecole primaire à Balikessir

Balikesir Hacı Ali Bey Mektebi Talebesi, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.23.

47 -- ده کیزلی « سلچوق خاتون » ایلک مکتب طلبه سی
Elèves de l'Ecole primaire de Dénizli

Denizli, "Salpak Hatun" İlk mektebi Talebesi, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.25.

49 — برکوی مکتبی درسخانه سی
Une classe dans une Ecole primaire rurale

Bir Köy Mektebi Dershanesi, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.26.

55 — شهر یاتی مکتبی طبیعت تدقیق درسنده
Cours de Leçons de choses dans une Ecole primaire (Internat)

Şehir Yatı Mektebi Tabiat Tetkiki Dersinde, Maarif Albümü, La Vie Scolaire en Turguie, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928.s.29.

EK 4: 22 Mart 926 tarihli maarif teşkilatına dair kanuna ilave olunan izahname

22 Mart 926 tarihli maarif teşkilatına dair kanundan ..... adedi posta ile gönderilmiştir. Kanuna bir izahname de ilave edilmiştir. Bu izahnameye ilaveten aşağıdaki noktaların da ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınması icap eder.

1-Kanunun 9. maddesine göre kıdem zamları muallimin, mesleğe dühulü tarihinden itibaren hesap olunur. İlk mekteplerde muvakkat muallimlik yoktur. Resim, musiki, terbiye-i bedeniye, el işleri, dikiş, biçki ve nakış derslerini gösteren muallim veya muallim muavinlerinin haftalık ders saatleri en aşağı on beş saate iblağ edilecek ve bu suretle bunlar da sabit muallimler veya muavinler meyanına dahil olacaklardır.

2-Kız muallim mektebi ana şubesinde mezun olan ana muallimleri 2 Mart 331 tarihli ana mektepleri nizamnamesinin 13. maddesi mucibince kema-kan asıl muallimler gibi maaş ve kıdem zammı alacaklardır.

3-Kanunun 12. ve 13. maddelerine göre ilk tedrisat müfettişleri esasen muallim olduklarından ve muallimler gibi sükna bedeli alacaklardır.

4-İlk tedrisat müfettişlerinin maaşları, 13. maddeye tevfikan muallimlik kıdemlerine göre verilecektir. 27 Kanun-ı evvel 340 tarihli kanunun 8. maddesi hükmü bi't-tab' mülğadır.

5-15. madde mucibince verilecek takdirname ve tevbih cezası hakkındaki muamele eminlik teşkilatına kadar maarif müdür ve memurları tarafından yapılacaktır.

6-Mektep vergisi kanunun suver-i tatbikiyesini mübeyyen talimatnamenin 13. maddesine tevfikan idare-i hususiye bütçelerine konulan senelik ikramiyelerin tevziinde eminlik teşkilatına kadar sabık vechle hareket edilecektir.

7-21. maddede musarrah ihtar, takdir ve kat-ı maaş cezaları yalnız tayinleri maarif eminlerine bırakılmış olan muallimlere ve maarif mensuplarına aittir.

8-Kıdem zamları ilk tedrisat muallimlerine her senenin martı ibtidasında, orta tedrisat muallimlerine eylül ibtidasında hesap edilir.

9-Hususi mekteplerde hizmet edip de bilahare resmi mekteplere nakleden, muallim ve muallim muavinlerinin ruhsat-ı resmiyeyi haiz hususi mekteplerdeki müddet-i hizmetlerinin kıdemlerine zammı lazım geldiği hakkındaki 20 Nisan 341 tarih ve 1819 numaralı tamim ahkamı kema-kan bakidir.

10-24. maddede mevzu-ı bahs binaların resmi projelere mutabakatını temin için maarif eminleri emrinde istihdam edilmek üzere idare-i hususiye bütçelerine mimar tahsisatı konulacak veya icabında bu hususa sarf edilmek üzere miktar kafi ücret vaz' edilecektir. Lüzumuna binaen maarif müdürleri veya memurları tarafından vaki olacak bilumum inşaat ve tamirat işlerine ait teklifler maarif eminlerinin tasdiki ile katiyet kesb eder. Bu hususa muktezi masraflar usulü dairesinde idare-i hususiye bütçelerinin fasl-ı mahsusundan tediye ve tesviye olunur. Maarif eminleri tayin edilinceye kadar bu vazife izahnamede işaret olunduğu vechle valilere aittir.

11-İlk mekteplere mubayaa olunacak tesis ve tedris levazımının cins, nev ve miktarı maarif müdür veya memurlarının riyaseti altında maarife merbut sıhhiye ve ilk tedrisat müfettişleriyle mektep müdür ve muallimlerinden mürekkep olmak üzere toplanacak bir heyet marifetiyle tespit edilir. Heyetçe tespit ve kabul olunan liste maarif idarelerine yapılmış olan 210-21 numaralı 20 Nisan 926 tarihli tamim mucibince vekaletin tasdiki ile katiyet kesb eder. Bu hususa ait masarif ve mebalîğ usulü dairesinde idare-i hususiye bütçelerinin fasl-ı mahsusundan tediye ve tesviye olunur.

12-Kanunun neşrinden evvel kıdemlerine nazaran fazla maaş almakta olan muallimlerin hakk-ı müktesepelerinin mahfuziyeti tabiidir.

13-Tamimden ve kanundan lüzumu kadarının maarif idaresine ve vilayetler dahilinde bulunan orta mekteplerle, lise, muallim mekteplerine, müze ve kütüphane gibi müessesata tevziini rica ederim efendim.² Maarif Vekili Necati

---

² 22 Mart 1926 tarihli maarif teşkilatına dair kanuna ilave olunan izahname, **M.V.T.M.**,sayı :5 15 Haziran 1926 s.7-9.

EK 5: Halk Okutma Mektepleri Talimatnamesi

1-Halk okutma mektepleri idare-i hususiye, belediye ve milli cemiyetler tarafından açılır.

2-Halk okutma mektepleri iki derece üzerin tesis edilir. Biri hiç okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma ile basit hesap öğretmek ve her vatandaşın bilmesi lazım gelen yurt malumatını vermek gayesini takip eyler. Diğeri bir parça okuma, yazma kabiliyetini artırmak ve bunlara vatani malumatla usul defteri ve ticarete ait bazı ibtidai ve mahalli malumat vermek esasına müstenittir.

3-Halk okutma mektepleri kimin tarafından tesis edilirse edilsin maarif idaresinin ruhsatıyla açılır. Her sınıfta kırk talebe bulunur. Bu sınıfların muallimlerinin asgari ilk mektep muallimi evsafını haiz bulunması lazımdır.

4-Bu gösterilen derecede malumat sahibi olan müdavimlere bu derece-i tahsili gördüğüne dair vesika verilebilir. Bu vesikalar mıntıka emini tarafından tasdik olunur.

5-Halk okutma mektepleri yukarıdaki mevad dairesinde maarif eminliklerince tensik edilecektir. Bu şeraite muvafık olmayanlar sed olunacaktır.

Birinci derecede halk okutma mektebinde şu dersler okunur :

Elifba ve kıraat : İlk mekteplerin üçüncü sınıfını ikmal edenlerin kıraat melekesi derecesinde

İmla ve kitabet : İlk mektep üçüncü sınıfını ikmal edenlerin hesabı derecesinde

Vatani malumat : Her vatandaşa lazım gelen malumat

İkinci derecede halk okutma mekteplerinde şu dersler okunur

Kıraat : İlk mektep mezunlarının kıraat melekesi derecesinde

İmla ve kitabet : İlk mektep mezunlarının imla ve kitabet melekesi derecesinde

Hesap : İlk mektep mezunlarının hesap melekesi derecesinde

Usul defteri : Alelade bir dükkancı için lazım gelecek derecede

Ziraat ve ticari malumat : Ders verilen mahallin ticaret ve ziraatı hakkında malumat

Tarihi malumat ve yurt bilgisi : Her vatandaşın bilmesi lazım gelen Türkiye tarihine ait malumat, cumhuriyetin tesisine takaddüm eyleyen vakayi ve cumhuriyet müesseseleri, vatandaşların hak ve vazifeleri

6-Halk okutma mektepleri ilk tedrisat müfettişleri tarafından murakabe edilir. Bunlara ait ihsai malumat müfettişler tarafından cem edilerek mıntıka eminliğine verilir. Mıntıka eminalikleri bu ihsai malumatı her devre nihayetinde vekaletе bildirir.

7-Halk okutma mekteplerinin devre-i dersiyesi mıntıka şeraitine nazaran maarif idarelerince tespit olunur.

8-Bu talimat tatbik edilerek mevcut halk okutma mektepleri tensik edildikten sonra her maarif emini kendi mıntıkası dahilindeki bu nevi müessesata müdavim talebe miktarıyla tarz-ı tedrisi hakkında vekaletе bir raporla malumat verecektir.³ 7 Kanun-ı evvel 1926

---

³ Halk okutma mektepleri talimatnamesi **M.V.T.M.**,sayı :12 15 Kanun-ı sani 1927 s.12-13.

EK 6: İkmal Mektepleri Talimatnamesi

İlk Tedrisat Müdür-i Umumiliği Umumi 7251 Hususi 9928 29/12/1926....
Mıntıkası maarif eminiğine; İkmal mektepleri talimatnamesi aşığıya derc
olunmuştur. Muktezasına göre muamele ifası olunur efendim. Maarif Vekili namına

Nafi Atuf

Madde 1-İkmal mektepleri iki nevidir. Biri malumat-ı umumiyei tevsi
maksadıyla açılır. Diğeri bir mesleğe müteveccih olur.

Madde 2-Bir yerde orta mektep yoksa yahut mevcut orta mektep taliblerin
hepsini almaz ve beş senelik ilk tahsil fevkinde malumatını tevsi la-ekal yirmi talib
bulunursa umumi ikmal mektebi açılır. Umumi ikmal mekteplerinin programı esas
itbarıyla orta mektep programıdır. Ancak mahallerince bu müfredat haricinde atideki
dersler konulabilir.

Dağıtılığrafı, alet-i musiki, usul-i defteri ve ticari muhaberat

Kadınlar için tabahat, dikiş, biçki fazla saat ecnebi lisanı, atelye

Madde 3-Bur derslerden bir veya birkaçı programa konmak istenirse mıntıka
eminleri bu ciheti maarif vekaletine teklif eyler. Talim ve terbiye dairesince bu
dersler için diğeri derslerden tasarruf edilecek saatler tayin olunur.

Madde 4-İkmal sınıflarının muallimleri maarif vekaletince tasdik edilir.

Madde 5-Mesleğe müteveccih yani ziraat, ticaret ve sanat ikmal mektepleri
açılmak için mıntıka maarif eminleri açacakları mesleğe müteveccih ikmal
mekteplerini nerede ve ne maksatla tesis edeceklerini ve müddet-i tedrisiyelerini ve
muallimlerini nereden bulacaklarını maarif vekaletine yazar ve bütçeye bu iş için
konulmuş veya konulacak olan meblağı da bildirir. Bunun üzerine talim ve terbiye
dairesiyle mesleki mektepler idaresi tarafından yapılacak tetkikat tebliğ olunacak
program dairesinde hareket olunur.

Madde 6-İşbu tamimin vusulünden itibaren nihayet bir ay zarfında mıntıka
maarif eminleri nerelerde yeniden gerek malumat-ı umumiye ve gerek mesleğe
müteveccih ikmal mektepleri açacaklarını maarif vekaletine bildireceklerdir. Mevcut
ikmal mektepleri de bu şerait altında tensik olunacaklardır.⁴20 Kanun-ı evvel 1926

⁴ İkmal Mektepleri Talimatnamesi, **M.V.T.M.**,sayı :12 15 Kanun-ı sani 1927 s.15-16. Ayr. Bkz.
“İkmal Mektepleri Talimatnamesi” Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti,
Devlet Matbaası, 1928.s. 581-582.

EK 7: İlk Mekteplerin Yeni Müfredat Programı Hakkında Talimat

1-a-Yeni programlarda ilk üç senede “toplu-tedris” usulü kabul edilmiştir.

b-Yeni programlar talebenin daha ziyade faal olmasını istihdaf etmektedir

c-Yeni programlar talebe ile muhit arasında daha sıkı bir rabita husule getirmek esasına müstenittir.

2-Eski programlardan esaslı bir surette farklı olan yeni programların bu sene her mektepte birden tatbiki muvafık görülmemiştir. Programlar şimdilik her vilayette binası iyi, teşkilatı ve teçhizatı tam olan beş dersshaneli mekteplerin ilk üç senesinde tatbik edilecektir. Diğer mektepler ile yeni programın tatbik edildiği mekteplerin ikinci devre (dördüncü ve beşinci) sınıflarında bu sene de eski program dairesinde tedrisatta bulunacaktır. Ancak her vilayette bu suretle yeni programın tatbik edileceği mekteplerin adedi, biri kız mektebi olmak şartıyla, en az iki dane olmalıdır. Her maarif müdürlüğü veya memurluğu yeni programı tatbik edecek mektepleri tayin ederek isimlerini maarif eminaleri vasıtasıyla vekâlete bildirecektir.

3-Yeni programın tatbikinde bilhassa aşağıdaki noktaların itina ile nazar-ı dikkatte tutulması lazımdır. Tatbikten istihsal edilecek neticenin kıymeti doğrudan doğruya bunlara gösterilecek itinaya tabidir.

a-Yeni müfredat programları ve irtibat cetvelleri her ilk mektep muallimi tarafından baştan başa dikkatle okunmalıdır. Yeni programların en başlı vaf-ı mümeyyizi dersler arasında daimi irtibat ve münasebet bulunmasına atfedilen ehemmiyette görülür. Hiçbir muallim yalnız dersine ait vazifenin hududu içinde ve diğer arkadaşlarının mesaisine lakayt bir halde kalamaz. Bunun içindir ki yeni programların tatbik edileceği mekteplerde ilk yapılacak iş, muallimlerin ilk tedrisat müfettişinin riyaseti altında toplanarak yeni müfredatı baştan sonuna kadar dikkatle mütalaa, tetkik etmek icap eden noktalar hakkında teati-i efkar suretiyle programın muhtevası ve maksatları hakkında vazih fikirler edinmelerini temin eylemektir.

b-Yeni programın tatbiki işinde ilk tedrisat müfettişlerine düşen faaliyet hissesi ayrıca şayan-ı zikirdir. Müfettişler yeni programları tatbik eden mekteplerde tedrisatı⁵ sık sık teftiş etmeli ve muallimler ile mümkün olduğu kadar fazla temas ederek programların istihdaf ettiği terbiyevi gayelerin teminine çalışmalıdır.

---

⁵ İlk mekteplerin yeni müfredat programları hakkında talimat, **M.V.T.M.**,sayı :9 15 Teşrin-i evvel 1926 s.19.

c-Yeni müfredat programları usul-i tedrise ait tavsiye ve vecheleri de ihtiva etmektedir. Her derse ait ayrıca usul-i tedris risaleleri de peyderpey tertip ve neşrolunacaktır. Ancak bidayette herhangi bir noktada muhtac-ı izah bir cihet görülürse doğrudan doğruya milli talim ve terbiye dairesine müracaat edilerek izahat istenmelidir.

Programda gözetilen maksatların husulü, ancak, hayat bilgisi derslerinde sıra ile rakamlı olarak gösterilen ders “cüz”lerinin sınıf muallimleri tarafından evvelden layıkıyla mütalaa edilmek suretiyle münasip bir plan dahilinde tevsi ve ihzar olunması ve bunların ikmaline kadar tedrisata vahdet ve ahenk-i tam ile devam edilmesi ile mümkündür. Ve bu cihetin katiyen ihmal edilmemesi lazımdır.

4-Yeni programların tatbikinde riayet edilecek noktalar yukarıki maddelerde gösterilmiştir. Bu husustaki faaliyetlerin neticeleri ilk tedrisat müfettişlerinin raporlarına müstenit olan her üç ayda bir vekaletle bildirilmelidir.⁶

---

⁶ İlk mekteplerin yeni müfredat programları hakkında talimat, **M.V.T.M.**,sayı :9 15 Teşrin-i evvel 1926 s.20

EK 8: Mektep Kitapları Hakkında Talimatname⁷

1-İlk Mekteplere Mahsus Kitaplar

Madde 1-İlk mekteplere mahsus kitaplarda şekil ve esasa ait olmak üzere aranılacak evsaf-ı umumiye ber-vech-i atidir.

1-Şekle ait evsaf:

a-İyi cinsten, mukavim ve cilasız kağıda tab edilmiş olacaktır.

b-Zarif ve metin bir surette ciltli bulunacaktır.

c-Resimli kitapların resimleri nefis, vazıh, imkan nisbetinde renkli olacak, taalluk ettikleri bahislerin sahifelerine tab edilmiş bulunacaktır. Fotoğrafi klişeleri parlak kağıda (payiye? kuşe) ve metin haricinde basılmış olacaktır.

d-Mürettip hatası bulunmayacaktır.

h-Başta bir fihrist ve nihayette elifbai bir müş'ire bulunacaktır.

v-İlk mekteplerde elifba ve ikinci sınıfın kıraatleri müstesna olmak üzere bilumum kitapların fasıl başları (36) puntoluk rik'a, fasılsız bahis başları (24) puntoluk talik veya (18) puntoluk rika, faslı takip eden bahis başları (24) puntoluk nesh, metinler (16) puntoluk nesh, kaideleri, ism-i haslar (18) puntoluk rika, temrinler, meseleler, hülasalar, icmal cetvelleri (12) puntoluk nesh harfleriyle matbu olacaktır.

z-Tenkît işaretleri kullanılmış olacaktır. Bu işaretler kaidelerine muvafık bir surette istimal edilmiş bulunacaktır. Mesela Giyme yerine mu'teriza; virgül yerine puvan virgül kullanılmayacaktır.

ha-Baş tarafında dersin müfredat programı aynen münderiç bulunacaktır.

tı-Formalar umumiyet itibariyle (13x20) kıtasında olacaktır.

2- Esasa ait evsaf:

a-Programın müfredat ve tarifatına tamamıyla muvafık bulunacaktır.

b-İfade ve bilhassa tarifler; gayet vazıh ve münekkik olacaktır.

c-Kitabın başında eserin mahiyeti ve telif ve telfikinde takip edilen usul hakkında mücmel bir mukaddime bulunacaktır. Bunu müteakip mebahis, bir ders

---

⁷ **Mektep Kitapları Hakkında Talimatname**, Ankara, Yeni Gün, 1341(1925).s.1.

senesi içinde –programa nazaran- kaç ders okunabilecekse o kadar parçaya taksim edilmiş ve ders başları, (birinci ders, ikinci ders, elh.) tarzında sernamelerle ayrılmış bulunacaktır. Bu dersler, kemiyet ve keyfiyet itibariyle her ders için programda tahsis edilen “müddet” ile mütenasip olacaktır.

d-Bahisler ve kaidelerde müteselsil rakamlar kullanılacaktır.

h-Her dersin sonuna o derse ait bir hülasa ile hem o derse, hem geçmiş derslere şümülü bulunan mümareseler, temrinler, meseleler, mevzudaki muhtelif vakıaların mektep haricindeki hayat ile münasebeti hakkında telkinler ve bir bahsin hitamında icmal cetvelleri vaz edilmiş olacaktır.

v- İmlamız hakkında icra eylemekte olan tetkikat, nihayet buluncaya kadar intişar edecek mektep kitaplarının imlası (1338) tarihli usul-i imla risalesindeki kaidelere mutabık bulunacaktır.

z-Muallimlere, irae-i tarik kabilinden ihtarlar, tavsiyeler yazılmış olmayacaktır.

ha-Telif tarikiyle vücuda getirilen kitapların mukaddimesinde müracaat edilen eserler, me’ hazlar münderiç bulunacaktır.

tı-İndi ıstılahlar kullanılmayacaktır.

Madde 2-Aşağıdaki derslere ait kitaplar; telif ve tercüme heyetince muhtelif Avrupa ve Amerika hükümetleri ilk mekteplerinde tedris olunan asar arasından intihap edilecek kitaplardan yine mezkur heyetçe tespit olunacak tarifat ve şerait dairesinde tercüme ve telfik edilmek suretiyle meydana getirilecektir: (Hesap) (Hendese) (Tabiat tetkiki, ziraat ve hıfzıssıhha), (coğrafya-beşinci senenin kitabı)

Madde 3-Elifba, ecza-yı şerife, kıraat, sarf, tarih, coğrafya (4. sene), musahabat-ı ahlakiye ve malumat-ı vataniye derslerine mahsus kitapların, birinci maddede zikrolunan evsaf-ı umumiyeden maada haiz bulunmaları lazım gelen evsaf-ı mahsusa ber-vech-i atidir.

Elifba Kitabı:

a-Son temrinler; Elifba programının 2. fıkrasındaki maksadı temin edebilmek üzere rika ile basılmış bulunacaktır.

b-Her derste öğrenilecek harfler ile isimlerinin başlangıçları arasında tevafuk bulunan renkli resimler matbu olacaktır.

c-Mahreç ve şekil itibariyle birbirlerine benzeyen harflere ait dersler, yekdiğerini takip etmeyecektir.

d-Temrinler; manasız veya mücerret lafızlar, kelimeler ve cümlelerden değil, daha ziyade müşahhas ve terbiyevi kelime ve cümlelerden intihap olunacaktır.

h-Harfler (36) ve temrinler (24) puntoluk harfler ile matbu bulunacaktır.

v-Bir ders iki harfi birden ihtiva etmeyecektir.

z-Temrinlerde basit kelimelerden başlanılacak ve tedricen mürekkeplere doğru ilerlenecektir.

ha-Kur'an-ı Kerim elifbasında hareke-i harfiyeli, bir ve iki heceli Arapça kelimelerden başlanılacak ve sıra ile hareke-i resmiyeye, tenvine, şeddeye, elif-i maksureye, harf-i tarife, şemsi ve kameri harflere, zamirli kelimelerin kıraatine geçilecektir.

Ecza-yı Şerife:

a-İkinci ve üçüncü sınıfta okunan cüzler, sülüs ve harekeli harflerle matbu olacaktır.

Kıraat:

a-Her sınıfın kıraat kitabı, eda ve müedda itibariyle o sınıftaki çocukların lisani ve zihni seviyesiyle mütenasip bir surette tertip edilmiş olacak, ilk sınıfların kitaplarında gayet kısa cümleler ve imkan derecesinde sade, Türkçe kelimeler intihap edilecektir.

b-Kıraat parçaları, kıraat programının üçüncü fıkrasındaki tarife muvafık olmakla beraber tenevvüü temin etmek ve diğer derslere müzaheret edebilmek üzere her sınıfta okunan muhtelif derslere ve bilhassa tarihe, tabiat tetkikine, ziraat ve hıfzıssıhhaya raci mevzulara da müteallik bulunacaktır. Ancak böyle diğer derslere taalluk eden parçalarda tahkiye üslubu, tercih olunacaktır.

c-Hikayeler daha ziyade hakiki hayata uygun olacaktır. Bunların efsanevi olanları terbiyevi gayelere asla muhalif bulunmayacaktır.

d-Kitabın sonunda derslerde geçen bütün lügatleri muhteva bir cetvel bulunacaktır. Lügatler, müradif veya o manaya yakın diğer Arapça ve Farsî kelimelerle değil, mümkün mertebe Türkçe kelimelerle ve tam Türkçe mukabili bulunmayanlar cümlelerle izah ve tarif edilecektir.

h-Dördüncü, beşinci senelere ait kıraat kitaplarında bazı derslerin sonuna lisan kaidelerine ait temrinlerde vaz olunacaktır. Yine bu sınıflarda bazı manzumelerin altına “nesre tahvil edilecektir” kaydı ilave kılınacaktır.

v-Her dersin sonuna mevzu ile alakadar terbiyevî sualler ilave edilmiş olacaktır.

z-Manzumeler hece vezninde veya aruzun basit vezinlerinde, sade yazılmış olanlardan intihap edilecektir. Her sınıfta ezberlenmesi lazım gelen manzumelere işaret olunacaktır.

ha-Parçaların uzunluğu sınıflarla mütenasip olacak ve nihayet iki sahifeyi tecavüz etmeyecektir.

tı-İkinci sınıfa mahsus kıraat kitabı baş tarafından on sahifesi (24) ve mütebakisi (18) puntoluk harflerle basılmış olacaktır.

y-Bazı parçaların sernameleri talik, divani, kufî gibi nefis yazılarımızla tezyin olunmalıdır.

k-Resimler mevzular ile münasebettar olacaktır. Fotoğraflardan maada bilimum resimler suret-i mahsusada Türk ressamlar yaptırılmış bulunacaktır.

Sarf:

a-Misalden kaideye yükselmek usulüyle yazılmış olacaktır.

b-Lisanımıza Arapça ve Farsî’den alınan kaideler; Türkçe kaidelerin zikrinden sonra birer “ihtâr” şeklinde ilave olunacak ve bunlardan kıraat kitaplarının seviyesi nispetinde muhtasaran bahsedilecektir.

c-Derslerin sonuna ilave edilecek temrinler arasında hikayecikler, birkaç beyitlik manzumeler, tahrir mevzuları da bulunacaktır.

Tarih:

a-Dördüncü ve beşinci sınıfların kitaplarında bahis olunan memleketlerin küçük mikyasta tarihi haritaları da ilave olunacak ve bu memleketlerin mevki-i coğrafisinden mücmelen bahsedilecektir.

b-Mazimize ait mefahir-i milliye'nin kahramanları tebcil olunmakla beraber milletin hisse-i şeref ve şehameti ihmal edilmeyecektir.

c-Eski hükümet şekillerimize ve hatalarımıza ait şiddetli intikad icra edilmekle beraber ecdat hakkında elfaz-ı tahkiriye kullanılmayacaktır.

d-Hicri ve Miladi tarihlerin her ikisi bir arada gösterilecektir. Tarih rakamları mümkün mertebe az istimal edilecek ve belli başlı vakalara hasır olunacaktır.

h-Dördüncü ve beşinci senelerin kitaplarında alakadar bahislere tarih-i medeniyete müteallik levhalar vaz edilecek ve her kitabın sonuna o sınıfta okunan memleketlerin muhtelif tarihlerde geçirdikleri tahavvülatı gösterir haritalar ilave olunacaktır.

Coğrafya (Üçüncü ve dördüncü seneler)

a-Üçüncü sene programında münderiç müfredattan tamamen mahalli olanlar, bu sınıfın kitabında mevzu-ı bahis edilmeyecek, bunlar; muallime bırakılacaktır. Programın diğer müfredatı tahkiye üslubuyla yazılacaktır.

b-Dördüncü sınıfın kitabında memleketimizin bazı şehirlerini, kasabalarını, köylerini, manzaralarını ve imalathanelerini gösterir resimler bulunacak ve bunlar tamamen en yeni fotoğraflardan istihsah edilmiş olacaktır.

c-Kitaplara, bahis olunan kıta ve memleketlerin küçük mikyasta haritaları da rabt edilecektir.

Musahabat-ı ahlakiye ve malumat-ı vataniye

a-Dördüncü sınıfın kitabı, daha ziyade tahkiye üslubuyla yazılmış olacaktır.

b-Dördüncü ve beşinci sınıfların kitapları; bu derse ait müfredat programının başındaki mutabık olabilecek şekilde terbiyevi, gayet vazih ve cazip bir telkin üslubuyla yazılmış bulunacaktır.

c-Her iki kitap, mevzuu izah ve teşhis edecek bazı müntahap resimlerle de tezyin olunabilir.

Madde 4-(Sarf), (Hesap), (Hendese), (Tarih), (Coğrafya), (Tabiat tetkiki, ziraat ve hıfzıssıhha), (Musahabat-ı ahlakiye ve malumat-ı vataniye) kitaplarının ayrıca birer de muallim kısmı bulunacaktır; bu muallim kısımları dersine göre:

a-Dersin kitapla ve kitapsız okunacağı sınıflardaki usul-i tedrisi hakkında bir mukaddime ile birkaç ders numunesinden,

b-Kitapsız okutulacak sınıflarda, programa nazaran, verilecek malumat-ı evveliye ile, şakirdana mahsus kitaplardaki malumatın teşrih ve tevsiinden,

c-Ameliyat, tatbikat ile tecrübe numunelerinden,

d-Halledilmiş ve edilmemiş meseleler, temrinler; tevsi edilmiş ve edilmemiş mevzulardan, ezberletilecek, nesre tahvil ettirilecek manzumelerden, tahrir kaidelerinden,

h-Muallimin o derste daha ziyade terakki etmek veya uğrayacağı müşkülattı izale eylemek için müracaat edebileceği asar-ı mühimmeyi müş'ir birer muhtıradan tereküp edecektir.

Madde 5-Müfredat programı mucibince bütün sınıflarda kitapsız okutulacak olun şu derslerin muallime mahsus birer kitabı bulunacaktır: Yazı, din dersleri, resim, el işleri, musiki, ev idaresi, nakış, biçki ve dikiş, terbiye-i bedeniye.

Bu kitaplar, dersine göre, usul-i tedrise müteallik bir mukaddime ile, müfredat programında münderiç mebahisten, ders numuneleri ve tatbikattan, meşklerden, modellerden kız ve erkek mekteplerinde, ayrı ayrı, teganni edilebilecek milli şarkılardan tereküp edecektir.

Madde 6-Dördüncü ve beşinci maddelerde muharrer muallim kısımlarıyla muallim kitaplarından hesap, hendese, tabiat tetkiki, ziraat ve hıfzıssıhha, resim, el işleri, nakış, biçki ve dikiş derslerine ait olanlar, telif ve tercüme heyetince intihap olunacak asar-ı ecnebiyeden yine mezkur heyetçe tespit edilecek şerait e tarifat dairesinde tercüme ve telif suretiyle meydana getirilecektir.

EK 9: Mıntka Erkek ve Kız Muallim Mekteplerinin Kayd u Kabul Şartları ⁸

Madde 1: Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunmak,

Madde 2: Yaş,

Liselerden naklen gelecekler için birinci sınıf için: On dörtten aşağı on dokuzdan yukarı olmamak

Diğer sınıflara alınacak talebe yaşları da bu esas dahilinde olacak, son sınıfa yirmi üçten fazla yaşta bulunan alınmayacaktır.

Madde 3: Uzvi kusurları bulunmamak. (Kör, sağır, kel, şaş, kolsuz, çolak, çarpık yüzlü, kanbur) olmamak,

Madde 4: Trahom, verem, frengi ve saire gibi sari hastalıklardan salim olmak,

Madde 5: Cünha ve cinayetle mahkum veya maznun olmamak,

Madde 6: Hükümet mekteplerinin birinden herhangi bir sebeple tard edilmiş olmamak,

Madde 7: Lise kısm-ı ibtidaisinden veya tam teşkilatlı ilk mekteplerden mezun olmak,

Madde 8: İbraz edilecek vesikalar.

- a) Mezuniyet tasdiknamesi,
- b) Hükümet veya belediye doktoru tarafından verilmiş sıhhat raporu,
- c) Yeni alınmış aş, şehadetnamesi,
- d) Nüfus tezkeresi,
- e) Mahalli hükümetten alınmış hüsn-i hal mazbatas,ı,

Bu şeraiti haiz olanlar (Türkçe ve hesap) derslerinden şifahi ve tahriri duhul imtihanına tabidir. Bu imtihanda ihraz-ı muvaffakiyet edenler kabul olur.

Madde 9: Liselerden gelenlerin ale'l-ala derecede sınıfı geçmiş olmaları lazımdır. Bu gibilerin kabulleri şu tertibe göre olacaktır. Lise 1-6 sınıf 2-7 sınıf 3-8 sınıf 4-9 sınıf 5-10 sınıf (kız veya erkek) muallim mektebine daha yüksek sınıflardan gelenler bütün sınıfların meslek derslerine devam edeceklerdir.

⁸ "Mıntka Erkek ve Kız Muallim Mekteplerinin Kayd u Kabul Şartları", Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, 1928.s. 354-356.

Madde 10: Askerlik veya tebdil-i hava gibi bir mecburiyetle ayrılmış olanlardan tahsillerine devam etmek isteyenlerin işleri azami yirmi altıdan fazla olmadığı veya yapılacak umumi bir yoklama neticesinde tedrisatı takibe muktedir olmadıkları anlaşıldığı takdirde ancak ayrıldıkları sınıflara kabul olunur. Bu gibilerin (1,3,5). maddelerdeki evsafı haiz olmaları muktezidir. Bütün bir sene-i dersiyeye esnasında tedrisatı takip edip de imtihanların başlayacağı bir sırada ayrılmış olanlar arzu ettikleri takdirde imtihan vererek ma-fevk sınıfa geçebilirler.

Madde 11: Vekaletin emr ü müsaadesi olmaksızın bir mektepten diğer mektebe talebe nakledilemez.

Madde 12: Türkiye haricinden geleceklerin kabulleri için vekaletin müsaadesine lüzum vardır.

Madde 13: Vekalet tarafından gönderilecekler gösterilen sınıflara doğrudan doğruya kabul edileceklerdir.

Kayd u kabule taalluk eden şerait ağustosun ibtidasından itibaren mahalli matbuat ve diğer vasıtalarla ilan edilecek ve kayd muamelesi 1 Ağustos'tan 25 Ağustos 1340'a kadar devam edecektir. Şeraiti haiz olanların duhul imtihanı 25 Ağustos 1340'ta başlayacak ve beş gün zarfında intac edilerek neticesi namzetlere tebliğ olunacaktır.

Madde 14: Darülmualimin olan vilayet merkeziyle mülhak kazalardan gelenlerin imtihanları darülmualimin ve darülmualimatlarda yapılacak diğer vilayetlerden geleceklerin imtihanları vilayet veya kazalarda orta mekteplerde icra edilecektir.

Madde 15: Kabul olunanlar talebe-i asliye ile birlikte mekteplerin tarih-i küşadı olan 1 Eylül 1340 tarihinden itibaren mektepte iâşe ve ibate olunacaklardır. Salifü'z-zikr şeraiti haiz olmayanların kabulü ve kayd u kabul muamelesinin vaktinde yapılmaması mucib-i mesuliyettir. Sarih olan bu mevad dahilinde isti'lam veyahut istisnai bir muamele için istiş'ara mahal vermek de dai-i muahezidir. Muktezasına göre muamele ifası tebliğ olunur efendim. Temmuz 1340

EK 10: Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi⁹

Madde 1: Köy Mekteplerine muallim yetiştirmek üzere açılan muallim mekteplerinin ders programı üç senedir.

Madde 2: Mektep leyli ve meccanidir. Her sene mektebin birinci sınıfına azami kırk talebe alınır. Diğer sınıfların mevcudu kırktan dún olduğu takdirde şerait-i lazıme-yi haiz talebe imtihan ile kabul olunur. İkinci sınıfa girmek isteyenler birinci sınıf derslerinden imtihan vermeğe mecburdur. Tahsisat ve vesaiti müsait olan mahallerde müvazi sınıflar (şubeler) açılabilir.

Madde 3: Köy Muallim Mektebine alınacak talebenin aşağıdaki vasıfları haiz olması lazımdır.

- 1) Türk olmak,
- 2) İlk mektepten mezun olmak,
- 3) Yaşça on altıdan küçük ve yirmiden büyük olmamak,
- 4) Muallimlik etmeğe mani uzvi ve ruhi kusurları bulunmamak,

Madde 4: Köy Muallim Mektebine girmeğe talip olanlar aşağıda sayılan vesikaları mektep idaresine tevdi ederler:

- 1) Nüfus tezkeresinin sureti,
- 2) Mektep tasdiknamesinin sureti
- 3) Maarif Vekaletince tertip olunan numuneye tevfikana tabip raporu (mektepe tabibi tarafından muayene)
- 4) Aşı şehadetnamesi
- 5) Dört adet vesika-i fotoğrafisi
- 6) Kayd-ı ilm ü haber (Numunesi mektepten verilecektir.)

Madde 5: Mektebe girmeğe talip olanlar, ders senesinin başında bir ehliyet imtihanına tabi tutulurlar. Ehliyet imtihanı Türkçe ve hesaptan tahriri, kıraat, hesap, tarih ve coğrafyadan şifahi olarak yapılır. İmtihan mektep müdürünün riyaseti altında muallimlerden mürekkep bir komisyon tarafından icra edilir. Numaralar komisyonun ekseriyet-i arasıyla takdir olunur. İmtihanda tam numara itibariyle üçte aşağı numara alan namzet mektebe kabul olunmaz. Ehliyet imtihanında muvaffak olanların adedi kırkı tecavüz ederse, imtihanda en yüksek numara kazananlardan sırasıyla kırk kişi tefrik olunur.

---

⁹ Maarif Vekaleti Mecmuası Sayı: 10 Yıl: 1927.s. 104-106

Madde 6: Mektebe kabul olunan talebe tahsili bitirdikten sonra vekaletçe tayin olunacak köylerde la-ekal altı sene muallimlik etmeğe mecburdur. Namzet bu mükellefiyeti ifa edeceğine dair bir kefil irae ve numunesi vechle bir senedi gerek kendisi ve gerek kefilini imza edip katib-i addeden tasdik ettirir.

Madde 7: Köy Muallim Mektebi mezunlarına memur oldukları köylerde mektebin yanında bir mesken ve bağçelik temin olunur.

Madde 8: Köy Muallim Mektebi mezunları beş sene köylerde ifa-yı hizmet ettikten sonra arzu ederlerse bir muallim mektebinde son iki sınıf derslerinden imtihan vererek beş senelik muallim mektebi mezunu hukukunu iktisap ederler.

Madde 9: Köy Muallim Mektebine merbut bir tatbikat mektebi bulunacaktır. Tatbikat mektebi köy mekteplerine numune olacak bir tarzda teşkil ve idare olunacaktır.

Madde 10: Köy Muallim Mektebinde bir iş dershanesi bulunacaktır. Burada muallim mektebi talebesi terbiyevi el işleri ve tedrisat için lüzumu olan basit alet ve cihazları yapacaklardır.

Madde 11: Köy Muallim Mektebinin talebenin teneffüsüne ve oyunlarına müsait bir avlusu, küçük bir numune tarlası fidanlığı ve sebze bağçesi ve mebzul akarsuyu bulunacaktır.

Madde 12: Köy Muallim Mekteplerinde her sene bir eylülde talebe kaydına başlanır. On beş gün zarfında duhul imtihanları yapılır. Eylülün on beşinde tedrisata başlanır. Kanun-ı saninin son haftasında dersler kesilir ve bir hafta müddetle mektep tatil edilir. Bir şubatta tekrar derslere başlatılarak mayıs sonunda nihayet verilir ve imtihanlar on haziranda biter.

Madde 13: Mektebin idare ve iâşe işleriyle müdür, muallim ve talebenin hukuk ve vezaifi muallim mektepleri talimatnamesi ahkamına tabidir.

19 Teşrin-i evvel 1926

Köy Muallim Mektebi Haftalık tevzi-i dürus cetveli

EK 11: Türkiye Dahilinde İlk Mektep Muallimleri

تورکيا داغلنده ايلک مکتب معلملری

روس و عجمی مکتبک مملری ۳۲۹ - ۳۴۰ - ۳۴۱ سنهله عالم اولوب شتاقلی ۳۴۰ - ۳۴۱ سنه سنک دور

ولایت اسملری	رسمی و عجمی مکتبلرده		اورتا تحصیله ملحق قسم ابتداییلرده												اجنبی و جماعت مکتبلرلرده		ایل ابتداییلرله اوکوز یوردلرده	
	مکتبلرده	مکتبلرده	اورتا مکتبلر قسم ابتداییلرده				ایدهل قسم ابتداییلرده				ازکاک وین معل مکتبلری نمایاندده				مکتبلرلرده	مکتبلرلرده	اوکوز	یوردلرده
			۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴				
آرتوین	۵۱	۵۶																
آردهان	۲۴	۲۱																
آشته	۱۱۰	۸۵	۳۵															
آغسرای	۶۱	۶۱																
آقره	۱۲۵	۱۲۵																
آملیه	۹۵	۸۵	۱۰															
آیدین	۱۸۲	۱۷۸	۴															
آوره	۱۰۴	۱۰۴																
ارزنجان	۷۲	۷۲																
ارغوان	۱۵۹	۱۵۶	۳															
ارطغرل	۱۸۷	۱۷۳	۱۴															
ارغی	۱۵	۱۵																
ازهر	۵۳	۵۳																
استانبول	۱۰۵۷	۵۵۸	۴۹۹															
اکتبر	۱۱۹	۹۶	۲۳															
اورده	۸۲	۸۲																
اورفا	۵۵	۵۵																
ارغاب	۶۲	۶۲																
بازید	۲۹	۲۹																
شاپس	۸	۸																
یوردور	۱۰۳	۱۰۳																
بوزاق	۹۹	۸۸	۱۱															
بولی	۱۶۲	۱۶۲																
شکفورداش	۹۰	۹۰																
شنگ	۲۱۱	۱۶۸	۴۳															
توفان	۹۸	۷۱	۲۷															
حانک	۱۲۵	۱۲۳	۲															
حاج رکت	۳۶	۳۱	۵															
چنانه	۸۰	۸۰																
چناق نامه	۱۲۳	۹۹	۲۴															
چیزوم	۱۲۲	۱۲۹	۷															
کناری																		
چمدآباد	۱۵۶	۱۴۱	۱۵															
چندابادکار	۲۶۷	۲۶۱	۶															
دزسم	۴۰	۴۰																
دکری	۱۹۳	۱۹۳																
دیالکر	۳۶	۳۶																
زوقوردان	۱۱۳	۱۰۰	۱۳															
سعد	۱۹	۱۹																
سینوب	۷۳	۷۳																
سینس	۱۵۹	۱۵۹																
سینورک	۱۴	۱۴																
ساروجان	۳۳۲	۳۱۶	۱۶															
طریق	۱۱۱	۱۰۱	۱۰															
غازی میثاق	۱۲۲	۱۲۲																
قازین	۲۶	۲۱	۵															
قرظالی	۸۹	۸۹																
قره صاب	۲۸۲	۲۸۲																
قره صاب	۳۲	۳۲																
قطمون	۱۱۹	۱۱۹																
قویه	۲۶۶	۲۶۶																
قویه ایل	۳۲۱	۲۹۸	۲۳															
قوزان	۲۵۶	۲۳۶	۲۰															
قوشهر	۲۴	۲۴																
قیصری	۱۱۵	۱۱۵																
کیولی	۱۴۲	۱۴۲																
کوشماه	۵۹	۵۹																
کوشه	۳۹	۳۴	۵															
جانقوی	۹۶	۹۵	۱															
کوتاهی	۱۱۱	۱۱۱																
کیمسول	۸۲	۸۲																
لاورستان	۴۹	۴۹																
ناردی	۳۶	۳۶																
سربین	۸۴	۸۴																
مرش	۱۰۷	۹۸	۹															
مهموزالمرز	۱۰۹	۱۰۹																
منشا	۱۴۶	۱۱۲	۳۴															
موش	۱۲	۱۲																
ملاطیه	۱۳۶	۱۳۶																
یکده	۱۳۲	۱۳۲																
وان	۲۱	۲۱																
یکون	۹۰۶۵	۸۱۶۲	۹۰۳															

TÜRKİYE DAHİLİNDE İLK MEKTEP MUALLİMLERİ																			
Resmî ve umumî mekteplerin muallimleri 339-340 senesine ait olup mütebakısı 340-341 senesindedir																			
Vilâyet İsimleri	RESMÎ VE UMUMÎ MEKTEPLERDE			ORTA MEKTEPLERİN KİŞİ İBTİDAILERİNİ			LİSELER KİŞİ İBTİDAILERİNDE			ERKEK VE KIZ MUALLİM MEKTEPLERİ TATBİKATINDA			ECNEBİ VE CEMAAT MEKTEPLERİNDE			LEYLİ İBTİDAILERLE ÖKSÜZ YURTLARINDA			Yekûn-ı umumî
	kadın	erkek	Yekûn	kadın	erkek	Yekûn	kadın	erkek	Yekûn	kadın	erkek	Yekûn	kadın	erkek	Yekûn	kadın	erkek	Yekûn	
	Arvîn Vilâyeti	5	46	51															
Ardahan	3	21	24															32	
Adana	25	85	110							2	4	6	10		10	2	10	143	
Aksaray		61	61		6	6												67	
Ankara		125	125				10	14		1	1	4	5	9				156	
Amasya	10	85	95		6	6						2	2	4				114	
Aydın	4	178	182		2	2												189	
Edirne		104	104	6		6	6	6	5	6	11	30	20	50				177	
Erzincan		72	72		6	6		4	4									82	
Erzurum	3	156	159				6	6		6	6						15	166	
Erişur	14	173	187															196	
Ergani		15	15															19	
İzmir		530	530				9	12	5	5	10	67	73	140				706	
İstanbul	499	558	1057	45	39	84	22	91	113	9	7	16	752	874	1626	32	47	2975	
Esikaynir	23	96	119		6	6											7	132	
Ordu		82	82		7	7												89	
Urfa		55	55		6	6											8	69	
İçil		62	62		6	6												68	
Beyazid		29	29		5	5												34	
Bilis		8	8		6	6											5	19	
Burdur		103	103		6	6												109	
Bozok	11	88	99		6	6												105	
Bolu		164	164	6	9	15												179	
Tekfur Dağı		90	90		6	6							10	10				106	
Teke	43	168	211		6	6						6	2	8				220	
Tokat	27	71	98		12	12												110	
Canik	2	143	145		6	6											8	159	
Çebeli Bereket	5	31	36															36	
Catalca		80	80											3	3			83	
Çanakkale	34	99	133		6	6						28	27	55				194	
Çorum	13	129	142		6	6												148	
Hakkari																			
Hamidabad	15	141	156		12	12							12	12			8	188	
Hüdavendigâr	6	261	267				18	18	5	4	9		10	10	1	9	10	314	
Dersim		40	40															40	
Denizli		193	193		5	5												198	
Diyarbakir		36	36				6	6	5	5	10	3	8	11				63	
Zonguldak	13	100	113		7	7						4	4	8				128	
Bilirt		19	19		6	6												25	
Binop		73	73		6	6												79	
Bivas		159	159				5	5	3	4	7		3	3	10	1	11	186	
Biverek		14	14														7	21	
Baruhan	16	316	332		6	6											7	345	
Trabzon		101	101							6	6							114	
Gaziantep		122	122		12	12								3	3	16	16	153	
Kars	5	41	46															46	
Kirklareli		39	39									2	5	7				96	
Karesi		282	282		6	6				6	6							294	
Karahisar-ı Sani		32	32		9	9												38	
Karahisar-ı Sahi	17	119	136		5	5											7	148	
Kastamonu		266	266	3		3	6	6		6	6							281	
Konya	23	298	321				5	5	5	6	11	4	4	8				345	
Kocaeli		236	236		11	11											4	271	
Kozan		44	44															44	
Kirsehir		115	115		5	5												120	
Kayseri		142	142				5	5		3	3	2	4	6	2	20	22	178	
Gellibolu		59	59									2	4	6				65	
Gümüşhane	5	34	39		5	5												44	
Genc		4	4															4	
Çankiri	1	95	96		6	6												102	
Kütahya	18	163	181		11	11											7	199	
Giresun		82	82		5	5												87	
Lazistan		49	49		6	6											6	61	
Mardin		36	36		6	6						17	22	39				81	
Mersin		84	84		3	3												87	
Maras	9	98	107		5	5												112	
Malmerut/İzziz		109	109		6	6			6	6	8	8	16	3	11	14		148	
Menteşe	34	112	146		6	6					2	3	5					157	
Mus		12	12															12	
Malatya		126	126		6	6											7	139	
Niğde		132	132		12	12												144	
Van		21	21		5	5											6	32	
Yekûn	903	8162	9065	60	327	387	29	176	205	39	75	114	943	1106	2049	50	281	331	12151

EK 13: Kasket ve bere giyen mektep talebelerinin resmi selamı ne suretle ifa edeceğine dair talimatname¹⁰

Madde 1. Reis-i Cumhur hazretlerinin ve Vekâletin huzuruna tek başına veya toplu halde çıkan talebe kasket veya berelerini çıkarıp sol ellerinde tutarlar ve kendilerine el verilirse uzanan eli sıkarken topuklarını bitiştirip, başlarını öne eğip doğrulurlar.

Madde 2. Camilerde, tiyatrolarda, konserlerde, üstü kapalı içtimaa halinde, laboratuarlarda, dersanelerde, evlerde, yemek salonlarında başlarını mutlaka açarlar.

Madde 3. Talebeler mektep haricinde toplu olarak yürüyüş halinde giderken sancağı selamlamak için kasket veya berelerini çıkarmazlar, muallimin selam kumandasıyla parmaklarını bitişik ve gergin el ayası ileriye müteveccih olmak üzere süratle kasket veziresinin (çıkıntısının) sağ tarafına temas ettirip yine süratle indirirler.

Madde 4. Mektep dâhilinde veya haricinde talebe münferiden (yalnız başına) dolaşırken tesadüf edeceği amirlerini akraba ve taallukatını ve arkadaşlarını da aynı vecihle kasket çıkarmadan eliyle selamlar. Yalnız bir kadına takdim olduğu zaman behemehal sol el ile kasketi çıkarmak ve uzanan eli sağ el ile sıkamak lazımdır. Selamlama (görüşme-mukavele) devam ettiği müddetçe giymemelidir.

Madde 5. Resmi mahiyette olan büyük resmigeçitlere iştirak edilirse Reis-i Cumhur hazretlerini veya hükümeti temsil eden en büyük zatı tabur halinde giden mektep selamlamak için muallim veya âmir selamlanacak zatın hizasına altı adım kala selam kumandasını verir. Talebe üç hareketle kasketi çıkarır, selam verir. Birinci hareketle sağ eller süratle başa gider ve kasketin veziresini tutar. İkinci hareketle kasket süratle sağa ve yukarı götürülür. Üçüncü harekette kasket kalbin üstüne götürülür ve üst tarafı göğe yapıştırılır. Taburun en son talebesi selamlanan zatın önünden muallim tekrar tamam kumandasını verir ve hepsi birlikte kasketlerini giyerler.

Madde 6. Mektepli kızlar hiçbir merasimde resmi selam ifası için ne ellerini hareket ettirir, ne de kasket çıkarırlar.

Madde 7. Mektepli kızlar münferiden buldukları zaman hafif bir baş inhinasıyla resmi selamı ifa ederler.

¹⁰ “Kasket ve bere giyen mektep talebelerinin resmi selamı ne suretle ifa edeceğine dair talimatname”, Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, 1928. s.547.madde.1.

EK 14: Mektep Talebesinin Resmi Selamı Ne Suretle İfa Edeceğine Dair Talimatname¹¹

Madde 1. Reis-i Cumhur hazretlerinin ve Vekâletin huzuruna tek başına veya toplu halde çıkan talebe kasket veya berelerini çıkarıp sol ellerinde tutarlar ve kendilerine el verilirse uzanan eli sıkarken topuklarını bitiştirip, başlarını öne eğip doğrulurlar.

Madde 2. Camilerde, tiyatrolarda, konserlerde, üstü kapalı içtimaa halinde, laboratuarlarda, dersanelerde, evlerde, yemek salonlarında başlarını mutlaka açarlar.

Madde 3. Talebeler mektep haricinde toplu olarak yürüyüş halinde giderken sancağı selamlamak için kasket veya berelerini çıkarmazlar, muallimin selam kumandasıyla parmaklarını bitişik ve gergin el ayası ileriye müteveccih olmak üzere süratle kasket veziresinin (çıkıntısının) sağ tarafına temas ettirip yine süratle indirirler.

Madde 4. Mektep dâhilinde veya haricinde talebe münferiden (yalnız başına) dolaşırken tesadüf edeceği amirlerini akraba ve taallukatını ve arkadaşlarını da aynı vecihle kasket çıkarmadan eliyle selamlar. Yalnız bir kadına takdim olduğu zaman behemehal sol el ile kasketi çıkarmak ve uzanan eli sağ el ile sıkamak lazımdır. Selamlama (görüşme-mukavele) devam ettiği müddetçe giymemelidir.

Madde 5. Resmi mahiyette olan büyük resmigeçitlere iştirak edilirse Reis-i Cumhur hazretlerini veya hükümeti temsil eden en büyük zatı tabur halinde giden mektep selamlamak için muallim veya âmir selamlanacak zatın hizasına altı adım kala selam kumandasını verir. Talebe üç hareketle kasketi çıkarır, selam verir. Birinci hareketle sağ eller süratle başa gider ve kasketin veziresini (?) tutar. İkinci hareketle kasket süratle sağa ve yukarı götürülür. Üçüncü harekette kasket kalbin üstüne götürülür ve üst tarafı göğe yapıştırılır. Taburun en son talebesi selamlanan zatın önünden muallim tekrar tamam kumandasını verir ve hepsi birlikte kasketlerini giyerler.

Madde 6. Mektepli kızlar hiçbir merasimde resmi selam ifası için ne ellerini hareket ettirir, ne de kasket çıkarırlar.

Madde 7. Mektepli kızlar münferiden buldukları zaman hafif bir baş inhinasıyla resmi selamı ifa ederler.

---

¹¹ Mektep talebesinin resm-i selamı ne suretle ifa edeceğine dair talimatname, Maarif Vekaleti Tebliğler Mecmuası Sayı : 6 15 Temmuz 1926 (İstanbul- Milli Matbaa)s.21.

EK 15: Talebenin merasime ve müsamerelere suret-i iştiraki hakkındaki tamim

1-Reis-i Cümhur hazretleri bir şehri ziyaret ettikleri zaman istikbal ve teşyi merasimine ilk mekteplerin 4. ve 5. sınıfları talebesiyle yüksek ve orta mektep talebesi iştirak eder.

2-Başvekil ve Büyük Millet Meclisi Reisinin bir mahalli resmen ziyaretleri halinde istikbal ve teşyi merasimine liselerle orta mekteplerin ve muallim mekteplerinin son sınıfları talebesiyle diğer mekteplerin nispeten büyük talebesinden intihap edilecek ikişer mümessil bulunur.

3-Maarif Vekili bir mahalli resmen ziyaretinde mekteplerden intihap olunacak talebe mümessilleri tarafından istikbal edilir.

4-Talebenin iştirak ettiği merasimde mektep müdür muavini ve talim heyeti mümessilleri bulunur.

5-Cumhuriyetin ilanı tarihi ile mekteplerin bulunduğu şehrin istirdadı yıldönümü ve zafer bayramını tes'iden yapılan merasimde ilk mekteplerin 3. sınıfından itibaren bütün talebe hazır bulunur.

6-Bunlardan maada ahvalde talebenin merasime iştiraki için maarif vekaletinin müsaadesini istihsal etmek icap eder.¹²25 Şubat 1927,s.627

---

¹² "Talebenin merasime ve müsamerelere suret-i iştiraki hakkındaki tamim" M.V.T.M.,sayı :5 15 Haziran 1926 s.38-39.

EK 16: Mekatib Talebesini Tartmak ve Ölçmeğe Mahsus Talimatname¹³

Madde 1: Sıklet-i bedeniye için mekatibde yeni usul üzere bir baskül bulunması şarttır. Baskül bulunmayan mekatibde kendi kendine kaydeden nevinden kantar dahi istimal edilebilir.

Madde 2: Boy ölçüsü için arzu olunan nevide bir cetvel lazımdır. Cetvel olmadığı surette duvara iki metre irtifada bir kağıda çizilerek rabt edilir.

Madde 3: Her talebenin gerek irtifa ve gerek sıkletini yekdiğerini müteakip aynı zamanda almak lazım olduğu gibi muayene olunacak talebenin münasip bir odada bulunup boylarına göre muayene edilmesi dahi ezher cihet faideden hali değildir.

Madde 4: Esna-yı veznde erkek talebe için yalnız çorap, pantolon gömlek, talibat için çorap eteklik, yıldırımaları üzerinde bırakılacaktır.

Madde 5: İbtida sıklet ve badehü boy ölçülecek ve boy ölçümleri daima sabahleyin vücut yorgun bulunmadığı zamanda icra edilecektir.

Madde 6: Kız çocukların sabah örgüleri çözümlüp başlarında bulunacak tarak ve saire de çıkacaktır. Ayak topukları daima yan yana konarak cetvele ittisal edecektir. Cetvel olmadığı zaman duvara temas edecektir. Ayakların ucu yekdiğerinden açık dizler gergin vücut doğru ve şakuli bir vaziyette bulunacak ve kollar vücudun iki tarafında amudi bir vaziyette olacak rü'yet-i ufkî bir surette boyun vasati bir gerginlikte bulunup çene cüzi eğilmiş olacaktır.

Madde 7: Amud-ı fakriler (bel kemiği) inhina etmiş olan talebenin başları duvara temas edemeyeceğinden bunların ölçüleri hakkında icbar etmemelidir.

---

¹³ “Mekatib Talebesini Tartmak ve Ölçmeğe Mahsus Talimatname” Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası,1928. s.367.

EK 17: Muallimin-i Daimenin ve Muidlerin Talebenin Ahvalini Suret-i Teftişleri Hakkında Talimatname¹⁴

Madde 1: Bilumum muallimler esna-yı derste her şeyden talebenin vaz u kıyafetlerine dikkat edecektir.

Madde 2: İbtidai kısımlarında her sınıf bir muallime, tali ilk kısımlarında her sınıf bir muide tevdi edilmekle beraber mualliminin –bilumum ibtidai sınıflarında ihtisası dahilinde olan dersler yekünü yirmi bir saati tecavüz etmemek üzere-uhdesine verilecek ve kendi sınıfında dersinin nisbeten ziyade olmasına dikkat edilecektir. O sınıfın maddi ve manevi intizamından muallim veya muid mesul olacaktır.

Madde 3: Muallimler sabahları nezafet yoklaması icra edeceklerdir. Bu yoklamada eller, yüz, göz, kulak, burun, ağız, dişler, tırnaklar ve saçlar muayene edilecek nezafete riayet etmediği görülenler nezaret altında temizlenmeğe sevk olunacaklardır.

Madde 4: Elbisede leke, yırtık ve sökükle ve eksik düğme bulunmamasına dikkat edilecek ve bir defa ihtar edildiği halde ertesi günkü muayenede yine ihmali görülenlerin öğle teneffüslerinde sökükle ve yırtıkları kendilerine diktirilecek ve tedarik edilecek benziyle lekeleri temizletilecektir.

Madde 5: Kitap ve defterlerini, yırtık, çanta ve sıra gözlerini gayr-i muntazam bulundurmamaları, sıraları tahrip etmemeleri talebeye ihtar ve her sabah teftiş edilecek ve ihtarata riayet etmeyenlere aledderecat ceza verilecektir.

Madde 6: Sınıf muallimleri, birer cep defteri tutacak ve okuttuğu her ders için bir sahife açarak çocuğun her ay nihayetinde kazandığı numaraları o sahifeye derc edecektir. Bundan başka muallim kendi sınıfının her talebesi için ayrıca birer sahife açarak oraya çocuğun pederinin ismini, sanatını, mahal-i ikametini, evinin kaç odası olduğunu ve kirası kaç gurusu bulunduğunu kaydedecektir.

Madde 7: Muallim çocuklardaki bilcümle tezahürata dikkat etmekle beraber başlıca atideki hususatın tashih veya takviyesine ehemmiyet vereceklerdir: Sıhhat, intizam, nezafet, tahammül-i maddi ve manevi, mizac, zeka, his, hayal, hafıza,

---

¹⁴ “Muallimin-i Daimenin ve Muidlerin Talebenin Ahvalini Suret-i Teftişleri Hakkında Talimatname” Faik Reşid, **Maarif Düsturu**, İstanbul: Maarif Vekaleti, Devlet Matbaası, 1928. s. 363-364.

muhakeme, irade, dikkat, temayül ve istidad, kuvve-i teşebbüsiye, evamire itaat, hüsn-i muaşeret, devam, sebat, doğruluk, vakar ve temkin, meskenet, gurur, tahakküm, gayret, ciddiyet, nümayişkarlık, kindarlık, fedakarlık, her efendiye tahsis olunan sahifeye o çocuk hakkındaki müşahadat, ihtarat ve takdirat işaret edilecektir.

Madde 8: Bilcümle muallimin mektebin müzesinde mevcut vesait-i tedrisiyeden kendi dersine ait bulunanların listesini bila-ihmal cep defterinin nihayetine kaydedecek ve talebeye göstermeğe lüzum gördüğü levhaların numaralarını bir ders evvel bir kağıt üzerine yazıp ertesi ders sınıfta hazır bulundurması zımında müze memuruna tevdi edecektir. Müze memuru bulunmayan mekteplerde bu vazife ile müdürün mesuliyeti altında müdlerden biri tanzif edilecektir. 19 Şubat 1336

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı : Hayrünisa Alp

Doğum Tarihi ve Yeri: 18/03/1977

Doğum Yeri: Bolu

Eğitim Durumu :

1989 - 1995	Bolu İzzet Baysal Anadolu Lisesi
1996 - 2000	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü (Lisans)
2000 - 2003	Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (Yüksek Lisans)
2003 - 2009	İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Doktora)

Yüksek Lisans Tezi: Cumhuriyet Dönemi Türk Kütüphaneleri (1923-1950)
Danışman: Prof.Dr.Süleyman Beyoğlu, Yrd.Doç.Dr.Tuba avdar Karatepe, İstanbul, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, 2003.

Yayınlar

Hayrünisa Alp, "Kazım Nami Duru, Pedagoji  n nde Gazi" evirim yazı, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Yıl: 4/2005, sayı: 8, s.125-150.

Artuner, Burak, **Kayıp Topraklar: Ortadoğu'da Türk Askeri**, Yayın Editörü: Hayrünisa Alp, İstanbul: Truva, 2005.

Arslan, Ali, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basımı**, Yayın Editörü: Hayrünisa Alp, İstanbul:Truva, 2005.

Akay, Oğuz, **Atatürk' n Sofrası**, Yayın Editörü: Hayrünisa Alp, İstanbul:Truva, 2005.

Yurdakul, Yurdakul, **Atatürk'ten Hiç Yayınlanmamış Anılar**, Yayın Editörü: Hayrünisa Alp, İstanbul: Truva, 2005.

Hayrünisa Alp, Atatürkçülüğe Dair Yeni Bir Kitap: Büyük Milletin Evl dı ve Hizmetk arı Atatürk ve Atatürkçülük/Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Yıl: 5/2006, sayı: 9, s.225-232.